

VĚZEŇSTVÍ

Autorský kolektiv: JUDr. Otakar Motejl, JUDr. Pavel Varvařovský,
Mgr. Marek Blecha, Mgr. Milan Svoboda, Mgr. Jan Petr Kosinka,
Mgr. Petra Zdražilová

Editor: Mgr. Petra Zdražilová

Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – vydává kancelář veřejného ochránce práv k zajištění zákonné povinnosti veřejného ochránce práv soustavně seznamovat veřejnost se svou činností a s poznatky, které z ní vyplynuly.

© Kancelář veřejného ochránce práv

Adresa: Kancelář veřejného ochránce práv, Brno, Údolní 39, PSČ 602 00

Tel.: 542 542 888

Fax: 542 542 112

E-mail: podatelna@ochrance.cz

www.ochrance.cz

Tisk a redakční zpracování zajišťuje Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3. Odpovědná redaktorka Marie Novotná.

Tel.: 246 040 417, 246 040 444, e-mail: novotna@aspi.cz, 2010.

ISBN 978-80-7357-606-6

OBSAH

I. Předmluva	9
II. Základní pojmy	14
III. Právní úprava	17
1. Vnitrostátní právní úprava	18
2. Mezinárodní „soft law“	19
2.1 Výbor ministrů Rady Evropy	20
2.2 OSN	21
2.3 Zdravotní péče	21
3. Literatura: příručky dobré praxe	22
4. Judikatura	23
4.1 Stručný obsahový přehled vybraných judikátů ESLP	24
IV. Umisťování vězňů osob	35
1. Přijetí do výkonu vazby	37
1.1 Umisťování v rámci věznice	40
1.1.1 Oddělení se zmírněným režimem	42
1.1.2 Cela se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením	43
1.1.3 Ochrana ohrožené nebo chráněné osoby	43
1.2 Přemísťování obviněných	43
1.3 Propuštění z výkonu vazby	44
2. Přijetí do výkonu trestu odnětí svobody	45
2.1 Přijímací oddělení a následné umístění odsouzeného	46
2.1.1 Nástupní oddělení	49
2.1.2 Výkon trestu u některých skupin odsouzených	50
2.1.3 Ochranné léčení	52
2.1.4 Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením	54
2.1.5 Bezdrogové zóny	54
2.2 Přeražení a přemístění odsouzeného	54
2.2.1 Přeražení odsouzeného do jiného typu věznice	54
2.2.2 Přemísťování odsouzených	56
2.3 Propuštění z VTOS	58
2.3.1 Výstupní oddělení	59

VĚZEŇSTVÍ

V. Materiální podmínky	61
1. Zakotvení materiálních podmínek výkonu trestu a výkonu vazby v právním řádu a mezinárodní požadavky	61
2. Přeplněnost věznic	64
3. Vybavení cely/ložnice	66
VI. Sociální podmínky	70
1. Strava	70
1.1 Léčebná výživa a její přiznávání	71
1.2 Stravování vězňů s jinými stravovacími návyky	72
1.3 Kvalita a kvantita stravy	75
2. Spánek	75
3. Hygiena	76
4. Výstroj vězňů	79
5. Vycházky	81
6. Peněžní prostředky a možnost s nimi nakládat	83
6.1 Příjem peněz a nakládání s nimi	83
6.2 Nákup potravin a věcí osobní potřeby	85
7. Uspokojování kulturních potřeb	87
7.1 Duchovní služby	87
7.2 Tiskoviny	90
7.3 Používání dalších věcí	92
7.4 Volnočasové aktivity	92
7.5 Plnění povinné školní docházky	93
7.6 Střední a vysokoškolské vzdělávání	94
8. Důstojný výkon trestu a vazby u osob se zdravotním postižením	96
VII. Zdravotní péče	99
1. Dostupnost zdravotní péče	100
2. Úhrada zdravotní péče	101
3. Nahlížení do zdravotnické dokumentace	106
4. Lékařské prohlídky a zachování lékařského tajemství	107
5. Psychologická péče	109
VIII. Kontakt s vnějším světem	112
1. Korespondence	114
2. Možnost telefonického kontaktu	118
3. Návštěvy	120
4. Balíčky	127
IX. Kázeňská řízení	131

X. Zajištění vnitřní bezpečnosti	140
1. Povinnosti vězňených osob	140
1.1 Vnitřní předpisy stanovující povinnosti vězňeným osobám	140
1.2 Monitoring nepovolených látek	142
1.3 Osobní prohlídky, prohlídky cel	144
2. Prostupné skupiny vnitřní diferenciacie	148
3. Donucovací prostředky	150
4. Speciální kategorie vězňených osob	152
4.1 Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením	152
4.2 Index útěkářů a nebezpečných osob	158
4.3 Rizikové skupiny vězňených osob	160
5. Samospráva	161
XI. Zaměstnávání vězňených osob	163
1. Právní úprava	163
2. Zařazování do práce	165
3. Odměňování	167
XII. Právní pomoc	171
XIII. Ostatní kontrolní orgány a stížnostní mechanismy	175
1. Oddělení prevence a stížností (dále jen OPAS)	175
1.1 OPAS jako orgán činný v trestním řízení	175
1.2 OPAS jako stížnostní orgán	175
2. Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky	176
3. Státní zastupitelství	177
4. Samosprávné stavovské organizace na úseku zdravotní péče ...	179
5. Zdravotní pojišťovny	179
6. CPT a SPT	180
6.1 CPT	180
6.2 SPT	181
7. Podvýbor Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR pro vězeňství a Výbor Rady vlády pro lidská práva proti mučení a nelidskému zacházení	182
7.1 Výbor Poslanecké sněmovny ČR pro bezpečnost – Podvýbor pro vězeňství	182
7.2 Výbor Rady vlády pro lidská práva proti mučení a jinému nelidskému zacházení	182
8. Nevládní organizace	182
8.1 Český helsinský výbor	183
8.2 Spolek Šalamoun	183

VĚZEŇSTVÍ

8.3	Liga lidských práv	183
8.4	Poradna pro občanství, občanská a lidská práva	183
XIV.	Postpenitenciární péče	185
1.	Probační a mediační služba	185
2.	Hmotné zabezpečení pro osoby propuštěné z VTOS	186
3.	Sociální služby	190
XV.	Stanoviska veřejného ochránce práv – kasuistiky	191
XVI.	Závěr	302
	Seznam zkratk	303
	Evropská vězeňská pravidla	305
	Rejstřík	335

I.

Předmluva

Tento sborník je vlastně prvním „veřejným“ přiblížením jedné z agend, kterou se od počátku své činnosti zabývám, a to je ochrana práv vězněných osob, ať již jde o obviněné či odsouzené, podmínky výkonu trestu odnětí svobody a podmínky vazby a konečně činnost Vězeňské služby ČR. Paradoxně mám k této oblasti, dá se říci blízký vztah, neboť můj profesionální život byl s touto skupinou osob vždy úzce spjat, ať jsem již působil jako advokát, předseda Nejvyššího soudu či ministr spravedlnosti. I proto vím, že výkon trestu odnětí svobody, dodržování práv vězňů není obecně příliš populární téma. Mezi veřejností panují mýty, že se odsouzení mají ve vězení jako v hotelu, v některých věznicích mohou dokonce volat mobilními telefony, mohou opouštět věznic a setkávat se svými příbuznými. Kritika Vězeňské služby ČR, která je za všechny tyto nešvary zodpovědná, se tak v některých případech opírá o neznalost základních tezí a pravidel daných pro výkon trestu odnětí svobody. V médiích bývá život ve vězení a činnost Vězeňské služby prezentována většinou buď výše uvedeným způsobem anebo za situace, kdy dojde k mimořádné události, tzn. útěku z vězení, přepadení eskorty apod. Pozitivní „reklamy“ Vězeňské služby a snahy přiblížit skutečný život ve vězení se veřejnosti příliš nedostává. Cílem tohoto sborníku pochopitelně není obhajoba Vězeňské služby ČR a osob ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě, nýbrž snaha přiblížit reálný život „za zdmi“, tak jak mám možnost jej již desátým rokem sledovat, ať již prostřednictvím stížností, místních šetření, která se v této oblasti hojně provádí, nebo i díky systematickým návštěvám, které mám právo, ale i povinnost od roku 2006 provádět na všech místech/ve všech zařízeních, kde se nacházejí osoby omezené na svobodě, ať již v důsledku rozhodnutí orgánu veřejné moci (např. právě věznic), nebo v důsledku závislosti těchto osob na poskytnuté péči (zařízení sociálních služeb, zdravotnická zařízení). V roce 2006 bylo navštíveno 7 věznic se zaměřením na výkon trestu ve věznicích s ostrahou, zvýšenou ostrahou a výkon trestu na doživotí. V roce 2007 byly provedeny následné návštěvy tří věznic. Koncem roku 2009 a v roce 2010 pracovníci mé Kanceláře navštívili čtyři vazební věznic a v roce 2010 věznic pro výkon trestu odsouzených žen a mladistvých. Povinnost provádět systematické návštěvy mi byla uložena novelou zákona o veřejném ochrání práva č. 381/2005 Sb., a to v návaznosti na přijetí Opčního protokolu¹

¹ Vyhlášen pod č. 78/2006 Sb.m.s.

VĚZEŇSTVÍ

k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání,² který mimo jiné po smluvních státech požaduje, aby na svém území vytvořily jeden nebo více tzv. národních preventivních mechanismů, tedy orgánů, které by působily k ochraně osob omezených na svobodě před tzv. špatným zacházením. Špatným zacházením je třeba dle důvodové zprávy k uvedené novele v obecném smyslu rozumět jednání, které nerespektuje lidskou důstojnost. Podle míry zásahu do lidské důstojnosti nebo dokonce do tělesné integrity může mít špatné zacházení konkrétně podobu mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, neúcty k člověku a jeho právům, nerespektování jeho sociální autonomie, soukromí nebo práva na spoluúčast v procesu rozhodování o jeho vlastním životě či zneužívání závislosti na poskytované péči nebo její prohlubování. Formálně může špatné zacházení spočívat nejen v porušování základních práv garantovaných Listinou základních práv a svobod nebo mezinárodním právem či v překračování zákonů a podzákonných právních předpisů, ale i v neplnění více či méně závazných instrukcí, pokynů, popřípadě standardů kvality zacházení, podpory a péče, dobré praxe nebo postupů *lege artis*.

Před začtením se do této publikace považuji za nutné upozornit na jednu skutečnost, a to že za celou dobu svého působení jsem obdržel každoročně pouze necelých dvacet stížností odeslaných z vazebních věznic (příčemž ne každá stížnost směřovala proti vazební věznic). Své poznatky z oblasti výkonu vazby, které budou dále prezentovány, jsem získal tedy především z výše zmiňovaných systematických návštěv čtyř vazebních věznic. Je však nutno si uvědomit, že většina zásad a principů formulovaných pro odsouzené platí, s určitými výjimkami pramenícími z vazebního režimu, i pro obviněné.

V posledních letech můžeme sledovat nárůst počtu vězňených osob, především osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Následkem jsou přeplněné věznice, kdy přeplněnost některých oddělení dosahuje až 130 %. Naopak ubylo vazebně stíhaných osob (v poslední době je však zaznamenáván opět drobný nárůst), tudíž procentuální naplněnost vazebních věznic či vazebních oddělení věznic přeplněnost v obecném měřítku mírně snižuje. Je nutno rovněž podotknout, že přibližně 7000 osob trest výkonu odnětí svobody nenastoupilo. Logickým důsledkem nárůstu osob ve výkonu trestu by mělo být i adekvátní personální posílení Vězeňské služby ČR, zejména o občanské zaměstnance (vychovatelé, psychologové, spec. pedagogové), ale i uniformované příslušníky Vězeňské služby (tzn. dozorce a strážné). Přeplněná oddělení, ložnice o 16 odsouzených vytváří atmosféru, ve které může častěji docházet k napadání, šikaně apod., proto i nároky na zajištění vnitřní bezpečnosti jsou vyšší. Paradoxně však dochází ke snižování počtu pracovníků Vězeňské služby, a to v důsledku usnesení

² Vyhlášena pod č. 143/1988 Sb.

vlády č. 436 z roku 2007. Na to jsem veřejnost a rovněž Generálního ředitele Vězeňské služby ČR upozornil naposledy ve svém tiskovém prohlášení z července 2009. Na nedostatečné kapacity upozorňuji každoročně ve své souhrnné zprávě, kterou předkládám Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Dekriminalizace některých trestných činů, zavedení a rozšíření palety alternativních trestů nemělo prozatím efekt spočívající ve výrazném snížení počtu odsouzených osob. Ministerstvo spravedlnosti na tuto situaci výstavbou nových, vyhovujících věznic nereaguje.

I vzhledem ke skutečnosti, že vývoj a další směřování vězeňství jsem měl možnost sledovat ať již jako advokát nebo ministr spravedlnosti, a nyní dění v této oblasti sleduji spíše „z druhé strany“, neodpustím si myšlenku, kterou opakuji (přiznávám, že se tak děje většinou při formálních či méně formálních setkáních s představiteli vězeňské služby) již několik let. Mé úvahy se níže naznačeným směrem ubíraly již v dobách, kdy jsem působil jako ministr spravedlnosti a snad možná i dříve. O vině a trestu rozhoduje soud, stejně tak jako o tom, zda bude či nebude odsouzený podmíněně propuštěn. Exkluzivita soudního rozhodování ve věcech přerazování do jednotlivých typů věznic, tak jak judikoval ústavní soud, je však dle mého názoru, dovolím si říci, do jisté míry absurdní. Vnitřní diferenciací, tedy to, zda bude odsouzený zařazen na základě svého chování atd. do jednotlivých skupin vnitřní diferenciací, se odehrává toliko v režii Vězeňské služby. Přitom však to, zda je odsouzený zařazen do I. či III. prostupné skupiny vnitřní diferenciací je snad i důležitější než to, zda je zařazen do věznice s ostrahou či zvýšenou ostrahou. Podmínky ve věznici s dozorem u odsouzeného zařazeného do III. prostupné skupiny vnitřní diferenciací mohou pro něj být subjektivně horší než pro odsouzeného ve věznici s ostrahou, zařazeného však do I. prostupné skupiny vnitřní diferenciací. Při přerazování odsouzených mezi jednotlivými typy věznic soud vychází především z vyjádření věznice (popř. i z návrhu samotné věznice), sám soudce nemá vlastní, bezprostřední děletrvající zkušenost s odsouzeným, a pakliže nepůjde o zcela zjevně nedůvodný návrh, bude soud ve většině případů vycházet pouze a jenom z vyjádření a doporučení ředitele dané věznice. Dochází tak vlastně k reprodukci a zformalizování názoru vězeňské služby. Věřím, že v současné době, kdy vězeňská služba deklaruje individuální posuzování odsouzených s cílem co nejlepšího zacílení programu zacházení, by měla mít možnost odsouzené zařazovat do jednotlivých věznic (a jejich typů) tak, aby proces resocializace mohl být co nejefektivnější. Po jakémsi rozklíčování osobnosti odsouzeného, jeho potřeb, deficitů, nebezpečnosti atd., by vězeňská služba mohla sama určit, jaký typ věznice, s jakými případně „speciálními“ programy pro odsouzené bude pro toho kterého odsouzeného na základě zmíněné prvotní „sondy“ nejvhodnější. Nedělám si pochopitelně iluze o tom, že případná realizace mé myšlenky je možná během několika měsíců, ale i let, nicméně považoval jsem za nutné ji u této příležitosti znovu a možná i naléhavěji zopakovat.

VĚZEŇSTVÍ

Ročně od odsouzených, obviněných či jejich příbuzných a blízkých příjmu cca 200 stížností z oblasti vězeňství. V posledních letech zaznamenávám trend postupného nárůstu podnětů z této oblasti. V roce 2005 jsem obdržel 157 stížností, v roce 2009 se jednalo již o 248 podnětů. Tradičně nejvyšší procento stížností se týká přemístění odsouzeného blíže jeho rodině. Stížnosti směřují proti zamítnutí žádosti o přemístění, přičemž důvodem nevyhovění žádosti bývá zpravidla nedostatečná kapacita věznice, kam chce být odsouzený přemístěn. Další velkou oblastí jsou stížnosti na zdravotní péči. V souvislosti se zavedením tzv. regulačních poplatků jsem očekával zvýšení počtu těchto stížností, nyní mohu říci, že se tak nestalo. Nedostatek peněz a tudíž nemožnost získat léky či jiné léčivé přípravky kvůli povinnosti platit regulační poplatky, odsouzení/obvinění ve stížnostech namítají jen zřídka. Stejně jako v minulosti většina stížností směřuje proti nevydání léku, který odsouzený požaduje, v případě neprovedení určitého vyšetření, operace, nevydání diety je namítána obecně nedostatečná zdravotní péče. Setkávám se i se stížnostmi na materiální podmínky výkonu trestu odnětí svobody. Tady, ač shledám, že na cele na jednoho odsouzeného skutečně nepřipadají 4 m², ale jsou to necelé 3 m², nemám žádný manévrovací prostor, jak chtít po Vězeňské službě nápravu. Jistě, mohl bych doporučit, aby odsouzení trávili co nejvíce času venku a cela/ložnice sloužila pouze pro přespání, tady ovšem narazím na nedostatečně velké vycházkové dvory, potřebu od sebe oddělovat různé skupiny odsouzených (obviněných). Moje doporučení zvyšovat kapacitu věznic však stěžovatele, jemuž dám i za pravdu, příliš neuspokojí, neboť je mu jasné, že takové doporučení není řešením jeho aktuální situace. Dalšími typy stížností jsou stížnosti na kázeňské trestání, stížnosti na používání donucovacích prostředků, stížnosti na nezajištění bezpečnosti, stížnosti na stravu (např. požadavek muslimské či vegetariánské stravy), stížnosti na neprofesionální jednání příslušníků Vězeňské služby ČR při prohlídkách cel či stížnosti na to, že věznice neřeší špatný psychický stav stěžovatele. Několikrát se na mě obrátili i pozůstalí, jejichž blízký ve výkonu trestu či vazby spáchal sebevraždu.

Prošetřování stížností odsouzených je náročné, a to zejména pokud je nutné získat svědecké výpovědi ostatních odsouzených. Ani vězeňská služba není s to úplně a stoprocentně proniknout do tzv. „druhého“ života odsouzených, v němž se objevuje vydírání, šikana, požadování a plnění různých úsluh od vydávání ve vězení vysoce ceněných komodit, jako jsou káva, cigarety a různé další až po sexuální „služby“. Ač oficiálně neexistují, v praxi tomu bývá jinak. Řeč je o tzv. barákových. Jde o odsouzeného, který bývá inteligentní, fyzicky zdatný a zjednodušeně řečeno udržuje pořádek na oddíle – toto je neoficiální popis jeho působení. Pokud je ve věznici oficiálně zaveden systém „koordinátorů“, „dispečerů“ apod., tento odsouzený vypomáhá vychovateli s různými drobnostmi, v žádném případě však nemůže ovlivňovat postavení ostatních odsouzených (nerozhoduje o jejich

právech ani povinnostech). Barákový, kápo, či jak jej nazveme, si své místo ve „druhém“ životě zřejmě najde vždy, i kdyby tato „funkce“ sebevíc formálně neexistovala. Pokud tedy odsouzený namítá šikanu ze strany jiného odsouzeného nebo příslušníka Vězeňské služby ČR, jsou tyto stížnosti, pokud neexistuje žádný hmatatelný důkaz, téměř neprošetřitelné.

Tento sborník je určen všem, kteří se setkávají s problematikou osob ve výkonu trestu odnětí svobody či ve výkonu vazby. V první řadě je to tedy sama Vězeňská služba, dále kontrolní orgány – jak dozoroví státní zástupci, Ministerstvo spravedlnosti, instituce, které mohou v určitých okamžicích o právech a povinnostech odsouzených rozhodovat – tedy soudy, ať již v rámci rozhodování o žádostech o podmíněné propuštění nebo o žalobách směřujících proti vězeňské službě, např. ve věci nezajištění bezpečnosti, kdy žalobce namítá, že vězeňská služba zanedbala své povinnosti, což mělo za následek útoky ostatních odsouzených nebo dokonce znásilnění, nebo ve věci nedostatečné zdravotní péče, používání donucovacích prostředků apod. Konečně je tento sborník určen i advokátům, Probační a mediační službě, sociálním kurátorům, kteří se věnují osobám propuštěným z výkonu trestu a nevládním organizacím.

Celé mé první funkční období se touto nelehkou agendou zabývala Mgr. Anna Šabatová, má první zástupkyně, proto jí patří na tomto místě upřímný dík.

duben 2010

JUDr. Otakar Motejl

Pár slov na úvod

Dovoluji si předložit veřejnosti v pořadí šestý sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Sborník, který se od těch předchozích liší nejen tématem, ale má i zvláštní, trochu smutné předznamenání – začíná předmluvou mého předchůdce, JUDr. Otakara Motejla. Předmluvou, kterou napsal trochu v předstihu, v dubnu 2010, jako by tušil, že mu na tomto světě již mnoho času nezbývá.

Dobře vím, že předmluvy čtenáři dost často přeskakují. V tomto případě by to nebylo ale dobré. Na těch pár stránkách najdete životní moudrost a nadhled zkušeného a vzdělaného právníka, člověka, který život ve věznicích dobře znal ze své advokátní, soudcovské, ministerské a nakonec i ombudsmanské praxe.

Přijměte tedy, prosím, tento sborník i jako malý hold památce prvního českého ombudsmana.

listopad 2010

JUDr. Pavel Varvařovský

II.

Základní pojmy

Bezkontaktní návštěva – návštěva, kdy je odsouzený/obviněný od návštěvníka oddělen dřevěným „stolem“ a plexisklovou přepážkou

Donucovací prostředky (DP) – souhrn prostředků vymezených v zákoně o Vězeňské a justiční stráž; v prostředí věznic se nejčastěji jedná o pouta, o pouta s poutacím opaskem (tzv. medvěd) užitá na připoutání rukou nebo i na připoutání nohou, hmaty, chvaty

Důkladná osobní prohlídka – prohlídka, kdy je vězeň vysvlečen donaha, přičemž ve většině případů provede dřep nebo několik dřepů (za účelem vypuzení nepovolených věcí z tělních dutin), ve vymezených případech může být její součástí i prohlídka análního otvoru, kterou provádí lékař

Index útěkářů a nebezpečných osob – seznam vězňených osob, které se ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody např. pokusily o útěk, napadly příslušníka ozbrojeného sboru; vůči těmto osobám jsou používána zvyšovaná bezpečnostní opatření (např. donucovací prostředky při eskortách, nemožnost zařazení na vnější pracoviště, omezení volného pohybu po věznicí); z Indexu mohou být osoby vymazány po 5, resp. 10 letech; v odůvodněných případech je možno provést výmaz z Indexu dříve

Krizové oddělení (KO) – oddělení věznice, kde se na doporučení psychologa umístí vězeň, pokud to vyžaduje jeho psychický stav (např. deprese), na tomto oddělení je zajištěn nepřetržitý dohled příslušníka VS ČR

Možný objekt násilí (MON) – označení vytypované vězňené osoby, která by se s ohledem na určité své charakteristiky mohla stát (nebo se stala) objektem násilí, šikany ze strany ostatních vězňů; takto označení vězni jsou příslušníky VS ČR zvýšeně sledováni co do známek fyzického násilí (otoky, podlitiny, krvácení apod.); jsou většinou ubytováni na odděleních určených pro MON

Možný pachatel násilí (MPN) – vytypovaní vězni, kteří se projevují násilnými sklony vůči ostatním, jsou většinou ubytováni na oddělení pro ně určeném; mělo by být zajištěno, že nepřijdou do kontaktu s MON

Nástupní oddělení (NO) – oddělení, kde po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody odsouzený tráví zpravidla 6 týdnů; v průběhu této doby projde vstupními vyšetřeními a pohovory (s psychologem, lékařem, speciálním

pedagogem) a na základě výsledků je mu vypracován program zacházení a jsou stanoveny aktivity, kterých by se měl při plnění tohoto programu účastnit

Minimální program zacházení – program zacházení (pouze pro odsouzené), kteří nemají zájem účastnit se zájmových aktivit, odmítají výkon trestu jako takový; v jednotlivých oblastech programu zacházení jsou stanoveny pouze základní aktivity (zpravidla stanoveno vnitřním řádem věznic); minimální program zacházení je minimum, které by měl odsouzený plnit (zejména pracovní činnost k zajištění každodenního provozu věznic, do držování kázně)

Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením (OZSTZ) – oddělení, kde jsou umístěni odsouzení, kteří během výkonu vazby či trestu odnětí svobody např. uprchli, spáchali zvláště závažný trestný čin nebo to vyžadují výjimečné okolnosti (vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám); tito odsouzení jsou na celách umístěni po jednom nebo po dvou, jsou vůči nim používána zvýšená bezpečnostní opatření (např. stravování přímo v celách, vycházky vždy za přímého dohledu příslušníka); automaticky jsou na OZSTZ řazeni doživotně odsouzení

Oddělení výkonu kázeňských trestů (OVKT) – neboli „díra“ je oddělení, kam je vězněná osoba umístěna, pokud spáchala kázeňský přestupek; jedná se o celu, kde odsouzený pobývá celý den, vyjma doby, kdy musí plnit aktivity programu zacházení; v případě přísnějšího trestu v cele pobývá celý den (neúčastní se žádných aktivit); v případě samovazby je, jak vyplývá z označení, na cele sám; během dne není dovoleno vězňům ležet, matrace jsou jim odebrány

Profilace věznic – každá věznice je primárně určena (profilována) pro výkon trestu v určitém typu věznic (např. je primárně profilována jako věznice s ostrahou) nebo pro výkon vazby, nicméně jsou v ní zřízena oddělení pro výkon trestu v dalších typech věznic, oddělení pro výkon vazby, specializovaná oddělení (např. oddělení pro výkon ochranného léčení protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě, pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě, oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek ve věznicí, pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných, pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací, pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování)

Program zacházení – zpracovává se zvláště pro každého odsouzeného na základě komplexní zprávy vypracované na nástupním oddělení a obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení

VĚZEŇSTVÍ

s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Vymezuje dobrovolné a povinné činnosti. Zpravidla obsahuje určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení má dopad na zařazení v rámci prostupných skupin vnitřní diference i na rozhodování soudu o změně typu věznice a žádosti o podmíněné propuštění.

Prostupná skupina vnitřní diference (PSVD) – „skupina“, do které je odsouzený zařazen v návaznosti na tom, jak plní program zacházení, zda je kázeňsky trestán nebo naopak odměňován; po nástupu do výkonu trestu je odsouzený zařazen do II. PSVD; pokud si plní své povinnosti, může být po přehodnocení programu zacházení přeřazen do I. PSVD; naopak, pokud program zacházení neplní, dopouští se kázeňských přestupků, bude odsouzený přeřazen do III. PSVD; za spáchání zvláště závažného kázeňského přestupku může dojít k přeřazení do horší PSVD dříve, než při přehodnocování programu zacházení; odsouzení zařazení v I. PSVD požívají určitých „výhod“ oproti těm zařazeným ve II. či III. PSVD – např. mohou se déle dívat na televizi, mají přístup do posilovny a v neposlední řadě mají lepší vyhlídky na podmíněné propuštění

Vazební důvod – udává skutečnosti, na základě kterých je obviněný ve vazbě; vazba může být útěková (hrozí útěk či skrývání obviněného), koluzní (zejm. působení na svědky, spoluobviněné), předstízná (opakování trestné činnosti), dále vyhošťovací a vydávací, důvod vazby předznamenává její účel; obviněný ve vazbě smí být omezen jen do té míry, pokud je to nutné vzhledem k účelu vazby

Vnější diference – rozdělení věznic na věznici s dohledem (nejmírnější typ věznice), dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou (nejpřísnější typ věznice)

Vnitřní diference – rozdělení odsouzených do prostupných skupin vnitřní diference

Nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce je v současnosti zakotvena ve všech lidskoprávních předpisech.¹ Toto základní lidské právo může být omezováno pouze ze zákonných důvodů, a to za určitých podmínek. Případy takového omezení představují především trest odnětí svobody a výkon vazby.

Zásah do osobní svobody je natolik výrazným omezením práv člověka, že limity pro jeho uplatnění jsou pochopitelně zakotveny v Ústavě ČR (dále jen „Ústava“) a Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina“ nebo „LZPS“). Čl. 2 odst. 3 Ústavy říká, že: „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“ Dále odst. 4 stanoví „*Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“ Na tato ustanovení navazuje Listina v čl. 7, který stanoví zákaz mučení a podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Čl. 8 Listiny dále přibližuje možnosti omezení osobní svobody. Čl. 10 Listiny pak zmiňuje, že každý má právo na zachování lidské důstojnosti.

Na základě čl. 10 Ústavy² je nutno při posuzování ochrany osobní svobody jednotlivce zohlednit existenci celé řady mezinárodních úmluv. Jedním ze základních dokumentů zakotvujících ochranu lidské důstojnosti na mezinárodní půdě je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.³ Dále rovněž Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (neboli Evropská úmluva o lidských právech – dále také jen Úmluva),⁴ Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁵ a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.⁶

¹ Viz např. čl. 8 Listiny základních práv a svobod, čl. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

² „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

³ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

⁵ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

⁶ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb.

1. VNITROSTÁTNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Výkon trestu odnětí svobody Základní zákonný rámec upravující výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby představují trestní zákon (dále také „TZ“)⁷ a trestní řád (dále také „TR“).⁸ Obecná úprava trestu odnětí svobody v trestním řádu⁹ odkazuje v ustanovení § 320 odst. 1 na zákon o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZVTOS“),¹⁰ který je blíže doplněn vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ŘVTOS“). Účel trestu, který byl v předchozím trestním zákoně¹¹ explicitně uveden, v novém trestním zákoníku¹² přímo definován není. Nicméně nadále platí, že primárními účely trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, resp. přečinů, zabránění v páchání další trestné činnosti a zejména výchova k řádnému životu. Přitom je však třeba mít stále na zřeteli, že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody (tzv. efekt prisonizace či kriminální infekce); tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. V širších souvislostech je účel trestu vymezen v pravidle 57 a násl.¹³ Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni (dále jen Standardní minimální pravidla).¹⁴

Výkon vazby Vzetí do vazby je v základní rovině upraveno rovněž v trestním řádu,¹⁵ z něž vyplývá účel vazby. Stejně jako se liší vazební důvody, liší se částečně v konkrétním případě i účel vazby. Primárním účelem vazby je zajistit

⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Ustanovení § 320 a násl. TR.

¹⁰ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Srov. ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon: „Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“

¹² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹³ „Účelem a ospravedlněním trestu odnětí svobody nebo podobného opatření omezujícího svobodu je zejména ochrana společnosti před pácháním trestných činů. Tohoto cíle může být dosaženo pouze tehdy, jestliže je doby uvěznění využito k tomu, aby se co nejvíce zabezpečilo, že po návratu do společnosti pachatel nejenže bude ochoten, ale bude schopen vést soběstačný život v souladu se zákonem.“ „...Režim v zařízení by se měl snažit minimalizovat jakékoliv rozdíly mezi životem ve vězení a na svobodě, jež vedou ke snížení odpovědnosti nebo respektu vězňů k jejich důstojnosti jako lidských bytostí.“

¹⁴ Rezoluce OSN přijatá v roce 1955.

¹⁵ Ustanovení § 67 a násl. TR.

dostupnost vazebně stíhaného pro potřeby orgánů činných v trestním řízení. Současně je však třeba respektovat vazební důvody (vazba útečková, koluzní, předstízná, vazba vyhošťovací a vydávací), které primární účel vazby významně doplňují. Podmínky a zásady omezení osobní svobody obviněných jsou upraveny v zákoně o výkonu vazby (dále jen „ZVV“).¹⁶ Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu¹⁷ a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.

Kromě uvedených ZVTOS a ZVV pak lze zmínit ještě zákon o soudnictví ve věcech mládeže¹⁸. Práva a povinnosti příslušníků Vězeňské služby ČR stanoví zákon o vězeňské a justiční stráži.¹⁹ Nadto by bylo nutné zde uvést řadu dalších předpisů, které se výslovně penitenciární problematice nevěnují, přesto se jimi příslušné oblasti výkonu vězeňství řídí. Jedná se zejm. o zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, a další.

Mezi obecně závaznými podzákonnými předpisy jsou stěžejními již výše uvedený ŘVTOS²⁰ a ŘVV.²¹ Podrobnější úprava je stanovena četnými interními předpisy vězeňské služby (nařízení generálního ředitele Vězeňské služby – dále jen „NGŘ“, metodické listy – dále jen „ML“, či pokyny), případně nařízeními ministra spravedlnosti (dále jen „NMS“).

2. MEZINÁRODNÍ „SOFT LAW“²²

Ve výčtu relevantních dokumentů upravujících téma omezení osobní svobody ve vězení nutno rovněž zmínit základní dokumenty, které byly vytvořeny na půdě mezinárodních organizací a mají povahu toliko

¹⁶ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Ustanovení § 67, § 350c, § 400b TR

¹⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

²² V průběhu zpracovávání sborníku zveřejnila Vězeňská služba na svých webových stránkách Kompendium úmluv, doporučení a usnesení Rady Evropy týkajících se penitenciární oblasti s odkazem na neoficiální české verze uvedených dokumentů. Příručka je dostupná na <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/ke-stazeni-112/kompendium/kompendium-2009> [ověřeno dne 5. září 2010]

VĚZEŇSTVÍ

doporučení – tzv. soft law. Jejich význam spočívá v tom, že představují základní vodítka pro tvorbu, aplikaci a interpretaci vnitrostátních právních předpisů. Vzhledem ke členství ČR ve všech níže uvedených organizacích je nanejvýš vhodné, přes právní nezávaznost jejich aktů, aplikovat zásady zapracované do těchto dokumentů v co nejširší míře.

2.1 Výbor ministrů Rady Evropy

Výbor ministrů coby rozhodovací orgán Rady Evropy vydává mimo jiné doporučení členským státům ohledně záležitostí, v nichž se Výbor dohodl na „společných zásadách“. Doporučení Výboru jsou četná,²³ proto jsou níže uvedena pouze ta nejvýznamnější:

Evropská vězeňská pravidla

- Usnesení Res(62)2 o volebním právu, občanských a sociálních právech vězněných osob,
- Doporučení Rec(82)16 týkající se možnosti opustit věznicí,
- Doporučení Rec(82)17 týkající se vazebních opatření a zacházení s nebezpečnými vězni,
- Doporučení Rec(84)12 týkající se uvězněných cizinců,
- Doporučení Rec(87)3 Evropská vězeňská pravidla – dále jen „EVP“. V samotných EVP je stanoven požadavek na jejich pravidelnou aktualizaci, EVP z roku 1987 tedy nejsou definitivní verzi. K jejich poslední revizi došlo v roce 2006, kdy se stala přílohou Doporučení Rec(2006)2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům. Platná právní úprava jak na poli výkonu trestu odnětí svobody, tak v oblasti vazebního vězeňství je „pozdějšího“ data než první verze EVP, tudíž s nimi v mnohém koresponduje. Požadavky v aktualizované verzi EVP z roku 2006 dosud do národní legislativy nezpracované, by měly sloužit jako vodítka pro dobrou praxi vězeňské služby, příp. dalších dotčených orgánů.
- Doporučení Rec(89)12 o vzdělávání ve věznicích,
- Doporučení Rec(99)22 ohledně přeplněnosti vězeňských zařízení a nárůstu počtu vězněných osob,
- Doporučení Rec(2003)22 týkající se podmíněného propuštění,
- Doporučení Rec(2003)23 týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů,
- Doporučení Rec(2006)13 o výkonu vazby, podmínkách jejího výkonu a zárukách proti jejímu zneužití,
- Doporučení Rec(2008)11 o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele vystavené sankcím nebo opatřením.

²³ Blíže viz http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=13&Itemid=97 [ověřeno dne 5. září 2010]

Činnost Rady Evropy se pochopitelně neprojevuje pouze prostřednictvím aktů Výboru ministrů. K předmětnému tématu lze dále uvést např. doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy Rec1469(2000) týkající se matek a dětí ve věznicích. Na poli Rady Evropy působí rovněž Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (dále jen „CPT“). CPT formuluje řadu doporučení vztahujících se k osobám omezeným na svobodě (viz část XIII. Ostatní kontrolní orgány a stížnostní mechanismy, kapitola 6 – CPT, SPT, podkapitola 6.1. – CPT).

2.2 OSN

Na půdě OSN vznikla v lidskoprávní oblasti pokrývající omezování osobní svobody ve vězení především Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. Z dalších významných dokumentů možno uvést:

- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 34/169 – Kodex chování úředních osob prosazujících zákon,
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 43/173 – Soubor principů pro ochranu všech osob zbavených osobní svobody či uvězněných,
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/113 – Principy pro ochranu mladistvých zbavených svobody,
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 40/33 – Standardní minimální pravidla pro výkon soudnictví ve věcech mládeže (Pekingská pravidla).

2.3 Zdravotní péče

Pro oblast zdravotní péče ve vztahu k vězení byla na mezinárodní úrovni formulována řada dokumentů. Vzhledem k jejich množství jsou uvedeny odděleně a pro každou organizaci zvlášť.

WMA – Světová lékařská asociace²⁴

Cílem Světové lékařské asociace, ustavené v roce 1947, je sloužit lidstvu snahou o dosažení mezinárodních standardů v oblasti lékařského vzdělávání, vědy, etiky a zdravotní péče pro všechny národy světa. Za tímto účelem vydává usnesení, deklarace a stanoviska, z nichž tematicky nejvýznamnější jsou následující:

- Mezinárodní kodex lékařské etiky, Londýn, 1949 (revize 1968, 1983, 2006),
- Tokijská deklarace, 1975 (revize 2005, 2006) týkající se podílu lékařů na mučení nebo jiném krutém, nelidském nebo ponižujícím zacházení (reakce na Norimberské procesy),
- Deklarace práv pacienta, Portugalsko, 1981 (revize 1995, 2005),

²⁴ <http://www.wma.net/en/10home/index.html> [ověřeno dne 5. září 2010]

VĚZEŇSTVÍ

- Deklarace týkající se osob držících hladovku, Španělsko, 1992 (revize 2006),
- Prohlášení WMA k osobním prohlídkám vězňů, Maďarsko, 1993 (revize 2005),
- Edinburská deklarace týkající se vězeňských podmínek ve vztahu k šíření TBC a ostatních přenosných nemocí, Edinburgh, 2000.

WHO – Světová zdravotnická organizace

Tato agentura OSN, sídlící v Ženevě, od svého vzniku v roce 1948 podporuje mezinárodní technickou spolupráci v oblasti zdravotnictví, realizuje programy na potírání a úplné odstranění některých nemocí a usiluje o celkové zlepšení kvality lidského života. Cílem činnosti organizace je dosažení co nejlepšího zdraví pro všechny.

Stěžejním dokumentem je tzv. Moskevská deklarace přijatá dne 24. 10. 2003, týkající se vězeňského zdravotnictví jako součásti veřejného zdravotnictví. Deklarace zdůrazňuje právo vězňů na zdravotnickou péči na stejné úrovni jako osoby neomezené na svobodě.

OSN

- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 37/194 Principy lékařské etiky.

Výbor ministrů Rady Evropy

- Doporučení Rec(93)6 týkající se vězeňských a kriminologických aspektů boje s přenosnými chorobami, včetně AIDS, a souvisejících zdravotních problémů ve věznicích,
- Doporučení Rec(98)7 týkající se etických a organizačních aspektů zdravotní péče ve vězeních.

3. LITERATURA: PŘÍRUČKY DOBRÉ PRAXE

K výše uvedené problematice existuje rovněž řada odborné literatury (v převážné většině bohužel v anglickém jazyce). Jedná se o statě a komentáře či jiné publikace (např. příručky dobré praxe) autorů nebo organizací zabývajících se profesně vězeňstvím. Tento pramen nemá povahu soft law. Lze ho zohlednit coby doplňující názor při komparaci. Nadále však platí, že stávající zákonné a podzákonné normy jsou pro výklad stěžejní.

Příručku „*Making standards work an international handbook on good prison practice*“²⁵ vydala v roce 1995 nizozemská nestátní nezisková organizace Penal Reform International ve spolupráci s nizozemským ministerstvem spravedlnosti.

²⁵ <http://www.penalreform.org/publications/man-2001-making-standards-work-en.pdf> [ověřeno dne 5. září 2010].

Rovněž v Nizozemsku v listopadu 1998 byla v rámci setkání WHO sepsána zpráva nazvaná „*Mental health promotion in prisons*“²⁶, která zdůrazňuje význam zachování duševního zdraví vězňů. Zpráva označuje rizikové skupiny a uvádí základní přístupy k uchování duševního zdraví vězňů.

Andrew Coyle²⁷ je autorem publikace z roku 2002 „*A Human Rights Approach to Prison Management, Handbook for prison staff*“. Příručka poměrně detailně popisuje jednotlivé instituty dotýkající se života ve věznicích. Přitom vhodně odkazuje na mezinárodní dokumenty.

Anglická obdoba ministerstva zdravotnictví – Department of Health – vydalo v lednu 2003 publikaci „*Good medical practice for doctors providing primary care services in prison*.“²⁸

Amnesty International v dubnu 1994 vydala vlastní soubor doporučení zdravotnickým profesím, kompilaci relevantních mezinárodních testů zabývajících se lékařskou etikou („*Ethical codes and declarations relevant to Health Profession*“).²⁹ Příručka z velké části přehledně uvádí poznatky z výše uvedených dokumentů.

4. JUDIKATURA

Důležitou pomůckou při výkladu a aplikaci norem upravujících výkon trestu a výkon vazby je judikatura. Nálezy Ústavního soudu České republiky (dostupné na <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>) však pokrývají spíše trestní řízení,³⁰ nikoliv samotný výkon vazby a trestu. Návrhy ze strany vězňů, vytýkající především procesní stránky rozhodovací činnosti vězeňské služby (dále jen „VS“), směřující věcně např. proti uložení kázeňského trestu³¹ či umístění do určitého oddílu věznice (např. OZSTZ), jsou zpravidla odmítány pro „zjevnou neopodstatněnost“. Čerpat tedy lze spíše

²⁶ <http://www.euro.who.int/en/what-we-do/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/publications2/2010/mental-health-promotion-in-prisons> [ověřeno dne 5. září 2010].

²⁷ Prof. Dr. Andrew Coyle, Ph. D. pracoval mezi lety 1973 až 1997 jako ředitel věznice. Postupně řídil čtyři věznice a od roku 1997 do roku 2005 byl ředitelem Mezinárodního centra vězeňských studií (ICPS – International Centre for Prison Studies) na King's College, při Londýnské Univerzitě.

²⁸ http://www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4034298.pdf [ověřeno dne 5. září 2010].

²⁹ <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT75/004/1994/en/bfb976b7-ec04-11dd-9b3b-8bf635492364/act750041994en.pdf> [ověřeno dne 5. září 2010].

³⁰ Jako např. aktuální nález Ústavního soudu Pl. ÚS 6/10: „*Obviněný bude vždy po vydání zprošťujícího rozsudku neprodleně propuštěn na svobodu. Stížnost státního zástupce proti propuštění obviněného z vazby na svobodu po vydání zprošťujícího rozsudku nemá odkladný účinek.*“

³¹ Usnesení I.ÚS 1785/08 ze dne 21.10.2008. Blíže viz kapitulu IX. Kázeňská řízení.

ze zahraniční judikatury, zejm. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“).

Evropská úmluva o lidských právech v čl. 19 zřídila k zajištění plnění závazků vyplývajících z Úmluvy a souvisejících protokolů Evropský soud pro lidská práva.³² Nejčastěji se ESLP zabývá v dotčené oblasti aplikací čl. 3 (zákaz mučení), čl. 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života) a čl. 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání).

4.1 Stručný obsahový přehled vybraných judikátů ESLP³³

V současné době se již ESLP nezabývá mučením jako takovým (*torture*), tedy alespoň ne v podmínkách zemí Evropského společenství. Naproti tomu existuje četná judikatura k pojmu špatné zacházení (*ill-treatment*) rovněž podle čl. 3 Úmluvy. V obecné rovině byl tento pojem poprvé vyložen v případě *IRELAND v. THE UNITED KINGDOM*, rozsudek pléna ESLP ze dne 18. 1. 1978, stížnost č. 5310/71. Přitom je zřejmé, že pojem špatné zacházení (obdobně jako pojem mučení) se mění v průběhu času a v závislosti na vývoji společnosti a stupni poznání.

ESLP ve věci *IRELAND v. THE UNITED KINGDOM* posuzoval tzv. pět vyšetřovacích technik (dlouhodobé nehybné stání u zdi, navlečení neprůhledné kapuce během výslechu, dlouhodobé vystavování vysokému zvuku, bránění ve spánku, hladovění a žíznění), jimž byly v Irsku v 70. letech vystaveny zadržené osoby podezřelé z kontaktů s teroristickou Irskou republikánskou armádou. Podle ESLP s těmito technikami nebyly spojeny obzvláště intenzivní a kruté útrapy, implikované všeobecným chápáním pojmu mučení, a proto byly tyto vyšetřovací techniky klasifikovány „jen“ jako nelidské a ponižující zacházení. ESLP zde definoval, že špatné zacházení (*ill-treatment*) musí dosáhnout určité minimální úrovně závažnosti, má-li spadat do působnosti čl. 3. Posouzení této minimální úrovně je relativní; závisí na všech okolnostech případu, jako je trvání tohoto zacházení, jeho fyzické a psychické účinky a v některých případech pohlaví, věk a zdravotní stav oběti. ESLP uzavřel, že v daném případě nebylo v používání těchto pěti technik shledáno porušení čl. 3 ohledně pojmu mučení, ale naopak dané techniky znamenaly nelidské a ponižující zacházení, a tedy čl. 3 byl porušen.

DOUGOZ v. GREECE, rozsudek senátu ESLP ze dne 6. 3. 2001, stížnost č. 40907/98

Stěžovatel, Syřan, pan Dougoz namítal, že došlo k nelidskému a ponižujícímu zacházení během jeho umístění v zajišťovacím zařízení, kde čekal na

³² Judikáty ESLP možno vyhledávat na <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?sessionid=48389490&skin=hudoc-en> [ověřeno dne 5. září 2010]

³³ Pozn.: Řazeno chronologicky. Rozhodnutí byla značně zkrácena a zjednodušena. Nejedná se o oficiální překlad.

vyhoštění ze země. V Sýrii byl odsouzen k trestu smrti pro údajné vyžrazení vojenských informací. Proto uprchl do Řecka. Zde byl v 80. letech zatčen a uvězněn pro trestnou činnost spojenou s drogami. I po propuštění pokračoval v trestné činnosti, následně bylo rozhodnuto o jeho vyhoštění ze země, protože byl dočasně umístěn v zajišťovacím centru. Tamějších dvacet cel, na které připadalo 100 zajištěných, bylo přeplněno. Zajištění neměli k dispozici postele, matrace ani příkrývky. Někteří museli z kapacitních důvodů přespávat na chodbě. Cely byly špinavé a zdravotnické středisko kapacitně nedostačující. Teplá voda byla vzácností, nebyl dostupný vycházkový dvůr, nedalo se větrat, v celách nebylo ani denní světlo. Řecká vláda tvrdila, že podmínky v zajišťovacím centru nebyly natolik nedostačující, aby bylo možno hovořit o nelidském a ponižujícím zacházení.

ESLP ve věci konstatoval porušení čl. 3, neboť při posuzování podmínek vazby/zajištění je nutno přihlížet ke kumulativním účinkům (tzn. celkové podmínky – nedostatečné materiální podmínky, přeplněnost, absence teplé vody, čerstvého vzduchu, denního světla, vycházkového prostoru, délka pobytu – v daném případě 17 měsíců).

KEENAN v. THE UNITED KINGDOM, rozsudek senátu ESLP ze dne 3. 4. 2001, stížnost č. 27229/95

Stížnost podala paní Keenan, a to z toho důvodu, že její syn spáchal ve vězení sebevraždu, což stěžovatelka dávala za vinu pracovníkům věznice, neboť nebyli údajně schopni zajistit, aby s jejím synem nebylo nelidsky a ponižujícím způsobem zacházeno. Zdravotní záznamy dotyčného obsahovaly symptomy paranoie, násilí, agresivity, sebepoškozování a občasného nepředvídatelného chování. Panu Keenanovi se dostávalo ve vězení přerušované lékařské péče. Během jednoho ze svých pobytů ve zdravotnickém středisku věznice napadl dva zdravotnické pracovníky. Následně byl umístěn do izolace, vzhledem k obavám z pokračujícího napadání personálu věznice. Jelikož vyhrožoval, že se sebepoškodí, byl umístěn na pokoj s omezeným vybavením a bylo na něj v pravidelných intervalech dohlíženo. O několik dní později spáchal na pokoji sebevraždu oběšením, devět dní před svým propuštěním z vězení.

Za nelidské a ponižující zacházení byl v tomto případě označen postup vězeňských orgánů, které odsouzenému s dlouhou historií vážné duševní nemoci neposkytly potřebnou specializovanou lékařskou péči, což v kombinaci s disciplinárním umístěním odsouzeného v samovazbě vedlo k jeho dokonané sebevraždě.

PEERS v. GREECE, rozsudek senátu ESLP ze dne 19. 4. 2001, stížnost č. 28524/95

Pan Peers, britský státní příslušník, byl v roce 1994 zatčen na athénském letišti pro trestné činy související s drogami. Do jeho odsouzení v roce 1995 byl přemísťován mezi různými věznicemi a odděleními (mj.

psychiatrické oddělení, segregáční jednotka). Segregační cela, ve které pobýval ještě s dalším spoluvězněm, byla velmi malá a vysoká, měřila jen asi 9 m². Kromě střešního okna, kterým pro silný stupeň zašpinění neproudilo žádné světlo, a špehýrky ve dveřích, v ní nebyla žádná okna a cela tak působila velmi klaustrofobicky. Jediné dostupné světlo bylo světlo umělé, které však bylo natolik slabé, že při něm nebylo možné číst. Po dobu, kdy byl se spoluvězněm v cele, se stěžovatel musel omezit v podstatě pouze na vlastní postel. V cele byl záchod asijského typu umístěný těsně vedle postelí. Tento však nebyl od zbývající části cely oddělen žádným závěsem či zábranou. Stěžovatel tedy byl nucen vykonávat potřebu za přítomnosti svého spoluvězně a musel snášet, že jeho spoluvězeň záchod používal za jeho přítomnosti. Také splachování často nefungovalo. Ani situace v dalším křídle věznice, kam byl později přemístěn, nebyla výrazně lepší. Bylo sice možné říci, že se jednalo o nejlepší křídlo věznice, ale i to však bylo extrémně špinavé a přelidněné. V každé cele byly dvě postele a jedna další postel. Cely byly velmi hlučné a obecně vzato nesmírně zanedbané a zničené. V letních měsících bylo v celách nesnesitelně horko, v zimě naopak věžňové mrzli, neboť cely byly vytápěny pouze cca dvě hodiny denně. Za celou dobu pobytu ve věznici stěžovatel od správy věznice obdržel pouze příkrývku. Nikdy však neobdržel žádné oblečení, povlečení, polštář či hygienické prostředky, včetně mýdla a toaletního papíru. Na 250–360 vězňů bylo k dispozici jen deset sprch v přízemí, v nichž teplá voda tekla jen asi dvě hodiny denně. Tyto sprchy v zimě sloužily jako kočičí záchod. Všudypřítomné kočky taktéž velmi pravděpodobně kontaminovaly jídlo, které bylo vězňům rozváženo. Stěžovatel žil v podstatě v izolaci, neboť s personálem věznice, který nemluvil anglicky, nemohl komunikovat. Ve věznici se nebylo možné věnovat žádným společenským aktivitám, navštěvovat kurzy či knihovnu. Soud konstatoval, že uvedené vazební podmínky snížily lidskou důstojnost stěžovatele a vyvolaly v něm pocity strachu a nedostatečnosti, které byly schopné jej ponížít a degradovat a taktéž ochromit jeho fyzickou i psychickou odolnost, a tedy došlo k porušení čl. 3. Při posuzování, zda je určité zacházení ponižující (*degrading*) ve smyslu čl. 3, soud přihlíží k tomu, zda jeho cílem bylo dotčeného člověka pokořit (*humiliate*) a potupit (*debase*) a zda, pokud jde o důsledky, postihlo jeho osobnost způsobem neslučitelným s čl. 3. ESLP konstatoval, že ani absence takového cíle však nemůže s konečnou platností vyloučit konstatování porušení čl. 3.

V případě bylo rovněž shledáno porušení čl. 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života). Vláda tvrdila, že dopisy adresované vězňům jsou otevírány vždy v jejich přítomnosti, neboť to vyžaduje zákon a neboť je to nezbytné za účelem předcházení trestným činům, např. pašování drog do věznice. Z této zásady nelze vyjmout ani dopisy odeslané Evropskou komisí pro lidská práva, neboť hrozí údajně nebezpečí jejich zfalšování a zneužití ze strany vězňů. ESLP konstatoval, že došlo k zásahům do stěžovatelova práva na respektování důvěrnosti jeho korespondence. Aby bylo

možné takový zásah odůvodnit, je nutné, aby byl „v souladu se zákonem“, sledoval legitimní cíl a byl nezbytný v demokratické společnosti za účelem dosažení takového cíle. V tomto případě měl zásah právní základ a sledoval legitimní cíl, tedy ochranu pořádku a předcházení zločinnosti. Pokud se však týče jeho nezbytnosti, Soud neshledal žádný závažný důvod, který by odůvodnil monitorování korespondence, jejíž důvěrnost bylo nutné zachovat. Stěžovatel byl v roce 1998 podmíněně propuštěn a ze země vyhoštěn.

PRICE v. THE UNITED KINGDOM, rozsudek senátu ESLP ze dne 10. 7. 2001, stížnost č. 33394/96

Paní Price měla nastoupit do výkonu trestu na 7 dní, a to pro pohrdání soudem, kterého se dopustila, když odmítla odpovědět na otázku soudu v řízení, kde se projednávaly její dluhy, za které byla odpovědná. Paní Price byla odkázána na elektrický invalidní vozík (nebyla schopná použít ani jednu končetinu, měla problémy s ledvinami). Vzhledem k tomu, že soudní jednání se konalo odpoledne, přečkala paní Price noc v policejní cele a teprve druhého dne nastoupila výkon trestu. Bylo jí odepřeno, aby si s sebou vzala nabíječku na elektrický vozík, který byl pro ni nezbytností. Cela, ve které paní Price přečkala noc, byla vybavena dřevěnou postelí a matrací. Nebyla nijak přizpůsobena pro invalidní osoby. Stěžovatelka byla tedy nucena přespat v invalidním vozíku, neboť postel byla pro ni příliš tvrdá. Nouzové hlásiče a vypínače na světlo byly pro ni nedosažitelné. Rovněž nebyla schopna použít toaletu na cele, neboť byla vyšší než její vozík. Její problémy pokračovaly i po přemístění do věznice (zdravotnické středisko), kde byla cela přizpůsobená potřebám invalidních osob, přesto vzhledem k jejím zdravotním obtížím nebyla vybavena dostatečně (stěžovatelka byla de facto nesoběstačná, sloužící sestra nebyla schopná stěžovatelku zvednout, asistovat museli dozorcí, čili i používání toalety bylo značně ponižující). Stěžovatelka byla po třech dnech a čtyřech nocích propuštěna.

Ve věci ESLP konstatoval porušení čl. 3 Úmluvy, a to z důvodu nevyhovujících podmínek pro zadržování tělesně postižené osoby.

VALAŠINAS v. LITHUANIA, rozsudek senátu ESLP ze dne 24. 7. 2001, stížnost č. 44558/98

Pan Valašinas roku 1993 nastoupil k výkonu trestu odnětí svobody na 9 let za krádež, držení a prodej střelných zbraní. V roce 1998 byl přemístěn do jiné věznice, kde prošel několika různými odděleními (normální režim, segregační jednotka, izolace). V podmínkách na oddělení neshledal ESLP nedostatky, které by byly v rozporu s Úmluvou.

Pan Valašinas si však stěžoval, že tělesná prohlídka, které byl podroben počátkem května 1998, představovala ponižující zacházení, jež porušilo čl. 3. Především byl údajně přinucen, aby se vysvlékl do naha v přítomnosti příslušnice vězeňské služby, přičemž cílem bylo ho pokořit. Poté mu bylo nařízeno, aby si sedl do dřepu, načež byly příslušníky stráže, kteří neměli

rukavice, ohledány jeho pohlavní orgány a potraviny, které dostal od osoby, jež ho navštívila. Soud je toho názoru, že i když mohou být prohlídky s vysvléknutím do naha příležitostně nezbytné k zajištění bezpečnosti věznice, ochraně pořádku a předcházení zločinnosti, musí být prováděny přiměřeným způsobem. Přinucení stěžovatele, aby se vysvlékl do naha v přítomnosti ženy, a následné dotýkání se jeho pohlavních orgánů a potravin holýma rukama, ukazují na zřejmý nedostatek úcty k dotyčnému a ve svém důsledku snížily jeho lidskou důstojnost. Musely v něm zanechat pocity úzkosti a méněcennosti, způsobilé ho pokořit a potupit. Soud proto dospěl k závěru, že tělesná prohlídka byla ponižujícím zacházením ve smyslu čl. 3. V roce 2000 byl pan Valašinas propuštěn na základě milosti prezidenta.

KALASHNIKOV v. RUSSIA, rozsudek senátu ESLP ze dne 15. 7. 2002, stížnost č. 47095/99

Pan Kalašnikov, generální ředitel jedné z ruských komerčních bank, byl v roce 1999 odsouzen pro zpronevěru majetku banky k pěti a půl rokům v nápravném táboře se všeobecným režimem. Případ se týkal podmínek vazby a dále nepřiměřené délky vazby a trestního řízení.

Pan Kalašnikov si stěžoval na podmínky vazby v magadanské vazební věznici, obzvláště pak na přeplnění jeho cely a špatnou hygienickou situaci, jakož i na dlouhou dobu, po níž byl v takových podmínkách držen, což mělo neblahé důsledky pro jeho zdravotní stav a způsobilo mu ponížení a utrpení. Vláda připustila, že přeplnění cel je všeobecným problémem vazebních zařízení. Státní orgány podle ní neměly v úmyslu stěžovateli působit fyzické utrpení nebo poškodit jeho zdraví. Dále vláda uznala, že kvůli ekonomickým důvodům jsou podmínky vazby v Rusku velmi neuspokojivé a zdaleka nesplňují požadavky kladené na vězeňská zařízení v dalších členských státech Rady Evropy.

Stát podle čl. 3 musí zajistit, aby byl jednotlivec držen ve vazbě za podmínek, které jsou slučitelné s úctou k jeho lidské důstojnosti, aby ho způsob a metoda výkonu tohoto opatření nevystavovaly úzkosti či strádání takové intenzity, jaká přesahuje nevyhnutelnou míru utrpení, jež je vlastní zbytečné svobody, a aby – s přihlédnutím k praktickým nárokům věznění – bylo adekvátně zajištěno jeho zdraví a blaho. Ve stěžovatelově cele připadalo v kterémkoli okamžiku na jednu osobu 0,9–1,9 m². Cela tak byla velmi silně přeplněna. To samo je z hlediska čl. 3 problematičké. Navíc vězňové s ohledem toto přeplnění museli spát v osmihodinových směnách; podmínky spánku dále zhoršovalo trvalé osvětlení cely a všeobecný pohyb a hluk spojený s velkým počtem spoluvězňů. Z toho vyplývající spánková deprivace musela pro stěžovatele být závažným fyzickým a psychickým břemenem. Soud dále poukázal na absenci adekvátní ventilace v cele, v níž bylo vězňům dovoleno kouřit. Ačkoli byl stěžovateli povolen pobyt na čerstvém vzduchu po dobu jedné až dvou hodin denně, zbytek času musel trávit v dusivém ovzduší cely. Soud dále podotkl, že stěžovatelova cela byla zamořena

hmyzem a že proti tomuto zamoření nebylo v průběhu jeho vazby nic podniknuto. Pan Kalašnikov také v průběhu vazby onemocněl různými kožními nemocemi a plísňovými infekcemi, jež si vyžádaly odročení hlavního líčení. Je sice pravda, že tato onemocnění byla léčena, nicméně jejich opakování nasvědčuje tomu, že velmi špatné podmínky, jež v cele usnadňovaly jejich šíření, zůstaly nezměněny. Soud také vyjádřil velmi vážné znepokojení nad tím, že stěžovatel byl příležitostně držen v cele s osobami trpícími syfilidou a tuberkulózou. Toalety na ložnici byly otevřené; přepážka o výšce 1,1 m oddělovala splachovací mísu v rohu cely od umyvadla, avšak nikoli od obyvatelné plochy. Vstup na toaletu nebyl nijak oddělen. Stěžovatel ji tak musel používat v přítomnosti dalších spoluvězňů a být přítomen, když ji používali oni. ESLP shledal tyto podmínky v rozporu se čl. 3. V červnu 2000 byl dotčným propuštěn z výkonu trestu na základě amnestie.

MOUISEL v. FRANCE, rozsudek senátu ESLP ze dne 14. 11. 2002, stížnost č. 67263/01 (porušení čl. 3 ve vztahu k používání donucovacích prostředků) Pan Mouisel byl v roce 1996 odsouzen k patnácti letům odnětí svobody za ozbrojenou loupež, kterou spáchal jako člen gangu. Koncem roku 1998 se ve výkonu trestu jeho zdravotní stav zhoršil. O rok později mu byla diagnostikována leukémie a související zdravotní komplikace. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu byl často převážen k ošetření do zdravotnického zařízení. Kvůli ortopedickému onemocnění dolních končetin trpěl silnými bolestmi při dlouhodobějším sezení s ohnutýma nohama. Proto lékař doporučil, aby nebyl omezován volný pohyb jeho dolních končetin. ESLP připomněl, že přikládání pout (*handcuffs*) běžně nevytváří problém z hlediska článku 3 Úmluvy, bylo-li toto opatření uloženo v souvislosti se zákonným uvězněním a neznamená použití násilí nebo nepřesahuje hranici, která se důvodně pokládá za nezbytnou. Z tohoto hlediska je důležité například zvážit, existuje-li nebezpečí, že by dotčená osoba mohla uprchnout nebo způsobit zranění či škodu (viz rozsudek senátu ESLP ze dne 16. 12. 1997 ve věci *RANINEN v. FINLAND*). V daném případě, s přihlédnutím ke stěžovatelovu zdraví, ke skutečnosti, že byl přepravován do nemocnice, k nepříjemnostem spojeným s chemoterapií a k jeho fyzické slabosti, má ESLP za to, že použití pout nebylo přiměřené potřebám bezpečnosti. Pokud jde o riziko, které pan Mouisel představoval, a navzdory jeho trestnímu rejstříku ESLP konstatoval absenci jakéhokoliv předchozího jednání nebo jakéhokoliv důkazu zakládajících závažné důvody k obavám, že existuje vážné nebezpečí útěku nebo uchýlení se k násilí. ESLP mimo to konstatoval, že jeho věznění ve společné cele do června 2000, aniž by byla učiněna jakákoliv sanitární opatření, v době, kdy jeho imunitní systém byl vážně oslaben chemoterapií, znamenala pro něho nelidské a ponižující zacházení. Jeho pokračující věznění, zejména po červnu 2000 (zhoršení zdravotních obtíží), porušovalo jeho důstojnost a znamenalo útrapy překračující míru nevyhnutelně spojenou s rozsudkem odnětí svobody a s léčbou rakoviny.

VĚZEŇSTVÍ

Z toho ESLP vyvozuje, že stěžovatel byl podroben nelidskému a ponižujícímu zacházení. Stěžovateli byla 22. 3. 2001 udělena milost.

LORSÉ AND OTHERS v. THE NETHERLANDS, rozsudek senátu ESLP ze dne 4. 2. 2003, stížnost č. 52750/99³⁴

V roce 1994 byl pan Lorse vzat do vazby. Byl obžalován z trestných činů souvisejících s drogami a zbraněmi a odsouzen k dvanácti rokům odnětí svobody. Při odvolacím řízení mu byl trest zvýšen na patnáct let. Ještě když trestní řízení probíhalo, byl pan Lorse umístěn do mimořádně střeženého zařízení (EBI)³⁵ kvůli tomu, že byl podezřelý z velmi závažných trestných činů a při pokusu vyhnout se zatčení použil násilí. Stěžovatel namítal, že kromě podmínek, které v EBI panují, je jeho kontakt se ženou a dětmi nepřiměřeně omezen. Uvedl, že jeho psychický a fyzický stav je narušen, trpí stavy každodenních bolestí hlavy, třesu a ztráty koncentrace a musel vyhledat pomoc vězeňských psychologů. Naproti tomu disponovala vězeňská služba informací, že pan Lorse plánuje útěk s pomocí zvenku, s možným použitím násilí. Proto bylo rozhodnuto o jeho ponechání v EBI.

Psychický stav stěžovatele byl několikrát zkoumán. Bylo zjištěno, že po pěti letech pobytu v EBI uváděl problémy s pamětí a orientací vyplývající z izolace, stejně jako problémy depersonalizace. Poté, co byl pan Lorse převeden do normálního vězeňského režimu, byl na žádost svého právníka vyšetřen nezávislým psychiatrem. Cílem vyšetření byly psychologické následky jeho pobytu v EBI. Bylo zjištěno, že trpěl středně závažnými depresemi s endogenními rysy, záchvaty paniky a byl pronásledován sebevražednými sny. Jedním z důvodů jeho stavu bylo vážné narušení jeho kontaktu s manželkou a dětmi. Byl neschopen práce a úroveň jeho aktivity značně poklesla. Bylo shledáno, že zde byla příčinná souvislost mezi uvedenými poruchami a jeho dlouhodobým pobytem v EBI.

Vláda naproti tomu tvrdila, že potřeba zařízení s takovým režimem vznikla poté, co docházelo stále častěji k útěkům z nizozemských věznic, mnohdy za použití zbraní a braní rukojmí. Ačkoli vláda nepopírala přísná omezení, která jsou v EBI, a právě z tohoto důvodu se sem umísťují někteří jednotlivci, nedomnívá se, že podmínky jsou nelidské nebo ponižující. Přísná bezpečnostní opatření jsou ospravedlněna s ohledem na závažnost rizik.

ESLP ve věci shrnul, že není sporu o tom, že po dobu svého uvěznění v EBI byl pan Lorse vystaven velmi přísným bezpečnostním opatřením a že jeho společenské kontakty byly přísně omezené. Soud ale neshledal, že by byl pan Lorse vystaven buď smyslové, nebo naprosté společenské izolaci. Avšak v situaci, kdy byl stěžovatel vystaven již tak velkému množství

³⁴ Takřka totožný případ je VAN DER VEN v. THE NETHERLANDS, rozsudek senátu ESLP ze dne 4. 2. 2003, stížnost č. 50901/99.

³⁵ Podmínky v EBI byly zpřísněné: častější a důkladnější prohlídky (osobní i cel), poutání i při pohybu po věznicí, omezení kontaktu s vnějším světem, omezené sportovní i jiné volnočasové aktivity.

kontrolních opatření a při absenci přesvědčivých bezpečnostních důvodů, praxe provádění týdenních rutinních tělesných prohlídek pana Lorse po dobu delší než šest let snížila jeho lidskou důstojnost a musela způsobit pocity mučivé úzkosti a méněcennosti. Soud zde dospěl k závěru, že kombinace rutinních tělesných prohlídek s ostatními přísnými bezpečnostními opatřeními v EBI zasáhla do stěžovatelových práv chráněných čl. 3 Úmluvy.

Ohledně namítaného porušení čl. 8 (vzhledem k omezenějším možnostem kontaktu s rodinou – ve srovnání s ostatními vězeňskými zařízeními v Nizozemsku) ESLP konstatoval, že uvedená omezení mají základ v zákoně o výkonu trestu, vězeňském řádu a řádu EBI a neshledává proto, že by namítaná omezení nebyla „v souladu se zákonem“. Přijímá rovněž, že sledovala legitimní cíl předcházení zločinnosti ve smyslu čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

KUZNETSOV v. UKRAINE, rozsudek senátu ESLP ze dne 29. 4. 2003, stížnost č. 39042/97

Pan Kuzněcov byl v roce 1995 uznán vinným ze čtyřnásobné vraždy a odsouzen k trestu smrti a konfiskaci majetku. Stěžovatel byl převeden do jedné z cel určených pro osoby čekající na výkon trestu smrti. Následně bylo na Ukrajině vyhlášeno moratorium na výkon trestu smrti a veškeré tyto tresty byly změněny na doživotí.

Stěžovatel uvedl, že byl v cele zbit dozorci. Následujícího dne se pokusil o sebevraždu oběšením, ale byl zachráněn. Jeho matka pojala podezření na špatné zacházení a podala řadu stížností. ESLP zde shledal pochybení, když nebylo provedeno řádné vyšetření těchto stížností (všechny byly odmítnuty, vyšetřování bylo dle ESLP pouze formální, povrchní a vážně se nezabývalo potřebou zjistit, k čemu v cele před sebevražedným pokusem došlo).

Pan Kuzněcov byl zavřen 24 hodin v cele, která neposkytovala dostatek prostoru; okna byla zakryta, takže zde nebyl přístup denního světla; odsouzení neměli venkovní vycházky, možnost lidského kontaktu s ostatními a možnost zabavit se různými činnostmi. ESLP konstatoval, že věznění stěžovatele za těchto nepříjemných podmínek, byť byly následně zlepšeny, bylo ponižujícím zacházením, tak jak je stanoveno v čl. 3 Úmluvy. V projednávaném případě byla situace ještě zhoršena tím, že stěžovatel byl po sebevražedném pokusu umístěn na samotku, což se za daných okolností případu jeví jako opatření přísné a nepřiměřené cíli, který mělo sledovat. ESLP při posuzování podmínek, za kterých byl stěžovatel vězněn, vzal rovněž v úvahu složité společensko ekonomické problémy Ukrajiny. ESLP je však toho názoru, že nedostatek finančních zdrojů a problémy, kterým Ukrajina čelila, nemohou v žádném případě ospravedlnit výše uvedené podmínky věznění.

Právo stěžovatele na návštěvu jeho matky bylo omezeno na jednu návštěvu v měsíci a během této návštěvy byli přítomni dva strážci, kteří mohli přerušit hovor. Dále bylo zjištěno, že jako trest za porušení vězeňského řádu mohl být uložen zákaz návštěv. Pokud jde o korespondenci,

VĚZEŇSTVÍ

mohl stěžovatel posílat příbuzným jeden dopis měsíčně a přijímat dopisy bez omezení. Korespondence byla cenzurována. ESLP zde konstatoval, že výše uvedená omezení byla zasahováním veřejného orgánu do stěžovatelova práva na respektování jeho soukromého a rodinného života a korespondence dle čl. 8 Úmluvy, a nestalo se tak v souladu se zákonem, jak by umožňoval odst. 2 čl. 8.

Dále soud konstatoval porušení čl. 9 Úmluvy v tom, že se pan Kuzněcov nemohl účastnit týdenních bohoslužeb (bylo mu upřeno toto právo), které byly dostupné ostatním vězňům.

LIND v. RUSSIA, rozsudek senátu ESLP ze dne 6. 12. 2007, stížnost č. 25664/05

Případ pana Linda se týkal vazebních podmínek, dále namítané nepřiměřené délky vazby, neumožnění navštívení otce před jeho smrtí a dále neumožnění přítomnosti stěžovatele na pohřbu svého otce. Pan Lind byl koncem roku 2004 zadržen, když coby člen jedné politické strany s částí svých spolustraníků obsadil kancelář v budově prezidentské kanceláře v Moskvě, aby tak vyjádřil svou nespokojenost s ruským prezidentem (z oken kanceláře rozdávali letáky kritizující prezidenta a volající po jeho rezignaci). Protestní akci ukončil až zásah policie. Pan Lind byl obviněn z pokusu o státní převrat. Následně byla jeho obvinění rozšiřována a vazba prodlužována. V roce 2005 uznal soud stěžovatele vinným z účasti na masových nepokojích a odsoudil ho ke třem rokům odnětí svobody s podmíněným odkladem na dva roky. Následně byl stěžovatel propuštěn. Mezitím soud odmítl řadu žádostí stěžovatele o možnost navštívit svého otce, umírajícího na rakovinu, který požádal o eutanazii. Otec stěžovatele zemřel tři měsíce před odsuzujícím rozsudkem.

ESLP konstatoval, že stěžovatel byl vystaven ponižujícímu zacházení ve vazební cele, kde měl k dispozici 3, resp. později 2,1 m² prostoru, byl v ní umístěn ve dne v noci s výjimkou hodinové vycházky na dvorku o ploše 15 m², cela byla zamořena šváby, štěnicemi a blechami, bez ventilace, zakouřená a páchnoucí, WC bez zástěny, sprcha pouze 10 min. jednou týdně, chyběla nezbytná lékařská péče vzhledem ke zdravotnímu stavu stěžovatele, který trpěl chronickým onemocněním ledvin.

Ve věci rovněž ESLP shledal porušení čl. 8. Soud shrnul, že každý zásah do práva na respektování rodinného a soukromého života není v rozporu s čl. 8, avšak pouze za podmínky, že tento zásah je v souladu se zákonem a sleduje legitimní cíl a je nezbytný v demokratické společnosti. První dvě podmínky byly v daném případě splněny. Soud se tedy zabýval otázkou, zda bylo odmítnutí žádosti stěžovatele nezbytné v demokratické společnosti. Předně čl. 8 nezaručuje zadrženému právo navštívit nemocného příbuzného nebo být přítomen na jeho pohřbu. Žádost stěžovatele byla zamítnuta s odkazem na jeho nizozemskou státní příslušnost a obavy, že by se mohl skrývat, pokud by mu bylo umožněno navštívit otce v Haagu. Nebyla přítom

vzata v potaz možnost asistence nizozemských úřadů při návratu stěžovatele do Ruska. ESLP však vytkl zejm. skutečnost, že stěžovateli nebyl umožněn ani jiný kontakt s umírajícím otcem (povolen pouze jeden telefonní hovor, v ruském jazyce, kterému otec stěžovatele stěží rozuměl; hovor byl navíc po minutě přerušen pracovníky věznice bez uvedení důvodu).

RODIĆ AND THREE OTHERS v. BOSNIA AND HERZEGOVINA, rozsudek senátu ESLP ze dne 27. 5. 2008, stížnost č. 22893/05

Případ ukazuje na nutnost předvídatosti při společném umístění vzájemně znesvářených skupin (v tomto případě skupin různého etnika). V daném případě nebyly podmínky všech odsouzených objektivně špatné, nicméně dotyční čtyři odsouzení měli vzhledem ke svému původu podmínky značně zhoršené. Pan Rodić a tři další odsouzení (původem Srbové a Chorvati) si stěžovali, že byli od svého nástupu do věznice Zenica obtěžováni (*persecute*) ostatními spoluvězni (bití, vyhrožování smrtí, plivání do jídla, polévání postelí vodou), a to až do té doby, než se jim dostalo samostatného umístění ve zdravotnickém středisku tamější věznice (po 10 měsících). Všichni čtyři stěžovatelé byli odsouzeni pro válečné zločiny spáchané na Bosňanech během války v Bosně a Hercegovině. Vězení Zenica je jediným mimořádně střeženým zařízením na území Bosny a Hercegoviny, jeho osazenstvo je tvořeno z 90 % právě z Bosňanů. Z těchto důvodů byli stěžovatelé napadáni, což vyvrcholilo hospitalizací jednoho z nich v civilním zdravotnickém zařízení v Zenice. Následně zahájili dotyční hladovku, což mělo za následek jejich samostatné umístění ve zdr. středisku ve věznici.

Věznice těmto problémům nevěnovala dostatek pozornosti. Před ESLP argumentovala potřebou integrace dotyčných mezi ostatní, přičemž doložila odborné články vyslovující se proti mono-etnickým věznicím. ESLP ve věci shrnul, že i po válce (1992–1995) byly a mnohdy stále jsou inter-etnické vztahy mezi všemi třemi hlavními etniky (Bosňané, Srbové, Chorvati) napjaté, což bylo všeobecně známo, přičemž vzhledem k trestné činnosti dotyčných se bylo možno domnívat, že jejich umístění ve věznici Zenica bude rizikové. Přesto byli umístěni na standardní oddíl do ložnice s 20 dalšími odsouzenými, jejich fyzická pohoda (*well-being*) tedy nebyla dostatečně zaručena. Soud dospěl k závěru, že byl porušen čl. 3. Dotyční byli postupně všichni přemístěni do Věznice v Mostaru.

SLAWOMIR MUSIAL v. POLAND, rozsudek senátu ESLP ze dne 20. 1. 2009, stížnost č. 28300/06

Pan Musial je epileptik s vážnou poruchou osobnosti. Před nástupem k výkonu trestu se již pokusil o sebevraždu, pročež byl hospitalizován na psychiatrické klinice. Odsouzen byl v roce 2005 pro loupež a ublížení na zdraví. Stěžovatel namítal porušení čl. 3 vzhledem k neadekvátní zdravotní péči a zacházení během jeho pobytu ve vězení v souvislosti s jeho diagnózou. Rovněž si stěžoval na přeplněnost a nevyhovující materiální podmínky.

VĚZEŇSTVÍ

ESLP při posuzování stěžovatelova zdr. stavu ve vztahu k pobytu ve vězení vzal v úvahu tři samostatné body: zdravotní stav stěžovatele, zdravotní péči poskytovanou mu během pobytu ve vězení, oprávněnost pokračujícího uvěznění ve vztahu ke zdravotnímu stavu stěžovatele. Stěžovatel měl silné halucinace a časté sebevražedné tendence (v lednu 2006 se pokusil o sebevraždu). Stěžovatel byl umístěn ve věznici na standardním oddílu mezi zdravými vězni, bez stálé přítomnosti kvalifikovaného zdr. personálu, dostávalo se mu stejné pozornosti jako ostatním odsouzeným. Zde vyvstala otázka, zda to bylo vzhledem ke zdr. stavu stěžovatele adekvátní.

S přihlédnutím ke kumulativnímu účinku neadekvátní zdr. péče a nepřiměřeným podmínkám vazby, které zjevně měly škodlivý vliv na zdraví a psychickou pohodu stěžovatele (*well - being*), konstatoval ESLP porušení čl. 3.

ORCHOWSKI v. POLAND, rozsudek senátu ESLP ze dne 22. 10. 2009, stížnost č. 17885/04

Pan Orchowski byl od roku 2003 do současné doby přemísťován mezi čtyřmi vězeňskými zařízeními na území Polské republiky. Ve své stížnosti namítal zejm. přeplněnost cel, kdy jeho pobyt v takových podmínkách společně s nehygienickým zázemím ve věznici měl mít za následek nelidské a ponižující zacházení. V Polsku měla vězeňská služba od roku 2000 problémy s kapacitami vězeňských zařízení. Často byla kapacita na jednoho vězně výrazně pod hranicí 4 m² na vězně (v Polsku je minimální povinný prostor na jednoho vězně určen 3 m², což je jeden z nejnižších požadavků v Evropě). Nejhorší situace byla v Polsku v roce 2006, kdy kapacita věznic (při 3 m² na vězně) byla překročena v průměru o 24 %. Byla podniknuta široká opatření (mj. navýšení kapacity věznic; v roce 2007 zaveden do právního řádu trest „domácího vězení“), takže v roce 2009 byla přeplněnost v Polsku na úrovni kolem 4 %.

ESLP shrnul podmínky stěžovatele takto: panu Orchowskému byla umožněna jednohodinová vycházka denně, jedenkrát týdně se mohl osprchovat v teplé vodě, sprchoval se s ostatními (zpravidla 12–24 vězňů), ložní prádlo bylo měněno jedenkrát za 14 dní, spodní prádlo zpravidla jednou týdně, jídlo bylo možno jíst pouze v cele, ostatní podmínky (čistota, ventilace a přítomnost světla na cele) odpovídaly standardům. Soud přihlédl ke skutečnosti, že stěžovatel byl během svého šestiletého věznění 27 × přemísťován mezi 8 vězeňskými zařízeními (včetně vazby). Současně byl velice často přemísťován i v rámci té které věznice.

Převážnou část svého věznění strávil stěžovatel v cele na prostoru menším než 3 m², místy dokonce menším než 2 m². Jídlo musel konzumovat v těchto podmínkách (na přeplněné cele). ESLP vzal v úvahu de facto stálé přemísťování odsouzeného mezi odděleními i samotnými věznicemi (přihlédl ke kumulativnímu účinku podmínek věznění) a konstatoval porušení čl. 3 Úmluvy.

IV.

Umísťování vězňených osob

Obvinění a odsouzení (dále také „vězňené osoby“) se umísťují do vazebních věznic či do věznic pro výkon trestu odnětí svobody. Vazbu je možno taktéž vykonávat ve zvláštním oddělení věznice.¹ Věznice zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti a jejich správu vykonává Vězeňská služba ČR (dále jen „VS ČR“).² Vězeňskou službu řídí generální ředitel, který svým nařízením stanoví profilaci jednotlivých věznic, jež se může v průběhu času měnit (následně pochopitelně dochází rovněž k novelizaci předmětného NGR). Informace o aktuální profilaci konkrétní věznice je možno dohledat na www.vscr.cz.

**Vězňené
osoby**

K 31. březnu 2010 bylo v ČR celkem 21 952 vězňených osob, z toho bylo 19 463 odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody (17 951 mužů a 1513 žen), 4 osoby vykonávající zabezpečovací detenci (4 muži) a 2485 obviněných vykonávajících vazbu (2321 mužů a 164 žen). V dubnu 2010 již překročil počet vězňených osob 22 000³, kapacita věznic byla z pohledu celorepublikového průměru vytižena na 111 %, některé věznice dosáhly kapacitního stavu přes 130 %. V únoru 2010 bylo v ČR 6 923 odsouzených, kteří mají nařízený nástup do výkonu trestu odnětí svobody, ale trest dosud nenastoupili. Ochránce opakovaně upozorňoval na nedostatečnou kapacitu věznic, a to jak formou tiskových zpráv, tak ve svých souhrnných zprávách z návštěv věznic v roce 2006 nebo z návštěv vazebních věznic v roce 2010. Upozorňoval, že nedostatečná kapacita s sebou přináší kromě přeplněnosti věznic např. i problémy s volnočasovými a jinými aktivitami, neboť pro jejich realizaci nejsou prostory.

V současnosti je v ČR celkem 36 věznic a vazebních věznic, z toho je 26 věznic a 10 vazebních věznic. Pro výkon zabezpečovací detence je uzpůsobena jedna vazební věznice (Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno) a jedna věznice (Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava).

Věznice

Zřízeny jsou tyto vazební věznice: Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno, Vazební věznice České Budějovice, Vazební věznice Hradec Králové, Vazební věznice Liberec, Vazební věznice Litoměřice,

¹ Ustanovení §4 ZVV.

² Ustanovení § 5 odst. 1 ZVTOS.

³ Údaje o počtech vězňených osob byly převzaty ze statistických údajů VS ČR – viz www.vscr.cz

VĚZEŇSTVÍ

Vazební věznice Olomouc, Vazební věznice Ostrava, Vazební věznice Praha – Pankrác, Vazební věznice Praha – Ruzyně a Vazební věznice Teplice. Zvláštní oddělení pro výkon vazby je v současnosti zřízeno v těchto věznicích: ve Věznici Břeclav, ve Věznici Ostrov, ve Věznici Plzeň, ve Věznici Světlá nad Sázavou a ve Věznici Znojmo. Zvláštní oddělení pro výkon vazby ve věznici Světlá nad Sázavou je určeno pro těhotné obviněné a obviněné s novorozenci.⁴

Jednotlivé věznice pro výkon trestu odnětí svobody se rozlišují⁵ podle způsobu vnitřního členění a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to

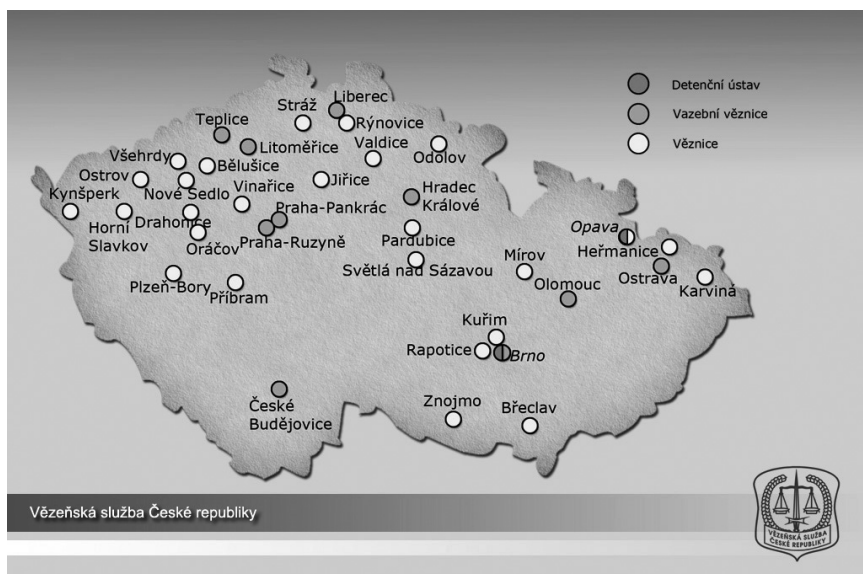
- a) věznice s dohledem
- b) věznice s dozorem
- c) věznice s ostrahou
- d) věznice se zvýšenou ostrahou.

Vedle uvedených základních typů se zřizují také věznice pro mladistvé (v současné době vykonávají mladiství odsouzení svůj trest ve Věznici Všehrdy a pro mladistvé odsouzené je zřízeno samostatné oddělení ve Věznici Světlá nad Sázavou). Věznicemi pro výkon trestu odsouzených žen jsou Věznice Světlá nad Sázavou a věznice Opava. V jednotlivých věznicích mohou být zřízena oddělení různého typu, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. V praxi je ve věznici zřízen vždy jeden typ věznice jako základní (základní profilace věznice je vymezena NGR) s tím, že je zřízeno oddělení pro minimálně ještě jeden další typ věznice (ve většině případů jde o typ nejbližší základní profilaci). V rámci jednotlivých typů věznic bývají zřízena i oddělení pro vymezené kategorie odsouzených (viz část IV Umístování vězňených osob, kapitola 2 – Přijetí do VTOS). Např. Věznice Jiřice je profilována jako věznice s ostrahou s tím, že jsou v ní zřízena oddělení s dozorem, oddělení s ostrahou a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování ve věznici s ostrahou.

⁴ V roce 2010 ochránce obdržel tři stížnosti od těhotných obviněných žen, přičemž žádala z nich nebyla na tomto zvláštním oddělení umístěna. Podmínky v typických vazebních celách se přitom jako vhodné pro pobyt těhotné ženy označit nedají. Vzhledem k tomu, že k přemístění obviněného může dojít jen na základě písemného příkazu soudu nebo státního zástupce, je otázkou, zda orgány činné v trestním řízení neupřednostňují umístění těhotné obviněné v typické věznici, aby byla k dispozici pro účely trestního řízení, než její umístění ve zvláštním, pro těhotnou obviněnou vhodnějším, oddělení.

⁵ Ustanovení § 8 ZVTOS.

Rozmístění jednotlivých vazebních věznic a věznic podává následující mapa

(Zdroj: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>), [ověřeno dne 5. září 2010]

1. PŘIJETÍ DO VÝKONU VAZBY

Příjem obviněných do výkonu vazby musí být umožněn nepřetržitě.⁶ Obviněný je přijat do výkonu vazby na písemný příkaz soudu vydaný na základě rozhodnutí soudu o vzetí obviněného do vazby. Tento příkaz musí obsahovat údaje potřebné k rozhodnutí o umístění obviněného.⁷ Z příkazu musí být patrný zejména důvod vazby (a to alespoň uvedením citace příslušné části ustanovení trestního řádu o důvodu vazby) a z toho případně vyplývající opatření ke kontrole korespondence, režimu návštěv, dále zde musí být uvedeno rodné číslo a státní občanství obviněného, jména, příjmení a data narození obviněných, proti nimž je vedeno společné trestní řízení nebo jejichž trestní věci spolu souvisí včetně uvedení důvodu jejich vazby. K příkazu o přijetí obviněného do vazby musí být připojeno rozhodnutí o vzetí do vazby.⁸

**Přijetí do
vazby**

⁶ Ustanovení § 5 odst. 1 ZVV, srovnej pravidlo 14 EVP

⁷ Ustanovení § 5 odst. 1 ŘVV.

⁸ Ustanovení § 5 odst. 1 ZVV.

VĚZEŇSTVÍ

Při přijetí obviněného do věznice je nutno ověřit jeho totožnost, a to s ohledem na všechny dostupné doklady, aby byla vyloučena záměna s jinou osobou. Pokud obviněný u sebe nemá žádný osobní doklad, správa věznice požádá policejní orgán, který obviněného do věznice předvedl, aby neprodleně zjistil jeho totožnost a výsledek zjištění sdělil správě věznice. V případě, že je totožnost obviněného na dokladech vyznačena příslušnými orgány soudu nebo policejním orgánem, lze obviněného do věznice přijmout i bez dokladů totožnosti. Ke zpracování osobních údajů v rámci evidence osob ve výkonu vazby VS ČR nepotřebuje souhlas osoby, jíž se údaje týkají, a tuto osobu nemá povinnost informovat o obsahu své evidence.

Poučení Obviněný musí být při přijetí do výkonu vazby prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle ZVV, ŘVV a s vnitřním řádem věznice.⁹ O poučení se vyhotoví záznam, který obviněný podepíše.

Povinnost poučit obviněného má pochopitelně VS ČR i směrem k obviněným cizincům. Během systematických návštěv vazebních věznic v roce 2010 bylo zjištěno, že prohlášení o seznámení s právy a povinnostmi stvrzují obvinění cizinci svým podpisem, přičemž existuje dostatečný počet cizojazyčných verzí poučení, např. anglická, bulharská, francouzská, chorvatská, mongolská, makedonská, německá, polská, rumunská, ruská, srbská, španělská, ukrajinská a vietnamská.

Obvinění cizinci Ochránce ve své souhrnné zprávě ze systematických návštěv vazebních věznic v roce 2010 (dále jen SZ z VV) poukázal na skutečnost, že cizincům, zejména zpočátku výkonu vazby, podrobnější informace o životě ve vazbě citelně chyběly, jelikož vnitřní řád je k dispozici pouze v jazyce českém. Ochránce s ohledem na finanční nákladnost překladu vnitřního řádu do cizích jazyků doporučil, aby byly cizincům v jejich jazyce poskytnuty nejen zásadní informace o jejich právech, povinnostech, ale např. i informace obsažené v některých přílohách vnitřního řádu (časový rozvrh dne, minimální sortiment zboží v kantýně, epidemiologicky rizikové potraviny, poučení pro odesílatele balíčku, podmínky pro užívání radiopřijímačů, televizních přijímačů a dalších věcí, ordinační hodiny praktického a odborného lékaře, nabídka preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů, rozvrh koupání), a to způsobem, kterému porozumí (ať již překladem těchto informací nebo např. piktogramy).¹⁰

Cizince je bezprostředně po přijetí do vazby nutno rovněž poučit o jeho právu obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, jehož je státním občanem.¹¹ Poučení musí věznice provést v jeho mateřském jazyce nebo v jazyce, jemuž obviněný cizinec rozumí. Poučí se i o právu na přijetí konzulární návštěvy zástupců diplomatické mise a konzulárního

⁹ Ustanovení § 5 odst. 2 ŘVV, srovnej pravidlo 30.1.30.2.30.3 EVP

¹⁰ Viz bod 32,33 SZ z VV, dostupná na <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/veznice/>; [ověřeno dne 11. října 2010]

¹¹ Ustanovení § 28 odst. 1 ZVV.

úřadu státu, jehož je státním občanem. Uprchlíci a bezdomovci (tedy osoby bez státní příslušnosti) se poučí o právu obracet se na diplomatickou misi státu pověřeného chránit jejich zájmy, nebo na mezinárodní orgány, jejichž posláním je tyto zájmy chránit (tím není dotčena povinnost orgánu činného v trestním řízení vyrozumět, v souladu s příslušnou mezinárodní smlouvou, o vzetí do vazby zastupitelský orgán státu, jehož je obviněný občanem).¹²

Po přijetí obviněného do vazby je provedena preventivní vstupní lékařská prohlídka (seznam prováděných vyšetření, laboratorních testů atd. stanoví nařízení ministra spravedlnosti¹³) a potřebná hygienická a protiepidemická opatření.¹⁴ Obvinění, u nichž je podezření na infekční nemoc, se umístí do izolačních cel nebo do cel v příslušném nemocničním zařízení vězeňské služby, nemocní obvinění jsou umístěni do zvláštních k tomu účelu zřízených cel. Ochránce v souvislosti se vstupními lékařskými prohlídkami v SZ z VV doporučoval, aby byly prohlídky provedeny ihned v den přijetí obviněného, jelikož právě od výsledků této prohlídky se odvíjí řada opatření.¹⁵ Tento požadavek je však limitován nedostatkem lékařů (viz část VII. Zdravotní péče, kapitola 1 – Dostupnost zdravotní péče).

Co možná nejrychleji po příjmu musí být podle EVP¹⁶ stanovena příslušná úroveň ostrahy vztahující se na jednotlivé vězně v minimálním nezbytném rozsahu, aby byla zajištěna i jejich bezpečná vazba. Stejně tak musí být stanoveno bezpečnostní riziko, které přijatý vězeň představuje pro ostatní vězně, vězeňský personál nebo jiné osoby pracující ve věznicí nebo pro návštěvníky věznic, nebo pro sebe v rámci stanovení pravděpodobnosti sebepoškození. K určení bezpečnostních rizik musí mít věznic zavedeny postupy za účelem snížení rizika násilí a jiných událostí, jež by mohly ohrozit osobní bezpečnost vězňů, pracovníků vězeňské služby i návštěvníků.¹⁷

**Lékařská
prohlídka**

**Bezpečnostní
rizika**

¹² Srovnej pravidlo 37.1 EVP

¹³ Příslušné nařízení ministra spravedlnosti mimo jiné stanoví, že „Vstupní lékařská prohlídka obviněného a odsouzeného se provede neprodleně po nástupu do výkonu vazby nebo trestu, nejpozději však do čtyř dnů od nástupu do výkonu vazby nebo trestu. Jejím účelem je zjistit (objektivizovat) zdravotní stav obviněného nebo odsouzeného a na základě tohoto zjištění provést příslušná zdravotnická opatření, zejména zajistit posouzení zdravotní způsobilosti k výkonu vazby nebo trestu, rozhodnout o zdravotní způsobilosti k pracovnímu zařazení stanovením zdravotní klasifikace a případně stanovit plán potřebných léčebně preventivních opatření.“

¹⁴ Srovnej viz pravidlo 16 písm.a) a pravidlo 31.6 EVP

¹⁵ Viz bod 48 SS z VV, dostupné na http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2010/Vazebni_veznice_2010.pdf [ověřeno dne 5. září 2010]

¹⁶ Pravidlo 16 písm. b), c) ve spojení s pravidly 51.3, 52.1, 52.2 EVP

¹⁷ Pravidla a postupy při stanovení a vyznačení nebezpečnosti obviněných či odsouzených, popř. dalších rizik spojených s jejich osobou stanoví vnitřní předpisy Vězeňské služby. Jedná se zejména o pravidla pro zařazování na Index útěkářů a nebezpečných osob a pravidla pro zařazování do seznamu „ohrožených vězňů osob“ (obvinění a odsouzení vedeni jako osoby se sníženou tělesnou hmotností, zjevně nízkou mentální úrovní nebo jako možné objekty násilí), či naopak možných pachatelů násilí.

1.1 Umisťování v rámci věznice

Při umisťování obviněných do cel musí věznice dbát na to, aby byl dodržen účel vazby a aby nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení obviněných.¹⁸ Do které cely bude obviněný umístěn, určí ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec.¹⁹ Musí přitom respektovat pokyn soudu a v přípravném řízení i státního zástupce k oddělenému umístění obviněných a podle možnosti přihlížet též k dalším hlediskům a skutečnostem, zejména k věku obviněných, stupni jejich narušení, životním návykům a osobním vlastnostem.²⁰ O každém umístění obviněného na jinou celu musí být v evidenčních pomůckách správy věznice veden přesný záznam, včetně označení důvodu takového postupu.²¹

Samostatné ubytování

Jestliže o to obviněný požádá, umístí se do samostatné cely, pokud to umožňují podmínky ve věznici.²² Obviněný může v odůvodněných případech požádat o umístění do jiné cely. O žádosti obviněného o umístění do samostatné cely nebo o umístění do jiné cely rozhodne ředitel věznice nebo jeho zástupce.

Z pohledu EVP musí mít obvinění, pokud je to možné, možnost ubytování v samostatných celách s výjimkou případů, kdy by jim společné ubytování mohlo být ku prospěchu, nebo v případech, kdy soud konkrétně nařídil, jakým způsobem by měl být ubytován konkrétní obviněný.²³ Obvinění by měli být na noc umisťováni zpravidla do samostatných cel s výjimkou případů, kdy je považováno za výhodné (dozajista myšleno výhodné zejména pro obviněné), aby byli ubytováni společně s jinými obviněnými, přičemž s tímto musí obviněný předem souhlasit.²⁴

S ohledem na stavebnětechnické uspořádání českých věznic není možnost samostatného ubytování příliš rozšířená. Je pravdou, že s ohledem na účel vazby převažuje ve vazebních věznicích celový systém, nicméně i zde je většina cel vícelůžková. Ochránce naopak v SZ z VV upozorňoval na to, že pokud by byl obviněný umístěn na cele sám, mohl by takovýto stav vnímat fakticky jako samovazbu. Z tohoto důvodu ochránce doporučoval umisťovat na celu pouze jednoho obviněného na jeho žádost nebo s jeho souhlasem.²⁵

¹⁸ Ustanovení § 6 odst. 1 ZVV.

¹⁹ Ustanovení § 13 odst. 1 ŘVV.

²⁰ Ustanovení § 7 odst. 3 ZVV.

²¹ Ustanovení § 13 odst. 2 ŘVV.

²² Ustanovení § 6 odst. 2 ZVV.

²³ Pravidlo 96 EVP.

²⁴ Pravidlo 18. 5, 18.6, 18.7 EVP

²⁵ Bod 26 SZ z VV

S ohledem na plnění účelu vazby, zajištění bezpečnosti a dalších penologických zásad jsou stanovena určitá pravidla pro umisťování obviněných.²⁶

Odděleně se umisťují:

- a) muži od žen,
- b) obvinění, u nichž je důvodem vazby obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, od ostatních obviněných,
- c) obvinění, proti nimž je vedeno společné řízení,
- d) obvinění, kteří jsou stíháni pro některý z trestných činů uvedených v ustanovení § 88 odst. 4 trestního zákoníku od ostatních obviněných,
- e) obvinění, kteří jsou stíháni pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, a obvinění, kteří nebyli dříve odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, od ostatních obviněných,
- f) obvinění od pravomocně odsouzených,
- g) obvinění, u nichž je podezření na infekční nebo duševní onemocnění,
- h) obvinění ve vyhošťovací vazbě od ostatních obviněných.

**Zásady při
umisťování
obviněných**

Přitom odděleně od ostatních obviněných, do zvláštní cely, věznice umístí obviněného, který se ve vazbě chová agresivně nebo soustavně porušuje řád výkonu vazby nebo vnitřní řád věznice.

Obvinění s výrazně sníženou tělesnou hmotností, se zjevně nízkou mentální úrovní, nebo obvinění, u nichž to doporučil lékař nebo psycholog,²⁷ se umístí do cel se zvýšeným dohledem zaměstnanců vězeňské služby, a to pochopitelně za současného dodržení výše uvedených pravidel.

Obviněný, který o to požádá, se umístí do cely určené výlučně buď pro kuřáky, nebo pro nekuřáky.

Ochránce se rovněž setkává se stížnostmi nekuřáků, kteří namítají, že ač jsou umístěni na nekuřácké cely, jsou přesto obtěžováni kouřem z chodeb, kde bývají často vyhrazena místa pro kuřáky. VS ČR uznává požadavek nekuřáků na nezakouřené prostředí (ač je z její strany výše zmíněný požadavek splněn), v němž tráví téměř všechny svůj čas, nicméně s ohledem na architektonické řešení věznic není schopna zajistit např. nekuřácké oddělení, budovu apod., a to mimo jiné právě s ohledem na zákonné požadavky oddělování jednotlivých kategorií vězňených osob.

Mladiství obvinění se umisťují do cel odděleně od ostatních obviněných.²⁸ Pro umístění mladistvých obviněných jsou zpravidla určeny cely ve vyčleněné části věznice na samostatném oddělení.²⁹ Umístit mladistvého obviněného do cely společně s dospělými obviněnými je možné pou-

²⁶ Ustanovení § 7 odst. 1–4 ZVV.

²⁷ Jedná se o obviněné zařazené do seznamu ve smyslu vnitřního předpisu vězeňské služby upravujícího předcházení a odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými (viz pozn. pod čarou č. 17)

²⁸ Ustanovení § 26 odst. 1 ZVV, srovnej pravidlo 11..11.2 EVP

²⁹ Ustanovení § 73 odst. 1 ŘVV.

VĚZEŇSTVÍ

ze ve výjimečných případech, lze-li mít důvodně za to, že takový postup je pro mladistvého vhodnější k tomu, aby byl dodržen účel vazby a aby nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení.³⁰

1.1.1 Oddělení se zmírněným režimem

Oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem (dále také jen „OZR“)³¹ se liší tím, že ubytovací prostory mají společné sociální a kulturní zařízení. V tomto společném prostoru se mohou obvinění v určeném čase volně pohybovat a stykat se s dalšími obviněnými, kteří jsou spolu s nimi umístěni v oddělení se zmírněným režimem. Do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem lze na návrh příslušné komise (skládá se zpravidla z odborných zaměstnanců věznice) umístit obviněného v případě, pokud tím nebude ohrožen účel vazby a obviněný svým chováním dává záruku, že volným pohybem ve vymezeném prostoru oddělení a stykem s ostatními obviněnými nebude narušovat účel vazby a vnitřní řád (srovnej níže).

Pro účely rozhodování o umístění obviněných do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem se musí vycházet ze základních zákonných zásad a zohlední se také níže uvedené zákonné požadavky.³² Do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem oddělení nelze umístit obviněného, který porušuje stanovený pořádek a kázeň nebo nemůže být do tohoto oddělení umístěn z bezpečnostních důvodů. Rovněž nesmí být do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem umístěn obviněný, u něhož to nedoporučil lékař vzhledem k jeho zdravotnímu stavu, a obviněný, u kterého toto umístění nedoporučil psycholog.

Ochránce se od roku 2001 průběžně zabýval problematikou soudního vyhošťování cizinců. K doporučení ochránce přijala vláda usnesení ze dne 30. června 2003 č. 646, ze kterého vyplývá, že byl plně akceptován návrh ochránce na úpravu výkonu vyhošťovací vazby; v této souvislosti byla přijata nová ustanovení zákona o výkonu vazby upravující oddělené umístění osob ve vyhošťovací vazbě a jejich zařazování do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem³³. V oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem jsou tedy dle platné právní úpravy umístěni cizinci vykonávající vyhošťovací vazbu, pokud neporušují stanovený pořádek a kázeň.

³⁰ Ustanovení § 26 odst. 1 ZVV, rovněž viz bod 67 SZ z VV.

³¹ Ustanovení § 8 ZVV.

³² Ustanovení § 13 odst. 1 ŘVV.

³³ Předmětná ustanovení byla navržena a schválena v rámci vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (sněmovní tisk č. 353; senátní tisk č. 227). Zákon byl vyhlášen dne 12. února 2004 ve Sbírce zákonů v částce 16 pod číslem 52/2004 Sb. V současnosti je tímto zákonným ustanovením ustanovení § 28 odst. 3 ZVV, podle kterého se cizinec ve vyhošťovací vazbě umístí do oddělení výkonu vazby se zmírněným režimem, pokud neporušuje stanovený pořádek a kázeň.

K problematice vyhošťovacích vazeb se ochránce vrátil v SZ z VV, kdy konstatoval, že možnost zřizování OZR může být omezena stavebně-technickým uspořádáním jednotlivých věznic, nicméně apeloval na VS ČR, aby OZR byla využívána co nejvíce a do konce roku 2010 tvořila tato oddělení 30 % kapacity jednotlivých vazebních věznic.³⁴

1.1.2 Cela se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením

Stejně jako dává ZVV a ŘVV možnost reagovat na bezproblémové chování obviněných jejich umístěním do vazby se zmírněným režimem, poskytuje podobně možnosti reagovat na opačnou situaci, tedy problémové, agresivní či jinak rizikové chování obviněných. Obviněného, který je stíhán pro některý z trestných činů uvedených v ustanovení § 88 odst. 4 trestního zákoníku, obviněného, který v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu, a obviněného, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání pro trestný čin spáchaný během výkonu vazby, má VS ČR možnost umístit na celu se zesíleným stavebně technickým zabezpečením³⁵ (blíže k institutu oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením pro výkon trestu v části X. Zajištění vnitřní bezpečnosti, kapitole 4 – Speciální kategorie vězňených osob, podkapitole 4.1. OZSTZ).

1.1.3 Ochrana ohrožené nebo chráněné osoby

Obviněný, který vystupuje současně jako svědek, může být v souvislosti s institutem ochrany svědka umístěn v oddělení pro zvláštní ochranu ohrožené nebo chráněné osoby.³⁶ K tomuto oddělení je přiřčen chráněný prostor zvláště pro poskytování zdravotní péče osob umístěných na uvedeném oddělení. Program ochrany obviněných je zde zabezpečován VS ČR ve spolupráci s útvarem speciálních činností služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR.

1.2 Přemístování obviněných

Vzhledem ke skutečnosti, že obviněný by měl být dostupný orgánům činným v trestním řízení, lze ho přemístit do jiné věznice zásadně jen na základě písemného příkazu soudu a v přípravném řízení státního zástupce. Ve zvlášť odůvodněných případech (např. bezpečnostní důvody, zajištění neodkladné zdravotní péče) může být obviněný přemístěn do jiné věznice orgánem VS ČR, který o přemístění bez odkladu vyrozumí obhájce

³⁴ Viz bod 16 a násl. SZ z VV

³⁵ Ustanovení § 7 odst. 4 ZVV, ust. § 10 odst. 2 ŘVV.

³⁶ Tato ochrana je poskytována na základě zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

VĚZEŇSTVÍ

obviněného, příslušný soud a v přípravném řízení státního zástupce.³⁷ Obdobně se postupuje, je-li neodkladně třeba zajistit nemocniční péči ve zdravotnickém zařízení mimo věznici, kdy náležitý dohled nad obviněným zabezpečuje správa nejbližší věznice.³⁸

Správa věznice, z níž je obviněný přemísťován, je povinna na žádost obviněného o jeho přemístění na dobu delší než patnáct dnů vyrozumět jeho rodinu nebo jinou jím určenou blízkou osobu.³⁹

1.3 Propuštění z výkonu vazby

Věznice neodkladně propustí obviněného z výkonu vazby⁴⁰, jestliže obdržela

- a) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,
- b) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný státním zástupcem na základě jeho rozhodnutí v případech stanovených zvláštní zákonem (podle trestního řádu),
- c) písemný příkaz státního zástupce, aby obviněný byl propuštěn na svobodu, vydaný při výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby,
- d) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu na základě rozhodnutí prezidenta republiky nebo ministra spravedlnosti v řízení o udělení milosti,
- e) písemný příkaz, aby obviněný byl propuštěn na svobodu na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti v řízení o mimořádných opravných prostředcích nebo v řízení o vydání do ciziny (srovnej pravidlo 33.1, 33.2 EVP).

Z výše uvedeného však vyplývá, že pokud věznice zjistí, že obviněný měl být již propuštěn, nemůže ho sama propustit. Jako správný postup se jeví bezodkladně informovat státního zástupce – ať již konajícího v rámci trestního řízení, nebo vykonávajícího dozor nad dodržováním právních předpisů. V této souvislosti je namístě poukázat na rozsudek ESLP *Kawka v. Polsko, rozhodnutí ze dne 9. 9. 2001, stížnost č. 25874/94*, kdy bylo shledáno porušení práv dle čl. 5 odst. 1 a čl. 5 odst. 4 Úmluvy (právo na svobodu a ochranu proti jejímu zbavení v rozporu se zákonem stanovenými pravidly řízení, právo na přístup k soudu v souvislosti se zbavením osobní svobody) spočívající v překročení lhůty pro trvání vazby v délce 5 dnů.

³⁷ Ustanovení § 20 odst. 1 a 2 ŘVV.

³⁸ Ustanovení § 20 odst. 3 ŘVV.

³⁹ Ustanovení § 21 ŘVV, srovnej pravidlo 24.8 EVP.

⁴⁰ Ustanovení § 10 ZVV.

Před propuštěním obviněného z vazby musí být ověřena jeho totožnost, aby byla vyloučena záměna s jinou osobou. Věznice musí provést preventivní výstupní lékařskou prohlídku (dle vnitřního předpisu VS ČR se výstupní lékařská prohlídka provede jen v případě, pokud vazba trvala déle než tři měsíce; obsah výstupní prohlídky je obdobný jako u vstupní lékařské prohlídky – viz str. 39).⁴¹ Propuštěnému se vydají všechny věci, které byly v úschově správy věznice. Převzetí těchto věcí potvrdí propuštěný svým podpisem. Propuštěnému se vydá potvrzení o propuštění z vazby a v případě potřeby se zároveň poučí o možnosti obracet se na příslušné orgány a instituce s žádostmi o pomoc při řešení jeho naléhavých sociálních problémů (viz část XIV. Postpenitenciární péče). Vězeňská služba vyzoomí orgány činné v trestním řízení o propuštění obviněného.

Pokud propuštěný nemá přiměřené oblečení, a to zejména s přihlédnutím k ročnímu období, musí mu správa věznice vhodný oděv půjčit na písemné potvrzení. Nemá-li propuštěný peníze na zakoupení jízdenky do místa bydliště, ředitel věznice zpravidla rozhodne, že se propuštěnému půjčí přiměřená peněžitá částka. Ředitel věznice přitom může v případě hodného zvláštního zřetele rozhodnout, že obviněný není povinen vrátit zapůjčený oděv nebo peněžitou částku.⁴² Obdobné požadavky stanoví EVP (pravidlo 33.3 – 33.8 EVP).

2. PŘIJETÍ DO VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

O tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen k výkonu trestu odnětí svobody, rozhoduje soud podle zvláštního zákona – trestního zákoníku. K výhradě o tomto postupu – viz předmluvu, str. 11.

Odsouzený nastupuje výkon trestu ve věznici, kterou mu soud ve výzvě k nástupu trestu určil (tzv. příjmové věznice). Z důležitých důvodů jej může přijmout i jiná věznice.⁴³

Při přijetí do věznice se u odsouzeného provede osobní prohlídka osobou stejného pohlaví. Rovněž se provedou hygienická a protiepidemická opatření. Pokud odsouzený nepřichází do výkonu trestu odnětí svobody z vazby, je provedena rovněž vstupní lékařská prohlídka (viz část VII. Zdravotní péče, kapitola 4 – Lékařské prohlídky a zachování lékařského tajemství). Správa věznice odešle hlášení o nástupu odsouzeného do výkonu trestu určeným orgánům.⁴⁴

⁴¹ Srovnej pravidlo 33.6 EVP

⁴² Ustanovení § 24 odst. 1 ŘVV.

⁴³ Ustanovení § 9 odst. 2 a 3 ZVTOS.

⁴⁴ Hlášení je zasíláno soudu, který ve věci rozhodoval v prvním stupni, okresnímu (městskému) policejnímu orgánu příslušnému podle místa pobytu odsouzeného, orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo koordinátorovi péče o občany společensky nepřízpůsobené příslušnému podle místa pobytu odsouzeného. Uvedené hlášení zašle

VĚZEŇSTVÍ

Odsouzený si může u sebe ponechat písemnosti související s trestním řízením, které bylo nebo je proti němu vedeno, a další úřední písemnosti. Dále si může u sebe ponechat v množství přiměřeném možnostem jejich uložení v poskytnuté skříňce fotografie, dopisy, právní předpisy, vlastní knihy, časopisy a noviny. Odsouzený může mít u sebe rovněž kapesní nebo náramkové hodinky, psací potřeby, věci potřebné k vedení běžné korespondence, ruční mlýnek na kávu, elektrický holicí strojek, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby. Po provedení kontroly technických parametrů ke zjištění, zda nebylo instalováno nežádoucí zařízení, se odsouzenému umožní používat vlastní přenosný radiopřijímač napájený z vlastního zdroje, pro který je v přijímací prostor a je jeho součástí. Provedení kontroly zajistí správa věznice na náklady odsouzeného.⁴⁵

2.1 Přijímací oddělení a následné umístění odsouzeného

Přijímací oddělení Nově přijaté odsouzené po nástupu do výkonu trestu ubytuje věznice v přijímacím oddělení, a to odděleně podle níže uvedených zásad.⁴⁶ Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení:

- a) mladiství odsouzení od dospělých odsouzených,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- c) odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) odsouzení trvale pracovní nezařaditelní od ostatních odsouzených,
- e) odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování od ostatních odsouzených a
- f) odsouzení s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí od ostatních odsouzených.

Během pobytu v přijímacím oddělení, který zpravidla nepřevyší jeden týden, se odsouzený podrobí preventivní vstupní lékařské prohlídce včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření. Po uzavření preventivní vstupní lékařské prohlídky správa věznice okamžitě zašle GŘ VS hlášení obsahující všechny údaje nezbytné k rozhodnutí o umístění odsouzeného do konkrétní věznice.⁴⁷

Umístění do kmenové věznice Další umísťování odsouzených do jednotlivých věznic provádí GŘ VS (resp. dispečer GŘ VS ČR) ve spolupráci s ředitelem věznice, ve které

správa věznice také Generálnímu ředitelství Vězeňské služby, vojenské správě, pokud odsouzený podléhá její evidenci. V případě důchodců a osob pobírajících výsluhový příspěvek nebo příspěvek za službu zašle správa věznice uvedené hlášení příslušnému orgánu sociálního zabezpečení.

⁴⁵ Ustanovení § 4 odst. 2 ŘVTOS.

⁴⁶ Ustanovení § 7 ZVTOS.

⁴⁷ Ustanovení § 6 odst. 2 a 3 ŘVTOS.

odsouzený nastoupil k výkonu trestu, a to v souladu s rozhodnutím soudu o zařazení do určitého typu věznice.⁴⁸

Při umísťování odsouzených, kteří nejsou státními občany České republiky, se podle možností postupuje tak, aby cizinci téhož státního občanství nebo hovořící stejným nebo podobným jazykem spolu mohli komunikovat, pokud to není v rozporu s účelem trestu.⁴⁹

Rozhodnutí o umístění do konkrétní věznice se odsouzenému sdělí bez odkladu, aby o něm odsouzený mohl informovat blízké osoby. Pokud na to odsouzený nemá prostředky, musí mu věznice na své náklady umožnit odeslat informaci o jeho pobytu.⁵⁰

Při umísťování odsouzeného do konkrétní věznice se zohledňují zejména druhy programů zacházení realizované v jednotlivých věznicích a podle možností se též přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest odnětí svobody co nejbližší místu pobytu blízkých osob (rovněž pravidlo 17.1 EVP).

Umístění co nejbližší místu pobytu blízkých osob je však omezeno několika faktory. Prvním z nich je skutečnost, že věznice nejsou na území ČR rovnoměrně rozmístěny. Dalšími faktory je profilování konkrétních věznic co do typů, nastavení programů zacházení a kapacitní vytíženost resp. přetíženost jednotlivých věznic. Svoji roli mohou v konkrétních případech sehrát např. i bezpečnostní důvody, zdravotní stav odsouzeného či zkušenosti z předešlých výkonů trestů odnětí svobody (nekumulování společníků v jedné věznici, páchání trestné činnosti v konkrétní věznici, ať se již jedná o obstarávání nepovolených věcí či látek, nebo např. násilná trestná činnost, potřeba umístit dotyčného na zvláštní oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné nebo co nejbližší vězeňské nemocnici atp.).

Ochránce shledal pochybení na straně VS ČR v případě, kdy byl přemístěn odsouzený, plnící si řádně povinnosti související s výkonem trestu, do věznice vzdálené 360 km od rodiny, a to rok před koncem vězení, s tím, že mu tímto bylo de facto znemožněno pracovat, přestože bylo možno přemístit min. 8 jiných odsouzených (zařazených do dozoru stejně jako stěžovatel), kteří měli trvalé bydliště nesrovnatelně blíže k cílové věznici. Ochránce přemístění hodnotil jako porušení povinnosti Vězeňské služby dbát na udržování rodinných vztahů (obecně právo na respektování rodinného života), souvisejících s resocializací vězňených osob (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, kazuistika sp.zn.: 3612/2010/VOP/MS).⁵¹

Umístění
co nejbližší
blízkým
osobám

⁴⁸ Ustanovení § 9 odst. 3 ZVTOS.

⁴⁹ Ustanovení § 72 odst. 1 ZVTOS.

⁵⁰ Ustanovení § 7 odst. 2 ZVTOS, rovněž viz pravidlo 24.8 EVP.

⁵¹ Srovnej též: Coyle, Andrew, *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London: International Centre for Prison Studies. Page 95: „People who are sent to prison lose the right to free movement but retain other rights as human beings. One of the most important of these is the right to contact with their families. As well as being a right for the prisoner, it is equally a right for the family members

Přeplněnost Přeplněnost věznic ovlivňuje i samotnou délku pobytu odsouzených v tzv. příjmových věznicích, které jsou většinou věznice vazební,⁵² tudíž materiální podmínky jsou na nižší úrovni než ve věznicích pro samotný výkon trestu odnětí svobody (viz část V. Materiální podmínky). I odsouzení k výkonu trestu ve věznici s dozorem či dohledem jsou tak ubytováni v celovém systému, tudíž mohou být uzamykáni celodenně na cele⁵³ (vyjma vycházek a případných aktivit). Nadto, vzhledem ke skutečnosti, že pro odsouzené je příjmová věznice jen jakousi přestupní stanicí, není s nimi pracováno tak, jako by tomu bylo již v samotné „kmenové“ věznici. Nemají stanoven program zacházení, aktivity jsou minimální a omezují se na četbu, sledování televize a realizaci vycházek. S odsouzenými není systematicky pracováno, rovněž jsou de facto nezaměstnatelní, neboť k jejich přemístění může dojít ze dne na den. Ochránce se setkal s odsouzenými ženami, které v těchto „vazebních“ podmínkách trávily více než měsíc.

Na problematiku přeplněnosti věznic poukázal CPT i s uvedením z toho vyplývajících negativních důsledků.⁵⁴ Pokud se musí vězeňské zařízení postarat o více vězňů, než na kolik byla jeho kapacita původně projektována, má tato skutečnost podle CPT vliv na všechny služby a činnosti uvnitř věznice. Celková kvalita života v takovém zařízení se podle CPT snižuje, a to někdy dosti podstatně. Navíc by mohl stupeň přeplněnosti věznice nebo některé její části dosáhnout takového rozměru, že sám o sobě může představovat nelidské nebo ponižující zacházení. Problém přeplněnosti věznic je podle závěrů CPT⁵⁵ natolik závažný, že si vyžaduje spolupráci na evropské úrovni s cílem vypracovat strategie pro boj s tímto problémem, a poukazuje na činnost Evropského výboru pro problémy kriminality (CDPC).

Rovněž Český helsinský výbor dlouhodobě poukazuje na problematiku přeplněnosti věznic. Přitom zmiňuje nedostatečnou kapacitu stávajících věznic. Přeplněnost věznic způsobuje podle Českého helsinského výboru řadu dalších negativních jevů, jako je například: zvyšující se agresivita, násilí mezi vězni, nesnášenlivost, „ponorková nemoc“, omezený přístup vězňů do kapacitně nedostačujících společenských místností, stresové

who are not in prison. They retain the right of contact with their father or mother, son or daughter, brother or sister who has been sent to prison. Prison administrations have a responsibility to ensure that these relationships can be maintained and developed.

⁵² Viz Přílohu č. 6 Instrukce 505/2001-Org Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.

⁵³ V některých vazebních věznicích není vzhledem ke stavebnětechnickému a organizačnímu řešení jednotlivých oddělení možné, aby odsouzení na tomto oddělení měli přes den možnost pohybovat se volně po chodbě oddělení a nikoliv trávit celý den uzamčení v cele.

⁵⁴ Bod 46., výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3] v rámci Standardů CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004.

⁵⁵ Standardy CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004, výňatek ze sedmé obecné zprávy [CPT/Inf (97) 10], bod 15.

zatížení pracovníků věznic, nedostatek individuálního přístupu k vězni ze strany vězeňského personálu a omezení možností využívat prostory jako specializovaná oddělení (předvýstupní oddělení, prostory pro volnočasové a vzdělávací aktivity atp.).⁵⁶ Stav přeplněnosti věznic má podle Českého helsinského výboru vliv i na zákonnost průběhu výkonu trestu odnětí svobody, zejména dodržování podmínek VS ČR na oddělené umístování odsouzených či na pravidla vnitřní diferenciaci.⁵⁷

Na všechny výše uvedené problémy ochránce upozorňuje průběžně ve svých souhrnných zprávách pro Poslaneckou sněmovnu Parlamentu ČR. Podrobnější kritice popsanou situaci podrobil v souhrnné zprávě z návštěv věznic v roce 2006 a z návštěv vazebních věznic v roce 2010. V mezidobí na přeplněnost věznic, nedostatek personálu a další problémy upozorňoval ve svých tiskových zprávách.⁵⁸

2.1.1 Nástupní oddělení

Po umístění do věznice pro další výkon trestu (označované také jako tzv. kmenová věznice), se nově přijatí odsouzení ubytují odděleně od ostatních, a to na nástupním oddělení věznice. Během tohoto pobytu jim vězeňská služba obvykle vystaví průkaz totožnosti odsouzených, popř. průkaz ke stravování (stravenku). O odsouzeném odborní zaměstnanci věznice zpracují komplexní zprávu, která obsahuje rovněž návrh programu zacházení s odsouzeným. Délka pobytu na nástupním oddělení se určuje individuálně a zpravidla nepřevyší dva týdny. Odsouzený se během pobytu na nástupním oddělení podrobně seznamuje s obsahem zákona, řádu výkonu trestu, vnitřního řádu a s prostředím, ve kterém bude trest vykonávat. Po splnění uvedených úkonů se zpravidla do tří dnů odsouzený předvolá před odborné zaměstnance, kteří s ním projednají obsah programu zacházení (který odsouzený stvrzuje svým podpisem a jeho plnění se tak pro něj stává závazným) a určí vychovatele, jemuž bude odsouzený svěřen do péče.⁵⁹

Na návrh odborné komise jsou odsouzení z rozhodnutí ředitele věznice zařazeni do dostupných skupin vnitřní diferenciaci (dále jen „PSVD“),⁶⁰ a to zpravidla do druhé dostupné skupiny vnitřní diferenciaci, ve zvlášť

⁵⁶ Zpráva Českého helsinského výboru z šetření ve věznicích provedeného od 1. 1. do 31. 12. 1998; <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ak6AHY1yi0J:casodej.cz/pdf-atd/zprava%2520chv.doc+%C4%8Cesk%C3%BD+helsinsk%C3%BD+v%C3%BDbor+p%C5%99epln%C4%9Bnost+v%C4%9Bznic&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz> [ověřeno dne 5. září 2010]

⁵⁷ Zpráva Českého helsinského výboru o vězeňství (2003–2005), <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2006051103> [ověřeno dne 5. září 2010]

⁵⁸ <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2009/ochrance-ke-stavu-v-ceskych-veznicich/>

⁵⁹ Ustanovení § 8 odst. 1–3 ŘVTOS.

⁶⁰ Ustanovení § 40 odst. 1 ZVTOS, ustanovení § 38 odst. 5–10 ŘVTOS.

odůvodněných případech lze odsouzené zařadit do první nebo třetí dostupné skupiny vnitřní diferenciacce, např. při přemístění z jiné věznice stejného typu s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení odsouzených. Odborná komise navrhne v této souvislosti rovněž umístění v příslušném oddílu nebo oddělení.

Odsouzení zařazení do různých PSVD jsou ubytováni většinou odděleně v rámci jednotlivých ložnic. Tato praxe má své výhody např. ve využívání motivačních činitelů – např. v ložnici určené pro odsouzené zařazené do I. PSVD mají odsouzení k dispozici televizor, odsouzení ve III. PSVD ubytováni v jiné ložnici tuto možnost nemají apod. Nicméně ochránce se setkal i s praxí, kdy odsouzení zařazení do různých PSVD byli umístěni na ložnici společně. „Výhoda“ je spatřována v „pozitivním“ působení odsouzených v I. PSVD na ostatní odsouzené.⁶¹

2.1.2 Výkon trestu u některých skupin odsouzených

Svá specifika má výkon trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených. Tito odsouzení jsou taktéž většinou ubytováni ve zvláštních odděleních.⁶² Jedná se o mladistvé odsouzené, odsouzené ženy, potažmo matky nezl. dětí, odsouzené trvale pracovně nezařaditelné (dále jen TPN), odsouzené s poruchami duševními a s poruchami chování a odsouzené k doživotnímu trestu (k výkonu trestu doživotně odsouzených viz část X. Zajištění vnitřní bezpečnosti, kapitola 4 – Speciální kategorie vězňených osob, podkapitola 4.1. – OZSTZ). O zařazení na oddělení pro TPN odsouzené a pro osoby s duševními poruchami rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborné komise.

Odlíšnosti od „standardního výkonu trestu“ lze spatřovat v materiálních podmínkách, ve spektru kázeňských trestů (viz část IX. Kázeňská řízení), které mohou být některým skupinám uloženy či v přísnějším nebo naopak mírnějším režimu. Předně je nutno předeslat, že i v rámci těchto oddělení je nutno respektovat základní pravidla pro umístování odsouzených (viz část IV. Umístování vězňených osob, kapitola 2 – Přijetí do VTOS, podkapitola 2.1. – Přijímací oddělení a následné umístění odsouzeného).

⁶¹ S ohledem na příklad motivačních činitelů – kdy byla uvedena možnost odsouzených v I. PSVD mít na ložnici televizor, by mohl čtenář namítnout, že v případě druhé praxe, kdy jsou odsouzení ubytováni společně na jedné ložnici bez rozdílu PSVD, jsou ti, kteří jsou zařazení v I. PSVD poškozeni, protože na ložnici tím pádem televizor mít nemohou – s ohledem na přítomnost odsouzených v horších PSVD. Na tomto místě je nutno poukázat na fakt, že v některých věznicích na ložnicích/celách nejsou elektrické zásuvky, takže jsou odsouzení v jakékoliv PSVD odkázáni na televizor v kulturní místnosti či na chodbě, což byly většinou i případy, kdy se ochránce s popsanou praxí společného ubytování odsouzených napříč PSVD setkal.

⁶² Ustanovení § 58 a násl. ZVTOS ve spojení s ustanovením § 7 ZVTOS

Odsouzené ženy, kterým bylo povoleno starat se o své nezletilé dítě (děti) ve VTOS

Před rozhodnutím o povolení odsouzené mít u sebe a starat se o své dítě zpravidla do 3 let jeho věku⁶³ si ředitel věznice vyžádá posouzení lékaře, klinického psychologa a orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zda je takový postup ve prospěch dítěte.⁶⁴ Ředitel při svém rozhodování taktéž přihlíží k tomu, jak matka o dítě pečovala před nástupem do VTOS, zda má dostatek finančních prostředků, aby o dítě mohla pečovat, a zda má možnost se o dítě starat po propuštění z VTOS. Ochránce se taktéž setkal s tím, že právě možnost starat se o dítě po propuštění z VTOS resp. zajištěnost ubytování byla jednou z podmínek pro úspěšnost žádosti o podmíněné propuštění. V této souvislosti je namístě podotknout, že i ve věznici je dítě navštěvováno orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), který sleduje, jak matka o nezl. dítě pečuje. Právě na OSPOD by se odsouzená, která hodlá žádat o podmíněné propuštění, měla obrátit s žádostí o pomoc nejenom ve věci zajištění bydlení pro sebe a své dítě, ale např. i ve věci vyřizování sociálních dávek atp. (viz část XIV. Postpenitenciární péče, kapitola 2 – Hmotné zabezpečení pro osoby propuštěné z VTOS).

Věznice určená pro výkon trestu matek s nezl. dětmi⁶⁵ musí mít pochopitelně po materiální stránce zabezpečeny podmínky vhodné pro pobyt nezletilých dětí. Odsouzené matky jsou ubytovány společně se svým dítětem (dětmi) v samostatné ložnici s odpovídajícím vybavením (např. přebalovací stůl, skříň na dětské prádlo a kosmetiku, ohrádka a umyvadlo). V případě, že se matka z důvodu nemoci, nebo z jiného závažného důvodu nemůže o dítě starat, převezme přechodně péči o dítě ředitelem věznice určený zaměstnanec; při vzájemném předávání je dítě vždy prohlédnuto dětským lékařem.

Odsouzeným trvale pracovní nezařaditelným je odsouzený, který je starší 65 let, pokud sám nepožádá o zařazení do práce, který byl uznán invalidním ve třetím stupni (ustanovení § 39 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů) nebo jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.⁶⁶ Trvale pracovní nezařaditelní odsouzení vykonávají trest ve specializovaných odděleních věznic.⁶⁷

Do cel a ložnic se odsouzení umísťují s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu na základě doporučení ošetřujícího lékaře. Odsouzení trvale pracovní nezařaditelní mohou na návrh ošetřujícího lékaře nebo na

Odsouzené
matky

Trvale
pracovní
nezařaditelní
odsouzení

⁶³ Vnitřní předpis VS ČR stanoví horní hranici věku, do něž může dítě ve věznici s matkou setrvat, a to 5 let.

⁶⁴ Ustanovení § 67 odst. 1 ZVTOS.

⁶⁵ Oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí jsou v současnosti zřízena ve Věznici Světlá nad Sázavou, a to v rámci věznice s dohledem, s dozorem a s ostrahou.

⁶⁶ Ustanovení § 69 odst. 1 ZVTOS.

⁶⁷ Ustanovení § 92 ŘVTOS.

vlastní žádost a se souhlasem ošetřujícího lékaře vykonávat vhodnou pracovní terapii uvnitř věznice, výjimečně i mimo věznici.

Odsouzení trvale pracovní nezařaditelní se na ochránce obrací, mimo „tradiční“ stížnosti na podmínky VTOS, zejména s výhradami směřujícími vůči zdravotní péči, bariérovosti prostředí atp. Právě tyto osoby mohou být s ohledem na svůj zdravotní stav nejvíce dotčeny obecným nedostatkem lékařů ve věznicích, v některých případech i povinností hradit regulační poplatky (viz část VII. Zdravotní péče, kapitola 2 – Úhrada zdravotní péče) a taktéž pochopitelně značnou bariérovostí věznic vycházející z jejich stáří a architektury resp. stavebně-technického uspořádání. Právě s ohledem na náročnost této skupiny co do zajišťování zdravotní péče (i s přihlédnutím k bezpečnostním rizikům, která s sebou přinášejí eskorty do civilních zdravotnických zařízení, nehledě na nepřilíš vstřícný postoj těchto zařízení poskytovat zdravotní péči ve většině případů odsouzeným „na dluh“), se některá oddělení TPN přesouvají do věznic s permanentní lékařskou službou. Při zkoumání podmínek VTOS u této kategorie odsouzených, zejména pak pokud se jedná o odsouzené tělesně postižené, upoutané na lůžko nebo na invalidní vozík, je nutno vycházet z premisi, že výkon trestu musí respektovat lidskou důstojnost (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 1387/2004/VOP/PM). Rovněž viz *rozsudek ESLP Price v. United Kingdom, stížnost č. 33394/96*.

Odsouzení s **poruchami duševními a s poruchami chování** mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic pouze na základě doporučení psychologa či psychiatra.⁶⁸ Jsou zřízena i oddělení pro ty odsouzené, jejichž duševní porucha či porucha chování je způsobena užíváním psychotropních látek. Při volbě obsahu a forem programu zacházení se musí přihlížet k závěrům odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení.⁶⁹

V některých věznicích jsou zřízena rovněž specializovaná oddělení pro odsouzené s **mentální retardací**. Na těchto odděleních je zaveden specializovaný terapeutický program.

2.1.3 Ochranné léčení

Ochranné léčení soud ukládá buď v ambulantní formě, nebo v ústavní formě. Ve výkonu trestu odnětí svobody lze obecně řečeno vykonávat obě zmíněné formy ochranného léčení.

Odsouzení s uloženým ochranným léčením se umisťují samostatně. Do specializovaných oddělení jsou umisťováni zejména odsouzení, kterým bylo soudně nařízeno ochranné léčení v ústavní formě.

⁶⁸ Ustanovení §94 odst. 1 ŘVTOS.

⁶⁹ Ustanovení § 70 ZVTOS.

Oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě je zřízeno ve Věznici Znojmo (oddělení věznice s dozorem) a ve Věznici Rýnovice (oddělení věznice s ostrahou). Specializované oddělení pro výkon ochranného léčení protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě je zřízeno ve Věznici Heřmanice (oddělení věznice s ostrahou). Ve Věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Opava – objekt Olomoucká jsou zřízena oddělení specializovaná pro výkon ochranných léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě u odsouzených žen ve věznici s dohledem, s dozorem a s ostrahou; rovněž je v této věznici zřízeno oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického, protialkoholního a léčení pro patologické hráčství v ústavní formě (u odsouzených mužů) ve věznici s dozorem. Ve věznici Kuřim je zřízeno oddělení specializované pro výkon ochranného léčení sexuologického v ústavní formě ve věznici s ostrahou. Nutno podotknout, že to, v jaké věznici se to které ochranné léčení v ústavní formě vykonává, je dáno vnitřním předpisem VS ČR, který může být v průběhu času měněn.

Efektivnější s ohledem na úspěšnost ochranného léčení by bylo pochopitelně vhodné, aby se odsouzený léčbě podrobil již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (nejpatrnější je tento požadavek u odsouzených s nařízenou sexuologickou ochrannou léčbou). V této souvislosti se na ochránce obrátilo několik odsouzených s nařízenou ochrannou léčbou, kteří právě namítali, že ač by tuto léčbu rádi podstoupili již ve výkonu trestu, není jim toto umožněno, neboť pro daný typ věznice VS ČR ochrannou léčbu v ústavní formě vůbec nezabezpečuje (např. sexuologickou ochrannou léčbu pro odsouzené zařazené do věznice s dozorem) nebo jsou kapacity zvláštních oddělení naplněny. Paradoxně tak např. pro odsouzeného ve věznici s dozorem s nařízenou ochrannou léčbou sexuologickou byla jediná cesta, jak mít možnost započít léčbu, spáchat tak závažný kázeňský přestupek nebo se dokonce dopustit vážnějšího jednání, aby byl přeřazen do věznice s ostrahou, resp. do Věznice Kuřim, kde se, jak je uvedeno výše, ochranné léčení sexuologické pro muže ve věznici s ostrahou vykonává.

Pokud je třeba ve výkonu ochranného léčení v ústavní formě pokračovat i po propuštění z výkonu trestu, nebo nebylo-li ve výkonu trestu takové ochranné léčení zahájeno, musí věznice včas poskytnout potřebné informace zdravotnickému zařízení, ve kterém se má ochranné léčení vykonávat.⁷⁰ Pokud je zajištěno zahájení nebo pokračování ve výkonu ochranného léčení bezprostředně po výkonu trestu, dodá dnem ukončení výkonu trestu VS ČR odsouzeného do příslušného zdravotnického zařízení. O nadcházejícím propuštění mladistvého s nařízenou ochrannou nebo ústavní výchovou informuje správa věznice příslušné výchovné zařízení.

⁷⁰ Ustanovení § 57 odst. 4 ZVTOS.

2.1.4 Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením

V odděleních se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením vykonávají trest doživotně odsouzení a dále odsouzení, kteří v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzení, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzení, u nichž to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jejich strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám.⁷¹

OZSTZ je zřízeno v několika věznicích, a to pro výkon testu ve věznici s dozorem, ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Blíže viz část X. Zajištění vnitřní bezpečnosti, kapitola 4 – Speciální kategorie vězňených osob, podkapitola 4.1 – OZSTZ.

2.1.5 Bezdrogové zóny

Věznice podle svých vnitřních pravidel zpravidla zřizují bezdrogové zóny, a to obvykle ve vyčleněné části věznice. Účelem bezdrogových zón je zabránit kontaktu odsouzených s návykovými látkami a snížit zdravotní a sociální rizika jejich závislosti. O zařazení a vyřazení odsouzeného do bezdrogové zóny rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborné komise. Do bezdrogových zón jsou přijímáni odsouzení, kteří nebyli a nejsou uživateli drogy, ale lze je považovat za jedince ohrožené drogou. Dále se do bezdrogových zón přijímají odsouzení, kteří užívali drogu a nyní jsou motivováni k dobrovolné abstinenci nebo absolvovali pobyt v oddělení specializovaném pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek. Ochránce se setkává s žádostmi o pomoc při zařazení do bezdrogových zón, popř. se stížnostmi na to, že dotyčný odsouzený do tohoto oddělení zařazen nebyl. Materiální podmínky v těchto odděleních jsou příznivější než na „standardních“ odděleních, na druhou stranu je nutno dodržovat režim oddělení, plnit si své povinnosti, v opačném případě je dotyčný z oddělení vyřazen a na opětovné zařazení má jen pramalé šance, neboť zájem o umístění do bezdrogových zón je značný.

2.2 Přeřazení a přemístění odsouzeného

2.2.1 Přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice

S ohledem na chování odsouzeného během VTOS (včetně plnění programu zacházení, jeho náhledu na trestnou činnost atd.) může soud rozhodnout o jeho přeřazení do věznice mírnějšího nebo naopak přísnějšího typu

⁷¹ Ustanovení § 81 písm. a) a d) ZVTOS, ustanovení § 8 odst. 3 ŘVTOS.

(věznice se mohou lišit vždy o jeden stupeň). Návrh na přeřazení odsouzeného může podat ředitel věznice nebo odsouzený (v případě žádosti o přeřazení do mírnějšího typu věznice). Odsouzený může žádat o přeřazení tehdy, pokud ve věznici určitého typu vykonal nepřetržitě alespoň jednu čtvrtinu uloženého trestu, nejméně však šest měsíců. Není-li tomuto návrhu vyhověno, může jej odsouzený opakovat až po uplynutí šesti měsíců od skončení řízení o jeho předchozím návrhu. Přísnější podmínky, co do doby již vykonaného trestu v určitém typu věznice, platí pro doživotně odsouzené a pro odsouzené zařazené do věznice se zvýšenou ostrahou.⁷²

K návrhu na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu ředitel věznice vždy připojí vyhodnocení průběhu výkonu trestu a účinnosti programu zacházení s odsouzeným, zhodnocení průběhu výkonu trestu a úspěšnosti výkonu ochranného léčení, pokud bylo odsouzenému uloženo, a uvede i další skutečnosti, které mohou mít význam pro rozhodnutí soudu.⁷³ Taktéž ředitel postupuje i v případě, že žádost o přeřazení podá sám odsouzený.

Na ochránce se odsouzení obracují buď s žádostmi o podporu při jejich přeřazení do mírnějších typů věznice, nebo se stížnostmi na ředitele věznice, který naopak podal návrh na jejich přeřazení do přísnějšího typu věznice. V prvním případě není s ohledem na působnost ochránce dána možnost, aby ve prospěch odsouzeného jakkoliv intervenoval. Ochránce se může zabývat pouze tím, zda vyjádření ředitele k žádosti odsouzeného skutečně vychází z vyhodnocení průběhu výkonu trestu, programu zacházení atd. Ve druhém případě se ochránce může zabývat postupem ředitele věznice, resp. tím, zda je jeho návrh odůvodněný chováním odsouzeného. Ochránce si je vědom toho, že o samotném přeřazení rozhoduje soud, nicméně to nezbavuje VS ČR odpovědnosti za to, že soudu budou předloženy objektivní a úplné informace o průběhu výkonu trestu dotyčného odsouzeného. Zpráva ředitele o odsouzeném by měla korespondovat se záznamy o průběhu výkonu trestu, s vyhodnocením plnění programu zacházení, se záznamy o kázeňských přestupcích či naopak odměnách.

V souvislosti s přeřazováním odsouzených lze opět poukázat na výhradu uvedenou v předmluvě k tomuto sborníku (viz strana 11), kdy se ochránce přiklání k tomu, aby v budoucnu o takovém přeřazení rozhodovala sama VS ČR.

⁷² Z věznice se zvýšenou ostrahou nelze přeřadit odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a který dosud nevykonal alespoň deset let tohoto trestu, a odsouzeného, který trest vykonává ve věznici se zvýšenou ostrahou, před výkonem alespoň jedné čtvrtiny uloženého trestu. Téměř všichni odsouzení s doživotními tresty odnětí svobody jsou proto v současnosti zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou.

⁷³ Ustanovení § 11 ZVTOS.

2.2.2 Přemísťování odsouzených

Odsouzený může být během výkonu trestu přemístěn do jiné věznice stejného typu (resp. do věznice, kde je zřízeno takové oddělení) z různých důvodů, ať již o přemístění žádá sám nebo o něm rozhodně VS ČR (zajištění zdravotní péče, bezpečnostní důvody, výkon trestu blíže jeho bydliště resp. osobám blízkým, zařazení do učebního oboru apod.).⁷⁴ Přemístěn může být odsouzený na dobu přechodnou či trvale. Přechodně se odsouzený přemístí např. na žádost Policie ČR, státního zástupce či soudce za účelem provedení výslechu popř. jiných úkonů, z důvodu potřeby zajistit odsouzenému potřebnou zdravotní péči či na návrh ředitele z důvodů hodných zvláštního zřetele.⁷⁵

Na dobu nikoliv přechodnou může být odsouzený přemístěn ze dvou důvodů:

- a) rozhodnutím generálního ředitelství Vězeňské služby z důvodů hodných zvláštního zřetele v zájmu zabezpečení plnění účelu výkonu trestu nebo zabezpečení plnění úkolů Vězeňské služby nebo
- b) po vzájemné dohodě ředitelů věznic nebo na základě kladného rozhodnutí o žádosti odsouzeného nebo jemu blízkých osob.⁷⁶

Pokud je odsouzený přemístěn na déle než 7 dnů, informuje o tom věznice jeho blízké osoby, pokud tak nemůže učinit sám odsouzený, a v případě, že se proti němu vede jiné trestní řízení, informuje o jeho přemístění také příslušný orgán činný v trestním řízení.⁷⁷

Žádosti o přemístění

Vězeňská služba upravuje v rámci svých vnitřních pravidel postup vyřízení žádostí odsouzených o přemístění. Odsouzený podává odůvodněnou žádost na předepsaném formuláři řediteli věznice, kde je umístěn. Pokud o přemístění požádá osoba odsouzenému blízká, postupuje se obdobně jako při žádosti samotného odsouzeného v případě, že se odsouzený k žádosti připojí. V případě souhlasného stanoviska ředitele věznice, kde je odsouzený umístěn, se žádost zašle řediteli cílové věznice. Pokud ředitel cílové věznice souhlasí, odsouzený se přemístí. V případě nesouhlasu s přemístěním se odsouzený nepřemístí. Součástí vyřízení žádosti odsouzeného o přemístění je v případě zamítnutí žádosti prokazatelné seznámení odsouzeného s výsledkem žádosti včetně důvodu zamítnutí žádosti.

Pokud ředitel cílové věznice s přemístěním nesouhlasí, ale dle názoru ředitele věznice, ve které je odsouzený aktuálně umístěn, existují pro přemístění důvody hodné zvláštního zřetele, obrátí se na Generální ředitelství

⁷⁴ Příliš časté přemísťování vězněného kritizoval ESLP ve věci *Orchowski v. Poland*, blíže viz část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura.

⁷⁵ Ustanovení § 9 odst. 2 ŘVTOS.

⁷⁶ Ustanovení § 10 odst. 1 ZVTOS.

⁷⁷ Ustanovení § 11 ŘVTOS.

Vězeňské služby (dále jen „GR VS“) s odůvodněným doporučením přemístění odsouzeného.

Takto postupuje ředitel věznice i bez žádosti odsouzeného, pokud je přesvědčen, že by měl být z důvodů hodných zvláštního zřetele přemístěn a nedaří se mu s jiným ředitelem věznice uzavřít dohodu resp. provést výměnu odsouzených.⁷⁸ V souvislosti s přemísťováním odsouzených na žádost ředitele se ochránce setkal s několika stížnostmi, kdy odsouzení namítali, že byli přemístěni ze dne na den, bez udání důvodů. Ve zmíněných případech se jednalo většinou o přemístění z bezpečnostních důvodů. Ač je zřejmé, že v těchto situacích není možné odsouzeného informovat podrobně a s předstihem o tom, že bude přemístěn a o důvodech přemístění, ochránce vyslovil názor, že i v těchto případech by se odsouzenému měla dostat alespoň obecná informace o důvodech přemístění a o tom, zda jde o přemístění trvalé či na přechodnou dobu.

S žádostmi o přemístění se odsouzení na ochránce obracejí nejčastěji, i když v poslední době lze sledovat mírný pokles. Mezi důvody, které odsouzení uvádějí, jsou nejčastěji – vykonávat trest blízko rodiny, možnost pracovat, zájem navštěvovat učební obory či jen obecné konstatování nespokojenosti v dané věznici. Ochránce není oprávněn VS ČR nařizovat umístění konkrétního odsouzeného do konkrétní věznice, pokud by se samozřejmě nejednalo o exces, kdyby byl např. odsouzený omylem umístěn v jiném typu věznice, s čímž se však ochránce nesetkal.

V souvislosti s rekonstrukcí věznic, budováním ústavu pro výkon zabezpečovací detence docházelo k přemísťování skupin odsouzených do jiných věznic. Na ochránce se v této souvislosti obraceli odsouzení se stížnostmi, že přestože v dané věznici navštěvují odborné učiliště, byli přemístěni, čímž jim bylo znemožněno vzdělání ukončit, ale jiní odsouzení, do učiliště nezařazení a nepracující, přemístění nebyli. Ochránce v této souvislosti konstatoval pochybení VS ČR, když při hromadném přemísťování odsouzených nezohlednila, zda konkrétní odsouzený studuje, pracuje či nikoliv. V tomto případě šlo o jednu z mála příležitostí, kdy je možno přešetřit postup VS ČR při samotné realizaci přemístění. Prošetřit stížnosti namítající, že odsouzený nebyl přemístěn z jedné věznice do druhé, přestože jiným odsouzeným bylo vyhověno, což ve stěžovateli vyvolává podezření z protekcionismu ostatních, je de facto nemožné. K tomu, že odsouzení v takové situaci podezřívají ostatní odsouzení i samotnou vězeňskou službu, přispívá skutečnost, na kterou ochránce upozorňuje již několik let. Pokud je totiž odsouzenému zamítnuta žádost o přemístění např. z kapacitních důvodů, VS ČR se k ní již znovu nevrací, tzn. i pokud se v dané věznici uvolní místo, není vyhověno nejstarší žádosti o přemístění, ale paradoxně té nejnovější, aktuální. Z tohoto důvodu ochránce odsouzeným doporučuje

⁷⁸ I s ohledem na přeplněnost věznic se přemísťování odsouzených na základě dohody ředitelů věznic děje formou výměny odsouzených.

své žádosti o přemístění opakovat. Ochránce dlouhodobě navrhuje zřízení elektronického systému, popř. uzpůsobení stávajícího tak, aby bylo možno žádosti vyhodnocovat v průběhu času v návaznosti na uvolňování míst v jednotlivých věznicích.

**Možnosti
ochránce** Ochránce v souvislosti s rozhodováním o žádostech o přemístění může prošetřit pouze procesní stránku vyřízení žádosti. V minulosti se ochránce opakovaně setkával s neodůvodněným zamítnutím žádosti ředitelem cílové věznice. Ochránce konstatoval, že i v případě zamítnutí žádosti z kapacitních důvodů má odůvodnění zamítnutí žádosti a prokazatelné seznámení žadatele s tímto důvodem svůj smysl, neboť na základě zjištění povahy důvodů může odsouzený uzpůsobit svůj další postup, např. u důvodu dočasného charakteru žádat opakovaně nebo od žádostí do dané věznice upustit (např. ve věznici není zřízeno takové oddělení, do kterého by měl být odsouzený správně zařazen – např. oddělení pro TPN). Nutno podotknout, že pochybení spočívající např. v neodůvodnění zamítnutí žádosti nemá dopad na věcné rozhodnutí VS ČR, tzn. nemůže rozhodnutí o nepřemístění nikterak zvrátit.

2.3 Propuštění z VTOS

Věznice propustí odsouzeného z výkonu trestu, jestliže

- a) uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu,
- b) obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí,
- c) propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, nebo
- d) o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu.⁷⁹

Odsouzení se z výkonu trestu propouštějí denně v době od 8.00 do 16.00 hodin, a to i ti, jimž výkon trestu končí před 8.00 hodinou následujícího dne. Je-li propouštěný nemocen, postupuje se, pokud jde o jeho převoz a hospitalizaci, podle zákona o péči o zdraví lidu.⁸⁰

V souvislosti s propuštěním odsouzeného musí věznice dbát na to, aby odsouzení byli z výkonu trestu propouštěni s platnými doklady totožnosti. Před propuštěním z výkonu trestu musí věznice odsouzeného podle okolností poučit o povinnosti přihlásit se neprodleně po propuštění k pobytu a upozornit na zákonné podmínky osvědčení se ve zkušební době podmíněného propuštění a předpoklady zahlazení odsouzení. Dále musí věznice

⁷⁹ Ustanovení § 73 ZVTOS, srovnej pravidlo 33.1 a 33.2 EVP.

⁸⁰ Ustanovení § 14 odst. 2 a 3 ŘVTOS.

odsouzeného prokazatelně poučit o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání a o tom, že je v jeho zájmu, aby se nejpozději do tří dnů dostavil ke koordinátorovi péče o občany společensky nepřizpůsobivé (podle ustanovení § 92 písm. c) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje odborné sociální poradenství – je to tedy jeho povinnost – mimo jiné i osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody) příslušnému podle místa pobytu, popřípadě ke svému zaměstnavateli. O propuštění musí věznice vydat odsouzenému potvrzení. Při propuštění z výkonu trestu také musí věznice u odsouzeného provést preventivní výstupní lékařskou prohlídku a vydat mu věci a doklady osobní totožnosti, které má věznice v úschově.⁸¹

2.3.1 Výstupní oddělení

Věznice musí pro odsouzené v rámci programu zacházení nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářet podmínky pro jejich samostatný způsob života.

Ve věznicích se zřizují výstupní oddělení, do nichž se přiměřenou dobu před očekávaným skončením výkonu trestu zpravidla umísťují odsouzení, kterým byl uložen trest na dobu delší než 3 roky, a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života. Do výstupního oddělení umísťuje odsouzené zpravidla šest měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu ředitel věznice na návrh odborných zaměstnanců. Programy zacházení s odsouzenými zařazenými do výstupního oddělení jsou zaměřeny na jejich přípravu pro samostatný způsob života (např. návštěvy úřadů, seznamování se základy právní úpravy na úseku sociálních dávek, zaměstnanosti apod.). V případě dlouhodobých trestů je však namísto přibližovat odsouzeným i pro nás běžné situace, jako jsou nákupy v hypermarketech apod., jelikož před jejich uvězněním tyto možnosti neexistovaly.

Výstupní oddělení mají charakter internátního ubytování, odsouzení mají většinou možnost vykonávat alespoň některé „domácí“ práce, jako např. praní, drobné vaření atp. Obdobné požadavky obsahují i EVP.⁸²

Ochránce konstatoval v souvislosti se zařazováním odsouzených na výstupní oddělení, že není možné toto pojmát na principu zásluhovosti. Právní úprava jasně stanoví podmínky, kdy má být odsouzený na výstupní oddělení zařazen, a tyto nelze zužovat. Nadto účelem výstupních oddělení není odsouzeným poskytnout lepší standard ubytování a mírnější režim, ale umožnit jim přípravu na pobyt na svobodě (kterému se „nevynhne“ ani odsouzený, který nemá dostatek zásluh proto, aby byl na oddělení zařazen). Ochránce rovněž upozornil, že ač se bude jednat o ojedinělý případ,

⁸¹ Ustanovení § 13 odst. 1–4, ustanovení § 14 odst. 1 ŘVTOS; srovnej pravidla 33.3–33.8 EVP a 107.1–107.5 EVP

⁸² Srovnej pravidlo 107.1–107.2 EVP

VĚZEŇSTVÍ

nastane doba, kdy budou moci o podmíněné propuštění žádat i doživotně odsouzení nebo odsouzení s velmi dlouhými tresty. S ohledem na jejich dlouholetou izolaci od společnosti by bylo vhodné i tyto odsouzené připravovat na změny, kterými společnost od jejich uvěznění prošla.⁸³

⁸³ Viz bod 100 zprávy z návštěv věznic v roce 2006, dostupné na http://www.ochranace.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2006/Veznice_2006.pdf [ověřeno dne 5. září 2010]

V.

Materiální podmínky

1. ZAKOTVENÍ MATERIÁLNÍCH PODMÍNEK VÝKONU TRESTU A VÝKONU VAZBY V PRÁVNÍM ŘÁDU A MEZINÁRODNÍ POŽADAVKY

Nastavení materiálních podmínek ve VTOS a VV musí odpovídat hlavním zásadám výkonu trestu a vazby, které jsou stanoveny v úvodních ustanoveních ZVTOS a ZVV, tedy že trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.¹ Obdobně ZVV stanoví v ust. § 2 *in fine*, že ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.

ZVTOS, ŘVTOS a obdobně ZVV a ŘVV upravují povinné vybavení cel, minimální podlahovou plochu a objem vzduchu v m³ na jednu vězněnou osobu. Vnitřní předpisy Vězeňské služby ČR, které by dále upravovaly vybavení cel či oddělení nalezneme jen ve vztahu ke zvláštním oddělením (např. ve vztahu ke krizovému oddělení, k výstupnímu oddělení, OZSTZ). V návaznosti na systematické návštěvy věznic v roce 2006 byly rovněž metodickým listem GŘ VS ČR upraveny požadavky na vycházkové dvory.

Na mezinárodní úrovni nalezneme soupis požadavků na materiální podmínky výkonu trestu či vazby zejména v EVP. Z hlediska nastavení požadavků a limitů na vnitřní mikroklimatické podmínky v celách a na jejich osvětlení je zásadním čl. 18. 3 ve spojení s čl. 18.1. Podle uvedených článků musí ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí, a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání. Ve všech prostorách, v nichž mají vězni žít, pracovat nebo se shromažďovat, je třeba dodržovat tyto podmínky:²

Právní
úprava

Evropská
vězeňská
pravidla

¹ Ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS.

² Nevyhovující hygienické a klimatické podmínky kritizoval ESLP např. ve věci *Kalashnikov v. Russia*, *Dougoz v. Greece* nebo *Peers v. Greece* (viz část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura).

Denní světlo
a mikro-
klimatické
podmínky

a) musí mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kdy existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení;

K tomuto požadavku lze uvést, že ač jsou okna v českých věznicích většinou dostatečně velká, jsou v některých případech opatřena tzv. piškoty či plexiskly za účelem zabránit odsouzeným v navazování nepovolených kontaktů (tzv. koňování, kdy si odsouzení mezi sebou posílají vzkazy přivázané na provázek) nebo v pokřikování na ulici (řada zejména vazebních věznic je umístěna v běžné zástavbě). Důsledkem těchto bezpečnostních opatření je neustálé šero v celách (svůj podíl na tomto stavu má i značné znečištění těchto zábran), kdy obvinění či odsouzení musejí celý den používat umělé osvětlení. Číst nebo pracovat pouze při denním světle není možné. Nadto z vyjádření některých věznic vyplývá, že i při umělém osvětlení jeho intenzita nedosahuje limitu stanoveného pro práci nebo četbu, tzn. 300 lx (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 3089/2008/VOP/MČ). Přičemž zejména obvinění by měli většinu dne trávit přípravou na svoji obhajobu, tedy pročítáním materiálů vztahujících se k trestnímu řízení. Tato opatření ve spojení se skutečností, že většinou je možné okno otevřít pouze na tzv. větračku (v některých věznicích se přitom jedná o malá okna těsně pod stropem), rovněž způsobuje nízké proudění vzduchu. V jednom případě si ochránce vyžádal posudek na mikroklimatické podmínky od Zdravotního ústavu. Z výsledků měření vyplynulo, že teplota vzduchu a relativní vlhkost vyhovuje požadavkům kladeným na tyto požadavky platnými právními předpisy, zejm. vyhláškou č. 6/2003 Sb., kterou se stanoví hygienické limity chemických, fyzických a biologických ukazatelů pro vnitřní prostředí pobytových místností některých staveb. Ovšem ve všech třech měřených celách byla zjištěna nízká rychlost proudění vzduchu – tento stav může, dle posudku, být příčinou narušení celkové nebo místní pohody, která se projevuje především pocitem stojícího vzduchu a zvýšenou únavou a způsobuje nízké odpařování potu z pokožky. Naměřená hodnota byla $0,03 \text{ m.s}^{-1}$, přičemž by se měla pohybovat v intervalu $0,16\text{--}0,25 \text{ m.s}^{-1}$. Nutno podotknout, že měření proběhlo v běžné ložnici, která měla „standardní“ okna, pokud by se odehrávalo např. v cele s malým oknem pod stropem, byly by výsledky zřejmě ještě závažnější.

Např. Coyle ve své publikaci zmiňuje, že prostor pro jednoho vězně, přístup k dennímu světlu a čerstvému vzduchu má vliv na šíření infekčních chorob a na psychický stav vězně. V této souvislosti zmiňuje zprávu CPT z návštěvy Moldávie z roku 2001, kdy CPT konstatovalo, že přístup k dennímu světlu a čerstvému vzduchu je jedno ze základních práv vězňů a uvítalo rozhodnutí věznic odstranit clony/stínítka z oken.³

³ Coyle, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London: International Centre for Prison Studies, str. 54: „The amount of

b) umělé osvětlení musí odpovídat uznávaným technickým normám;Umělé
osvětlení

K tomuto požadavku viz výše. Nedostatečné limity se však netýkají pouze umělého osvětlení přes den, ale ochránce upozornil rovněž na skutečnost, že noční osvětlení je dle jeho názoru v některých případech příliš intenzivní. Opět zde narážíme na absenci jakékoliv úpravy limitů.

c) musí být zaveden poplachový signalizační systém, který umožní vězňům neprodleně kontaktovat personál.

Signalizace

Tento požadavek vězňice vesměs splňují.

Tyto zmíněné požadavky musí být stanoveny v národní legislativě. Zde také musí být zakotveny mechanismy, jimiž se zajistí, že tyto minimální požadavky nebudou nedodržovány v důsledku přeplněnosti věznic.

Čl. 19.1 a 19.2 EVP pak v obecné rovině konstatuje, že všechny části vězňice (s důrazem na cely nebo jiné ubytovací prostory) musí být udržovány v dobrém technickém stavu a čistotě.

Na čistotu svých cel, ložnic, sociálních zařízení a chodeb na daném oddělení odpovídají sami odsouzení, kteří v rámci tzv. rajónů provádějí pravidelné úklidy společných prostor. Jedná se o práci bez nároku na odměnu s tím, že pokud odsouzený úklid provádí pravidelně, delší dobu a řádně, může být kázeňsky odměněn. V této souvislosti ochránce poukazyval na roli tzv. barákových, kteří někdy rajóny rozdělují, a v některých případech se ochránce setkal s názakou toho, že i vyhodnocují, jak který odsouzený úklid provedl, na což navazovalo kázeňské odměňování. Tuto praxi označil ochránce za nepřípustnou (viz část X. Zajištění vnitřní bezpečnosti, kapitola 5 – Samospráva).

K udržování pořádku, čistoty a hygieny v ložnicích a dalších prostorách ubytoven jsou uvězněným osobám vydávány podle potřeby běžné čisticí a dezinfekční prostředky, včetně ochranných pomůcek.

Naše národní legislativa odpovídá požadavkům EVP, co se týče stanovení plošné výměry, počtu krychlových metrů vzduchu a ve stanovení požadavků na tzv. mikroklimatické podmínky. Vyhláška č. 6/2003 Sb., kterou se stanoví hygienické limity chemických, fyzikálních a biologických ukazatelů pro vnitřní prostředí pobytových místností některých staveb, popisuje tzv. mikroklimatické podmínky, tj. teplota místností, proudění vzduchu a vlhkost vzduchu. Dále určuje limity koncentrace chemických faktorů a prachu a limity výskytu mikroorganismů a roztočů. Přestože v ustanovení § 1, který vymezuje pro pobytové místnosti, kterých staveb se limity použijí, neuvádí ve svém výčtu vězeňská zařízení, ochránce se domnívá, že cely a ložnice lze podřadit pod pobytovou místnost ve smyslu ustanovení

Soulad právní
úpravy s EVP

space available to each prisoner and access to natural light and fresh air will all have a significant impact on the spread of infectious diseases and on the mental state of prisoners. In its report on its visit to Moldova in 2001 the CPT declared that the natural light and fresh air were the fundamental rights of prisoners and they welcomed the removal of shutters from the windows of some of the prisons which they visited.

§ 3 písm. j) vyhl. č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby, ve znění pozdějších předpisů. Citovaný předpis ve svém ustanovení § 2 odst. 2 uvádí, že „Požadavky obsažené v částech druhé až páté této vyhlášky platí pro všechny druhy staveb a zařízení, které náleží do působnosti obecných stavebních úřadů, není-li v její části šesté uvedeno jinak.“ Vězeňská zařízení však náleží do působnosti Ministerstva spravedlnosti, které vykonává působnost stavebních úřadů s výjimkou pravomoci ve věcech územního rozhodování.⁴ Ministerstvo spravedlnosti však pro stavby, vůči nimž vystupuje jako zvláštní stavení úřad, žádné limity na podzákonné úrovni nestanovilo. Obdobný nedostatek lze konstatovat v oblasti požadavků na prosvětlení prostor, v nichž vězňené osoby tráví svůj čas. V době, kdy byla při Vězeňské službě zřízena funkce hygienika určeného pouze pro tuto oblast, existovaly vnitřní předpisy stanovující limity pro osvětlenost cel. Bohužel tyto již byly bez náhrady zrušeny stejně jako funkce hygienika při VS ČR. Ochránce i s ohledem na svá zjištění z návštěv vazebních věznic v roce 2010 doporučil VS ČR, aby ve spolupráci se stavebním úřadem při Ministerstvu spravedlnosti a s Ministerstvem zdravotnictví, resp. s hlavním hygienikem, upravila vnitřním předpisem výše uvedené limity ve vztahu k vězeňským zařízením. VS ČR zastává názor, že limity stanovené obecnou právní úpravou se vztahují i na vězeňská zařízení. Ochránce proti tomuto rozhodnutí v zásadě nic nenamítá, pouze upozorňuje, že právě s ohledem na své poznatky není přesvědčen, že jsou ve všech případech obecné limity respektovány. Jak v souhrnné zprávě z návštěv vazebních věznic ochránce uvedl, „za současného stavebně-technického stavu je možno říci, že v některých celách prakticky není k dispozici denní světlo, nebo alespoň jeho rozumné množství tak, aby nebylo nutné využívat po celý den umělé osvětlení. Nedostatek denního světla je jedním z psychohygienických stresorů, které negativně působí na chování a psychiku vězně. Někteří obvinění přitom mohou v těchto prostorách pobývat měsíce.“⁵

2. PŘEPLNĚNOST VĚZNIC

Systém ubytování Ve věznici se můžeme setkat buď s tzv. ložnicovým, nebo celovým systémem ubytování. Ložnicový systém lze zjednodušeně popsat tak, že se jedná o soubor ložnic (až pro téměř dvě desítky odsouzených ubytovaných na patrových postelích) v rámci oddělení, které je od zbytku prostoru odděleno katrem. Na oddělení je rovněž kulturní místnost, společné sociální zařízení, na chodbě jsou umístěny rychlovarné konvice a vařiče. V návaznosti na specifika oddělení (např. výstupní oddělení) zde můžeme najít

⁴ Ustanovení § 16 odst. 2 písm. c) zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon).

⁵ Bod 28 SZ z VV.

i místnost s pračkou apod. Odsouzení nejsou na ložnici zamykáni. Jedno oddělení může čítat až kolem sta odsouzených.

V celách mohou být ubytováni jeden, dva odsouzení, ale během místních šetření se ochránce setkal s celami pro více než deset odsouzených. Na celách je i sociální zařízení (viz dále).

Vysoký počet odsouzených na cele či na ložnici bývá předmětem četných stížností, které odsouzení ochránci adresují. Přeplněnost věznic má i důsledek v nemožnosti vyhovět žádostem odsouzených či jejich blízkých o přemístění odsouzeného do jiné věznice.

Přeplněnost je odsouzenými vnímána citlivě, ať jsou ubytováni v ložnicích v rámci oddělení, na kterém mají jinak možnost volného pohybu, nebo jsou ubytováni v celách, ve kterých jsou po určenou část dne zamykáni. Ač je v právních předpisech deklarována rovnost odsouzených, může se dle názoru ochránce cítit odsouzený ubytovaný v cele se sociálním zařízením právem v nevýhodnějším postavení oproti odsouzenému ubytovanému v ložnici, kde jsou sociální zařízení společná pro celé oddělení, neboť ten se právě s ohledem na povinnost zajistit přístup k sociálnímu zařízení může po oddělení volně pohybovat, nemusí tedy trávit převážnou část dne zamčený v cele. Uzamykání v celách i během dne se dotýká zejména odsouzených zařazených ve II. a III. PSVD nebo odsouzených v tzv. příjmových věznicích, kterými jsou převážně věznice vazební, tedy věznice s celovým systémem (viz část IV. Umísťování vězňených osob, kapitola 2 – Přijetí do VTOS, podkapitola 2.1. – Přijímací oddělení a následné umístění odsouzeného). Ti jsou zde zamykáni i nad rámec stanovený pro 8hodinovou dobu určenou ke spánku (viz dále) – v některých případech až 20 hodin. Během návštěv věznic v roce 2006 se ochránce setkal i s praxí, kdy byli odsouzení ve II. a III. PSVD plošně celodenně uzamykáni vyjma 1 hodiny na vycházku, doby pro aktivity programu zacházení a doby na ohřátí vody na čaj či kávu.⁶

**Uzamykání
v celách**

Přeplněnost se rovněž promítá do možnosti navštěvovat kulturní místnost, pokud je pro téměř 100 odsouzených pouze jedna, ne vždy se podaří, aby ji mohli využívat všichni současně. Některé věznice proto přistoupily i k tomu, že televizory jsou umístěny na stěnách na chodbě. Nutno zmínit, že v souvislosti se zvyšováním počtu odsouzených některé věznice uvažovaly o rušení kulturních místností a jejich přestavbě na ložnice. Proti tomuto úmyslu se pochopitelně zvedla vlna odporu jak ze strany odsouzených, tak ale i ochránce věznicím doporučil od tohoto záměru ustoupit.

Přeplněnost

Prostorová plocha na jednoho odsouzeného je stanovena tak, aby na něj připadaly nejméně 4 m², přičemž místnosti o výměře menší než 6 m² nelze k ubytování odsouzených používat. Požadavek na ubytovací plochu 4 m² může být porušen, pokud celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí kapacitu

⁶ Bod 37 Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006.

věznice, která požadavek 4 m² respektuje.⁷ Na jednoho odsouzeného musí připadat 7 m³ vzduchu.⁸ Na rozdíl od ubytovací plochy není s ohledem na architekturu věznic (vysoké stropy) větší problém tento požadavek plnit, i když opět s ohledem na rostoucí počet odsouzených ochránce zaznamenal, že i dodržení tohoto limitu je v některých věznicích „na hraně“.

Při své činnosti ochránce mapuje i dodržování ubytovací výměry, přičemž se setkal i s výměrou pod 3 m². Ač si je vědom shora uvedené výjimky, upozorňuje, že tato situace se stává spíše pravidlem. Rovněž se domnívá, že by měla být rozlišena situace odsouzených a obviněných ubytovaných v celách, na kterých jsou po převážnou většinu dne uzamčeni, a odsouzených, kteří se mohou volně pohybovat po oddělení – zde požadavek pro ubytovací plochu s ohledem na možnost opustit ložnici ztrácí na intenzitě.

Naplněnost popř. přeplněnost vazebních věznic či vazebních oddělení není tak výrazná jako ve výkonu trestu odnětí svobody. Nicméně 100% naplněnost či přeplněnost v rámci vazby může mít za následek, že obviněný nemůže fakticky realizovat své právo být na svoji žádost umístěn do samostatné cely, umožňují-li to podmínky ve věznici. Naproti tomu ochránce upozornil, že pokud by naplněnost vazby byla na tak nízké úrovni, že by byl obviněný několik týdnů či měsíců sám na cele, mohl by tuto situaci oprávněně vnímat jako faktický trest samovazby (pochopitelně s výhradou možnosti trávit, byť ne příliš dlouhý, čas mimo celu v rámci aktivit).

Závěrem je nutno podotknout, že v materiálně horších podmínkách se v současné době nacházejí paradoxně obvinění. Jak je snad z předchozích řádků zřejmé, nevýhodnějším a striktnějším způsobem ubytování je ubytování v cele. Vazební věznice jsou věznice s celovým systémem. Bylo rovněž uvedeno, že nekomfort v cele je umocněn rovněž tím, že vězňena osoba v ní může být uzamčena nad rámec 8 hodin určených k spánku. Obvinění jsou v celách zamčeni vyjma hodinové vycházky, návštěv a příležitostných aktivit po celý den. Na tento zjevný paradox ochránce upozornil naposledy v roce 2010 ve své zprávě z návštěv vazebních věznic s tím, že apelovat na VS ČR, aby postupně rozšiřovala tzv. volnou vazbu (viz část IV. Umisťování vězňených osob, kapitola 1. – Přijetí do výkonu vazby, podkapitola 1.2. – Umisťování v rámci věznice, bod 1.2.1. – OZR), kde se mohou obvinění pohybovat alespoň část dne po chodbách.

3. VYBAVENÍ CELY/LOŽNICE

Uzamykatelné skříňky Každý odsouzený musí mít zabezpečeno lůžko a prostor pro uložení osobních věcí (uzamykatelná skříňka).⁹ U obviněných právní úprava výslov-

⁷ Ustanovení § 17 odst. 6 ŘVTOS, ustanovení § 15 ŘVV.

⁸ Ustanovení § 17 odst. 7 ŘVTOS.

⁹ Ustanovení § 16 odst. 2 ZVTOS ve spojení s ustanovením § 17 odst. 1 ŘVTOS.

ně nestanoví, že by skříňky v jejich ubytovacích prostorech musely být uzamykatelné.¹⁰ Možnost zakoupit si zámek pro uzamčení skříňky obsahuje vnitřní vzorová úprava VS ČR výslovně pouze pro odsouzené.¹¹ EVP stanoví, že ubytování, zejména veškeré prostory pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co nejvíce potřebu soukromí; pokud je vězňům dovoleno mít v držení svůj majetek, je vězeňská správa povinna přijmout opatření, která zajistí jeho bezpečnou úschovu.¹² Lze se domnívat, že důvodem příznivější úpravy v ŘVTOS je skutečnost, že tento předpis je mladší než ZVV, tudíž je do něj promítnuta i dobrá praxe uváděná v mezinárodních dokumentech a standardech. Nicméně uzamykatelné skříňky tvoří i u obviněných standardní vybavení cel. Rovněž není důvod k rozdílnému zacházení mezi obviněnými a odsouzenými.

Při používání patrových lůžek musí být mezi dolním a horním patrem min. 80 cm a horní lůžko musí být opatřeno protiprachovou podložkou.¹³ Místnosti, ve kterých jsou odsouzení ubytováni, musejí být vybaveny stolem a židlemi.¹⁴ Během systematických návštěv vazebních věznic ochránce poukázal na skutečnost, že v některých věznicích mají obvinění k dispozici pouze stoličky, nikoliv židle, jak stanoví ZVV. Ač se může zdát, že jde o drobnost, je zřejmé, že nemožnost opřít se během čtení, psaní, jídle atd. znamená pro obviněné značný diskomfort, zvláště pokud ve vazbě pobývájí delší dobu. Povinnost mít cely/ložnice vybaveny židlemi platí taktéž pro odsouzené.

**Vybavení
cely/ložnice**

Pokud jsou ubytovacími místnostmi cely, musí být vybaveny hygienickým zařízením, které obsahuje záchod a umyvadlo, odděleným od zbyvájícího prostoru cely alespoň neprůhlednou zástěnou a signalizačním (přivolávacím) zařízením.¹⁵ Naplnění těchto požadavků s ohledem na počet odsouzených/obviněných na cele, ale i ložnici ve svém důsledku znamená, že skutečně volného prostoru v ubytovacích místnostech nezůstává. Většinu místnosti zabírají právě lůžka, povinné skříňky, židle a stoly. Kromě tohoto vybavení musí mít obvinění v cele umyvadlo s tekoucí vodou a cely musí být dostatečně větrány, vytápěny a osvětlovány podle obecně platných norem (srovnej výše – kapitola 1 – Zakotvení materiálních podmínek), přičemž v době od večerky do budíčku lze v odůvodněných případech užívat tlumené osvětlení.¹⁶

Normy stanovující limity pro noční osvětlení, resp. jejich absence může ve svém důsledku znamenat, že věznice bude používat příliš intenzivní

**Noční
osvětlení**

¹⁰ Ustanovení § 9 ZVV a § 14 ŘVV oproti ustanovení § 17 odst. 1 ŘVTOS.

¹¹ Příloha k metodickému listu, kterým se stanoví zásady pro zpracování a vydání vnitřního řádu věznice pro odsouzené a vydává jednotný vnitřní řád věznice.

¹² Pravidlo 18.1 a 31.7 EVP.

¹³ Ustanovení § 17 odst. 7 ŘVTOS, ustanovení § 14 odst. 3 ŘVV.

¹⁴ Ustanovení 17 odst. 2 ŘVTOS.

¹⁵ Ustanovení § 17 odst. 5 ŘVTOS, ustanovení § 9 ZVV.

¹⁶ Ustanovení § 14 odst. 1, 2 ŘVV.

noční osvětlení. V první řadě je nutno podotknout, že noční osvětlení by nemělo být používáno v průběhu celé noci (až na výjimečné a odůvodněné případy), ale pouze při kontrolách cel. Takovou praxi ochránce zjistil při systematických návštěvách vazebních věznic. Nicméně při prošetřování individuálních stížností se setkal s tím, že noční osvětlení bylo zapnuto během celé noci nebo že obviněný měl možnost požádat o vypnutí a bylo mu vyhověno. I v tomto ohledu (nejenom tedy co do intenzity osvětlení) ochránce postrádá jednotnou praxi.

Sociální zařízení Co se týká toalet, ochránce se setkal s různým stupněm zachování soukromí v návaznosti na technické řešení sociálního zařízení, které je součástí cely. Po systematických návštěvách v roce 2006 ochránce konstatoval, že jak u společných WC na odděleních s ložnicemi, tak u WC na celách se lze setkat s případy nedůstojných podmínek: WC kabinky zcela bez dveří (či alespoň závěsu), společná WC oddělená z boku pouze velmi nízkými přepážkami a čelně vůbec, v několika případech také WC na cele, kde nebyl pouze jeden odsouzený, bez alespoň vizuální bariéry. Posledně uvedený jev, kdy odsouzení v jednom prostoru tráví většinu dne, jedí i vykonávají potřebu bez alespoň minimálního soukromí, představuje zásah do lidské důstojnosti a porušení ustanovení § 17 odst. 5 ŘVTOS a pravidla 19.3 EVP.

Ochránce ve svých doporučeních konzistentně trvá na tom, že všechna společná WC musí být opatřena dostatečnými vizuálními bariérami ze stran i z čelního pohledu. Pokud je WC přímo uvnitř cely, musí být buď odděleno od zbytku cely, přičemž za optimální řešení je považováno stavebnětechnické oddělení, nebo tato cela musí být využívána pouze jedním odsouzeným.

Od provedení systematických návštěv v roce 2006 došlo např. k odstranění všech tureckých záchodů, které byly nahrazeny typickými klozety, v některých případech (např. na oddělení pro výkon kázeňských trestů) v „antivandalovém“ provedení.

Porušení čl. 3 Úmluvy Závěrem kapitoly k materiálním podmínkám se jeví jako vhodné poznamenat, že je to právě jejich nedostatečnost, pro kterou ESLP rozhodne, že došlo k porušení článku 3 Úmluvy, a došlo tedy ke špatnému zacházení s dotýčným odsouzeným. Je pravdou, že proto, aby špatné zacházení soud konstatoval, musí dojít k naplnění tzv. fenoménu poslední kapky, tzn., že namítané podmínky či zacházení jsou již určité intenzity nebo trvají delší dobu. Taktéž platí, že čím vyšší intenzita zásahu do lidské důstojnosti, tím kratší doba je nutná pro konstatování porušení čl. 3 Úmluvy a naopak. Špatným zacházením může být i jednání či podmínky, v jejichž důsledku dochází pouze k „lehčímu“ zásahu do lidské důstojnosti, trvají však dlouho (např. několikaletý pobyt v nevyhovujících podmínkách by zřejmě již byl způsobilý naplnit požadavek na špatné zacházení). Při konstatování špatného zacházení se rovněž také většinou jedná o kombinaci několika faktorů (např. přeplněnost, klimatické podmínky ve spojení s nedostatečnými

MATERIÁLNÍ PODMÍNKY

hygienickými podmínkami, neustálé přemisťování apod. viz část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura).

Plnění doporučení ochránce směřujících do oblasti materiálních podmínek výkonu vazby nebo trestu je limitováno finančními možnostmi VS ČR a taktéž stavebnětechnickým uspořádáním a architekturou jednotlivých věznic. Ač sama VS ČR nezpochybňuje nedostatky nebo prostor pro zlepšení, není s to sama bez podpory politické reprezentace ovlivňující příjmy plynoucí do vězeňství materiální podmínky ve věznicích výrazně ovlivnit.

VI.

Sociální podmínky

V této kapitole bude pojednáno o právech vězňených osob na důstojný výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby z hlediska garance minimální úrovně sociálních podmínek.

Oblast sociálních podmínek je upravena v rámci ZVTOS, ZVV a prováděcích vyhlášek, značná pozornost je jí však věnována taktéž interními normativními akty VS ČR, případně Ministerstva spravedlnosti.¹ Sociálními podmínkami VTOS a VV se zabývají rovněž mezinárodní dokumenty.²

1. STRAVA

Právní předpisy garantují odsouzeným a obviněným poskytování pravidelné stravy za podmínek a v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce. V rozsahu, v jakém to umožňuje provoz věznice, se přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.³ Z podzákonných předpisů potom plyne, že obviněným a odsouzeným ředitel věznice na návrh rařazovací komise přiznává jednu ze stanovených stravních norem. Každá z nich je zvlášť definována a přiznávána individuálně na základě splnění příslušných kritérií pro její přiznání. Otázka stravy, zejména její kvality, stejně jako přiznávání a poskytování diet je častým předmětem stížností adresovaných ochránci, proto zde bude tato problematika rozvedena poněkud podrobnějším způsobem.

Obecně je na úvod vhodné přiblížit samotný výdej stravy. Odsouzeným je strava buď vydávána v jídelnách (obědy) nebo rozvážena na oddělení. Jídlo je servírováno v hliníkových ešusech, plastových miskách či v tzv. jídelních tabletech (zavedených před několika málo lety). Odsouzení mají k dispozici lžíci, v mírnějších typech věznic kompletní příbor, v přísnějších typech příbor plastový. Ešusy a misky si odsouzení umývají sami na oddíle.

¹ Metodické listy GŘ nebo ředitelů jednotlivých odborů GŘ VS ČR, rozkazy GŘ VS ČR, nařízení ministra apod.

² Pravidla 15–21, 40, 77 a 78 Standardních minimálních pravidel a Evropská vězeňská pravidla.

³ Ustanovení § 16 ZVTOS, ustanovení § 11 ZVV.

Odsouzení ve věznici s dohledem, dozorem nebo odsouzení zařazení na výstupní oddělení si mohou, pokud to podmínky ve věznicích dovolují, připravovat stravu sami, a to z potravin dodaných věznicí.

Pokud nemají odsouzení nebo obvinění možnost připravit si sami teplé nápoje (v právních předpisech uvedena výslovně káva nebo čaj⁴), musí jim být poskytnuta nejméně dvakrát denně vřelá voda. Většina věznic již odsouzeným či obviněným (zde opět narážíme na nevýhody celového systému, kdy většině cel nemá elektrické zásuvky pro použití rychlovarné konvice) dává k dispozici vařiče či rychlovarné konvice. V souvislosti s úsporami energií je však možno tyto spotřebiče většinou požívat jen ve vymezený čas.

V souladu s EVP⁵ jsou cely vybaveny umyvadlem s tekoucí vodou⁶ (ve valné většině pouze studenou).

1.1 Léčebná výživa a její přiznávání

Poskytování léčebné výživy je nedílnou součástí léčebného režimu u nemocných obviněných a odsouzených léčených ambulantně (včetně lůžkové ošetrovny) nebo hospitalizovaných v nemocničních a lůžkových zdravotnických zařízeních Vězeňské služby.

O přiznání léčebné výživy, jejím druhu a délce trvání rozhoduje příslušný lékař. Léčebná výživa zahrnuje základní diety, speciální diety, které stanovuje ošetřující lékař, a standardizované dietní postupy. Změny léčebné výživy, ke kterým došlo na podkladě předpisu ošetřujícího lékaře, je nutno provádět tak, aby nemocní dostali předepsanou výživu nejpozději do 48 hodin od zařazení do příslušného seznamu osob s nařízenou dietou. Obviněné nebo odsouzené s přiznanou léčebnou výživou nelze zařazovat na pracoviště, kde není tato výživa zabezpečena.

Co se týká nároku uvězněných osob na dietu, v zásadě platí, že nemocným odsouzeným je přiznávána stejná lékařská péče jako nemocným v civilních zařízeních, pouze s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu trestu. O nutnosti příslušné léčby s ohledem na život a zdraví nemocného rozhoduje lékař. V praxi je samozřejmě třeba zvažovat bezpečnostní rizika i provozní náročnost na jedné straně a zdravotní potřebnost příslušného opatření na druhé straně. Z pochopitelných důvodů se značně liší pohledy na tuto problematiku mezi příslušníky vězeňské služby, lékaři a odsouzenými, a to i v situaci, kdy nedochází k úmyslnému zneužívání tohoto mechanismu (práva) některými odsouzenými (což se také často děje).

Nepřiznání diety či její odebrání je předmětem častých stížností odsouzených či obviněných. V daných případech ochránce může prošetřit pouze to, zda rozhodnutí lékaře odůvodňují odborná vyšetření, testy apod.

⁴ Ustanovení § 15 odst. 1 ŘVTOS, ustanovení § 27 odst. 3 ŘVV.

⁵ Pravidlo 22.5 EVP garantující přístup k pitné vodě.

⁶ Ustanovení § 14 odst. 1 ŘVV, ustanovení § 17 odst. 5 ŘVTOS.

Jedním z nejvíce namítaných nedostatků byla nevyhovující diabetická dieta, a to s ohledem na množství a energetickou výživnou hodnotu pro osoby s rozdílným typem tohoto onemocnění a odlišnou tělesnou hmotností. Až do února 2009 byla obecně poskytována jednotná diabetická dieta D9 na úrovni 225 g sacharidů (7400 kJ). To vyvolávalo značné problémy u některých odsouzených trpících diabetem. V dubnu 2009 VS ČR přijala novou vnitřní úpravu, která u jednotlivých diet definuje odstupňované varianty z hlediska energetické vydatnosti jejich obsahu. Konkrétně u diety D9 (diabetické) jsou to čtyři úrovně: 175, 225, 275 a 325 gramů sacharidů a je pouze na lékaři, jakou výživnou stravu pacientovi předepíše.

Odsouzení trpící hepatitidou C se na ochránce rovněž často obracejí se stížnostmi, že jim byla odebrána nebo jim nebyla vůbec přiznána dieta. Ochránce v takových případech zejména zkoumá, zda před odebráním nebo zamítnutím této diety byla provedena jaterní vyšetření a výsledky odůvodňují rozhodnutí lékaře.

1.2 Stravování vězňených osob s jinými stravovacími návyky

Obviněným a odsouzeným, kteří mají z důvodů kulturní nebo náboženské tradice odlišné stravovací návyky a z tohoto důvodu odmítají konzumovat běžnou stravu, může být poskytnuta strava, jež není v rozporu s jejich vírou (založením, přesvědčením), a to pouze na základě písemné žádosti a za předpokladu, že to umožňují podmínky věznice. Podmínkami věznice se rozumí

- a) vybavení kuchyně vhodným technologickým zařízením,
- b) kvalifikace personálu,
- c) dostupnost odpovídajících surovin,
- d) zajištění zdravotní nezávadnosti připravované stravy.

Pokud je příslušným lékařem přiznána léčebná výživa, může být zvláštní strava respektující jiné stravovací návyky poskytnuta pouze za předpokladu, že její charakter nebo obsah není na základě písemného vyjádření nutričního terapeuta v rozporu s příslušnou dietou stanovenou na základě rozhodnutí ošetřujícího lékaře.

Na ochránce se taktéž obracejí odsouzení, kteří požadují muslimskou či vegetariánskou stravu z důvodu svého náboženského přesvědčení.

„Prověřování“
víry

Obecně se ochránce nejednou setkal s tím, že nemožnost poskytnout muslimskou, vegetariánskou či jinou stravu nespočívala v nedostatečném technickém vybavení kuchyně apod., ale spíše v přesvědčení pracovníků VS ČR, že dotyčný odsouzený své vyznání pouze předstírá. V jednom případě se ochránce musel důrazně ohradit proti postupu Věznice V. a informovat o celé záležitosti generálního ředitele VS ČR. Jednalo se o odsouzeného, který usiloval o přemístění do věznice, kde by mu byla poskytována muslimská strava. V rámci vyřízení jeho žádosti o přemístění byl osloven kaplan Věznice V., kde byl umístěn, s žádostí o informaci o tom, jak se

odsouzený z hlediska náboženského vyznání za dobu výkonu trestu projevuje. Tato informace byla požadována v souvislosti s žádostí pana D. o přemístění do věznic, kde je zajišťována muslimská strava a kde se respektuje náboženské vyznání.

Kaplan Věznice V. provedl s panem D. pohovor. Jak uvedl, během něj vyšlo najevo, že pan D. sice tvrdí, že základní požadavek islámu, tj. pětkrát denně opakovat modlitbu – plní, ale že jako „modlitební koberec“ užívá obyčejný ručník, nevyčleněný pouze k tomuto účelu. Neví přesně, kterým směrem leží svaté město Mekka, čili nedodržuje příkaz modlit se tímto směrem (tzv. Kibla). Nemá Korán a nezná ani základní citace z něj týkající se jídelních předpisů (obsaženy hlavně v súrách „Kráva“, „Dobytek“ a „Prostřený stůl“). Na dotaz, zda je obřezán, odpověděl záporně. Kaplan z těchto poznatků vyvodil, že vztah pana D. k víře je poměrně povrchní.

Na základě názoru kaplana, ředitel věznice ve svém stanovisku k žádosti o přemístění a stížnosti pana D. proti neumožnění přijímat muslimskou stravu uvedl, že vztah pana D. k víře je povrchní a za současné situace jen účelový.

V tomto případě ochránce považoval za nejproblematictější, že byl kaplan VS osloven s žádostmi o posouzení pevnosti víry toho kterého odsouzeného. Problematický je tento postup jednak proto, že odsouzení vkládají do interakcí s duchovními velkou míru důvěry a nečekají, že informace, které jim sdělí, budou poté použity v jejich neprospěch. Především je podle názoru ochránce pochybná sama snaha způsobem, jak to bylo učiněno v případě pana D., prověřovat „hloubku víry“ toho kterého vězně a z ní usuzovat na účelovost jeho postojů. Ač si je ochránce vědom, že mohou nastat situace, kdy zdánlivě náboženské požadavky odsouzených mají šikanózní či kverulační charakter, že přihlášení se k nějakému vyznání je s ohledem na předchozí historii odsouzeného ve výkonu trestu zcela zjevně „okamžitým rozmarem“ a např. reakcí na nějakou situaci, dá se taková skutečnost ovšem zjistit bez „kádrování víry“. „Hloubka víry“ v konečném důsledku ani nic nevypovídá o opravdovosti deklarovaných nábožensky motivovaných postojů či požadavků. Rozhodně není řídkým jevem, že obsah náboženskosti se u lidí redukuje na jakési spíše už toliko kulturní zvyklosti, které jsou jimi ovšem stále jako nábožensky podmíněné chápány.⁷

Ochránce vyslovil závěr, že postup prověřování generálního ředitelství za účelem posouzení žádosti o přemístění se měl ubírat zcela jiným směrem. Potřebné skutečnosti k tomu, aby bylo vyloučeno, že postoj pana D. je nějak účelový, náhlý či kverulační, mohly být zjištěny z osobního spisu pana D. a ze záznamů o průběhu trestu. Ze spisu pana D. vyplynulo, že

⁷ Je řada lidí, kteří se považují za římské katolíky, ovšem jejich „římské katolictví“ se omezuje v podstatě pouze na to, že v pátek se vyhýbají masu a o Vánocích navštíví půlnoční mši. Kdyby jim však tuto praxi někdo vymlouval s tím, že to není náboženský projev a že vlastně žádní římská katolíci nejsou, cítili by to jako velmi nepřijatelný zásah.

již od roku 2001, kdy byl umístěn ve Vazební věznici B., žádal o podávání muslimské stravy. V této věznici mu bylo vyhověno. Po přemístění do Věznice V. pan D. rovněž několikrát žádal o možnost odebírat muslimskou stravu.⁸ Zde mu však nebylo vyhověno s tím, že pro přípravu muslimské stravy nejsou ve vězeňské kuchyni podmínky. V záznamech pana D. o průběhu výkonu trestu se můžeme rovněž dočíst, že „problém odsouzený pochopil i s ohledem na citaci příslušné súry koránu.“ Výklad zmiňovaných súr podává kaplan VS v tom smyslu, že: „Súry týkající se potravy muslimů se vyznačují tolerantním přístupem k tomuto problému. Souhrnně lze říci, že islámské náboženské předpisy, týkající se „čistých a nečistých“ pokrmů, jsou poměrně benevolentní a jejich porušení z nevyhnutelnosti není pro muslima, pobývajícího ve výkonu trestu odnětí svobody na území naší republiky, až tak velkým porušením myšlenek islámu.“

Z výše citovaného vyjádření kaplana o obsahu příslušných súr Koránu je seznatelná zřetelná snaha odůvodnit, že se vlastně vězeňské orgány ani moc o vytvoření podmínek pro poskytování muslimské stravy snažit nemusí, protože vězení na území České republiky je pro muslima onou situací „nevyhnutelnosti“, v níž porušení ustanovení o „čistých a nečistých“ pokrmech není „až tak velkým porušením myšlenek islámu“.

Ochránce byl taktéž přesvědčován, že súry umožňují muslimům za určitých okolností vepřové maso pozřít, že je vegetariánství nezdravé apod. Ochránci ani VS ČR však nepřisluší přezkoumávat ani víru jednotlivých odsouzených či obviněných ani to, zda jimi požadovaná strava odpovídá zásadám zdravé výživy či nikoliv. Proto pokud jsou splněny výše uvedené požadavky, musí být odlišná strava poskytnuta. Za připomenutí taktéž stojí, že pokud to umožňují podmínky věznice, má odsouzený právo zakoupit si na vlastní náklady doplňkovou stravu.

Ochránce rovněž shledal pochybení v případě vyznavače hnutí Hare Krišna, který požadoval vegetariánskou stravu, popř. upravenou stravu muslimskou (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn. 1229/2008/VOP/MČ)

⁸ Záznamy o výkonu trestu: „Dne 22. 11. 2001 bylo panu D. ve VV B. vysvětleno, že muslimská strava neobsahuje vepřové maso.“ Soudím tedy, že již k tomuto datu muslimskou stravu odebíral.

Dne 29. 1. 2002 „...požádal lékaře o přidělení muslimské stravy. Bylo mu na místě vysvětleno, že podobný druh stravy se ve zdejší věznici nepodává, a to hlavně z technických důvodů. V případě, že by vznikly podmínky pro podávání takové stravy, bude mu jistě podávána. Problém ods. pochopil i s ohledem na citaci příslušné súry Koránu.“

Dne 10. 6. 2003 „...bylo hovořeno ohledně jeho náboženského přesvědčení: muslimskou stravu zde ve Věznici V. neposkytujeme, tato strava se vaří ve věznici P. a R.“ Byla sepsána žádost o přemístění do Věznice P. – nevyhověno z kapacitních důvodů.

14. 4. 2004 „...ods. je muslim a žádá muslimskou stravu.“

1.3 Kvalita a kvantita stravy

Kvalita poskytované stravy je označována – možno říci – většinou uvězněných osob za nevyhovující. Proto je velmi přínosné, jak vyplynulo z poznatků systematických návštěv ochránce ve věznicích v roce 2006, že v některých věznicích se účastní zasedání stravovací komise i zástupce z řad odsouzených. Tento postup ochránce přivítal a dalším věznicím doporučil k následování.

Několik stížností směřovaných ochránci se také týkalo kvantity podávané stravy. Základní podmínkou, vyplývající ze všech mezinárodních dokumentů i českých právních předpisů, je hledisko udržení života a zdraví. Konkrétní výše je upravena pomocí tzv. stravních limitů taxativně stanovovaných pro jednotlivé kategorie stravních norem. Cenami se rozumí nákupní ceny surovin včetně DPH.⁹

Peněžní stravní normy se pohybují v současné době od 48 Kč (základní stravní norma) po 80 Kč (stravní norma pro těžce tělesně pracující) na osobu a den. Pamatuje se rovněž na zlepšení stravy o svátcích navýšením o 126 Kč na osobu za kalendářní rok.

Navíc pro obviněné ve vazbě platí,¹⁰ že mohou za své finanční prostředky odebírat stravu z vývařovny pro zaměstnance věznice, pokud tomu nebrání kapacitní podmínky vývařovny a nedostatek finančních prostředků, které obvinění svěřili do úschovy věznice. Rovněž si mohou za své finanční prostředky nakupovat doplňkovou stravu, pokud to podmínky ve věznici dovolují.

Součástí práva na stravu je i garance potřebného času na jeho konzumaci, pro který musí být v denních rozvrzích vyhrazen dostatečný prostor.

Na závěr pojednání o požadavcích na kvalitu stravy je třeba poznamenat, že garance dostatečné kvality stravy by se neměla týkat jen jejího obsahu, nýbrž i prostředí její konzumace a nástrojů k její přípravě.¹¹

2. SPÁNEK

Odsouzeným a obviněným se zabezpečuje denně osmihodinová doba ke spánku, během níž musí zachovávat na ubytovně klid. Pokud to podmínky umožňují, jsou odsouzení na ubytovnách nebo celách uzamykáni.¹² Uzamykáni se realizuje v případě celového systému (viz výše), neboť obviněný

⁹ V cenách nejsou zahrnuty režijní náklady přípravy (energie, mzdy personálu, investiční náklady do zařízení a jeho obnovy).

¹⁰ Ustanovení §28 ŘVV.

¹¹ Coyle, Andrew, *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London : International Centre for Prison Studies, str. 47.

¹² Viz ustanovení § 16 odst. 4 ZVTOS ve spojení s ustanovením § 50 odst. 1 ŘVTOS; ustanovení § 18 odst. 1 ZVV ve spojení s ustanovením § 34 ŘVV.

VĚZEŇSTVÍ

či odsouzený má i v takové případě možnost přístupu k sociálnímu zařízení. Věznice musí zabezpečovat výměnu lůžkovin nejméně 1 × za 14 dní. Odsouzení musí po budíčku po celý den zachovávat ustlané lůžko, ležet během dne mohou, pouze pokud je jim lékařem vystavena tzv. leženka.

U obviněných platí mírnější pravidla. Předně pokud u obviněného není dodržena 8hodinová doba pro spánek z důvodu, že se účastnil provádění úkonů mimo věznici, může odpočívat i přiměřenou dobu po budíčku v ložním prádle. V civilním či vězeňském oděvu může obviněný odpočívat na lůžku i během dne, a to od 8 hodin.¹³

Noční svícení v celách

Jisté problémy vyvolávala praxe permanentního nočního svícení na celách ve vazebních věznicích nebo na nejpřísnějších odděleních věznic. Ochránce se touto problematikou zabýval z vlastní iniciativy již v roce 2005, přičemž šetření bylo uzavřeno se závěrem o zjištění nesprávné aplikace institutu nočního osvětlení cel zakotveného v ustanovení § 14 odst. 2 ŘVV ve třech vazebních věznicích. Citované ustanovení praví, že v odůvodněných případech lze používat v době od večerky do budíčku tlumené osvětlení. Generální ředitel Vězeňské služby ČR ještě v průběhu šetření zajistil a všem ředitelům vazebních věznic a věznic, kde se vykonává vazba, uložil sjednotit postup způsobem, který stanovil, že trvalé noční osvětlení může být používáno pouze na OZSTZ.

Dle poznatků z návštěv vazebních věznic v roce 2009, došlo v mnoha zařízeních ke změně, permanentní svícení bylo nahrazeno *ad hoc* rozsvícením nočního světla vždy při kontrole příslušné cely.

3. HYGIENA

Osobní hygiena

Věznice je povinna vytvořit náležitě podmínky pro dodržování osobní hygieny odsouzených a obviněných tak, aby bylo zajištěno denní umývání, pravidelné holení a vykonávání běžných hygienických úkonů. Koupání musí být odsouzeným umožněno nejméně jednou týdně, obviněným dvakrát týdně, přičemž právním termínem „koupání“ se v podmínkách VTOS a VV myslí sprchování přiměřeně teplou vodou. Pokud to vyžaduje pracovní zařazení odsouzených nebo jiné okolnosti, musí být koupání umožněno častěji. Pokud nastane situace, že nelze koupání přechodně zabezpečit, musí být vždy zajištěna možnost řádného umytí v teplé vodě.¹⁴

Během dne teče na odděleních pouze studená voda, až na dobu, kterou si určují samy věznice. Během návštěv v roce 2006 bylo zjištěno, že ve věznici B. po celý týden neteče teplá voda ani v jednom z umyvadel a vyjma uvedené doby pro sprchování teplá voda neteče ani ve sprchách, takže je za těchto podmínek prakticky nemožné provést důkladnou osobní hygienu

¹³ Ustanovení § 34 ŘVV.

¹⁴ Ustanovení §21 odst. 1, 2 ŘVTOS; ustanovení § 36 odst. 1, 4 ŘVV.

(včetně například vyprání prádla, umytí ešusů, hygieny po sportovních aktivitách apod.). Již v roce 2006 ochránce zdůrazňoval, že odsouzeným musí být zajištěn přístup k teplé vodě (např. za účelem umytí rukou, přeprání drobného prádla, úklidu cely, umývání ešusů atd.) každý den, což z daleka nebylo ještě při návštěvách VV v roce 2010 splněno. Pokud je odsouzený povinný jednak dodržovat osobní hygienu a jednak si po jídle umývat ešus či misku, musí mu k plnění těchto povinností věznice vytvořit podmínky. Obvinění nadto mají právo, aby bylo zajištěno denní umývání.¹⁵ Je nasnadě, že umývat by se obvinění měli v teplé vodě, v opačném případě by dotčené ustanovení ztrácelo smysl, neboť v celách mají obvinění k dispozici umyvadlo se studenou vodou, tudíž by explicitní uvedení práva na každodenní umývání ztrácelo svůj smysl.

Odsouzení se na ochránce obracejí nejen se stížnostmi, že teplá voda v umyvadlech teče jen krátkou dobu, ale i se stížnostmi, že teplá voda teče nedostatečně dlouho i pro provedení koupání. Každá věznice má svůj rozpis, v jakou dobu, na jak dlouho je na kterém oddělení puštěna teplá voda. Ve většině případů se jedná o 1 hod. až 1,5 hod. dopoledne a 1 hod. až 1,5 hod. odpoledne či večer od pondělí do pátku. Některé věznice mají vymezenou určitou dobu i o víkendu. Pokud má odsouzený na vysprchování se např. 7 minut dvakrát týdně, považuje to ochránce za dostatečnou dobu pro provedení základní hygieny. Nutno rovněž zohlednit skutečnost, že pracující odsouzení se nezřídka sprchují na pracovišti, a nikoliv na oddělení, a v teplých dnech nebo po sportovních aktivitách věznice odsouzeným taktéž umožní vysprchování.

Odsouzení jsou podle potřeby bezplatně stříháni a mají povinnost dodržovat zásady hygieny, včetně udržování vlasů a vousů v čistotě.¹⁶ Obvinění smí mít při sobě kromě základních hygienických potřeb rovněž elektrický holicí strojek. K tomu nutno podotknout, že obviněnému může být na požádání orgánů činných v trestním řízení zakázáno, aby měnil svůj vzhled.¹⁷ Odsouzené ženy mohou používat vlastní kosmetické přípravky, není omezeno, jak si mohou upravovat vlasy, přičemž k tomuto účelu mohou u sebe mít potřebné pomůcky.¹⁸

Odsouzený, který nemá základní hygienické prostředky ani peněžní prostředky na jejich zakoupení, má právo na poskytnutí základních hygienických potřeb v nutném množství a sortimentu od správy věznice.¹⁹ V praxi je od 31. 3. 2008²⁰ dle vnitřního předpisu VS ČR poskytováno mýdlo, zubní pasta, kartáček na zuby, hřeben na vlasy, holicí strojek se

Hygienické
potřeby

¹⁵ Ustanovení § 35 odst. 1 ŘVV.

¹⁶ Ustanovení § 21 odst. 3 ŘVTOS.

¹⁷ Ustanovení § 8 odst. 3 ŘVV.

¹⁸ Ustanovení § 90 ŘVTOS.

¹⁹ Ustanovení § 21 odst. 4 ŘVTOS; ustanovení § 35 odst. 3 ŘVV.

²⁰ Na základě doporučení ochránce byl novelizován vnitřní předpis VS ČR stanovující, které hygienické potřeby věznice poskytuje.

skrytými břity, holicí štětka, mýdlo na holení, toaletní papír a hygienické vložky pro ženy. V praxi vězněné osoby dostávají i šampón, byť ten není v uvedeném vnitřním předpisu explicitně uveden. U žen jsou obecně nároky na hygienické prostředky vyšší než u mužů a ochránce proto doporučil tuto skutečnost zohledňovat v praxi.²¹

Při systematických návštěvách vazebních věznic v roce 2010 však bylo zjištěno, že panuje nejednotná praxe ohledně doby vzniku nároku na doplnění jednotlivých hygienických prostředků, přičemž zmíněný předpis VS ČR tuto skutečnost neupravuje. Další toaletní papír byl dle výpovědí obviněných v jedné VV poskytnut až po měsíci, dle jiné výpovědi po třech měsících. V jiné VV nebyl další toaletní papír poskytován obviněným individuálně, ale hromadně na celu, takže na celu s pěti obviněnými byly na jeden měsíc přiděleny tři role toaletního papíru. V dalších VV byla zjištěna taková praxe, že na požádání jsou scházející prostředky obviněným poskytnuty.

Proto ochránce v souhrnné zprávě z návštěv vazebních věznic doporučil GŘ VS bezodkladně doplnit vnitřní předpis a stanovit dobu vzniku nároku na doplnění jednotlivých hygienických prostředků s tím, že hygienické prostředky musí být vydávány individuálně a ne hromadně na celu.

**Úsporná
opatření
a sociální
kapesné**

Zejména v poslední době je v souvislosti s přijímáním úsporných opatření ve veřejné správě značný tlak na omezení výdajů na energie i materiální prostředky vydávané osobám omezeným na osobní svobodě. Tato tendence má různé projevy: od omezování doby používání vařičů, varných konvic, praček a sprchování teplou vodou až po snahu omezovat rozsah materiálních prostředků vydávaných vězňům. V rámci systematických návštěv se ochránce v jedné ženské věznici setkal s praxí spočívající v přednostním účelovém vázání sociálního kapesného na nákup hygienických potřeb. Tuto praxi se snažilo vedení příslušné věznice nejprve podpořit neautentickým textem vnitřního předpisu, později jeho interpretací v tom smyslu, že přednostní určení sociálního kapesného na nákup hygienických potřeb ukládá sám tento vnitřní předpis, resp. podpůrně se dokonce zaštiťovali účelem výkonu trestu, který má spočívat ve výchově k nekonsumnímu způsobu života. S touto interpretací vyslovil ochránce zásadní nesouhlas s tím, že není možné, aby omezování osobní svobody ve VTOS šlo nad rámec účelu trestu odnětí svobody, kterým zcela jistě není výchova směřující k předcházení „konzumnímu“ chování, nýbrž výchova k respektování právních předpisů, čehož lze těžko dosáhnout svévlným výkladovým zužováním dikce zákona a omezování i té míry svobody, kterou zákon odsouzeným jednoznačně přiznává. Účelem sociálního kapesného je poskytnout odsouzeným, které jsou zcela bez finančních prostředků alespoň minimální ekonomický standard, v němž mohou realizovat svoji svobodnou volbu a krýt drobné náklady na každodenní potřeby (jako např.: potřeby pro psaní dopisů pro udržování sociálního kontaktu s osobami na

²¹ Tento požadavek vychází z pravidla 19.2. EVP

svobodě, doplatky za léky a regulační poplatky a případně nákup drobného zboží). Dokonce ani v případě, že celé sociální kapesné by bylo utraceno za zboží (např. cigarety), nelze toto odsouzeným zakázat, jelikož v zákoně o VTOS není účel sociálního kapesného nijak stanoven, a proto ani v předpisech nižší právní síly nelze jít nad rámec ustanovení zákona a ukládat odsouzeným další povinnosti resp. omezení v zákoně neuvedené (viz čl. 4 odst. 1 a 2 LZPS). To, jestli dotyčná odsouzená použije sociální kapesné na nákup dalších hygienických nebo kosmetických přípravků (např. v souvislosti s návštěvou), nebo si za ně koupí jiné zboží, je projevem její svobodné volby, která není nijak v rozporu s účelem VTOS. Druhý důvod nepřijatelnosti takového postupu spočívá ve zvážení praktických důsledků, které jsou s tímto vyvolány, neboť vzhledem k výši sociálního kapesného a cenám základních hygienických potřeb, by v případě přednostního používání prostředků sociálního kapesného na nákup hygienických potřeb výsledek takového postupu fakticky vedl k vyčerpání veškerého nebo téměř veškerého sociálního kapesného na nákup pouze hygienických potřeb.²² Z povahy věci je však zcela jasné, že ze sociálního kapesného má být kryt nákup všech rozličných nutných i osobních potřeb odsouzených, kteří jsou bez prostředků, čemuž je *via facti* postupem zastávaným danou věznicí znemožněno. Odsouzeným ženám bylo posléze povoleno sociální kapesné využívat k nákupu věcí dle svého uvážení.

4. VÝSTROJ VĚZNĚNÝCH OSOB

Odívání odsouzených musí odpovídat klimatickým podmínkám a musí dostatečně chránit jejich zdraví. Vedle této – řekněme – fyziologické funkce však oděv hraje i sociální a psychologickou roli. Zde je třeba rozlišit, zda se jedná o obviněné nebo odsouzené, pobyt uvnitř věznice, nebo mimo areál věznice. V zásadě přichází v úvahu buď používání vlastního oblečení, které preferují mezinárodní dokumenty, nebo oblečení vězeňského.

V prvním případě musí být zajištěna dostatečná výměna a údržba vězeňského osobního prádla,²³ která se provádí nejméně 1× týdně, oděvu a obuvi dle potřeby a u vlastního prádla se uskutečňuje výměna poštou nebo při návštěvách. Kontrola těchto balíčků s vlastním prádlem předaných při návštěvách je pro zaměstnance věznice často zejm. časově náročná. Nedostatek pracovníků, popř. jejich přetíženost však nelze řešit na úkor odsouzených (např. tím, že se výměna osobního prádla omezí pouze

²² Výše sociálního kapesného nebyla za celých 11 let platnosti zákona valorizována, takže ekvivalent zboží, který si lze z této částky pořídit, je podstatně nižší než v době schvalování zákona. Např. průměrná mzda vzrostla mezi lety 2000 až 2009 o 77,7 %, míra inflace potom cca o 30 %.

²³ Ustanovení § 19 ŘVTOS a §§ 29 a 30 ŘVV.

VĚZEŇSTVÍ

na poštovní styk). Právo na výměnu prádla a oděvů během návštěvy nebo zasláním poštou je výslovně stanoveno právním předpisem.

Možnost nosit vlastní oděv Všichni odsouzení mohou nosit vlastní spodní prádlo. Odsouzení muži mohou nosit vlastní oděv dle svého uvážení pouze ve věznicích s dohledem, a to pouze v mimopracovní době, ve věznici s dozorem a ve věznici pro mladistvé v době návštěv, při účasti na bohoslužbách a akcích mimo věznici pořádaných v rámci programu zacházení a ve výstupním oddělení v mimopracovní době. Ženy jsou v této otázce mírně zvýhodněny, neboť vlastní oděv a obuv mohou nosit odsouzené ženy i ve věznici s dozorem v mimopracovní době podle svého uvážení, ve věznici pro mladistvé, ve věznici s ostrahou a ve věznici se zvýšenou ostrahou v době návštěv. V ubytovnách pro odsouzené ženy by měly být rovněž vytvořeny podmínky pro praní osobního prádla a pro drobné opravy osobních věcí.

Navíc ve všech typech věznic mohou odsouzení používat vlastní sportovní oděv a sportovní obuv při tělovýchovných a sportovních aktivitách. Vlastní spodní prádlo, oděvy a obuv udržují odsouzení v čistotě na vlastní náklady.

Obvinění mohou požádat o vyprání vlastního prádla na vlastní náklady přímo ve věznici, a pokud to podmínky umožňují, věznice může toto umožnit. Přestože dikce zákona je poměrně benevolentní a rozhodnutí nechává jako by plně na úvaze věznice, z principů dobré správy lze celkem věrohodně dovést, že pokud tomu nebrání nějaké konkrétní důvody (provozní, bezpečnostní, hygienické), věznice by měla této žádosti vyhovět.

Obvinění ve vazbě mají právo používat vlastní oděv, pokud splňuje hygienické a estetické podmínky a je zajištěna jeho výměna (v opačném případě mají obvinění povinnost nosit oblečení a obuv erární). Tento rozdílný přístup je samozřejmě dán zejména tím, že na obviněného by se před odsouzením mělo hledět jako na nevinného, a proto jeho práva mohou být omezena jen v míře nezbytně nutné k provedení úkonů trestního řízení.

Mnohem dále v otázce odívání uvězněných osob jdou samozřejmě některé výše zmiňované dokumenty mezinárodního soft law, které ale nemají bezprostředně závazný charakter, nýbrž představují spíše určitá doporučení nebo deklarace (politické) vůle zúčastěných stran směřovat k určitému standardu zacházení s odsouzenými a garanci jejich práv. Např. pravidlo 17 Standardních minimálních pravidel stanoví, že ústavní oblečení nesmí mít degradující a ponižující charakter, což lze vykládat velmi široce. Rovněž dle tohoto pravidla musí být uvězněným osobám bez výjimky umožněno nosit civilní oblečení v případě opouštění areálu věznice (ať už vlastní nebo erární).²⁴ Prakticky shodně tuto problematiku pojednávají EVP v bodě 20.4.

Kombinace vlastního a vězeňského oděvu Dalším problémem, který v daných souvislostech vyvstává, je možnost kombinovat vlastní a erární oblečení. Již v roce 2006 ochránce doporučoval GR VS instruovat všechny věznice, aby umožnily kombinaci vlastního

²⁴ Srovnej, viz ustanovení § 31 ŘVV.

osobního prádla s erárním oděvem a naopak. Bohužel při systematických návštěvách vazebních věznic bylo zjištěno, že ochráncem doporučená praxe není respektována. Dle vnitřního předpisu VS ČR se vězněným osobám nepovolovalo nošení jakékoliv kombinace vězeňského a vlastního oblečení (ani sportovního oděvu a obuvi). Toto ustanovení však nemělo dle názoru ochránce oporu v zákoně. Je-li splněna podmínka hygienické a estetické nezávadnosti a je zajištěna výměna vlastního oděvu na vlastní náklady, ochránce požadoval, aby bylo umožněno kombinovat erární a vlastní součásti oděvu. Navíc žádná z navštívených VV nezapůjčovala obviněným mladistvým přiměřený sportovní oděv nebo obuv,²⁵ dokonce v jedné z vazebních věznic nebylo umožněno používat na sportovní aktivity vlastní oděv a obuv, jehož výměnu měl obviněný zajištěnu, pokud obviněný jinak používal vězeňský oděv a obuv. Nabízí se srovnání s možnostmi odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy tito mohou na sportovní aktivity používat vlastní sportovní oděv a obuv, přestože jinak používají oděv a obuv erární. Ochránce se rovněž v jedné VV setkal s odpovědí, že obviněným není umožněno účastnit se sportovních aktivit z toho důvodu, že nemají vlastní sportovní oděv. V další navštívené VV bylo za důvod, proč nejsou realizovány sportovní aktivity v místní tělocvičně, uváděno, že hygienická služba nepovolila používat erární sportovní obuv. Ze ZVV ani ŘVV nelze dovodit, že by obviněný používající ve výkonu vazby vězeňský oděv, nemohl pro sportovní aktivity používat vlastní prádlo, oděv a obuv. Ochránce doporučil GR VS instruovat všechny vazební věznice, aby umožnily používání vlastního sportovního oděvu a obuvi, byť běžně obviněný používá vězeňský oděv a obuv. Ochránce zdůraznil, že je naprosto nepřijatelné, aby vězněné osoby byly vyřazovány ze sportovních, kulturních apod. aktivit jen z toho důvodu, že nemají vlastní vhodný oděv, nebo – jak bylo rovněž uváděno v některých věznicích – z toho důvodu, že je „organizačně problematické nechávat proschnout propocené oděvní svršky po sportovní aktivitě“. Vnitřní předpis VS ČR, který znemožňoval kombinovat vlastní a erární oblečení byl změněn, a pokud je splněna podmínka hygienické a estetické nezávadnosti a je zajištěna výměna oděvu, je tato kombinace možná.

Sportovní oděv a obuv

5. VYCHÁZKY

Účelem vycházek je zabezpečit odsouzeným i obviněným denní pobyt na čerstvém vzduchu a aktivní odpočinek; uvězněné osoby se jich zúčastňují podle vlastního zájmu. Vycházky jsou rovněž velmi významné jako prostředek psychohygieny, rekreace a uvolňování napětí v omezeném a přeplněném vězeňském prostoru.

²⁵ Ustanovení § 74 odst. 2 ŘVV.

VĚZEŇSTVÍ

Nemocní konají vycházky se souhlasem ošetřujícího lékaře a podle jeho doporučení.²⁶

Vycházka může být omezena nebo zrušena pouze z vážného důvodu na základě rozhodnutí ředitele věznice nebo jím pověřeného zaměstnance VS.

V průběhu vycházek mohou odsouzení sportovat; na vycházce musí mít oděv a obuv přiměřené povětrnostním podmínkám.

Právní předpisy garantují minimálně jednu hodinu denně vycházek všem dospělým uvězněným, a to i těm, kteří aktuálně vykonávají kázeňský trest. Zrušit vycházku lze pouze v naprosto výjimečných případech (aktuální bezpečnostní situace). Odsouzení na doživotí mohou být během vycházky ve zvlášť odůvodněných případech poutáni.

Vycházkové dvory

Vycházky se konají ve vycházkových prostorech. Vycházkovým prostorem je vymezená část věznice, která může být vybavena stavebně technickým zabezpečením přiměřeným typu věznice.²⁷ V této souvislosti ochránce žádal, aby tam, kde dosud nejsou, byly vycházkové prostory vybaveny nepromokavými přístřešky, které by umožnily využitelnost prostorů i za deště. Mnohem dále jdou požadavky uváděné v odborné literatuře nebo v materiálech některých mezinárodních organizací. Již výše vzpomínaný profesor Coyle²⁸ uvádí: „Minimální doporučená doba pobytu na čerstvém vzduchu je 1 hodina denně. Během této doby by odsouzeným mělo být umožněno procházet se po relativně rozsáhlé ploše a – je-li to možné – měli by mít možnost vidět přírodní vegetaci a trávu. Praxe je však v mnoha zemích taková, že velké množství vězňů vykonává vycházky v malých obezděných prostorách, které mají podobný efekt jako cely, pouze s tím rozdílem, že nemají střechu. Tyto prostory nemohou naplnit závazek poskytnout uvězněným osobám výhodu pobytu v otevřeném prostoru.“

Právě vycházkové dvory tvořené malými obezděnými výsečemi se staly terčem kritiky ochránce po návštěvách vazebních věznic. Ochránce, přestože si byl vědom náročnosti splnění svého doporučení, vyzval VS ČR k započnutí rekonstrukce vycházkových dvorů tak, aby měla vycházka pro obviněné (potažmo i pro odsouzené) nějakou přidanou hodnotu.²⁹

Právní předpisy stanoví kategorie uvězněných, kteří by se neměli na vycházkách setkat. Jedná se v podstatě o analogii k oddělenému ubytování určitých skupin odsouzených (muži × ženy, prvotrestaní × recidivisté, mladiství × dospělí atd.) a u obviněných zejména z důvodu ochrany před mařením účelu vazby (koluzní a předstízná vazba, osoby, proti nimž je vedeno společně trestní stíhání apod.) a dále se oddělují odsouzení a obvinění. Z uvedeného je zřejmé, že i zabezpečení vycházek při současném respektování těchto pravidel je, a to zejména ve vazebních věznicích, kde

²⁶ Ustanovení § 1ž odst. 4 ZVTOS ve spojení s ustanovením §20 ŘVTOS.

²⁷ Ustanovení §20 ŘVTOS, ustanovení §37 ŘVV.

²⁸ Coyle, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London : International Centre for Prison Studies, str. 47.

²⁹ Viz bod 30 SZ z VV.

je zřízeno oddělení pro výkon trestu odnětí svobody, organizačně náročné. Přesto by se VS měla snažit zajistit, aby vězněné osoby chodily na vycházky v různých časových úsecích, např. aby odsouzený ubytovaný na jednom oddělení nechodil na vycházky několik měsíců či let pouze brzo ráno a naopak jiný odsouzený odpoledne.

U mladistvých (avšak pouze obviněných) lze vycházku uskutečnit i mimo vymezené prostory pro vycházky a může být prodloužena až na 2 hodiny.³⁰

Uvěznění si často stěžují na kolektivní ukončování vycházek pro celou skupinu za prohřešek jednotlivce během vycházky, případně na nedodržování stanoveného časového limitu. Tato případná pochybení je však velmi obtížné prokázat a často důkazně končí ve fázi tvrzení proti tvrzení; i přesto ochránce opakovaně³¹ doporučil GŘ VS instruovat všechny vězňice ohledně nepřipustnosti zkracování doby vycházek a nepřipustnosti ukončovat kvůli nevhodnému chování jednoho obviněného dobu trvání vycházky ostatním.

Ukončování
vycházek

6. PENĚŽNÍ PROSTŘEDKY A MOŽNOST S NIMI NAKLÁDAT

6.1 Příjem peněz a nakládání s nimi

Pokud byly odsouzenému do vězňice zaslány peníze, převedou se na jeho účet zřízený a vedený vězňicí a odsouzený se o tom vyrozumí. Nesouhlasí-li odsouzený s přijetím peněz, peníze se vrátí odesílateli na náklady odsouzeného.

K nákupu může odsouzený použít též peníze, které mu byly do vězňice během výkonu trestu zaslány nebo které předal vězňici k úschově při nástupu do výkonu trestu.

Má-li však odsouzený nebo obviněný v úschově vězňice menší částku peněz, než je předpokládaná cena jízdného do místa bydliště a výše stravného na jeden den v době propuštění z výkonu trestu, nákup potravin a dalších věcí nebo jiná dispozice s těmito penězi se mu neumožní. Toto je v praxi realizováno i u těch mladistvých, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova a u nichž tedy zabezpečuje dopravu do příslušného ústavu toto příslušné zařízení nebo vězňice.

Neuhradí-li odsouzený rozsudkem stanovenou škodu způsobenou trestným činem, pro který se nachází ve výkonu trestu, pohledávky spojené

Srážky
z příjmu
odsouzeného

³⁰ Ustanovení § 74 odst. 2 ŘVV. Tato poslední věta je svým způsobem kouzlem nechtěného, neboť její původní intence zcela zřejmě měla za cíl rozšířit prostor pro konání vycházek u mladistvých obviněných oproti jiným skupinám uvězněných, použitá legislativní technika však *de facto* maximální dobu vycházky omezuje na maximálně 2 hodiny, přičemž u ostatních kategorií uvězněných osob je stanovena pouze spodní hranice, zatímco horní hranice stanovena není a je proto teoreticky možné, aby tito odsouzení pobývali na vycházkách i více než 2 hodiny.

³¹ Bod 41 SZ z VV.

s trestním řízením, soudní a správní poplatky a škodu, kterou způsobil VS ČR během výkonu trestu, může k úhradě nadstandardní zdravotní péče a nákupu použít pouze polovinu peněžních prostředků jemu zaslanych. Zbývající část těchto peněžních prostředků může použít jen na úhradu pohledávek.³² Jako kapesné může odsouzený po novele vyhlášky č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve VTOS zaměstnány, použít 20 % čisté odměny za svoji práci.³³ Věznice může odsouzenému formou kázeňské odměny nebo trestu výši tohoto kapesného zvýšit nebo snížit až o jednu třetinu, a to až na dobu tří měsíců.

Sociální kapesné Odsouzenému, který není zařazen do práce, poskytuje věznice sociální kapesné v případě, že neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100 Kč. Výše sociálního kapesného v takovém případě činí 100Kč za období jednoho kalendářního měsíce (a odsouzení mají na vyplacení kapesného právní nárok).³⁴ Obviněných se ustanovení o sociálním kapesném netýká, což může způsobovat a v praxi skutečně způsobuje značné problémy u nemajetných obviněných,³⁵ kteří zároveň nemohou být uznáni za osoby v hmotné nouzi podle příslušných právních předpisů.³⁶

Tzv. úložné Dále se dle § 7 vyhlášky č. 10/2000 Sb., vytváří povinně individuální fond tzv. úložného (který se vytváří z části odměny – minimálně 2 % – a nevyčerpaných jiných příjmů odsouzeného). Co se týká práva odsouzeného nakládat s úložným pocházejícím z jeho odměny za práci, postupuje se striktně podle příslušných právních předpisů.³⁷ Pokud aktuální částka přesahuje hranici 2000 Kč a zároveň má dotyčná osoba uhrazeny ostatní dluhy vůči věznici, může úložné použít k úhradě výživného osobám, kterým je povinna výživné poskytovat, k úhradě škody způsobené poškozenému, k podpoře své rodiny a k plnění svých závazků vůči VS ČR (náklady

³² Přijímání finančních prostředků a nakládání s nimi upravuje ustanovení § 25 ZVTOS a ustanovení § 51 ŘVV. V praxi je však povolováno zaslat do věznice peníze účelově určené pouze pro krytí zdravotní péče konkrétní osobě. Tyto prostředky lze použít pouze za účelem úhrady regulačních poplatků, doplatků na léky a zdravotní péče ve prospěch konkrétní vězněné osoby. Z tohoto účtu nejsou prováděny jiné srážky. Nečerpaný zbytek účtu se při ukončení pobytu ve vězení vrátí odesílateli (viz část VII. Zdravotní péče, kapitola 2 – Úhrady zdravotní péče).

³³ Do 31. 12. 2009 platilo původní znění vyhlášky, které umožňovalo použít na kapesné odsouzenými pouze 12 % odměny, což v důsledku vedlo k demotivujícím účinkům vzhledem k výši odměny u osob pracujících ve VTOS a VV (základní částka odměny v nejčastější I. odměňovací skupině činí 4500 Kč), kdy nebyl dostatečně výrazný rozdíl ve výši jejich kapesného ve vztahu k osobám nepracujícím, ale pobírajícím sociální kapesné.

³⁴ Ustanovení § 16 odst. 7,8 ZVTOS.

³⁵ Povinnost platit regulační poplatky, doplatky za léky, dopisní známky pro vyřizování úřední i soukromé korespondence apod.

³⁶ Zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

³⁷ Nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve VTOS, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška č. 10/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

výkonu vazby a trestu, zvýšené náklady na zdravotní péči, na střežení atd.). Část úložného podle věty první může odsouzený odesílat také svým příbuzným a jiným osobám blízkým a osobám, které jej ve výkonu trestu odnětí svobody pravidelně navštěvují, popřípadě použít k nákupu potravin a věcí osobní potřeby nebo ji věnovat na dobročinné účely. Část úložného, která přesahuje 500 Kč, může odsouzený použít také na úhradu zdravotní péče nehrazené z veřejného zdravotního pojištění, úhradu regulačních poplatků a na nákup nezbytných léčivých přípravků, potravin pro zvláštní lékařské účely a zdravotnických prostředků předepsaných lékařem.

Při propouštění, pokud celková částka úložného nestačí k úhradě nezbytných potřeb, lze (není nárokové) odsouzenému poskytnout příspěvek až 2000 Kč. Přitom se přihlíží k tomu, zda potřebnou částku nemůže propouštěný odsouzený získat jiným (legálním) způsobem.³⁸

6.2 Nákup potravin a věcí osobní potřeby

Odsouzený má právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou a vzdělávací činnost nebo k realizaci programu zacházení. Nákup se uskutečňuje zpravidla formou bezhotovostní platby z té části peněžních prostředků, s níž může volně disponovat.³⁹

Věznice mají povinnost zřídit nebo zajistit zřízení vězeňské prodejny s potravinářským, drogistickým a průmyslovým zbožím. Minimální sortiment zboží stanoví vnitřní řád věznice. Nelze-li nákup tohoto zboží provádět v prodejně věznice, zajišťuje se prostřednictvím Vězeňské služby. V praxi často probíhá formou rozvážky zboží jednou týdně po jednotlivých odděleních. Ředitel věznice je oprávněn stanovit nejvyšší peněžní částku, za kterou může odsouzený jednorázově nakoupit. Prodejní doba prodejny věznice musí být stanovena tak, aby odsouzení mohli využít práva nakupovat zpravidla dvakrát týdně (u obviněných obdobná úprava v ŘVV chybí) a ceny zboží v prodejně věznice nesmějí přesahovat ceny obvyklé v obci, v jejímž územním obvodu se věznice nachází.⁴⁰ Opět ŘVV u obviněných tuto cenovou „regulaci“ explicitně nestanoví, ale vzhledem k tomu, že ve všech vazebních věznicích zároveň probíhá i výkon trestu odnětí svobody a z praktických, ale i právních důvodů nepřipadá v úvahu existence dvojí cenové hladiny, platí ustanovení o výši cen i pro obviněné.

Většina věznic a vazebních věznic totiž provoz prodejen zajišťuje prostřednictvím soukromých subjektů, které jsou přirozeně zainteresovány na maximalizaci zisku. Stížnosti odsouzených a obviněných se tedy týkají především nepřiměřených cen určitého zboží. Kromě šetření jednotlivých

Vězeňské
prodejny

Ceny zboží

³⁸ Ustanovení § 7 odst. 5 vyhlášky č. 10/2000 Sb.

³⁹ Ustanovení § 23 ZVTOS.

⁴⁰ Ustanovení § 31 ŘVTOS.

podnětů od vězňených osob inicioval ochránce plošnou kontrolu těchto prodejen (kontrola byla provedena v 11 ze 36 věznic a vazebních věznic) prostřednictvím oddělení cenové kontroly krajských finančních ředitelství. Jednotlivá finanční ředitelství dospěla po provedené kontrole k závěru, že se uplatňované ceny některých druhů zboží pohybují na horní hranici úrovně, kterou je ještě možno považovat za úroveň, která je s cenovými předpisy v souladu. V jednom případě byla uložena pokuta za porušení informační povinnosti.

V návaznosti na provedené šetření generální ředitel VS ČR ochránce informoval, že kantýny podléhají čtvrtletnímu srovnávání s cenami v okolních prodejnách, které provádějí samy věznice.

Vzhledem k omezenému sortimentu zboží, a taktéž omezenému počtu zákazníků ve věznicích (a tím pádem i omezenému obratu), nelze však vězeňské kantýny relevantním způsobem srovnávat s prodejny např. v supermarketech. Srovnávání cen s okolím je v mnoha případech relativizováno také umístěním věznice (nelze srovnávat odlehlou věznici se supermarketem v nejbližším městě). Nicméně ani tyto objektivní podmínky nemohou do budoucna sloužit jako záminka pro uplatňování nepřiměřených cen ve vězeňských prodejnách. Přitom za srovnatelné obchody považuje ochránce např. večerky, vysokoškolské, nemocniční a firemní bufety či kantýny v obvodu věznice.

Sortiment – volně prodejná léčiva Některé stížnosti odsouzených směřovaly na nemožnost zakoupit si vitamínové doplňky. V této souvislosti ochránce konstatoval, že v žádném právním předpisu není výslovně uvedeno právo člověka zakoupit si volně prodejná léčiva. Společnost ani nepočítá s tím, že by toto právo bylo někomu odíráno, a z tohoto důvodu by muselo být explicitně deklarováno jako jedno z práv pacientů. Naproti tomu formulace „zachování, upevňování a zlepšování zdraví,“ a v případě dokumentů vztahujících se k odsouzeným osobám, „stejná úroveň zdravotní péče jako na svobodě,“⁴¹ či jejich různé varianty, je možno v právních předpisech, úmluvách, doporučeních atd. najít. Někdy se dokonce hovoří o povinnosti jednotlivce pečovat o své zdraví.

Mezi hlavní zásady péče o zdraví patří i snaha každého jednotlivce žít zdravě a vyvarovat se vlivů škodlivě působících na jeho zdraví. Péče o zdraví lidu se zaměřuje především preventivně k ochraně a k soustavnému upevňování a rozvíjení tělesného i duševního zdraví lidu.⁴²

Výkon trestu odnětí svobody se negativně promítá nejen na psychiku odsouzených, ale má vliv i na jejich fyzickou kondici (zejména u starších

⁴¹ United Nations Principles of Medical Ethics relevant to the Role of Health Personnel, Principle 1 Basic Principles for the Treatment of Prisoners, principle 9 Rec. R (98)7 concerning the ethical and organisational aspects of health in prison; part – Equivalence of care.

⁴² Článek II věta první a článek IV první část věty před středníkem zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

osob). Moskevská deklarace přijatá WHO mimo jiné konstatuje, že životní podmínky jsou ve většině věznic nezdravé.⁴³

V podmínkách českých věznic můžeme v této souvislosti hovořit o přeplněnosti, v některých případech i o nedostatku světla, čerstvého vzduchu. Obecně lze tedy říci, že životní podmínky ve výkonu trestu jsou škodlivější, nezdravější než při pobytu na svobodě (s odhlédnutím od odsouzených, pro které vzhledem k jejich sociální situaci na svobodě platí spíše opačné tvrzení).

Paradoxní je skutečnost, že zatímco cigarety si odsouzený může zakoupit v kantýně, vitamíny či jiná vyhrazená léčiva, která mu mohou vzhledem k výše uvedenému prospět, možnost získat tímto způsobem nemá. Škodlivé vlivy uvěznění a rozdíly mezi vězeňským životem a životem na svobodě, které obecně snižují sebeúctu nebo pocit osobní zodpovědnosti vězňů, mají být přitom omezeny na minimum.

Pokud odsouzený cítí určitou odpovědnost za své zdraví a pro jeho uchování, popř. zlepšení, chce užívat a hradit si vitamíny např. jako prevenci, pomocnou léčbu při chronických onemocněních apod., mělo by mu to být umožněno. S péčí plně hrazenou přitom počítají i vnitřní předpisy Vězeňské služby ČR.⁴⁴

7. USPOKOJOVÁNÍ KULTURNÍCH POTŘEB

Zákon garantuje odsouzeným čas na osobní volno. V jeho rámci se mohou účastnit bohoslužeb nebo jiného duchovního programu, číst knihy, časopisy, provozovat různé volnočasové a sportovní aktivity, hrát společenské hry, sledovat televizi, nebo poslouchat rozhlas. U obviněných není realizován systematický plán zacházení, a proto je u nich problémem spíše přemíra „osobního času“ než jeho nedostatek.

7.1 Duchovní služby

Výrazem práva na svobodný výkon svého náboženství⁴⁵ je poskytování duchovních služeb ve VTOS/VV, zároveň tato služba plní i důležitou sociální funkci při resocializaci odsouzených. Realizace tohoto práva je zajišťována osobami, které pověřila k tomuto úkolu jejich domovská církev nebo

⁴³ V textu deklarace se k tomu dále uvádí: „Přeplněnost, násilí, nedostatek světla, čerstvého vzduchu a čisté vody, nedostačující strava a aktivity, jimiž se šíří infekční choroby, jako tetování jsou běžné.“

⁴⁴ Obviněným a odsouzeným se poskytuje zdravotní péče v souladu se zásadami veřejného zdravotního pojištění s cílem zachovat nebo zlepšit jejich zdravotní stav, a to buď jako péče plně hrazená nebo jako péče s částečnou nebo plnou finanční spoluúčastí pacienta.

⁴⁵ Čl. 16 LZPS.

VĚZEŇSTVÍ

náboženská společnost⁴⁶ (pouze registrované subjekty dle zvláštního zákona⁴⁷) za spolupráce VS ČR.

Jedná se o významnou formu pomoci, která kromě spirituálních cílů napomáhá rovněž k lidskému rozvoji uvězněných osob cestou posílení mravního citění pachatelů, schopnosti akceptovat vinu a účinně projevovat lítosti za spáchaný trestný čin, což má velký význam pro další život a chování odsouzeného.⁴⁸ Duchovní služby nabízí uvězněné osobě možnost hledat jinou životní cestu, změnit životní styl, najít naději ve víře, získat pokoru a důvěru ve vyšší hodnoty, případně navázat mezilidské vztahy mimo delikventní subkulturu.

V současnosti základní podmínky pro činnost duchovních registrovaných církví v prostředí Vězeňské služby určuje dvoustranná Dohoda o duchovní službě, která byla uzavřena 19. srpna 2008 v Praze mezi Vězeňskou službou České republiky na jedné a Českou biskupskou konferencí (ČBK) a Ekumenickou radou církví v České republice (ERC) na straně druhé.⁴⁹

Zajištění duchovních služeb

Na základě této dohody (a právních předpisů, na jejichž základě byla zmiňovaná dohoda uzavřena) je podrobně upraven způsob výkonu poskytování duchovních služeb vnitřním předpisem VS ČR. Z něho vyplývá, že pověřené osoby, které splňují církevní profesní předpoklady, zajišťují duchovní službu:

- a) v rámci dobrovolného poskytování duchovní služby („Dobrovolná duchovní služba“),
- b) v rámci dobrovolné duchovní služby při realizaci členských práv a povinností (stanov) „Vězeňské duchovenské péče“,
- c) v pracovním poměru k Vězeňské službě (tzv. „Vězeňská duchovní služba“ v užším slova smyslu).

Pro srozumitelnost je třeba uvést ještě několik upřesnění: pro poskytování duchovní služby dle písm. a) je rovněž třeba pověření příslušné registrované církve nebo náboženské společnosti. „Vězeňská duchovní péče“ je občanské sdružení dobrovolných duchovních, které má právo poskytovat stanovisko k jmenování konkrétních vězeňských kaplanů a má kolektivní dohodu s VS ČR o poskytování svých služeb. „Vězeňská duchovní služba“ v užším slova smyslu je souhrnným označením pro mezidenominační sbor vězeňských kaplanů, tedy osob, které jsou v zaměstnaneckém poměru k VS ČR (jejich nadřízenými po metodické linii jsou hlavní kaplan VS a generální ředitel VS ČR, po linii organizační je to vždy 1. zástupce ředitele

⁴⁶ V současnosti se na službě ve věznicích a vazebních věznicích podílí duchovní deseti různých konfesijních denominací.

⁴⁷ Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸ Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno : MU, 2002, s. 206, upraveno.

⁴⁹ Dohoda se vztahuje (kromě možnosti vypovědět smlouvu) i na Federaci židovských obcí, která má status pozorovatele Ekumenické rady církví.

příslušné věznic). Podmínkou k jmenování vězeňským kaplanem je mj. i roční členství ve sdružení dobrovolných vězeňských duchovních Vězeňské duchovenské péče. Kaplani v současnosti působí ve 23 věznicích a vazebních věznicích. Odebrání pověření od příslušné církve nebo náboženské společnosti znamená automaticky ukončení pracovního poměru ve funkci vězeňského kaplana.

Z poznatků ochránce vyplývá, že spolupráce církvi a náboženských společností s VS ČR probíhá většinou bez problémů a má spíše rostoucí úroveň. Duchovní služba významně přispívá k nápravnému a resocializačnímu působení na odsouzené,⁵⁰ případně obviněné.⁵¹ Drobné nedostatky jsou občas spojeny s působením tzv. dobrovolných duchovních (tedy těch, kteří nejsou zaměstnanci VS ČR) některých denominací, a to zejména v souvislosti s otázkou bezpečnostních rizik. Protože se jedná o výkon práva, nikoliv povinnosti, platí, že odsouzený nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovoru s osobami pověřenými církví nucen. Věznice je povinna po dohodě s pověřenými osobami zajistit vhodné prostory a podmínky pro bohoslužby a poskytování individuální duchovní služby, zároveň je povinna vhodným způsobem informovat uvězněné osoby o poskytování duchovní služby. Požádá-li odsouzený o umožnění návštěvy církvi pověřené osoby, je věznice povinna neprodleně tuto pověřenou osobu informovat.⁵² Návštěva duchovního se nezapočítává do návštěv blízkých osob.⁵³ K zajištění bezpečnosti osob a pořádku je v případech hromadných akcí zpravidla přítomen určený zaměstnanec duchovní služby. Církvi pověřená osoba může žádat věznici o podání zprávy o chování odsouzeného a o nahlédnutí do osobního spisu. Této žádosti je věznice povinna vyhovět, pokud s tím odsouzený souhlasí. V opačném případě je povinna nevyhovět.⁵⁴

**Povinnosti
VS ČR**

Protože je z hlediska osoby omezené na osobní svobodě přijímání duchovní služby výkonem jejího základního lidského práva, nelze jej zákonem vyloučit nebo omezit v míře větší než nezbytně nutné. V praxi to

⁵⁰ Ustanovení §20 odst. 4 ZVTOS: „Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména

- a) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,
- b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,
- d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,
- e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,
- f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,
- g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.“

⁵¹ Obdobnou úpravu jako ustanovení §20 odst. ZVTOS obsahuje směrem k obviněným ustanovení § 15 odst. 3 ZVV.

⁵² Ustanovení §20 ZVTOS, ustanovení § 15 ZVV.

⁵³ Ustanovení § 15 odst.1 ZVV.

⁵⁴ Ustanovení § 73 ŘVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

znamená, že nevyhovět žádosti o poskytnutí duchovní služby má VS právo (pokud jsou splněny podmínky pro poskytování duchovní služby na straně duchovního) pouze v případě obviněného v koluzní vazbě, a to pouze tehdy, pokud orgán činný v trestním řízení výslovně rozhodl návštěvu neumožnit.

Duchovní služby u nemocných vězňů osob Velmi významné je právo duchovních navštěvovat osoby umístěné na lůžkových odděleních zdravotnických zařízení VS ČR. V případě ohrožení života musí být návštěva umožněna vždy (tedy i v případě koluzní vazby), jak výslovně stanoví ustanovení § 16 odst. 2 ŘVV. Ustanovení § 72 odst. 2 ŘVTOS pro výkon trestu doplňuje, že není třeba ani souhlasu lékaře, který je vyžadován, když nenastala situace ohrožení na životě. Požadavek souhlasu lékaře je však poněkud nadbytečný, neboť lékař – jak vyplývá z díkce právní úpravy – nemá možnost souhlas neposkytnout, pokud duchovní splňuje podmínky pro výkon duchovní služby a uvězněná osoba o poskytnutí služby žádá.⁵⁵ Vyžadování souhlasu má tedy zejména funkci informační pro lékaře a jeho nevyžadování v případě ohrožení na životě odsouzeného má tedy především funkci urychlení celého procesu poskytnutí duchovní služby.

Duchovní služby u kázeňsky trestaných Zcela nad rámec běžné návštěvy je možnost přijímat individuální duchovní službu i v době, kdy osoba vykonává kázeňský trest umístění do uzavřeného oddělení nebo samovazby. Z toho také vyplývá, že návštěva duchovního je považována nikoliv pouze za privátní setkání dvou soukromých osob, nýbrž za zvláštní službu *sui generis* poskytovanou věznicí, která její výkon zajišťuje ve spolupráci s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Věznice je na druhou stranu oprávněna odepřít možnost vykonávat duchovní službu osobami, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů pro výkon trestu nebo vnitřního řádu věznice.

Možné pochybení kaplana bylo šetřeno ochráncem v jednom případě stížnosti na neposkytování muslimské stravy (viz kapitola 1 této části – Strava, podkapitola 1.2. – Stravování vězňů osob s jinými stravovacími návyky).

7.2 Tiskoviny

Odsouzenému zákon garantuje právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou rozšiřovány v České

⁵⁵ Druhou otázkou, která se zde otevírá, je vůbec problematika vyjádření žádosti u osob ohrožených na životě, pokud jim jejich zdravotní stav neumožňuje toto provést dostatečně zřetelným způsobem. Lékařský souhlas k návštěvě duchovního sice není právními předpisy vyžadován, ale faktická realizace stejně v posledku záleží na ochotě personálu zdravotnického zařízení duchovního informovat i v případě, že vyjádření žádosti není dostatečně zřetelné. Tato otázka však poněkud přesahuje zamýšlený rozsah sborníku.

republice. Vězeňská služba mu může tyto tiskoviny odebrat pouze v případě, že by se jednalo o tiskovinu, která svým obsahem narušuje účel výkonu trestu.⁵⁶ V této souvislosti ochránce jako pochybení VS ČR nevyhodnotil, pokud odsouzenému byla odebrána Satanská bible. Satanismus, i v jeho moderní podobě, ochránce vyhodnotil jako rozporný s tím, co má být účelem VTOS. Naopak odebrání literatury zaměřené na ezoterní vědy, magii a spiritismus, ochránce za pochybení považoval (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 2130/2005/VOP/FH). Podobně ochránce pochybení VS ČR neshledal v tom, že odsouzenému za trestný čin vraždy spáchané na jiném z důvodu rasy nebylo povoleno přijmout větší množství výtisků Dělnických listů.

Knihy, denní tisk, časopisy a věci potřebné k vedení běžné korespondence mohou odsouzenému zasílat též jeho příbuzní nebo jiné osoby. Pokud jsou zasílány korespondenčně, nevztahuje se na ně kvantitativní omezení platné pro balíčky. Pokud jsou k zásilce s knihami, denním tiskem, časopisy a věcmi potřebnými k vedení běžné korespondence přiloženy jiné věci, považuje se zásilka za balíček ve smyslu § 24 ZVTOS. Věznice zajišťuje provoz knihovny a v rámci svých možností zabezpečuje její vybavení běžně dostupnou beletrií, náboženskou a odbornou literaturou včetně základních právních předpisů z jednotlivých právních odvětví. Odsouzený a obviněný má právo výběru ze všech nabízených titulů obsažených v příslušné vězeňské knihovně podle své volby.⁵⁷ Kromě aktivit uvedených v programu zacházení může odsouzený v době vymezené vnitřním řádem uspokojovat své zájmy mimo jiné i podílem na vydávání vlastního časopisu odsouzených.

Knihovny

Ochránce se rovněž zabýval rozhodnutím ředitele věznice, který přikázal provádět distribuci časopisů prostřednictvím vězeňské kantýny nikoliv formou předplatného přímo u vydavatele, čímž znemožnil stěžovateli vstupovat v přímý smluvní vztah s vydavatelem tohoto časopisu, v důsledku čehož stěžovatel byl zkrácen o možnost poskytování věrnostních slev. Bylo konstatováno, že rozhodnutí o změně formy distribuce předplatného přes vězeňskou kantýnu, jejímž následkem je prodej za nesníženou cenu, je v rozporu s ustanovením § 21 ZVTOS a pravidlem 24.10 EVP.⁵⁸

Předplatné tiskovin

⁵⁶ Ustanovení § 21 ZVTOS. Toto ustanovení v určitém ohledu konkretizuje § 33 odst. 1 ŘVTOS, dle kterého v případě, že balíček obsahuje tiskoviny nebo materiály propa-
gující náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, násilí a hrubost, nedojde k vydání balíčku odsouzenému.

⁵⁷ Ustanovení § 29 ŘVTOS; ustanovení § 52 ŘVV.

⁵⁸ Pravidlo 24.10 EVP: „Vězni musí mít možnost získávat pravidelné informace o veřejných záležitostech předplacením (*subscribing to...*) a četbou novin, časopisů nebo jiných publikací...“

7.3 Používání dalších věcí

Odsouzený a obviněný má právo rovněž půjčovat si a hrát společenské hry, které jsou ve věznici k dispozici.⁵⁹ Odsouzenému lze v odůvodněných případech umožnit zakoupení, zaslání, případně dovezení a používání dalších věcí, majících vztah k zajištění jeho dalšího vzdělávání, programu zacházení, případně zájmové činnosti, pokud tyto věci nebudou v rozporu s účelem výkonu trestu a jejich množství, povaha nebo užívání nebudou narušovat pořádek v ubytovacím prostoru nebo škodit na zdraví anebo omezovat ostatní odsouzené.⁶⁰ Např. povolování walkmanů či CD přehrávačů je čistě individuální, přičemž základními kritérii je stanovený program zacházení a zařazení do PSVD. Všechna tato a podobná zařízení musí projít kontrolou bezpečnosti a nesmí být vybavena nahrávacím zařízením. Obviněnému může být v odůvodněných případech umožněno zaslání a používání dalších věcí majících vztah zejména k jeho povolání, podnikání nebo k zajištění dalšího vzdělávání.⁶¹

Podobná problematika byla řešena v souvislosti se stížností na neumožňování používání notebooku ve VV (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 5800/VOP/2008/MČ).

7.4 Volnočasové aktivity

Věznice je povinna při zprostředkování aktivit vedoucích k uspokojování potřeb odsouzených využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, s důrazem na ty, které vyžadují aktivní přístup odsouzených.⁶² Praxe však bohužel za tímto požadavkem občas značně pokulhává. Již v roce 2006 při provádění systematických návštěv věznic ochránce požadoval, aby volnočasové aktivity odsouzených byly organizovány tak, aby měl každý z nich reálnou možnost účastnit se jich převážnou část dnů v týdnu.

Rovněž u obviněných je věznice povinna v průběhu výkonu vazby podle možností obviněnému nabídnout účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech.⁶³ Rozsah nabídky se v praxi liší dle jednotlivých oddělení i věznic, avšak v obecné rovině lze poukázat na to, že je nedostatečný. V souvislosti s návštěvami vazebních věznic, ochránce konstatoval, že situace obviněných je z hlediska realizace volnočasových aktivit ještě výrazně méně uspokojivá než v případě odsouzených, neboť zde právní předpisy nekladou na zajišťování vhodných aktivit pro obviněné takový důraz (což je k povaze výkonu vazby pochopitelné), nicméně vzhledem

⁵⁹ Ustanovení § 22 odst. 1 ZVTOS, ustanovení § 52 odst. 3 ŘVV.

⁶⁰ Ustanovení § 22 odst. 2 ZVTOS.

⁶¹ Ustanovení § 52 odst. 4 ŘVV.

⁶² Ustanovení § 40 ŘVTOS.

⁶³ Ustanovení § 4a ZVV.

k realitě délky trestního řízení v ČR, při němž může v jednotlivých případech délka výkonu vazby překročit i dobu výkonu některých trestů odnětí svobody, se jeví vhodné neopomínat ani problematiku aktivit a uspokojování sociální, kulturních, sportovních a jiných potřeb u obviněných, a to zvláště u mladistvých obviněných. Obecně totiž byla shledána velmi omezená nabídka vhodných volnočasových aktivit⁶⁴ což – jak ochránce uvedl – by mohlo být jednou z hlavních příčin častokrát uváděné zvýšené agresivity (proti majetku i lidem) ze strany zejména mladistvých obviněných. Proto ochránce vybízel k aktivnímu zajišťování a realizaci vhodných volnočasových aktivit se speciálním důrazem na kategorii mladistvých obviněných. Naplnění těchto požadavků je však do značné míry vázáno na přísun finančních prostředků do materiálně technického vybavení, zejména vazebních věznic (neboť chybí vhodné prostory), i personálního zajištění organizace těchto aktivit, jak ochránce konstatoval např. v SZ z VV.⁶⁵

7.5 Plnění povinné školní docházky

V souvislosti s mladistvými se ochránce setkal s problémem při naplňování povinné školní docházky, kterou má věznice podle ustanovení § 26 odst. 8 ZVV povinnost zabezpečit. Příslušníci VS ČR se často setkávají s neochotou školských pracovníků docházet do věznice, neboť není právními předpisy stanoveno, která škola by měla výuku zajišťovat; výuku mladistvých nejčastěji zajišťuje vězeňský speciální pedagog. V praxi se lze setkat s informacemi o snaze některých zařízení se této povinnosti vyhnout (např. tím, že výuku fakticky provádí vychovatel, který žáka i známkuje a škola známky pouze formálně „potvrdí“ nebo dokonce, že žák k přezkoušení do příslušné školy prostě opakovaně nebyl dodán, načež mu byla povinná školní docházka ukončena v nižším ročníku...).

Naopak jako příklad dobré praxe lze označit spolupráci VV Ostrava (dále též VVO) s Církevní základní školou P. Pittra z Ostravy – Přívozu, v rámci níž se podařilo vytvořit zcela nadstandardní (bohužel v rámci dalších věznic spíše výjimečnou) plnění povinné školní docházky, která probíhá přímo v prostorách VVO a je realizována přímo určenými učiteli této školy. Škole se údajně podařilo celému projektu zabezpečit nezbytný oficiální rámec, takže ve VVO má z hlediska školního vzdělávacího programu vlastně detašované pracoviště. Přestože je tato spolupráce nepochybně do

⁶⁴ Jestliže pro některé obviněné bylo hlavní a často prakticky jedinou volnočasovou aktivitou sledování televize nebo pouštění filmů z DVD přehrávačů, nebo jestliže účast na nějaké jiné aktivitě (než sledování filmů) připadá na některé mladistvé obviněné např. 1krát za 14 dnů, nelze takový přístup v žádném případě považovat za optimální, neboť v důsledku může způsobovat sociální deprivaci zejména mladistvých.

⁶⁵ Bod 23 a 42 SZ z VV.

značné míry dána specifickými místními podmínkami⁶⁶ a je závislá i na individuálních osobnostních rysech jednotlivců (obětavost pedagožek i spolupráce speciálního pedagoga VVO), jedná se ze strany VV Ostrava jistě o mimořádně zdařilý příklad dobré praxe výkonu veřejné správy, k jehož následování ochránce vybízeli ve své souhrnné zprávě z návštěv vazebních věznic v roce 2010.

7.6 Střední a vysokoškolské vzdělávání

Právo na vzdělání je v České republice ústavně zakotveno v čl. 33 Listiny základních práv a svobod. Možnost realizovat toto právo není ani ve VTOS vyloučena, nýbrž jen modifikována s ohledem na podmínky VTOS. Postavení odsouzeného, který se vzdělává ve formě denního studia, je ze zákona stejné, resp. rovnoprávné, jako postavení odsouzeného, který je zaměstnán (ustanovení § 34 odst. 2 ZVTOS).

Věznice nabízí proto odsouzeným možnosti formálního vzdělávání i po dokončení povinné školní docházky, kterým se rozumí vzdělávání v určitém oboru ukončené výučním listem, vysvědčením, osvědčením či potvrzením. Ve věznicích je výše definovaný typ vzdělávání zajišťován několika různými způsoby:

**Střední
vzdělávání**

Nařízením ministra spravedlnosti z roku 1994 bylo zřízeno Střední odborné učiliště (dále jen „SOU“), které bylo organizačně začleněno do GR VS ČR. Citované nařízení bylo následně v roce 2007 nahrazeno jiným, podle něžž je SOU výchovně-vzdělávací zařízení poskytující osobám ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody

- a) přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech,
- b) doplnění základního vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání,
- c) doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech.

Ředitelství Středního odborného učiliště je dislokováno v Praze. Odloučená pracoviště Středního odborného učiliště – školská vzdělávací střediska (dále jen „ŠVS“), jejichž prostřednictvím se zajišťuje vzdělávání osob ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou zřízena v jednotlivých věznicích.

V roce 2008 bylo zřízeno osm školských vzdělávacích středisek Vězeňské služby (ŠVS VS), a to ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Valdice, Všehrady, Světlá nad Sázavou a Vinařice.

Na výstupním dokumentu absolventů všech forem formálního vzdělávání ve VTOS není uvedeno, že vzdělávání probíhalo ve výkonu trestu odnětí svobody. V případě, že vězeň opustí věznici před dokončením studia

⁶⁶ CZŠ Přemysla Pitra je specializovaná a celostátně velmi proslulá škola zaměřená na vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

(např. z důvodu podmíněného propuštění), je mu umožněno VS ČR dokončení studia. Formální vzdělávání může být zajišťováno i jinak než pouze na základě spolupráce mezi Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) (tzn. státními školami).

Další možností vzdělávání vězňů jsou akreditované kurzy organizované jednotlivými ŠVS VS nebo některou soukromou firmou, která ve věznici podniká. Rozšiřování těchto krátkodobých (většinou tříměsíčních kurzů) má spíše progresivní charakter, jak co do počtu frekventantů, tak co do pestrosti nabídky jejich zaměření.

Vězeňská služba České republiky není akreditována (oprávněna) MŠMT k výuce učiva základní devítileté školy, proto byly vytvořeny kurzy k dokončení základního vzdělání a přípravné kurzy za účelem nástupu do učňovského oboru ŠVS VS.

Ochránce se při svých návštěvách věznic setkává s různou úrovní a kvalitou poskytovaného vzdělání. V poslední době byly v jedné věznici zaznamenány jisté nedostatky, zřejmě vyplývající z nedostatečné spolupráce mezi ŠVS a věznicí, která může souviset s organizačním uspořádáním školského vzdělávacího střediska, jež je zřízeno Ministerstvem spravedlnosti jako samostatná právnická osoba se sídlem ředitelství v Praze. V jednotlivých ŠVS působí pouze vedoucí, kteří nemají dostatek kompetencí pro jednání s řediteli příslušných věznic. V jedné navštívené věznici se ochránce setkal s postupným snižováním počtu nabízených učebních oborů a snižováním jejich celkové kapacity (dříve 8 oborů, v roce 2010 7 oborů, od roku 2011 pouze 5 oborů), a to i přes zvyšování počtu odsouzených, resp. zejména mladistvých odsouzených v této věznici.

Z poznatků ochránce při návštěvě tohoto zařízení dále vyplynulo, že výuka trvá nejčastěji 21 hodin týdně. Byla zjištěna poměrně vysoká „úmrtnost“ při studiu, zejména u učebních oborů,⁶⁷ navíc z obdržených dat i z rozhovorů byla patrná snaha pracovníků tohoto ŠVS upřednostňovat dospělé před mladistvými,⁶⁸ protože jsou méně problémoví. Přes prázdniny neběží ani výuka na učebních oborech, ale ani v kurzech, takže pokud odsouzený přijde do věznice například v lednu, nelze jej již zařadit do učebního oboru, ale musí čekat až do září, což vzhledem k délce trestů, zejména u mladistvých, může být limitující faktor, podobně pokud je odsouzený

⁶⁷ Např. ve školním roce 2008/9 bylo v jedné navštívené věznici do 1. ročníku zařazeno 114 osob, do druhého ročníku nastupovalo v tom samém roce však již pouze 25, tedy pouze cca 22 % odsouzených a úspěšně absolvovalo ještě méně. Vzhledem k tomu, že nebyly k dispozici údaje dle jednotlivých ročníkových kohort, jsou procentuální údaje pouze orientační, nicméně obecné tendence jsou z čísel jasně patrné!

⁶⁸ Ve věznici, zmiňované v předchozí poznámce, byl v 1. ročníku poměr mezi nastupujícími: 27 mladistvých ze 114 všech osob, v druhém ročníku dokončilo 11 mladistvých a pouze 6 dospělých. Předchozí údaje mimo jiné dokumentují výrazně vyšší pravděpodobnost při úspěšném dokončování u mladistvých odsouzených, což bylo poněkud v rozporu s tvrzením zaměstnanců ŠVS o vyšším odpadu a problémovosti mladistvých. Vysvětlivka o ročníkových kohortách z předchozí poznámky zde platí obdobně.

přemístěn do věznice až např. v květnu, může být do kurzu zařazen až od září. Ochránce doporučil vytvořit podmínky pro možnost širšího zařazování odsouzených do výukových programů i v průběhu roku např. pomocí větší flexibility studijních programů⁶⁹ (za předpokladu zvýšení pedagogického personálu) a klást zvýšený důraz na vzdělávání zejména mladistvých.

Odsouzení mají rovněž možnost věnovat se vysokoškolskému studiu, i když se jedná o možnost značně omezenou. Kromě zájmu odsouzeného a existence vysoké školy poskytující odsouzeným tuto možnost je třeba zohlednit řadu dalších faktorů, jako např. plnění programu zacházení daného odsouzeného, bezpečnostní rizika, profilaci, ale zejména volnou kapacitu věznice, ve které studium probíhá. Např. od roku 2004 nabízí Ekonomicko-správní fakulta ve spolupráci s Vazební věznicí Brno výuku vězňů v programu celoživotního vzdělávání. Studium v oborech management, regionální rozvoj a cestovní ruch probíhá distanční formou převážně ve věznicích, kam tři dny v měsíci docházejí lektori jednotlivých kurzů. Tento projekt je součástí evropského projektu EPLLA, zapojení vězňů do aktivit celoživotního vzdělávání, a fakulta se k němu připojila v roce 2002.⁷⁰

V současnosti je možnost studia na této vysoké škole zachována a rozšířena i o jednotlivce z některých jiných věznic (např. z Věznice Světlá nad Sázavou, která je určena pro VTOS žen). Podobně mohou uvězněné osoby studovat např. i na katolické teologické fakultě UK v Praze. Zejména v případě vysokoškolského studia se však reálně jedná spíše o jakousi pověstnou třešničku na dortu, která je přístupná pouze nepatrnému zlomku uvězněných osob (řádově jednotky osob za rok).

8. DŮSTOJNÝ VÝKON TRESTU A VAZBY U OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Specifický přístup k osobám se zdravotním postižením vykonávajícím trest odnětí svobody vyplývá z práva na zachování lidské důstojnosti těchto osob ve VTOS. Naplnění tohoto účelu je potom také základním kritériem pro hodnocení dostatečnosti přijatých opatření a modifikací běžného zacházení s odsouzenými a obviněnými. ZVTOS garantuje odsouzeným s těžkým zdravotním postižením právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu. Bližší specifikace těchto podmínek však není rozvedena a záleží na konkrétních okolnostech daného

⁶⁹ Např. vytvořením předpokladů a podmínek pro zahajování výuky další třídy jednotlivých ročníků učebních oborů i např. od pololetí, či jindy, podáním žádosti o výjimku na Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) dle § 24 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů. Výše citované ustanovení umožňuje MŠMT udělit v individuálních případech hodných zvláštního zřetele výjimku z jednotně stanovené organizace školního roku.

⁷⁰ Viz.: <http://info.muni.cz/txt/0606/2.html>.

případu i materiálně technickém vybavení věznic. To v sobě může, dle konkrétních okolností, zahrnovat specifickou úpravu materiálních podmínek, případně i dalších modifikací v přístupu k těmto osobám, jako je např. zajištění nadstandardní lékařské péče, omezení používání některých donucovacích prostředků a případně i zajištění osobních asistenčních služeb.

Ve věznicích jsou zřizována specializovaná oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené, která jsou technicky přizpůsobená pobytu zdravotně postižených osob a platí v nich poněkud odlišný režim i program zacházení.

Odlišné podmínky programu zacházení, vybavení i klientela těchto oddělení jsou určitým předpokladem pro zajištění zásady přiměřených podmínek na důstojný VTOS u této kategorie osob, nicméně i zde se lze v praxi setkat se značnými nedostatky vyplývajícími z nedostatečných prostředků na materiálně-technické vybavení těchto oddělení, případně cel. Zejména ve vazebních věznicích se lze poměrně často setkat s absencí bezbariérových přístupů, případně i dalšími nedostatky, které se personál věznic snaží řešit *ad hoc* přijímanými opatřeními, jež mají za cíl kompenzovat nedostatky VV/VTOS těžce zdravotně postižených osob, nicméně by bylo vhodnější daný problém řešit komplexněji (tzn. snažit se v každé věznici vybudovat celu/ložnici či celé oddělení odpovídající potřebám např. osob, které jsou upoutány na invalidní vozík). V jedné VV se ochránce setkal s tím, že obviněnému, který byl upoután na invalidní vozík, byla sice např. poskytnuta televize z majetku věznice, byl zřízen provizorní vycházkový prostor na střeše věznice – byl rovněž ne zcela bezbariérový – naplánovala se modernizace nové umývárny, nicméně i přesto byly podmínky výkonu vazby pro tohoto obviněného nevyhovující. Co se týká úkonů každodenní péče, byl odkázán na ochotu dalšího obviněného. Jiným příkladem může být jedna věznice pro VTOS žen, kde byly TPN odsouzené umístěny sice v přízemí, nicméně s ohledem na bariérovost zbytku věznice nemohly např. navštěvovat knihovnu v jiné budově, nemohly se účastnit volnočasových aktivit, které se odehrávaly v 5. patře, atd.

Osobní asistenční služby jsou v praxi realizovány prostřednictvím k tomu účelu zvláště vybranými jinými odsouzenými. Dříve tuto „službu“ poskytovali odsouzení bez jakéhokoliv protiplnění ze strany věznice (vyjma občasného kázeňského odměňování), nyní bývají proškolení odsouzení většinou zaměstnání přímo věznicí.⁷¹

⁷¹ Nabízí se rovněž možnost, kdy by tito odsouzení byli zaměstnání věznicí jako pracovníci v sociálních službách dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V praxi však dané podmínky splní jen ten odsouzený, který nebyl odsouzen za úmyslný trestný čin nebo nedbalostní trestný čin v souvislosti s výkonem činnosti v sociálních službách nebo při činnostech s nimi srovnatelnými. Pochopitelně by musela být rovněž splněna podmínka odborné způsobilosti dle citovaného zákona. Nicméně s ohledem na to, že osobám ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody nevzniká nárok na příspěvek na péči, museli by být tito odsouzení/pracovníci v sociálních službách tak jako tak placeni z prostředků věznice.

VĚZEŇSTVÍ

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, stanoví i odlišné postupy příslušníků VS při některých úkonech vzhledem k těmto osobám. Např. ustanovení § 19 citovaného zákona omezuje použití donucovacích prostředků a střelných zbraní při služebním zákroku, mj. i proti osobě se zjevným zdravotním postižením tak, že nelze použít úderů a kopů sebeobrany, pout s poutacím opaskem, slzotvorných prostředků, obušku, služebního psa, vodního stříkače, zásahové výbušky, úderu střelnou zbraní, varovného výstřelu a střelné zbraně.

Explicitně se však stanoví právo odsouzeného nebo obviněného, pokud jeho zdravotní stav vyžaduje zdravotní péči, kterou není možno zajistit ve věznici a výkon trestu nelze přerušit, na její poskytnutí ve zdravotnickém zařízení mimo věznici.

Pochybení VS ČR při zabezpečování důstojného výkonu odsouzených s tělesným postižením – viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 1387/2004/VOP/PM, sp.zn.: 3511/2004/VOP/PM.

Problematikou porušení lidských práv při VTOS tělesně postižených osob se zabýval i Evropský soud pro lidská práva – srovnej rozsudek *Price v. United Kingdom* (část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura).

VII.

Zdravotní péče

Poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu vazby se řídí obecnými právními předpisy v oblasti zdravotní péče s výjimkami vyplývajícími ze zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ZVTOS, ZVV, ŘVTOS a ŘVV; jedná se především o odejmutí práva svobodné volby lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení. Právě s ohledem na tuto skutečnost považuje ochránce za podstatný a poměrně závažný dopad stížností na zdravotní péči, a to ve smyslu narušení vzájemného vztahu lékař – pacient, kdy klesá zejména důvěra pacienta k lékaři.

V rámci vnitřních předpisů je poskytování zdravotní péče těmto osobám upraveno nařízeními ministra spravedlnosti a nařízeními generálního ředitele.

V poslední době se evropská vězeňská zdravotní péče ve zvýšené míře integruje a spolupracuje s veřejným zdravotnictvím.

Lékař je buď přímo zaměstnancem VS ČR nebo je tzv. nestátním zdravotnickým zařízením, ve smyslu zákona č. 160/1992 Sb., o nestátních zdravotnických zařízeních, a ve věznici působí externě. Na oblast zdravotní péče se vztahují zejména Úmluva o biomedicině,¹ zákon o péči o zdraví lidu, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a další právní předpisy, které se uplatňují obecně.² Této oblasti je věnována pozornost i na poli mezinárodním. Určité standardy poskytované péče upravují např. předpisy přijaté na úrovni OSN a Rady Evropy či dokumenty přijaté Světovou lékařskou asociací (WMA) a Světovou zdravotnickou asociací (WHO). Kritéria kvality a dostupnosti zdravotní péče nastíněná v těchto předpisech a doporučeních zdůrazňují především myšlenku, že péče poskytovaná ve výkonu trestu odnětí svobody či ve výkonu vazby by měla být stejná jako v civilním životě, popř. by se měla této úrovni co nejvíce přibližovat. Je nutno mít na paměti, že odsouzený sice nemá právo na svobodnou volbu lékaře a zdravotnického zařízení, nicméně ostatní práva má ve stejném rozsahu jako osoba na svobodě (pochopitelně s přihlédnutím k tomu, že je ve VV nebo VTOS, tzn. s přihlédnutím např. k bezpečnostním rizikům atd.).

¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.96/2001 Sb., m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluva o biomedicině).

² Např. předpisy na úseky bezpečnosti práce, zákon o ochraně veřejného zdraví apod.

VĚZEŇSTVÍ

Nespokojený pacient se tedy může obrátit na odbor zdravotnické služby při GR VS, příp. na Českou lékařskou komoru. Zatímco v prvním případě může ochránce vyřízení stížnosti prošetřit, ve druhém tomu tak není. Česká lékařská komora je samosprávnou stavovskou organizací a jako taková je z působnosti ochránce vyňata.

Stěžovatelé ve většině případů namítají nevhodný přístup vězeňských lékařů, jejich aroganci, špatnou komunikaci s nimi, nedostatek času, nezájem lékařů, nerespektování doporučení odborných lékařů, nevyhovění poslat vězně k odborníkovi.

1. DOSTUPNOST ZDRAVOTNÍ PÉČE

Je otázkou, zda lze říci, že VS ČR splnila svoji povinnost a zajistila vězněným osobám zdravotní péči, když je v některých případech zřejmé, že v souvislosti s nedostatkem lékařů, se kterým se VS potýká dlouhodobě, tato péče není zajištěna v potřebném rozsahu pro všechny, a v důsledku toho je pro některé obviněné či odsouzené *de facto* nedostupná.

Ztíženým přístupem k lékaři a nevyhovujícími materiálními podmínkami se ochránce zabývá v rámci individuálních stížností, během systematických návštěv, ale i z vlastní iniciativy, jako tomu bylo v případě věznice P. Dotčená věznice byla dříve profilována jako věznice pro odsouzené ženy, následně byla profilace změněna na mužskou věznici určenou především pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené, tedy osoby se zvýšenými nároky na zdravotní péči. S ohledem na množství se stížnosti z dané věznice, které se týkaly nedostupnosti zdravotní péče, ale také např. nemožnosti zakoupit si vitamínové doplňky, se ochránce rozhodl pro komplexní zmapování situace pomocí dotazníků, které byly rozdány všem odsouzeným.

Ochránce během šetření zjistil, že 80 % zde umístěných odsouzených má vážné zdravotní problémy. Je nutno každodenně doplňovat léky, u 85 % odsouzených je zvýšená potřeba odborných vyšetření a s tím spojených eskort do zdravotnických zařízení atd.

Počet lékařů kolísá za posledních několik let mezi jedním až třemi. V době šetření byli ve věznici 2 lékaři a další dva externisté. Ordinační doba byla cca 5 hodin denně, přičemž se k lékaři hlásilo 50–90 odsouzených denně. V této souvislosti ochránce upozornil, že lékař musí kromě poskytování zdravotní péče zajišťovat i administrativní chod střediska. Lékař rovněž vyhotovuje podklady pro okresní správy sociální zabezpečení, oblastní lékařské komise v souvislosti s rozhodováním o úlevách a o pracovní kvalifikaci odsouzených. Lékař rozhoduje o dietách, vyjadřuje se k tomu, zda TPN odsouzený může vykonávat úklidové práce či nikoli, zda může být ubytován v prvním patře, vypracovává stanoviska ke stížnostem odsouzených apod.

Důvody nespokojenosti odsouzených se týkaly organizace, kvality péče, ale i přístupu (vedoucí) lékařky. Ochránce po provedeném šetření zjistil

několik problematických aspektů poskytování zdravotní péče [nedostatečný počet zdravotnického personálu, lékařů i sester, zprostředkování nákupu vyhrazených léčiv (vitaminů apod.), pokud má odsouzený finanční prostředky, problém s absencí stálé zdravotnické služby, nedostatek invalidních vozíků atd.], které byly následně projednány na úrovni GŘ VS ČR. Bylo přislíbeno, že dojde ke zvýšení tabulkových míst na zdravotnickém středisku, bude zřízena služba nočního lékaře, vitamíny si budou moci odsouzení zakoupit v kantýně ve spektru, v jakém jsou nabízeny v obchodní síti, bude zvýšen počet invalidních vozíků a pro osoby nesoběstačné budou vyškoleni z řad odsouzených další „pečovatelé“. S ohledem na obecný jev, a to stárnutí populace, je nanejvýš vhodné, aby se VS ČR začala připravovat na rostoucí počet vězňů, které mohou být nesoběstačné a mít tak zvýšené nároky na zdravotní, ale i ošetrovatelskou péči, a to buď z důvodu svého věku nebo postižení.

2. ÚHRADA ZDRAVOTNÍ PÉČE

Podle konstantní judikatury ESLP má stát zvláštní pozitivní povinnost chránit zdraví osob zbavených svobody, která znamená i poskytnutí přiměřené zdravotní péče.³

Již v souhrnné zprávě z návštěv věznic v roce 2006 ochránce poukázal na to, že zaznívají stížnosti ze strany odsouzených na neustále narůstající výdaje za léky. V té době se tato problematika týkala zejména doplatek za léky. Zvlášť citlivá se tato otázka jevila ve vztahu k odsouzeným, kteří nemají žádné příjmy a pobírají pouze 100 Kč měsíčně jako sociální kapesné. Obdobný problém je u odsouzených cizinců, kteří nejsou účastni na zdravotním pojištění. Odsouzený má možnost nechat si zaslat do věznice finanční prostředky. Ze zaslané částky je mu ale stržena část na úhradu nákladů výkonu trestu, na splacení dalších pohledávek atd., tudíž aby zaslaná částka postačila na úhradu léků, musela by být min. dvojnásobná, než jsou reálné doplatky za léky. Vzhledem k sociální situaci rodin většiny odsouzených tato skutečnost do značné míry snižuje schopnost odsouzených, nemajících žádné příjmy, hradit doplatkové léky. Na základě vyhodnocení rozdílného přístupu jednotlivých věznic k této problematice ochránce doporučil zavést odsouzeným „zvláštní účet“, na který by jim

**Zvláštní
účet**

³ Srov. případ *Hurtado v. Švýcarsko, rozsudek senátu ESLP ze dne 8. června 1993, stížnost č. 17549/90, §79; Keenan v. Spojené království, rozsudek senátu ESLP ze dne 3. dubna 2001, stížnost č. 27229/95, § 111. Přiměřená podle ESLP neznámá, že péče poskytovaná ve vězeňských nemocnicích má být vždy na stejné úrovni jako na nejlepších zdravotnických pracovištích mimo věznici, stát musí nicméně zajistit, že zdraví a tělesná a duševní pohoda („well-being“) držení osoby je adekvátně zajištěno, mimo jiné poskytnutím potřebné lékařské péče. Srov. *Khudobin v. Rusko, rozhodnutí č. 59696/00 ze dne 26. října 2006, §93.**

mohla být zaslána částka, která již nebude krácena, přičemž tyto finanční prostředky budou sloužit výlučně k úhradě léků (popř. léčebných doplňků – např. umělá sladidla u diabetiků) a po zvážení podpůrně zavést i systém strhávání části finančních prostředků z příjmu odsouzeného na případnou zdravotní péči. V současné době je tedy již možno do věznic zasílat peníze výslovně určené na zdravotní péči.

Jelikož odsouzení dále poukazovali na skutečnost, že za stejné léky jsou požadovány různé doplatky, doporučil ochránce zveřejnit na nástěnkách oddělení výše doplatků za nejčastěji vydávané léky. Z pozdějších zjištění ochránce vyplývá, že obě tato doporučení byla *via facti* akceptována a kromě drobných nedostatků v některých věznicích se zveřejňováním nedoplatků za léky i realizována.

Regulační poplatky

Otázka plateb v souvislosti s poskytováním zdravotní péče byla velmi aktuální i v roce 2009, nově zvláště v souvislosti s regulačními poplatky hrazenými podle ustanovení § 16a zákona o veřejném zdravotním pojištění. Podle tohoto ustanovení je každý pojištěnec, s výjimkou pojištěnců v zákoně uvedených, povinen v souvislosti s poskytováním hrazené péče hradit zdravotnickému zařízení, které poskytlo v zákoně uvedenou zdravotní péči, regulační poplatek ve výši 30 Kč.⁴ Existuje několik kategorií osob,⁵ které jsou této povinnosti zbaveny (mj. i osoby v hmotné nouzi), mezi tyto výjimky však nespádají uvěznění, navíc výkon vazby nebo VTOS je překážkou, aby daná osoba mohla být uznána za osobu v hmotné nouzi. Za této situace je povinnost platit regulační poplatky u těchto osob způsobilá zabránit přístupu k lékařské péči (slovy nálezu⁶ Ústavního soudu: může mít „rdousící efekt“) a paradoxně jsou nemajetní obvinění v mnohem horším postavení, než nemajetní odsouzení, neboť ačkoliv nemohou být uznány za osoby v hmotné nouzi stejně jako odsouzení, fakticky navíc také nemohou pracovat, neboť na práci ve vnitřním provozu věznice jsou z praktických důvodů přednostně přijímáni odsouzení a nemohou pobírat ani 100 Kč sociální kapesné v případě nemajetnosti jako osoby ve VTOS. Délka pobytu obviněného ve vazbě však závisí zcela na konání orgánů státu – tj. orgánů činných v trestním řízení. Zároveň jsou podobně od placení regulačních poplatků

⁴ V jiných případech může být tento regulační poplatek i vyšší (např. při využití pohotovostního ošetření činí 90 Kč).

⁵ Zákonnou výjimkou z hrazení regulačních poplatků mají mimo jiné podle § 16 odst. 2 písm. a) zákona pojištěnci umístění v dětských domovech nebo ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, podle § 16 odst. 2 písm. b) se poplatek neplatí při ochranném léčení nařízeném soudem nebo při umístění pojištěnce z důvodů stanovených zvláštním zákonem, bez jeho souhlasu do ústavní péče, vysloví-li s přípustností převzetí a dalšího držení pojištěnce v ústavní péči souhlas soud nebo při výkonu zabezpečovací detence a podle § 16 odst. 2 písm. d) se poplatek neplatí, jde-li o pojištěnce, který se prokáže rozhodnutím, oznámením nebo potvrzením vydaným orgánem pomoci v hmotné nouzi o dávce, která je mu poskytována podle zvláštního právního předpisu, ne starším 30 dnů.

⁶ Pl. ÚS 1/08 ze dne 20. 5. 2008, body 112, 114 a 118.

osvobození nezletilí (případně zletilí do 19 let věku) s uloženou ochrannou výchovou, což je ochranné opatření ukládané usvědčeným mladistvým podle zákona č. 231/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, zatímco nezletilí ve vazbě od placení regulačních poplatků osvobození nejsou.

Ochránce se seznámil s vypořádáním připomínek uplatněných v rámci mezirezortního připomínkového řízení a zjistil, že Ministerstvo spravedlnosti ČR žádalo o zakotvení výjimky z placení regulačních poplatků v ustanovení § 16 odst. 2 zákona o veřejném zdravotním pojištění, pro osoby ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody.⁷ Tato připomínka byla odmítnuta, neboť rozšíření počtu výjimek skupin pojištěnců vyňatých z povinnosti platit regulační poplatky bylo proti záměru Ministerstva zdravotnictví ČR.

Úhrady za zdravotní péči u osob zdravotně pojištěných na území ČR jsou v současnosti podrobně upraveny vnitřním předpisem VS ČR, který co do přístupu uvězněných k péči⁸ plně odpovídá požadavkům doporučení ochránce,⁹ nicméně během návštěv vazebních věznic byla zjištěna praxe omezování poskytování zdravotní péče obviněným osobám bez finančních prostředků na tzv. „neodkladnou“ nebo dokonce „život zachraňující péči“, což jsou pojmy, které uvedený vnitřní předpis vůbec nezná.

⁷ Konkrétně žádalo do návrhu zákona doplnit nová písmena d) a e) v tomto znění: „d) jedná-li se o obviněného nebo odsouzeného, který nebyl nezaviněně zařazen do práce a neměl v období kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost (s odkazem na § 35 odst. 2 písm. a) zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody), e) jedná-li se o obviněného nebo odsouzeného, kterému je zdravotní péče poskytována Vězeňskou službou ČR“.

Obviněné a odsouzené žádal v připomínkovém řízení zbavit povinnosti hradit poplatky rovněž zmocněnec vlády pro lidská práva Ing. Jan Litomiský.

⁸ Jisté výhrady (viz níže v textu) má ochránce k této úpravě v souvislosti s ekonomickými náklady VS ČR vynaloženými na administraci a vymáhání dlužných pohledávek.

⁹ Regulační poplatky:

Vznikne-li povinnost uhradit regulační poplatek Vězeňské službě za úkony vlastního zdravotnického zařízení a obviněný nebo odsouzený má dostatek prostředků k jeho úhradě, ekonomické oddělení věznice převede příslušnou částku na účet věznice.

Nemá-li obviněný nebo odsouzený dostatek prostředků k úhradě regulačního poplatku, ekonomické oddělení vede příslušnou částku jako pohledávku. Vznikne-li povinnost uhradit regulační poplatek mimovězeňskému zdravotnickému zařízení, ekonomické oddělení věznice regulační poplatek uhradí k tíži účtu obviněného nebo odsouzeného zdravotnickému zařízení, které jej vyměřilo. Pokud obviněný nebo odsouzený nemá dostatek prostředků k úhradě regulačního poplatku, oznámí to ekonomické oddělení věznice mimovězeňskému zdravotnickému zařízení s tím, že tento dluh musí zdravotnické zařízení vymáhat přímo na obviněném nebo odsouzeném. Zdravotnické zařízení při předepisování léčiv s vyšším doplatkem a při ordinaci zdravotnických výkonů, které nesledují léčebný účel, zjišťuje, zda obviněný nebo odsouzený má možnost taková léčiva nebo zdravotnické výkony ze svého účtu ve věznici uhradit. Možnost úhrady vezme v úvahu při svém dalším rozhodnutí.

Doplatky za léky:

Úhrada jde k tíži účtu pojištěnce. Nemá-li obviněný nebo odsouzený dostatek prostředků na úhradu doplatku, stává se neuhrazený doplatek pohledávkou státního rozpočtu.

Je otázkou, do jaké míry se tato zjištěná praxe kryje s rozsahem péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění, na kterou má pojištěnec nárok. Tou je podle ustanovení § 13 odst. 1 zákona o veřejném zdravotním pojištění, zdravotní péče poskytnutá pojištěnci s cílem *zachovat* nebo *zlepšit* jeho zdravotní stav. Na základě zkušeností ze šetření ve věznicích i z informací z individuálních podnětů je možno konstatovat, že některým obviněným regulační poplatek pravděpodobně brání v přístupu k péči hrazené ve smyslu čl. 31 LZPS z veřejného zdravotního pojištění, která není přímo život zachraňující, ale mohla by *zachovat* nebo *zlepšit* zdravotní stav obviněného.

Mezinárodní dokumenty stanoví, že zdravotní péče má být poskytována zdarma („*free of charge*“). Tomuto požadavku by podle Coyla měla být věnována pozornost zejména v těch zemích, kde je bezplatná zdravotní péče limitována. Problémy mohou nastat v souvislosti se zvyšujícím se počtem odsouzených s dlouhými tresty, kteří budou vyžadovat nákladnou léčbu. Vězeňská služba se bude muset přesvědčit, že přijala vyhovující opatření, která budou založena na potřebách vězňů a potřebná léčba nebude limitována kvůli své nákladnosti nebo z toho důvodu, že ji vyžaduje vězeň.¹⁰

Již nyní musí VS ČR řešit po finanční stránce zvyšující se náklady na léčbu infekčních nemocí, jako je např. hepatitida C. Léčba interferony, kterou odsouzení požadují, je velmi nákladná¹¹ a počet odsouzených s touto nemocí roste. V tomto ohledu lze poukázat na rozhodnutí jihoafrického soudu již z roku 1997, na který se obrátili 4 HIV pozitivní odsouzení, kteří si stěžovali na to, že jim není poskytována náležitá zdravotní péči zahrnující speciální medikaci. Rovněž argumentovali, že by měli být léčeni zadarmo. Vězeňská služba oponovala, že nemá finanční prostředky na zajištění takového standardu péče. Soud nakonec rozhodl ve prospěch odsouzených s tím, že se jim musí dostat adekvátní léčby na náklady státu.¹²

Je rovněž namístě poukázat na další problémy, které s sebou regulační poplatky u nemajetných vězňených osob přináší. I pokud bychom pomínuli otázku administrativního zatížení pracovníků s úřadováním obtížně vymahatelné pohledávky, tak zejména v situacích vyšetření obviněného/odsouzeného ve specializovaném nestátním zdravotnickém zařízení mimo věznici, kdy pokud dotyčný nedisponuje penězi na zaplacení regulačního poplatku, musí být lékař v některých případech eskortou přímo přemlouván k provedení vyšetření, byť VS ČR pro něj připraví veškeré dokumenty k „uznání dluhu“. Problémy se objevovaly i následně při vyzvedávání léků

¹⁰ Coyle, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London : International Centre for Prison Studies, str. 52.

¹¹ Nutno poznamenat, že ne každý odsouzený je pro tento typ léčby vhodný (s ohledem na jeho zdravotní stav). Přijímání k léčbě jsou taktéž odsouzení s delším trestem tak, aby bylo zaručeno, že tuto nákladnou léčbu úspěšně dovrší.

¹² Coyle, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London : International Centre for Prison Studies, str. 49.

mimo „dohodnuté“ lékárny, kdy eskorta měla objet i několik lékáren, než jim předepsané léky některá z nich oproti dlužnímu úpisu byla ochotna vydat.¹³ Ochránce si je vědom, že na tyto situace by v právním řádu existovaly mechanismy [např. stížnost podle ustanovení § 11 odst. 2 písm. c) zákona o veřejném zdravotním pojištění], jeví se však v konkrétní situaci poněkud nepraktické.

V otázce úhrad za zdravotní péči u cizinců je současná právní úprava poměrně strohá: u obviněných cizinců chybí zcela, u odsouzených cizinců ustanovení § 79 ZVTOS jednoznačně stanoví, že zdravotní péči osoby, která není pojištěncem podle zvláštního zákona,¹⁴ hradí vězeňská služba. Problémy při poskytování zdravotní péče nenastávaly v případě „levné“ zdravotní péče, ale pokud např. obviněný cizinec trpěl hepatitidou C nebo AIDS.

Nejnovější vývoj této problematiky spočívá v získání informace o tom, že Ministerstvo spravedlnosti navrhlo,¹⁵ aby do ustanovení § 176 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění pozdějších předpisů, bylo doplněno, že: „Zdravotní péče cizince ve výkonu zabezpečovací detence, vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody se poskytuje v rozsahu uvedeném v ustanovení § 176 odst. 1¹⁶ a v ustanovení § 134 odst. 2 zákona o pobytu cizinců. Náklady poskytnuté zdravotní péče podle věty první, které nejsou hrazeny podle jiných právních předpisů nebo mezinárodních smluv, hradí stát. Zdravotní péče poskytnutá cizinci na jeho žádost nad rámec vymezený ve větě první, hradí cizinec z vlastních prostředků.“ Tomuto řešení ochránce vyslovil podporu, neboť přijetím této připomínky by bylo zhojeno jisté právní vakuum, ve kterém je (nebo v praxi také není) poskytována zdravotní péče obviněným cizincům.

**Zdravotní
péče nepo-
jištěných
cizinců**

¹³ Popsaný přístup lékáren se měl dle informací ochránce v poslední době již změnit a s vyzvedáváním léků by neměly být větší problémy.

¹⁴ Zákon č. 48/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ V rámci připomínkování návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (zákon o azylu).

¹⁶ Ustanovení § 176, Zdravotní péče po dobu zajištění cizince:

(1) Cizinci se po dobu zajištění na území poskytne zdravotní péče

a) neodkladná, při stavech, které

1. bezprostředně ohrožují život,
2. mohou vést prohlubováním chorobných změn k náhlému úmrtí,
3. způsobí bez rychlého poskytnutí zdravotní péče trvalé chorobné změny,
4. působí náhlé utrpení a bolest,
5. způsobují změny chování a jednání postiženého, ohrožují jeho samého nebo jeho okolí, nebo
6. se týkají těhotenství a porodu, s výjimkou umělého přerušení těhotenství na žádost cizince,

b) v souvislosti s nařízenou karanténou nebo jiným opatřením v souvislosti s ochranou veřejného zdraví.

(2) Náklady na zdravotní péči poskytnutou podle odstavce 1 nebo podle § 134 odst. 2 hradí stát, a to i tehdy, pokud bylo zajištění přerušeno.

3. NAHLÍŽENÍ DO ZDRAVOTNICKÉ DOKUMENTACE

V rámci systematických návštěv věznic v roce 2006 naráželi pověřeni pracovníci na problém odmítání ze strany VS ČR, potažmo vězeňských lékařů, umožnit nahlédnout vězněným osobám do jejich vlastní zdravotnické dokumentace. Vězeňská služba svůj právní názor opírala o doslovnou a zužující interpretaci zákonné dikce „poskytnutí veškerých informací, obsažených ve zdravotnické dokumentaci“, která údajně v sobě nezahrnuje právo přímo do zdravotnické dokumentace nahlížet. V souhrnné zprávě z návštěv zařízení v roce 2007 musel ochránce konstatovat, že „v tomto ohledu již minimálně dva roky panuje mezi VS ČR a ochráncem názorová neshoda. Programové odmítání umožnit pacientům nahlížet do své zdravotnické dokumentace snižuje již tak, v některých případech, nízkou důvěru odsouzených k lékařům. Nedůvěra je do jisté míry dána i skutečností, že lékaři jsou součástí VS ČR (mimo lékařů zavázaných smluvně).“

V této souvislosti ochránce argumentoval, že smyslem omezení přístupu ke zdravotnické dokumentaci je ochrana soukromí pacienta, protože zdravotnická dokumentace obsahuje informace o něm a jejich zpřístupnění třetí osobě by soukromý charakter informací narušilo. Sám pacient má podle zákona o péči o zdraví lidu právo na „poskytnutí veškerých informací shromážděných ve zdravotnické dokumentaci vedené o jeho osobě a v jiných zápisech, které se vztahují k jeho zdravotnímu stavu“ (ustanovení § 67b odst. 12 zákona o péči o zdraví lidu). Podobně Úmluva o biomedicíně v čl. 10 stanoví, že „každý je oprávněn znát veškeré informace shromažďované o jeho zdravotním stavu. Nicméně přání každého nebýt takto informován je nutno respektovat“. Je to tedy především pacient, kdo má právo disponovat informacemi o svém zdravotním stavu. Nelze proto přijmout názor, že dikce „poskytnutí veškerých informací“ použitá v § 67b odst. 12 zákona o péči o zdraví lidu nezahrnuje možnost pacienta do zdravotnické dokumentace nahlédnout.

Stejně jako v civilních zdravotnických zařízeních i u vězeňských lékařů je nahlížení do zdravotnické dokumentace zpoplatněno.¹⁷ Vnitřní předpis VS ČR garantuje možnost nahlížení do vlastní zdravotní dokumentace s tím, že zakotvuje možnost toto právo vykonat jedenkrát za 6 měsíců po dobu 30 minut zdarma a zároveň stanovuje tarif poplatků za překročení v předchozí větě uvedeného limitu¹⁸ a za pořizování kopií dokumentace.¹⁹

¹⁷ Náhrada za spotřebovaný čas lékaře a zdravotních sester poskytujících součinnost a kontrolujících řádný výkon tohoto práva.

¹⁸ V současnosti je to: za každých započatých 15 min. práce lékaře nebo zubaře 59,70 Kč, všeobecné sestry 35,60 Kč, za pořízení oboustranné kopie 2,60 Kč a jednostranné kopie 1,50 Kč.

¹⁹ Zde není stanoveno právně nárokovatelné minimum kopií zdarma, analogicky době nahlížení do zdravotní dokumentace. Je však umožněno, aby osoby, jejichž jediným příjmem je sociální kapesné, jednou za rok požádaly o prominutí povinnosti hradit náklady

4. LÉKAŘSKÉ PROHLÍDKY A ZACHOVÁNÍ LÉKAŘSKÉHO TAJEMSTVÍ

Lékařské prohlídky při výkonu vazby a při výkonu trestu lze rozdělit na vstupní, průběžné (zejm. periodické a mimořádné) a výstupní. Obviněný, resp. odsouzený je povinen se podrobit preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování, a opatřením stanoveným orgány hygienické služby.²⁰ Lékařskou prohlídku provádí pouze lékař.²¹

Vnitřní úprava Ministerstva spravedlnosti²² lékařské prohlídky rozděluje na vstupní prohlídky, periodické prohlídky, mimořádné lékařské prohlídky, následné prohlídky, výstupní prohlídky a preventivní prohlídky obviněných a odsouzených zařazených do práce prováděné v rámci závodní preventivní péče. Ředitel věznice při organizování a provádění lékařských prohlídek zejména zajistí včasné předvádění obviněných nebo odsouzených na zdravotnické středisko v souladu s časovým rozvrhem dne a podle požadavků vedoucího lékaře zdravotnického střediska a realizuje závěry z lékařských prohlídek vztahující se ke zdravotnímu stavu obviněných nebo odsouzených, přihlíží k nim a využívá je při jejich zařazování do práce, při organizaci pracovních podmínek a zejména při plánování ozdravných opatření.

Prováděcí právní úpravou je pro lékařské prohlídky odsouzených stanoveno, že preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídky odsouzených musí být prováděny mimo doslech, a pokud lékař nerozhodne jinak, i mimo dohled zaměstnanců Vězeňské služby s výjimkou zdravotnického personálu.²³ Informace o zdravotním stavu odsouzených i informace o zdravotním stavu obviněných jsou citlivými

pořízení kopií. Vyhovění žádosti záleží na úvaze ředitele příslušné věznice, avšak v praxi je nutno i na toto rozhodování ředitele uplatnit obecné principy dobré správy.

²⁰ Ustanovení § 18 odst. 4 ZVV, ustanovení § 28 odst. 2 písm. c) ZVTOS.

²¹ Ustanovení § 11 odst. 2 zákona č. 555/1992 Sb.: Osobní prohlídka a prohlídka těla provádí osoba stejného pohlaví nebo lékař. Odběr krve provádí na žádost příslušníka pouze lékař nebo odborně způsobilý zdravotnický pracovník.

²² Nařízení ministra spravedlnosti o poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Lékařské prohlídky provádějí u obviněných a odsouzených ošetřující lékaři, zubní lékaři a případně další odborní lékaři nebo i zdravotničtí pracovníci vykonávající odbornou činnost pro Vězeňskou službu, včetně lékařů nemocnic.

Lékařské prohlídky se podle tohoto nařízení provádějí ve lhůtách a v rozsahu stanoveném zvláštními právními předpisy o veřejném zdravotním pojištění a tímto nařízením nebo dalšími vnitřními předpisy nebo v rozsahu stanoveném odborem zdravotnické služby Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR.

²³ Ustanovení § 23 odst. 2 ŘVTOS.

osobními údaji.²⁴ Co se týká povinnosti zajistit soukromí při lékařských prohlídkách a důvěrnosti informací o zdravotním stavu, ochránce se k tomuto tématu podrobně vyjádřil v souhrnné zprávě z návštěv věznic v roce 2006, a to v návaznosti na skutečnost, že se setkal (a stále se v některých případech setkává) s plošnou praxí, že lékařské prohlídky jsou přítomni v místnosti, kde je lékařská prohlídka prováděna dozorcí, což jsou členové nezdravotnického personálu věznice. Přítomnost dozorců má působit preventivně a ochranně vůči vyskytujícímu se násilnému jednání vězňů v lékařské ordinaci. Zvláště je-li přítomnost dozorců aplikována plošně, automaticky bez přihlídnutí k jednotlivým případům, dostává se do střetu s principem ochrany citlivých údajů o zdravotním stavu pacienta – vězně a rovněž do střetu s povinností lékaře zachovávat mlčenlivost (lékařské tajemství). Ochránce konstatoval, že popsaná praxe je v rozporu s čl. 10 odst. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, který stanoví právo každého na ochranu soukromí ve vztahu k informacím o jeho zdraví, a s ust. § 55 odst. 2 písm. d) zákona o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, jež stanoví povinnost zdravotnických pracovníků zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli v souvislosti s výkonem svého povolání, s výjimkou případů, kdy skutečnost sdělují se souhlasem ošetřované osoby nebo kdy byli této povinnosti zproštěni nadřízeným orgánem v důležitém státním zájmu. Tento postup je navíc v rozporu s ust. § 23 odst. 2 ŘVTOS. Nadto je nutno konstatovat, že je zapotřebí řídit se v první řadě zákonem č. 20/1966 Sb. Na ŘVTOS nelze pohlížet v tomto smyslu jako na *lex specialis*, jelikož je určen k provedení jiného zákona (ZVTOS) než zákona o péči o zdraví lidu. Ovšem ani samo ust. § 23 odst. 2 ŘVTOS by za předpokladu, že bude dodržováno, neznamenal porušení povinnosti lékaře zachovávat mlčenlivost. Podle něj se lékařské prohlídky musí provádět mimo doslech, a pokud lékař nerozhodne, i mimo dohled zaměstnanců VS ČR s výjimkou zdravotnického personálu.

V jedné z následných zpráv vlády ČR ke zprávě CPT z návštěvy v ČR v roce 1997 bylo jako reakce na kritiku CPT ohledně výše popsané praxe uvedeno, že v předmětné věznici již dozorce není v ordinaci přítomen (pouze výjimečně) a do ordinace bylo nainstalováno signalizační zařízení s tím, že obdobně bude postupováno i v ostatních věznicích. V roce 1998 však Česká lékařská komora, na základě žádosti GŘ VS ČR, vydala stanovisko, které hovoří v tom smyslu, že jelikož jsou příslušníci VS ČR vázáni mlčenlivostí, mohou být přítomni lékařským prohlídkám. Toto stanovisko je třeba vzhledem k platné právní úpravě odmítnout. Zákon č. 20/1966 Sb. v žádném ze svých ustanovení neumožňuje lékaři seznamovat se zdravotním stavem pacienta nikoho jiného, než pacienta samotného, popř. osoby, které pacient určí, a pochopitelně lékaře, kteří na péči o jeho zdraví participují.

²⁴ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 4 písm. b).

Praktické problémy při respektování citovaných ustanovení vyvstávají v souvislosti s, v některých případech, oprávněnou obavou lékařů o svoji bezpečnost. Vzhledem k výše naznačenému nezájmu o místa vězeňských lékařů mají věznice snahu, zvláště v případě smluvních lékařů, vycházet jim v tomto ohledu (tedy v tom, aby byl při lékařské prohlídce přítomen dozorce) vstříc.

Řešení této situace by mohlo přinést nainstalování signalizačních zařízení v ordinacích, popř. opatření dveří plexisklovým průzorem, který umožní příslušníkovi VS ČR sice odsouzeného sledovat, pokud si tak lékař bude přát, zároveň však bude mimo doslech.²⁵ VS ČR v návaznosti na doporučení ochránce začala dveře ordinací vybavovat plexisklem, tak aby mohl mít příslušník VS ČR odsouzeného na dohled, ale současně bylo respektováno právo na ochranu citlivých údajů o zdravotním stavu odsouzeného. Nutno podotknout, že i přes toto opatření se ochránce stále setkává s praxí, kterou kritizoval.

Ochránce se rovněž setkal s tvrzením odsouzené ženy, že byla připoutána během gynekologické prohlídky. Jedna z pracovnic VS ČR uvedla, že bývá u gynekologických prohlídek přítomna (jednalo se o civilní zdravotnické středisko). V této souvislosti ochránce poukazuje na stanovisko CPT, které označilo poutání těhotných žen během těchto prohlídek za absolutně neakceptovatelné, nehumánní a ponižující zacházení.²⁶ Lze se domnívat, že ke stejnému závěru by CPT došel i v případě ženy, která by nebyla těhotná.

5. PSYCHOLOGICKÁ PÉČE

Pro účely zajištění výkonu vazby má psycholog zejména posoudit, zda obviněné zařadit do cel se zvýšeným dohledem zaměstnanců Vězeňské služby (kam se také zařazují obvinění s výrazně sníženou tělesnou hmotností, se zjevně nízkou mentální úrovní, nebo obvinění, u nichž to doporučil lékař).²⁷ Rovněž posuzuje, zda zařadit obviněné na oddělení se zmírněným režimem vazby.²⁸

V rámci výkonu trestu je psycholog součástí stabilního pracovního týmu zaměstnanců ve věznicích všech základních typů, je jedním

²⁵ Bod 52 Souhrnné zprávy z návštěv věznice v roce 2006.

²⁶ 10th General Report, 1999, bod 27.

²⁷ Ustanovení § 9 odst. 1 písm. c) ŘVV, rovněž viz část IV. Umísťování vězněných osob. Na danou problematiku dopadá vnitřní předpis VS ČR o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými. Dozorci vykonávající dozorčí službu musí mít přehled o umístění obviněných, se kterými může být spojeno zvýšené riziko konfliktů mezi vězni v jednotlivých celách a je povinen provádět zvýšenou kontrolu takových obviněných nejméně jednou za hodinu. Časové údaje a výsledky provedených kontrol zaznamenává do příslušné dokumentace na určeném dozorčím stanovišti.

²⁸ Ustanovení § 8 odst. 3 ZVV, ustanovení 13 ŘVV.

VĚZEŇSTVÍ

z odborných zaměstnanců. Přijímá odsouzené již při nástupu výkonu trestu a jeho poznatky slouží pro rozhodování ředitele věznice o odděleném ubytování odsouzených, kteří vzhledem k psychickým vlastnostem, věku, zdravotnímu a tělesnému stavu mohou být oběťmi násilí a ponižování lidské důstojnosti, od odsouzených s agresivními sklony.²⁹ Výsledky psychologického posouzení jsou jedním z podkladů pro stanovení programu zacházení s odsouzeným, na jehož realizaci se psycholog dále podílí speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení (např. terapeutickými).³⁰

EVP stanoví, že v případě vězňů trpících psychickými poruchami nebo nenormálními stavy, kteří však netrpí duševní chorobou a jejichž stav se slučuje s pobytem ve věznici, musí být pro pozorování a léčbu k dispozici specializované věznice nebo oddělení s lékařským dozorem.³¹ Zvláštní pozornost je podle těchto pravidel nutno věnovat potřebám vězňů, kteří byli vystaveni tělesnému, psychickému nebo sexuálnímu zneužívání.³²

Krizová oddělení Ve věznicích se podle vnitřních pravidel VS ČR zřizují krizová oddělení, a to v oddělené části věznice jako oddělení nebo cela. V případě vazebních věznic bývá krizové oddělení součástí zdravotního oddělení. Krizová oddělení slouží vězněným osobám k odeznění jejich krizového stavu. Slouží pro vězněné osoby, u nichž je umístění mezi ostatní z objektivních důvodů psychicky ohrožující (např. obtížná adaptace na podmínky výkonu trestu/vazby nebo kolektiv odsouzených/obviněných) resp. u nichž jsou zaznamenány symptomy krizového stavu, dále slouží pro ty vězněné osoby, které prožívají akutní sociální krizi nebo je jejich umístění na toto oddělení vhodné z jiných psychiatrických a psychologických důvodů.

Umístění vězněné osoby do krizového oddělení není vázáno na její souhlas. O zařazení do krizového oddělení nebo vyřazení z něj rozhoduje vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu, přičemž si vyžádá rovněž stanovisko psychologa, příp. psychiatra.

Izolační cela Součástí krizového oddělení je zpravidla zvláštní (izolační) cela pro vězně, který v agresi či masivním neklidu ohrožuje sebe nebo své okolí, a je stavebně upravena tak, aby nemohlo dojít k sebepoškození nebo poškození vnitřního vybavení cely.

Samostatné ubytování Vnitřní pravidla VS ČR upravují taktéž samostatné ubytování odděleným umístěním od ostatních odsouzených na dobu nezbytně nutnou, nejdéle však na 24 hodin. O samostatném ubytování rozhoduje ředitel věznice nebo jím určený zaměstnanec. Samostatné ubytování je ve věznici zřízeno na uzavřeném oddělení, kde je dozorcí zajišťován nepřetržitý provoz po 24 hodin denně. Samostatně může být ubytován odsouzený např. v případě

²⁹ Ustanovení § 8 odst. 1 a ustanovení § 35 odst. 1 ŘVTOS.

³⁰ Ustanovení § 41 odst. 2 ZVTOS, ustanovení § 36 odst. 5 ŘVTOS.

³¹ Pravidlo 47.1 EVP.

³² Pravidlo 25.4 EVP.

zajištění ochrany jeho života a zdraví (zpravidla při důvodné obavě z násilného jednání ostatních odsouzených, směřujícího k újmě, která ohrožuje život a zdraví), nebo naopak je-li důvodná obava, že tento odsouzený bude působit na jiné odsouzené nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro řízení o kázeňském přestupku, nebo působit na dosud nevyšlechnuté spoluobviněné či spoluodsouzené nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.

VIII.

Kontakt s vnějším světem

Kontakt s vnějším světem má pro vězněné osoby značný význam z více hledisek. Vězněné osoby si díky kontaktu s vnějším světem, zejména se svými blízkými, zachovávají přirozené sociální vazby na svobodě, což jim zpravidla umožňuje lépe se začlenit do společnosti po návratu z vězení. Alespoň omezený kontakt s nevězeňským prostředím (s vnějším světem) pomáhá vězňům působit proti negativním důsledkům prisonizace, upadnutí do apatie věznění, oslabení vnímání běžných společenských hodnot a vzniku či utužení závislosti na systému trestní justice. Kontakt s vnějším světem může působit i ke snížení napětí a tím snížení rizika konfliktů vězněných osob souvisejících s psychickými dopady omezení na svobodě, podrobení se vězeňskému režimu i jeho neoficiální stránce v podobě subkultury kolektivu vězňů. Kontakt s vnějším prostředím spočívající ve vyhledání právní pomoci i neprávního poradenství je jednou z cest, jak vězněná osoba může působit k ochraně svých práv i svých právem chráněných zájmů, ať se již jedná o zajištění práva na obhajobu, resp. právní pomoc, nebo možnosti předejít nebezpečí sociálního vyloučení po propuštění na svobodu. Příjmem finančních prostředků a věcí může vězněná osoba zlepšit své materiální podmínky ve vězení, získat finanční prostředky na hrazení zdravotní péče včetně léčiv.

Formy kontaktu vězněných osob s vnějším světem jsou zejména následující. Korespondence, použití telefonu, návštěvy a zprostředkování pomoci mimovězeňských institucí, příjem balíčků a peněžních zásilek, přerušování věznění (zejm. výkonu trestu odnětí svobody), resp. povolení opustit věznici v souvislosti s návštěvou, pracovním zařazením nebo získáváním vzdělání. Za součást kontaktu s vnějším světem bývá považována také oblast závazků odsouzeného v civilním světě, s čímž souvisí informování k prohloubení znalostí vězňů o svých povinnostech, tedy i mimovězeňských závazků, vedení k odpovědnosti a poskytování pomoci při plnění závazků ještě před propuštěním na svobodu.¹

Mezinárodní standardy

Význam kontaktu vězňů s vnějším světem je vnímán především na mezinárodní úrovni, která pro tuto oblast přináší řadu pravidel, resp. doporučení. Podle EVP² musí být vězňům dovoleno komunikovat co možná

¹ Valeš, F., 2007 – Vězeňství a trestní justice, Český helsinský výbor, <http://www.helcom.cz/view.php?cislocianku=2008030403> [ověřeno dne 5. září 2010].

² Zejména pravidla 24.1–24. 12 EVP.

nejčastěji, písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací, a přijímat návštěvy těchto osob. Vězeňská služba musí vězňům podle těchto pravidel pomáhat ke kontaktům s vnějším světem, a to i poskytnutím příslušné sociální podpory.

Podle doporučení CPT³ je pro vězně velmi důležité udržování přiměřených kontaktů s vnějším světem. Vězeň musí mít zejména možnost udržovat vztahy se svou rodinou a blízkými přáteli. Řídicím principem by měla být podpora kontaktů s vnějším světem; jakákoliv omezení by měla být založena výlučně na bezpečnostních obavách význačné povahy nebo na nedostatečných zdrojích.

V případě vězňů cizinců by měly podle doporučení Rady Evropy⁴ formy umožnění kontaktů s vnějším světem zohledňovat i zvláštní potřeby těchto vězňů jak co do kontaktů s jejich blízkými, tak co do pomoci institucí mimo věznici.

Součástí kontaktu s vnějším světem je také vyrozumění osob blízkých⁵ o důležitých okolnostech věznění jejich blízkého tehdy, kdy tak vězeň nemůže učinit sám. Jedná se např. o přemístění odsouzeného, o jeho převoz do zdravotnického zařízení za účelem hospitalizace, zranění dotyčného či jeho úmrtí.⁶

Jedním z příkladů vhodného kontaktu se světem mimo věznici je i možnost vězňených osob volit.⁷ Ochránce již v roce 2004 šetřil uplatňování

³ Standardy CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004, výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3], bod. 51.

⁴ Doporučení výboru Ministrů Rady Evropy R (84) 12 týkající se cizinců ze dne 21. 6. 1982, zejm. část II; bod 6 a části III. a IV. přílohy.

⁵ Osoby blízké vymezuje ustanovení § 116 zákona č. 40/1964 sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Blíže k pojmu partner v úpravě zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Ustanovení § 16 odst. 9 ZVTOS, ustanovení § 21ŘVV, ustanovení § 33 odst. 1 ŘVV; srovnaj pravidlo 24. 8 a 24.9 EVP.

⁷ Zajímavým judikátem z této oblasti je rozsudek senátu ESLP ze dne 15. 11. 2001, stížnost č. 25196/94, věc *Iwanczuk v. Poland*. Pan Iwanczuk požádal během výkonu vazby o právo volit v právě probíhajících parlamentních volbách. Před předvedením k volební místnosti ve věznici byl vyzván, aby se vysvětlil za účelem osobní prohlídky. Pan Iwanczuk požadavku vyhověl, nicméně příslušníci se mu začali vysmívat, zesměšňovat ho a naráželi na jeho tělesné proporce, načež byl vyzván, aby svlékl i spodní prádlo, což již odmítl. Na základě toho mu příslušníci odmítli zúčastnit se volby a byl odveden zpět na celu. ESLP zde konstatoval špatné zacházení a porušení čl. 3 Úmluvy. Soud ve věci mimo jiné konstatoval, že je sporné podmínit výkon práva volit osobní prohlídkou, nadto v daném případě, kdy šlo o bezproblémového vězně, obviněného nikoliv ze závažné trestné činnosti. Soud neshledal ospravedlnitelné provést osobní prohlídku za účelem přístupu do volební místnosti (*de facto* bylo bez legitimního důvodu omezeno volební právo obviněného).

VĚZEŇSTVÍ

volebního práva vězňenými osobami (šetření se týkalo především vnitřním předpisem chybně stanovené možnosti volit pouze na základě voličského průkazu, řadě vězňených osob tak bylo *de facto* znemožněno uplatnit své volební právo). V současné době je výkon volebního práva upraven několika vnitřními předpisy, podle toho, do kterého orgánu se volí. Obecně však vězňená osoba uplatňuje volební právo na základě stálého seznamu voličů vedeného obecním úřadem v místě dislokace věznice, je-li přihlášena k trvalému pobytu v tomtéž volebním okrsku nebo zvláštního seznamu voličů vedeného obecním úřadem v místě dislokace věznice, příp. na základě voličského průkazu, je-li přihlášena k trvalému pobytu v jiném volebním okrsku (tyto podmínky se uplatnily ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v květnu 2010). Ve volbách do zastupitelstev obcí a krajů mohou volit vězňené osoby zapsané do stálého seznamu voličů vedeného obecním úřadem v místě dislokace věznice, jsou-li přihlášeny k trvalému pobytu ve stejném volebním okrsku.

1. KORESPONDENCE

Obvinění i odsouzení mohou přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení bez omezení, a to s výjimkou případů stanovených zákonem.⁸ Na odeslání a přijetí dopisů obviněného se podle doporučení Rady Evropy⁹ obvykle nemají vztahovat početní omezení. Tomu odpovídá i vnitrostátní právní úprava, která neobsahuje početní omezení ani v případě korespondence odsouzených.

Pokud obviněný nemá vlastní peněžní prostředky, hradí náklady spojené s jeho korespondencí věznice ze svých prostředků – to ovšem platí v případě korespondence s obhájcem a se státními orgány České republiky nebo diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu anebo mezi obviněným a mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv.¹⁰ Obdobné stanovení hrazení nákladů spojených s korespondencí není takto široce upraveno pro korespondenci odsouzeného. VS je však povinna vyrozumět osoby blízké odsouzenému o důležitých momentech během jeho výkonu trestu, pokud odsouzený nemá na vyrozumění těchto osob prostředky.¹¹

Pokud obviněný nebo odsouzený neumí nebo nemůže číst nebo psát, zajistí mu VS přečtení došlých dopisů, nebo mu poskytne pomoc při

⁸ Ustanovení § 13 odst. 1 ZVV, ustanovení § 17 odst. 1 ZVTOS.

⁹ V rámci doporučení Výboru ministrů Rady Evropy Rec (2006) 13, v rámci doporučení o výkonu vazby, podmínkách jejího výkonu a zárukách proti jejímu zneužití, ze dne 26. 9. 2006, pod bodem 38.

¹⁰ Ustanovení § 41 ŘVV.

¹¹ Ustanovení § 7 odst. 1 a 2 ŘVTOS.

sepisování žádostí, podání a stížností státním orgánům, mezinárodním organizacím, které podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, jsou příslušné k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv a při dopisování s obhájcem/advokátem. Tuto pomoc musí věznice poskytnout obviněnému také při dopisování s příslušníky jeho rodiny.¹²

Odsouzený a obviněný si může u sebe ponechat mimo jiné písemnosti související s trestním řízením, které bylo nebo je proti němu vedeno, a další úřední písemnosti,¹³ psací potřeby, věci potřebné k vedení běžné korespondence; v množství přiměřeném možnostem jejich uložení v poskytnuté skřínce fotografie, dopisy, právní předpisy. Došlou korespondenci si může odsouzený u sebe ponechat v množství odpovídajícím možnostem jejího uložení v přidělené skřínce, která musí být i uzamykatelná. V případě, že o to odsouzený požádá, je správa věznice povinna odsouzenému veškerou jemu adresovanou korespondenci uložit.¹⁴

Kontrola korespondence

Korespondence obviněných a odsouzených až na zákonem stanovené výjimky podléhá kontrole, která zahrnuje seznámení se s obsahem písemností. Kontrola korespondence je nepřípustná v případě korespondence mezi obviněným a jeho obhájcem, odsouzeným a jeho advokátem a v případě korespondence se státními orgány České republiky nebo diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu anebo s mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, jíž je Česká republika vázána, příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv. Tato korespondence se rovněž odesílá a naopak doručuje neprodleně (odeslání musí VS zajistit následující pracovní den) a je evidována v kartě korespondence. Ostatní korespondence se eviduje pouze v případě, že je zasílána doporučeně.¹⁵ Žádost o rozmluvu s představiteli státních orgánů České republiky musí věznice odeslat nejpozději následující pracovní den.

Právě skutečnost, že se eviduje pouze shora vymezená korespondence, zapříčiňuje obtíže při prošetřování stížností na to, že osobní korespondence je odesílána s několikadenní prodlevou, popř. že vůbec odeslána nebyla.

V souvislosti s kontrolou korespondence lze poukázat na rozsudek ESLP v případě *Peers v. Řecko, rozhodnutí ze dne 19. 4. 2001, stížnost č. 28524/95*, kdy soud neshledal dostatečné bezpečnostní důvody pro ospravedlnění provedení kontroly obsahu korespondence zaslané vězni Evropskou komisí pro lidská práva. Soud konstatoval porušení čl. 8

¹² Ustanovení § 17 odst. 4 ZVTOS, ustanovení § 43 odst. 3 ŘVV.

¹³ Srovnej pravidlo 23.6 EVP.

¹⁴ Ustanovení § 53 odst. 1 ŘVV, Ustanovení § 24 odst. 7 ŘVTOS.

¹⁵ Ustanovení § 13 odst. 2 a 3 ZVV, ustanovení § 42 odst. 1 ŘVV, ustanovení § 17 odst. 2 a 3 ZVTOS, ustanovení § 24 odst. 6 ŘVTOS srovnej pravidlo 24.2 EVP.

VĚZEŇSTVÍ

Úmluvy spočívající v porušení práva na respektování rodinného a soukromého života.¹⁶

Pro zvýraznění odlišnosti úpravy kontroly korespondence obviněných a odsouzených lze podotknout, že pojem obhájce je užší než pojem advokát. Pojem obhájce se v rámci poskytování právních služeb neváže k advokátovi, který neposkytuje klientovi právní služby spočívající v obhajobě v trestním řízení.¹⁷ Požadavek důvěrnosti kontaktu vězně, tedy i obviněného, s advokátem v rámci poskytování právního poradenství vězni i mimo poskytování obhajoby ovšem obsahují EVP (viz výše) s možností omezení důvěrného kontaktu soudem.¹⁸

Kontrola korespondence obviněných

V případě korespondence obviněných, je-li důvodem vazby obava, že obviněný bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání [důvod vazby podle ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu], provádí kontrolu korespondence orgán, který vede řízení, tedy orgán činný v trestním řízení, a to ve lhůtě 14 dnů.¹⁹ V ostatních případech je oprávněn kontrolu provádět orgán VS ČR. Kontrola pověřeným zaměstnancem věznice zahrnuje i ověření, zda korespondence neobsahuje věci, které nesmějí být na cele, nebo věci, jejichž odeslání by mohlo zmařit účel vazby. Při kontrole je třeba dbát na zachovávání tajemství zpráv obsažených v kontrolované korespondenci, s výjimkou toho, že VS korespondenci zadrží a předá orgánům činným v trestním řízení, zakládá-li její obsah podezření z trestné činnosti nebo jestliže by doručením korespondence mohl být mařen účel vazby. Tuto korespondenci musí věznice postoupit nebo odeslat orgánu činnému v trestním řízení nejpozději následující pracovní den. Zadržovaná korespondence se založí do trestního spisu a nezávadná část jejího obsahu se oznámí adresátu.

¹⁶ Srovnej případ *Campbell v. Spojené Království*, rozsudek senátu ESLP ze dne 25. března 1992, stížnost č. 13590/88, §48: Soud konstatoval, že Vězeňské úřady mohou otevřít dopis od právníka vězni, když mají závažný důvod věřit, že obsahuje nezákonnou přílohu, kterou normální prostředky kontroly neodhalily. Dopis by měl být ovšem pouze otevřen a nikoli čten. Měly by být podány vhodné záruky, které by zabránily čtení otevřeného dopisu, např. otevřít dopis za přítomnosti vězně. Čtení korespondence mezi vězněm a právníkem by mělo být na druhé straně povoleno pouze za výjimečných okolností, když úřady mají podstatný důvod věřit, že privilegium je zneužíváno a že obsah dopisu ohrožuje bezpečnost vězení nebo bezpečnost ostatních, nebo je jiným způsobem zločinného typu. Co lze považovat za „zásadní důvod“, záleží na všech okolnostech, ale předpokládá existenci skutečností nebo informací, které by uspokojily objektivního pozorovatele, že udělený komunikační kanál byl zneužíván.

¹⁷ Podle ustanovení § 35 odst.1 TR, obhájcem v trestním řízení může být jen advokát; pro jednotlivé úkony trestního řízení, s výjimkou řízení před krajským soudem jako soudem prvního stupně, před vrchním soudem a Nejvyšším soudem se může obhájce dát zastoupit koncipientem.

¹⁸ Pravidlo 23. 6 EVP.

¹⁹ Ustanovení § 13 odst. 2 ZVV.

Kontrolou korespondence odsouzených pověřuje zaměstnance VS ředitel věznice, přičemž ji zpravidla provádějí vychovatelé.²⁰

Odesílání a přijímání korespondence obviněných

Korespondenci od obviněných²¹ musí věznice přijímat a odesílat každý pracovní den v době stanovené vnitřním řádem. Korespondenci vedenou v českém jazyce musí věznice předat poštovnímu úřadu nejpozději následující pracovní den.

Došlá korespondence vedená v českém jazyce a cizojazyčná korespondence, kterou věznice může zkontrolovat vlastními prostředky, se předává též den, kdy byla převzata z poštovního úřadu, pokud tomu nebrání důležité okolnosti. U ostatní cizojazyčné korespondence musí věznice bez odkladu učinit opatření potřebná k výkonu kontroly a urychlenému doručení. Usnesení soudu o vazbě musí být obviněnému doručeno vždy též den, kdy je převzata věznice.

Odesílání a přijímání korespondence odsouzených

Pro přijímání korespondence odsouzených²² musí mít věznice zřízeny na (odsouzeným) přístupném místě uzamykatelné schránky, do kterých mohou korespondenci odsouzení vložit, pokud ji neodevdají vychovateli. Žádosti a stížnosti, resp. korespondenci, jejíž kontrola je nepřípustná, podávají odsouzení v zalepených obálkách, ostatní korespondenci předávají v otevřených obálkách. Schránky vybírá každý pracovní den zaměstnanec pověřený ředitelem věznice. Korespondence musí být adresátovi odeslána neprodleně, nejpozději následující pracovní den.

Korespondence odsouzených k odeslání vedená v českém jazyce a cizojazyčná korespondence, kterou věznice může zkontrolovat vlastními prostředky a jež nezakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, musí být odeslána neprodleně, nejpozději následující pracovní den. Doručená korespondence vedená v českém jazyce a cizojazyčná korespondence, kterou věznice může zkontrolovat vlastními prostředky, adresovaná odsouzenému se mu neprodleně předá, nezakládá-li její obsah podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin. U cizojazyčné korespondence, kterou věznice nemůže zkontrolovat vlastními prostředky, učiní věznice bez odkladu opatření potřebná k výkonu kontroly a urychlenému doručení, přičemž musí dbát na zachování tajemství zpráv obsažených v korespondenci.

²⁰ Ustanovení § 24 odst. 1 ŘVTOS.

²¹ Ustanovení § 42 ŘVV.

²² Ustanovení § 24 ŘVTOS.

Doručování a odesílání úřední korespondence

Pokud v korespondenci odsouzený či obviněný podává opravný prostředek ve smyslu právních předpisů a VS je tato skutečnost známa (s ohledem na vymezení nepřípustnosti kontroly korespondence tak může věznice usuzovat např. ze sdělení vězněné osoby, resp. z označení řízení na obálce či z označení adresáta), opatří ji pověřený zaměstnanec VS prezentačním razítkem věznice, stejně tak jako datem, kdy bylo takové podání učiněno. Na žádost potvrdí převzetí takového podání s uvedením data převzetí.²³

Pokud obviněný odepře přijetí korespondence od orgánu, který vede trestní, občanskoprávní nebo správní řízení, postupuje se podle zvláštního předpisu (tytéž následky má pro uvedená řízení i odmítnutí korespondence odsouzeným). Obviněný se zároveň upozorní na skutečnost, že uzná-li příslušný orgán, který korespondenci odeslal, že přijetí bylo odepřeno bezdůvodně, považuje se korespondence za doručenu dnem, kdy přijetí korespondence bylo odepřeno.²⁴

Pokud jsou k písemnému sdělení obviněného nebo odsouzeného přiloženy potraviny nebo věci osobní potřeby, resp. jiné věci než knihy, denní tisk, časopisy nebo věci potřebné k vedení běžné korespondence, považuje se zásilka za balíček (viz níže).²⁵

2. MOŽNOST TELEFONICKÉHO KONTAKTU

Telefonický kontakt vězňů s vnějším světem, zejména s jejich blízkými, lze považovat za základní formu kontaktu s mimovězeňským prostředím. Ze strany věznic je telefonický kontakt vězňů omezen jednak podrobením bezpečnostním kontrolám (viz níže) – je tedy omezen z bezpečnostních důvodů, jednak tento kontakt věznice omezují z organizačních důvodů.

Vězňům by přitom podle EVP²⁶ mělo být dovoleno telefonicky komunikovat co možná nejčastěji a VS by jim k tomu měla poskytovat pomoc, a to případně i poskytnutím příslušné sociální podpory (tento požadavek se však zaměřuje na kontakt s vnějším světem v širším slova smyslu). Jak již bylo uvedeno výše, CPT²⁷ v rámci svých doporučení zdůraznil potřebu podpory kontaktů vězňů s vnějším světem s tím, že jakákoliv omezení by měla být založena výlučně na bezpečnostních obavách význačné povahy nebo na nedostatečných zdrojích.

²³ Ustanovení § 24 odst. 5 a 6 ŘVTOS, ustanovení § 43 ŘVV.

²⁴ Ustanovení § 42 odst. 4 ŘVV a ustanovení § 64a trestního řádu, ustanovení § 50c občanského soudního řádu a ustanovení § 24 odst. 3 správního řádu.

²⁵ Ustanovení § 39 ŘVV a ustanovení § 24 odst. 8 ŘVTOS.

²⁶ Zejména pravidla 24.1 až 24. 12 EVP.

²⁷ Standardy CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004, výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3], bod. 51.

Obviněnému, u něhož není důvodem vazby obava, že bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání [důvod vazby podle ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu] se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou. Ze závažného důvodu lze takovému obviněnému povolit použití telefonu ke kontaktu s jinou osobou, než je osoba blízká.²⁸ Naopak obviněnému, u kterého je důvodem vazby obava, že bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, Vězeňská služba ČR neumožní telefonovat vůbec.

Odsouzenému se v odůvodněných případech umožní použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou a v zájmu jeho nápravy nebo z jiného závažného důvodu lze povolit použití telefonu ke kontaktu s jinou osobou, než je osoba blízká.²⁹ Je-li odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody trestně stíhán a je u něj dán důvod vazby, přísluší o omezeních při výkonu trestu odnětí svobody rozhodnout soudu podle zvláštního zákona (viz předchozí odstavec k obviněnému, u kterého je důvodem vazby, že bude mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání).³⁰

Za závažný důvod k povolení použití telefonu ke kontaktu s jinou osobou, než je osoba blízká, v současnosti VS podle svých konkretizujících vnitřních pravidel musí vždy považovat žádost obviněných o telefonní hovor se svým obhájcem, který byl prokazatelným způsobem zmocněn nebo ustanoven za účelem poskytnutí právní služby podle příslušných právních předpisů. Náklady spojené s použitím telefonu hradí obviněný či odsouzený.³¹ Věznice zpravidla k realizaci telefonních hovorů určí telefonní stanici vybavenou digitálním záznamovým zařízením a na telefonních automatech provede bezpečnostní opatření k zamezení všech příchozích hovorů, volání na tzv. zelené linky a použití předplacených karet a odesílání SMS zpráv. K telefonnímu hovoru z věznice obvykle jednotlivé věznice nechají využívat telefonní karty, jejichž zakoupení v případě povoleného hovoru obviněným i odsouzeným umožní ve vězeňské prodejně. Věznice rovněž zpravidla umožňují přijetí telefonní karty v balíčku nebo předáním při návštěvě.

Vězeňská služba je oprávněna seznamovat se s obsahem telefonátů obviněných a odsouzených až na zákonem stanovené výjimky.³² Těmito výjimkami jsou telefonáty mezi obviněným a jeho obhájcem (obdobně mezi odsouzeným a advokátem zmocněným ho zastupovat), mezi vězněnou osobou a státními orgány České republiky nebo diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu anebo mezinárodní organizací, která je podle mezinárodní úmluvy, již je Česká republika vázána, příslušná k projednávání podnětů týkajících se ochrany lidských práv, a mezi vězněnou

**Bezpečnostní
opatření**

²⁸ Ustanovení § 13 a odst. 1 a 2 ZVV.

²⁹ Ustanovení § 18 odst. 1 a 2 ZVTOS.

³⁰ Ustanovení § 27 odst. 4 ZVTOS ve spojení zejm. s ustanovením § 18 odst. 1 ZVV.

³¹ Ustanovení § 13a odst. 3 ZVV, ustanovení § 18 odst. 3 ZVTOS.

³² Ustanovení § 13a odst. 4 ZVV, ustanovení § 18 odst. 4 ZVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

osobou a zaměstnancem obce s rozšířenou působností zařazeném do obecního úřadu pověřeného zajišťováním sociálně-právní ochrany dětí při výkonu jeho oprávnění.

O umožnění telefonického hovoru na povolené telefonní číslo obviněný žádá vrchního dozorce, odsouzený vychovatele. Veškeré žádosti o umožnění telefonického hovoru se zakládají do osobního spisu vězně. Povolené telefonáty jsou přitom vedeny v evidenční kartě užívání telefonu.

Před povolením užívat telefon je zaměstnanec pověřený ředitelem věznice povinen zkontrolovat správnost všech údajů uvedených v žádosti o povolení hovoru. V případě oprávnění seznamovat se s telefonáty tak může VS činit formou odposlechu a pořizování záznamů telefonátů. Přitom tak má činit zpravidla kontrolou záznamů telefonátů na záznamovém médiu, pouze výjimečně přímým odposlechem.

Pokud obsah telefonátu zakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, VS předá záznam telefonátu orgánu činném v trestním řízení, v případě přímého odposlechu hovor přeruší a událost oznámí. Stejně VS postupuje v případě, zjistí-li, že komunikace probíhá s jinou než povolenou osobou, nebo v případě, kdy hovor vede k narušení důvodu vazby.

Zjistí-li VS při kontrole záznamů telefonátů nebo přímém odposlechu, že obviněný nebo odsouzený komunikuje se svým advokátem, je povinna odposlech ihned zrušit, záznam o jeho obsahu zničit a informace, které se v této souvislosti dozvěděla, nijak nepoužít.³³ Rovněž vnitřní úprava VS ČR hovoří o tom, že při realizaci telefonních hovorů mezi obviněným a advokátem poskytujícím mu služby ve věcech občanskoprávních není hovor odposloucháván ani není prováděn záznam hovoru.

Telefonní hovory umožňují věznice uskutečňovat zpravidla v pracovní době za přítomnosti pověřeného zaměstnance.

3. NÁVŠTĚVY

Návštěvy vězňů musí být podle EVP³⁴ organizovány tak, aby vězni měli možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnornálnějším způsobem. I ve vztahu k návštěvám musí vězeňská správa napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu. CPT zdůraznil požadavek flexibility při aplikování pravidel pro návštěvy a telefonní hovory vězňů, jejichž rodiny žijí daleko (což prakticky vylučuje možnost pravidelných návštěv). Těmto vězňům by například mohlo být umožněno akumulování

³³ Ust. § 13a odst. 4 ZVV a ust. § 43a odst. 3 a 4 ŘVV, ust. § 18 odst. 4 ZVTOS a ust. § 25 odst. 4 a 5 ŘVTOS.

³⁴ Pravidla 24.4 a 24.5 EVP.

doby vyhrazené pro návštěvy anebo by mohly mít lepší možnosti telefonického kontaktu se svými rodinami.³⁵

Obviněný nebo odsouzený cizinec se musí poučit v jeho mateřském jazyce nebo v jazyce, jemuž rozumí, o právu na přijetí návštěvy zástupců diplomatické mise a konzulárního úřadu státu, jehož je státním občanem (v případě uprchlíků a bezdomovců o právu obracet se na diplomatickou misi státu, pověřeného chránit jejich zájmy, nebo na mezinárodní orgány, jejichž posláním je tyto zájmy chránit). Na tuto návštěvu se nevztahuje omezení počtu návštěv v měsíci a stanovení podmínek uskutečnění návštěvy orgánem činným v trestním řízení.³⁶ Mezi zákonnými výjimkami z omezení návštěv během výkonu kázeňského trestu umístění do samovazby není v právní úpravě výslovně uvedena návštěva zástupců diplomatické mise a konzulárního úřadu. Přitom podle EVP³⁷ musí VS poskytnout vězňům s cizí státní příslušností nebo bez státní příslušnosti přiměřené možnosti pro komunikaci s diplomatickými nebo konzulárními úřady, musí v plném rozsahu spolupracovat s představiteli těchto úřadů v zájmu uvězněných cizích státních příslušníků a osob bez státní příslušnosti, které mohou potřebovat zvláštní pomoc.

Do počtu návštěv se nezapočítávají konzulární návštěvy cizinců³⁸ a zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí při výkonu jeho oprávnění navštěvovat mladistvého a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby.³⁹ Poskytování humanitárních služeb ve věznici, účast církví, náboženských společností, zájmových sdružení občanů, nevládních organizací a dalších orgánů a institucí podílejících se na naplňování účelu trestu se za návštěvy nepovažuje.⁴⁰

Věznice po obviněných a odsouzených zpravidla vyžadují uvést v písemné žádosti o návštěvu datum plánované návštěvy, jména, příjmení a adresy osob, včetně nezletilých dětí a žádost spolu s korespondencí nebo nadespanou obálkou předat v dostatečném předstihu zpravidla vychovateli.

³⁵ Standardy CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2004, výňatek z druhé obecné zprávy [CPT/Inf (92) 3], bod. 51.

³⁶ Ustanovení § 28 1 až 3 ZVV, ustanovení § 72 odst. 3 a 4 ZVTOS.

³⁷ Pravidla 37. 1 až 37. 3 EVP.

³⁸ Ustanovení § 72 odst. 4 ZVTOS, ustanovení §28 odst. 2 ZVV.

³⁹ Ustanovení § 61 odst. 9 ZVTOS, ustanovení § 26 odst. 6 ZVV.

⁴⁰ Ustanovení § 43 odst. 5 ZVTOS, ustanovení § 73 až § 75 ŘVTOS. Zájmová sdružení občanů a nevládní organizace působící v souladu s právními předpisy se mohou podílet na naplňování účelu výkonu trestu zejména formou individuálními návštěvami odsouzených, prováděním přednášek a besed, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců, podílem na uplatňování speciálních výchovných a zájmových aktivit programů zacházení, podílem na přípravě odsouzených k propuštění na svobodu a na sociální práci s odsouzenými. Návštěvy odsouzených zájmovými sdruženími občanů a nevládními organizacemi se uskuteční v mimopracovní době v termínu stanoveném ředitelem věznice a nezapočítávají se do návštěv blízkých osob. Zájmovým sdružením občanů a nevládním organizacím se umožní nahlédnutí do osobního spisu odsouzeného a podání zprávy o chování odsouzeného, pokud s tím odsouzený souhlasí.

VĚZEŇSTVÍ

V individuálních případech věznice povolují odsouzeným z výchovných nebo závažných důvodů, s přihlédnutím ke kapacitním možnostem návštěvní místnosti, jiný termín konání návštěvy.

Návštěvy obviněných

Obviněný má právo na přijetí návštěvy v počtu nejvýše 4 osob jednou za 2 týdny v trvání devadesáti minut. V odůvodněných případech může ředitel věznice povolit přijetí návštěvy většího počtu osob nebo za dobu kratší než 2 týdny, případně na dobu delší než devadesát minut.⁴¹

Obviněný má právo přijímat ve věznici neomezeně návštěvy obhájce a advokáta, který ho zastupuje v jiné věci. Pokud se však jedná o obviněného v koluzní vazbě, může se návštěva advokáta zastupujícího obviněného v jiné věci uskutečnit, jestliže orgán činný v trestním řízení nestanoví jinak.⁴² V případě, že je třeba ověřit podpis obviněného, může se takové návštěvy zúčastnit i notář.

Obviněný nemá právo přijímat návštěvy po dobu kázeňského trestu umístění do samovazby (na rozdíl od odsouzeného při výkonu kázeňského trestu samovazby), s výjimkou návštěv obhájce a advokáta poskytujícího obviněnému služby v jiné věci.⁴³

Pokud obviněný požádá o umožnění návštěvy příbuzného v řadě přímé (děti, vnuci, rodiče, prarodiče), manžela nebo sourozence, který je rovněž ve vazbě nebo výkonu trestu odnětí svobody a nejde o obviněného v koluzní vazbě, může v odůvodněných případech, zejména z naléhavých osobních nebo rodinných důvodů, ředitel věznice takovou návštěvu zprostředkovat přímo ve věznici. Skutečně vynaložené náklady dopravy a ostrahy k provedení takové návštěvy ve věznici hradí obviněný, popř. odsouzený.⁴⁴

V případě návštěv obviněných v koluzní vazbě stanoví podmínky pro uskutečnění návštěvy bez zbytečného odkladu v přípravném řízení státní zástupce, v řízení před soudem příslušný soudce. Těmito podmínkami jsou zejména termín návštěvy, okruh osob a přítomnost orgánu činného v trestním řízení. Nejsou-li stanovené podmínky splněny, VS návštěvu neumožní a tuto skutečnost zaznamená do osobního spisu obviněného.⁴⁵ U osob v předběžné, vydávací nebo předávací vazbě se postupuje obdobně.

⁴¹ Ustanovení § 14 odst. 1 ZVV.

⁴² Ustanovení § 14 odst. 9 ZVV.

⁴³ Ustanovení § 22 odst. 7 ZVV. V souvislosti s kázeňskými prostředky EVP stanoví (pravidlo 60. 4), že součástí trestu za kázeňský přestupek nesmí být naprostý zákaz styků s rodinou. Vnitrostátní právní úprava nestanoví ani pro kázeňský trest samovazby zákaz korespondence nebo telefonů u obviněných s výjimkou těch obviněných, u nichž je důvodem vazby obava, že budou mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, neboť těmto obviněným i mimo výkon kázeňského trestu samovazby není ze zákona umožněno telefonovat vůbec.

⁴⁴ Ustanovení § 45 ŘVV.

⁴⁵ Ustanovení § 14 odst. 2 ZVV.

Návštěvy odsouzených

Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodin během jednoho kalendářního měsíce. Formou odměny mu doba návštěv může být zvýšena až na 5 hodin během kalendářního měsíce. Mladistvý odsouzený má právo přijímat návštěvy na dobu 5 hodin během kalendářního měsíce a v rámci odměny mu může být doba návštěv během kalendářního měsíce zvýšena až na 8 hodin. V zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu mu lze povolit návštěvu jiných než blízkých osob. Častěji nebo mimo původně určený čas může ředitel povolit návštěvu z naléhavých rodinných nebo osobních důvodů. Pokud ředitel povolí návštěvu jiným než blízkým osobám, nezapočítává se mezi návštěvy blízkých osob.⁴⁶ Ve zvlášť odůvodněných případech mohou ředitelé věznic povolit návštěvu mezi odsouzenými, kteří jsou blízkými osobami; náklady předvedení hradí v takovém případě odsouzení rovným dílem, nedohodnou-li se jinak.⁴⁷

Odsouzeného mohou současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí, nestanoví-li vnitřní řád věznice počet vyšší. Nezletilé děti ve věku do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let.

Věznice odsouzeným zpravidla návštěvy jiných než blízkých osob za důvodného předpokladu jejich sociální vazby umožňují. Za přijatelné ověření existující sociální vazby věznice mohou obvykle považovat např. dlouhodobý písemný nebo telefonický styk, zaslání balíčku s potravinami a věcmi osobní potřeby či předchozí umožnění návštěvy.⁴⁸

Nevyčerpaná doba návštěv obviněného nebo odsouzeného se nepřevádí do následujících kalendářních měsíců. Přijetí i odmítnutí návštěvy odsouzeným nebo osobou, které byla návštěva povolena, musí VS evidovat.

Zaměstnanec VS je oprávněn návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit, jestliže vězněná osoba nebo návštěvníci přes upozornění porušují vnitřní pořádek nebo ohrožují bezpečnost ve věznici. Oprávnění návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit má v případě návštěv obviněného v koluzní vazbě⁴⁹ také přítomný orgán činný v trestním řízení. Orgán činný v trestním řízení může návštěvu také přerušit, pokud v průběhu návštěvy zjistí, že dochází nebo má dojít k maření objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.⁵⁰

⁴⁶ Ustanovení § 28 odst. 1 ŘVTOS.

⁴⁷ Ustanovení § 19 odst. 1, ustanovení § 43 odst. 2 písm. b), ustanovení § 61 odst. 8 a § 63 písm. b) ZVTOS.

⁴⁸ Viz bod 62 Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006.

⁴⁹ Popř. návštěvu odsouzeného, pokud se jedná návštěvu při přijatých opatřeních podle ustanovení § 27 odst. 4 ZVTOS.

⁵⁰ Ustanovení § 14 odst. 7 ZVV, ustanovení § 19 odst. 8 ZVV.

Bezkontaktní návštěvy

Ředitel věznice může v odůvodněných případech rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od obviněného, resp. odsouzeného oddělen přepážkou.⁵¹ Činí tak na základě doporučení vedoucího oddělení výkonu vazby a trestu. Návštěvy bez přímého kontaktu za dělicí přepážkou jsou obvykle realizovány u obviněných nebo odsouzených, kteří při předchozích návštěvách narušovali stanovený pořádek a kázeň, došlo k průniku nepovolených věcí apod.

Ochránce kritizoval plošné zavedení návštěv v místnosti s přepážkou v případě odsouzených zařazených do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, neboť tato praxe neodpovídala zásadě individuálního posuzování rizik u toho kterého odsouzeného, tak, jak to předpokládá ZVTOS (viz část X. Zajištění vnitřní bezpečnosti, kapitola 4 – Speciální kategorie vězňených osob, podkapitola 4.1. – OZSTZ).

Návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly

Ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců VS ČR v prostorách k tomu určených. VS povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zpravidla využívá jako motivačního prostředku pro odsouzené a nepovoluje tento způsob návštěvy jiným než blízkým osobám odsouzených. Nutno však podotknout, že přestože se jedná o jeden z nejvýznamnějších motivačních činitelů, ne všechny věznice mají k dispozici prostory pro realizaci tohoto druhu návštěv. Některé věznice, zejména nejpřísnějších typů, k těmto návštěvám přistupují spíše restriktivně, resp. nejsou povolovány vůbec.⁵²

Realizace návštěv

Návštěvy odsouzených se organizují v denní době zpravidla ve dnech pracovního volna nebo pracovního klidu.⁵³ V praxi však (s ohledem na personální zajištění průběhu návštěv) věznice organizují návštěvy v převážné většině v pracovních dnech. Návštěvy v pracovní dny jsou naopak předpokládány u obviněných.⁵⁴ Návštěvy se uskutečňují v návštěvní místnosti věznice, která je za tímto účelem vhodně upravená a vybavená. Termíny návštěv stanoví ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec.

Ochránce kritizoval postup některých věznic spočívající v neumožňování *ad hoc* určených návštěv o víkendech, kdy osoby blízké vězňeným osobám mají vzhledem ke svému pracovnímu volnu větší možnost vězně navštívit (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 3826/2008/VOP/MČ).

⁵¹ Ustanovení § 14 odst. 5 ZVV a ustanovení § 19 odst. 6 ZVTOS.

⁵² Bod 63 Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006.

⁵³ Ustanovení § 26 odst. 1 ŘVTOS.

⁵⁴ Ustanovení §44 odst. 4 ŘVV.

Návštěvníkům se umožní vstup do prostor věznice po předložení platného občanského průkazu nebo pasu, avšak neumožní se na základě potvrzení o ztrátě občanského průkazu místo občanského průkazu nebo pasu. Návštěva obviněného se přednostně umožní těhotným ženám, osobám starším, tělesně postiženým nebo s malými dětmi.⁵⁵

Pro návštěvníky odsouzených musí věznice zřídit a vhodně vybavit čekárny. V čekárně musí být k dispozici zákon o výkonu trestu odnětí svobody, prováděcí vyhláška, vnitřní řád věznice a základní informace zejména o finančních a materiálních záležitostech odsouzených a o zabezpečení zdravotní péče o ně.⁵⁶ V rámci VS jsou věznice vedeny k tomu, aby v návštěvních místnostech pro návštěvy odsouzených zpravidla zřídily dětský koutek.

Osoby uvedené na povolence k návštěvě, které se dostavily do věznice, tedy návštěvníci, jsou povinni se podrobit příslušným opatřením při vstupu do věznice. Nepovolené věci odevzdají po dobu návštěvy do úschovy věznice. Návštěvníkům v podnapilém stavu nebo pod vlivem návykových látek VS vstup do věznice neumožňuje.

V průběhu návštěv jsou návštěvníci povinni uposlechnout a řídit se pokyny a nařízeními zaměstnanců věznice. Zaměstnanec Vězeňské služby před návštěvou musí poučit odsouzené (resp. vzhledem k principům dobré správy i obviněné) a návštěvníky o stanovených pravidlech chování při návštěvě a oprávnění návštěvu přerušit nebo předčasně ukončit, jestliže odsouzený nebo návštěvníci přes upozornění porušují pořádek, kázeň nebo bezpečnost věznice.

Ochránce obdržel podněty, v nichž si návštěvníci odsouzeného stěžovali na skutečnost, že byli podrobeni osobní prohlídce. Ochránce konstatoval, že mezi oprávnění VS ČR patří i možnost provést osobní prohlídku osoby vcházející do areálu věznice. I v tomto případě je však pochopitelně nutné respektovat důstojnost této osoby, tzn. prohlídku musí provádět osoba stejného pohlaví, a zajistit prohlížené osobě soukromí.

Odsouzeným VS zpravidla umožňuje (pochopitelně mimo případy umožnění návštěv pouze v místnosti s oddělovací přepážkou) přivítat se a rozloučit se s návštěvou běžným společenským způsobem – např. podáním ruky. U osob blízkých vězeňská služba povoluje i jiný kontakt s odsouzeným (obejmutí, polibek). Pověřený zaměstnanec věznice může povolit kontakt odsouzených s nezletilým dítětem během návštěvy (např. pochování), avšak v případě, kdy vznikne důvodné podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí, pověřený zaměstnanec věznice kontakt přeruší. Obdobně věznice zpravidla postupují v případě

⁵⁵ Ustanovení § 44 odst. 3 ŘVV.

⁵⁶ Ustanovení § 27 odst. 1 ŘVTOS. Ač obdobnou úpravu ZVV či ŘVV postrádá s ohledem na principy dobré správy, mělo by totéž platit i pro návštěvníky obviněných, ohledně na to, že v každé vazební věznici je zřízeno rovněž oddělení pro VTOS, tudíž se v případě jejich návštěv ustanovení § 27 odst. 1 ŘVTOS uplatní taktéž.

VĚZEŇSTVÍ

návštěv obviněných, kde nepovolují pohyb dětí bez dohledu a doprovodu dospělých návštěvníků.

Ochránce vyhodnotil jako nepřípustnou formu omezení kontaktu s dítětem, když věznicе vymezila dílčí časový úsek v rámci návštěvy (stanovením počtu minut), kdy si mohl vězeň dítě pochovat (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 873/2009/VOP/MČ).

Návštěvy odsouzených ve věznici s dohledem a s dozorem se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnance VS. Návštěvy odsouzených ve věznici s ostrahou a ve věznici se zvýšenou ostrahou se uskutečňují zpravidla za dohledu zaměstnance či příslušníka VS.

Před započítáním a po skončení návštěvy se u obviněného nebo odsouzeného provede osobní prohlídka osobou stejného pohlaví.

V lůžkové části zdravotnického zařízení jsou návštěvy odsouzeného možné jen tehdy, jestliže s tím ošetřující lékař s ohledem na zdravotní stav dotyčného souhlasí. Je-li odsouzený umístěn ve zdravotnickém zařízení mimo objekty spravované VS, musí VS podmínky uskutečnění návštěvy projednat se zdravotnickým zařízením.

Opuštění věznice v souvislosti s návštěvou

V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice odsouzenému povolit opuštění věznice, lze-li mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. Jednou z možných kázeňských odměn je povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení. U odsouzeného ve věznici s dohledem může ředitel opuštění věznice povolit jednou za dva týdny, u odsouzeného ve věznici s dozorem jednou za měsíc a u odsouzeného ve věznici s ostrahou jednou za dva měsíce. O tomto povolení se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopisu, ze kterého je zřejmé, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

Taktéž mladistvému může ředitel na návrh vychovatele povolit opuštění věznice na 24 hodin. V potvrzení se mimo dobu a místo, kde se může mladistvý zdržovat, uvede rovněž, která z blízkých zletilých osob ho bude doprovázet. Potvrzení mladistvý i blízká zletilá osoba podepíše.

Odsouzené ženě, která před nástupem výkonu trestu řádně pečovala o své nezletilé dítě, lze po vyjádření příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí prodloužit dobu, po kterou je přerušen výkon trestu, až o 10 dnů v kalendářním roce k návštěvě dítěte, které se nachází v péči jiné osoby.

Návštěvy mladistvých

Návštěvy odsouzených ve věznici pro mladistvé se uskutečňují zpravidla za dohledu příslušníka VS. Návštěvníkům se umožní účast na kulturních a sportovních vystoupeních mladistvých i prohlídka prostor věznice včetně pracovišť.

Návštěvy doživotně odsouzených

Návštěvy odsouzených k trestu odnětí svobody na doživotí probíhají zpravidla odděleně od ostatních odsouzených. Těmto odsouzeným nelze přerušit výkon trestu nebo jim udělit kázeňskou odměnu spočívající v povolení dočasně opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení. Při návštěvě je většinou odsouzený od návštěvníka oddělen tzv. katrem.

4. BALÍČKY

Obviněný má právo jedenkrát za 3 měsíce přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Omezení se nevztahuje na balíčky obsahující oblečení zasílané za účelem jeho výměny (včetně spodního prádla a obuvi), knihy, denní tisk, časopisy a hygienické potřeby.⁵⁷ Mladistvý obviněný má právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg jedenkrát za dva měsíce.⁵⁸ Obviněný nemá právo na přijetí balíčku po dobu výkonu kázeňského trestu samovazby.⁵⁹ VS mu však zpravidla balíček vydá po jeho ukončení.

Odsouzený má právo dvakrát ročně, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg; tato omezení se nevztahují na balíčky obsahující prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost.⁶⁰ Mladistvý odsouzený má právo čtyřikrát ročně přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do 5 kg.⁶¹ Výše uvedená omezení nedopadají na přímé předání a převzetí vlastního oděvu, prádla a obuvi za účelem jejich výměny a převzetí hygienických potřeb. Jednou z možných odměn pro mladistvé odsouzené je mimořádné povolení balíčku.⁶² Naproti tomu jedním z možných kázeňských trestů pro mladistvé i dospělé odsouzené je jednak odnětí výhody vyplývající z předchozí odměny, jednak zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce (v tomto případě nikoli však pro odsouzené těhotné ženy nebo odsouzené ženy do 6 měsíců po porodu).⁶³

K dodržení intervalu pro přijetí balíčků se obviněným a odsouzeným vydávají potvrzení o právu na přijetí balíčku, o čemž se vede evidence,

Pravidla pro obviněné

Pravidla pro odsouzené

⁵⁷ Ustanovení § 16 odst. 2 ZVV.

⁵⁸ Ustanovení § 26 odst. 7 ZVV.

⁵⁹ Ustanovení § 22 odst. 7 ZVV.

⁶⁰ Ustanovení § 24 odst. 1 a 3 ZVTOS.

⁶¹ Ustanovení § 24 odst. 1 a 3 ZVTOS.

⁶² Ustanovení § 63 písm. f) ZVTOS.

⁶³ Ustanovení § 46 odst. 3 písm. l), ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) a h), ustanovení § 66 (zejm.) písm. c) ZVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

příčemž odsouzenému se předá balíček pouze po předložení platného potvrzení.⁶⁴

Balíček lze obviněnému a odsouzenému zaslat poštou nebo předat při návštěvě, a to i při návštěvě obviněného jeho obhájcem.⁶⁵

Nepřevzetí balíčku

VS balíček nepřeveze z pošty zpravidla tehdy, kdy je obviněný nebo odsouzený již propuštěn, vyhoštěn, vydán nebo předán do ciziny anebo zemřel. Dále vězeňská služba balíček nepřeveze zpravidla tehdy, pokud se jedná o balíček zasláný z ciziny, u kterého nebyly splněny podmínky podle příslušných celních předpisů, obviněný či odsouzený nesplnil požadavky celního úřadu při celním řízení, nezaplatil clo vyměřené celním úřadem, odmítl doplatit částku vyměřenou poštovním úřadem za doručení anebo nemá příslušnou finanční částku na zaplacení. VS také zpravidla odmítá balíček, který je zjevně poškozený nebo je zřejmé, že během přepravy došlo k úbytku na váze a vězeň nesouhlasí s jeho převzetím. Obvykle vězňice balíček rovněž nepřeveze tehdy, jestliže obviněný prokazatelně nesouhlasí s jeho převzetím nebo jde o balíček s věcmi majícími vztah k povolání, podnikatelské činnosti nebo zajištění dalšího vzdělávání a nebyl obviněnému povolen.

Obviněným, kteří byli přemístěni i na dobu přechodnou do jiné věznice, VS podle svých vnitřních pravidel balíček do této věznice dosílá. Pokud VS předpokládá, že se obviněný do jednoho týdne vrátí zpět do věznice, kam byl balíček zaslán, tak balíček ponechá v úschově v této věznici. Je-li obviněný umístěn ve zdravotnickém zařízení nebo lůžkové části ošetřovny věznice, rozhodne o vydání či vrácení balíčku nebo jeho části zaměstnanec pověřený ředitelem věznice na základě pokynů lékaře. Odsouzeným přemístěným na dobu přechodnou do jiné věznice se balíček vydá zpravidla po jejich návratu. Je-li odsouzený ve zdravotnickém zařízení, rozhodne o vydání balíčku zaměstnanec věznice na základě pokynů lékaře.

Kontrola balíčku

Balíčky obviněných i odsouzených podléhají kontrole orgánů VS ČR.⁶⁶ Obviněnému, resp. odsouzenému, se nepředávají věci, které odporují účelu vazby, resp. trestu, nebo které není dovoleno mít u sebe (v ubytovací místnosti, v cele), a zejména věci, kterými by mohl ohrozit život a zdraví vlastní nebo jiných osob. Nepředané věci se na náklady vězně odešlou zpět odesílateli.

Přijaté balíčky se evidují a vězňice potvrzují jejich příjem. Přijetí balíčku odsouzeným včetně údaje o jeho hmotnosti a poškození či neporušenosti obalu, pokud byl balíček zaslán poštou, potvrdí odsouzený v knize předání balíčků.

Zakázaný obsah balíčku

Balíček nesmí obsahovat cennosti, peníze, zbraně a střelivo, mobilní telekomunikační techniku, telekomunikační a radiokomunikační techniku,

⁶⁴ Ustanovení § 49 odst. 1–2 ŘVV, ustanovení § 32 odst. 1–4 ŘVTOS

⁶⁵ Ustanovení § 46 odst. 1, ustanovení § 47 odst. 2 a ustanovení § 48 odst. 1 ŘVV.

⁶⁶ Ustanovení § 16 odst. 3 ZVV a ustanovení § 24 odst. 2 ZVTOS.

záznamovou a výpočetní techniku a jejich součásti, návykové látky včetně rostlin nebo chemikálií k jejich přípravě, jedy, výbušné nebo pyrotechnické látky, výbušné předměty, nástražné výbušné systémy, léčiva, alkoholické nápoje (včetně piva), výrobky obsahující líh a jiné těkavé látky, výrobky ve skleněném obalu, potraviny podléhající rychlé zkáze, výrobky v tlakových nádobách (spreje), tiskoviny nebo materiály propagující národnostní, etnickou, rasovou, náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva.

VS v poučení pro odesílatele balíčků konkretizuje obsah nepovolených věcí tak, že v balíčku nesmí být potraviny podléhající rychlé zkáze nebo mající povahu epidemiologicky rizikových potravin⁶⁷ (např. maso a výrobky z masa, vejce, majonézy a výrobky s majonézou, mléko, mléčné výrobky, které neprošly tepelnou úpravou, lahůdkářské výrobky, měkké cukrářské výrobky, zmrzlinářské výrobky, zahradní a lesní ovoce, výrobky z luštěnin, včetně sójových, potraviny, které se musí tepelně upravovat nebo ohřívat, chlazená nebo mražená jídla). V případě balíčku mladistvému obviněnému mu VS nepředá tabákové výrobky.⁶⁸

Pokud má balíček vyšší než povolenou hmotnost nebo pokud obsahuje věci, které není dovoleno mít u sebe anebo jej vězněná osoba po rozbalení odmítne převzít, vrátí se balíček nebo jeho nepředaná část jako nová zásilka na náklady obviněného, resp. odsouzeného odesílateli. O nepředání balíčku nebo jeho části se vyhotoví písemný záznam s uvedením důvodu nepředání, který vězeň podepíše. Zakládá-li obsah balíčku nebo jeho nepředaná část důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestného činu odesílatelem balíčku, balíček nebo jeho nepředaná část se spolu s oznámením předá orgánu Policie ČR nebo jinému příslušnému orgánu, a jde-li o podezření ze spáchání trestného činu, příslušnému orgánu činnému v trestním řízení.⁶⁹

Na ochránce se počátkem roku 2010 obrátilo několik odsouzených, kteří namítali, že jim ve věznici nejsou z nárokového balíčku (zaslaného poštou v rámci ČR či osobně doručeného) vydávány tabákové výrobky opatřené jakýmkoliv jiným než českým kolkem (byť legálně v omezeném množství dovezené přes hranice příbuznými stěžovateli). Ochránce během šetření těchto případů zjistil, že vydávání tabákových výrobků ve věznicích bylo

⁶⁷ Podle vyhlášky č. 296/1997 Sb., kterou se stanoví pravidla pro výběr epidemiologicky rizikových potravin, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁸ Srov. příloha – poučení pro odesílatele – NGŘ 47/2007 v souvislosti s úpravou zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ust. § 18 písm. g) (tento zákon hovoří výslovně o zákazu prodeje tabákových výrobků osobám mladší 18 let; výslovně obsahuje zákaz podávání alkoholických nápojů těmto osobám).

⁶⁹ Ustanovení § 16 odst. 3 ZVV, ustanovení § 48 odst. 3 a 4 ŘVV, ustanovení § 24 odst. 2 ZVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

upraveno vnitřním pokynem, a to nepřiměřeně restriktivně, takže veškeré tabákové výrobky s jiným kolkem než kolkem státu, ze kterého byl balíček odeslán, nebyly ve věznici vydány, ale odevzdávány Celní správě. V současné době Ministerstvo financí doporučilo i s ohledem na stanovisko ochránce změnu vnitřního předpisu (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 5315/2009/VOP/MS).

V kázeňském řízení rozhoduje VS ČR o uložení kázeňského trestu (také jen „KT“) vězněné osobě, případně o opravném prostředku proti takto uloženému trestu. Do kázeňského řízení je v případě odsouzených zahrnuto rovněž udělování kázeňských odměn.¹ Současnou právní úpravu kázeňského řízení je možno v mnoha ohledech považovat za nedostatečnou, což ochránce zdůrazňoval již ve své zprávě z návštěv věznic v roce 2006. Rozhodnutí o uložení kázeňského trestu nepodléhá soudnímu přezkumu a nemá odkladný účinek (vyjma případů uvedených níže). Nadto, kázeňské rozhodnutí je *de facto* nepřezkoumatelné, neboť odsouzený usvědčený z kázeňského přestupku nemá možnost se odvolat ke kompetentnímu a nezávislému nadřízenému orgánu, jak to zdůrazňuje pravidlo č. 61 EVP.

Pokud dojde ze strany vězněné osoby k zaviněnému porušení některé povinnosti zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené, lze dané jednání kvalifikovat jako kázeňský přestupek. Za kázeňský přestupek je možno vězněným osobám uložit kázeňský trest, přičemž tento se neuloží, jestliže sledovaného účelu lze dosáhnout samotným projednáním kázeňského přestupku.²

Kázeňskými tresty u odsouzených jsou:

- důtka,
- snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- pokuta až do výše 1000 Kč,
- propadnutí věci,
- umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- umístění do samovazby až na 20 dnů,
- odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.³

¹ Ustanovení § 45 ZVTOS. U obviněných zákon s kázeňskými odměnami nepočítá.

² Srov. ustanovení § 46 odst. 2 ZVTOS. U obviněných oproti tomu dle § 22 odst. 1 ZVV platí, že „Méně závažný kázeňský přestupek lze vyřídit napomenutím nebo převedením obviněného z oddělení pro výkon vazby se zmírněným režimem do oddělení s běžným režimem.“

³ Ustanovení § 46 ZVTOS.

U určitých skupin odsouzených (typicky mladiství⁴ či těhotné ženy či odsouzení TPN) jsou kázeňské tresty stanoveny odlišně, zpravidla mírněji. Odsouzenému TPN lze uložit jen takové kázeňské tresty jako mladistvému (viz odkaz výše). Např. těhotným ženám a ženám, u nichž od porodu neuplynula lhůta 6 měsíců, lze uložit pouze důtku, propadnutí věci či odnětí výhody vyplývající z předchozí kázeňské odměny.⁵

Obviněným mohou být uloženy tyto kázeňské tresty:

- důtku,
- pokuta do výše 1000 Kč,
- zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb) až na dobu jednoho měsíce,
- propadnutí věci,
- umístění do samovazby až na 10 dní.⁶

Před uložením kázeňského trestu samovazby nebo u odsouzených celodenního umístění do uzavřeného oddělení musí být vězněná osoba prohlédnuta lékařem, zda je schopna tento trest vykonat. Následně musí být její zdravotní stav zkontrolován min. jedenkrát týdně. WHO naproti tomu poukazuje na to, že by lékaři neměli vydávat potvrzení, že je vězněná osoba zdravotně způsobilá vykonávat samovazbu popř. jiný druh trestu.⁷

Nejčastěji ukládaným kázeňským trestem u obviněných je důtku a dále zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby; u odsouzených je to umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů a dále důtku.⁸

⁴ Ustanovení § 64 ZVTOS stanoví, že mladistvému lze uložit (1) Za kázeňský přestupek lze mladistvému uložit jen některý z těchto kázeňských trestů: důtku, snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 2 kalendářních měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, propadnutí věci, umístění do uzavřeného oddělení až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení s mladistvými, celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 10 dnů, umístění do samovazby až na 10 dnů a odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

⁵ Ustanovení § 66 ZVTOS.

⁶ Ustanovení § 22 odst. 2 ZVV.

⁷ Coyle, Andrew. *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London : International Centre for Prison Studies, str. 56: „Doctors... should not collude in moves to segregate or restrict the movement of prisoners except on purely medical grounds, and they should not certify a prisoner as being fit for disciplinary isolation or any other form of punishment.“ – WHO, Health in Prison: A WHO Guide to the essentials in prison health, 2007.

⁸ Čerpáno ze statistiky VS za rok 2009. Dají-li se do souvislosti počty odsouzených v jednotlivých typech věznic (k 31. 12. 2009 – dostupné v ročence VS 2009) a počet kázeňských trestů za rok 2009 podle typů věznic, dojdeme k závěru, že nejméně KT je ukládáno doživotním vězňům (jen 0,06 KT/os. ročně). Naproti tomu nejvíce KT je ukládáno mladistvým (2,45 KT/os. ročně). Obdobně u obviněných je nejvíce kázeňsky trestaných mezi mladistvými (4,22 KT/ os. ročně). Zde je však třeba zohlednit, že obvinění se ve vazbě „střídají“ častěji než odsouzení ve výkonu trestu, což částečně zakrývá vypovídací hodnotu tohoto údaje. Překvapivě jsou častěji kázeňsky trestány obviněné ženy (1,11 KT/os. ročně) než muži (0,24 KT/os. ročně).

Při ukládání kázeňských trestů by měla být především náležitě prokázána vina vězněné osoby (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 829/2008/VOP/MON), přičemž vězněný musí mít možnost se k přestupku vyjádřit. Aplikace zásad přiměřenosti ukládaného kázeňského trestu a zákazu dvojího trestání vyplývá jak ze zákona, tak z EVP. Další zásady stanoví ŘVTOS a ŘVV (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 4059/2009/VOP/JPK a sp. zn.: 6098/2009/VOP/JPK).

Kázeňská pravomoc nad odsouzenými je svěřena generálnímu řediteli VS a ředitelům jednotlivých věznic. Další zaměstnanci VS mohou kázeňskou pravomoc vykonávat pouze na základě zmocnění generálního ředitele VS popř. s jeho souhlasem na základě zmocnění ředitelem věznice. Kázeňskou pravomoc nad obviněnými vykonává ředitel věznice nebo jím pověřený orgán VS.⁹

Prekluzivní lhůta pro uložení kázeňského trestu je u odsouzených stanovena na jeden rok od spáchání přestupku. Oproti tomu v případě obviněných zákon stanoví subjektivní lhůtu 15 dní, nejdéle však 1 měsíc od spáchání přestupku. Výrazně kratší lhůta u kázeňských přestupků páchaných obviněnými je přitom pochopitelná s ohledem na zpravidla krátkodobější povahu vazby.

Pro případ uložení kázeňského trestu umístění do uzavřeného oddělení, celodenního umístění do uzavřeného oddělení nebo umístění do samovazby by měla být mezi jinými standardy zacházení respektována především EVP, která ukládají, že trest samovazby může být uložen pouze ve výjimečných případech a na určitou dobu, která musí být co možná nejkratší (pravidlo 60.5 EVP). Pravidlo 60.3 EVP přitom zakazuje trestání umístěním v neosvětlené cele. Dále pravidlo 60.2 EVP stanoví, že tvrdost trestu má být úměrná kázeňskému přestupku; tuto zásadu lze dovodit i ze správního řádu,¹⁰ o jehož subsidiárním použití bude pojednáno níže. V kázeňské praxi je rovněž důležité, aby kázeňské tresty umístění do uzavřeného oddělení nebo samovazba nebyly vykonávány ve stejném prostředí. Je nutno reflektovat skutečnost, že jde o tresty odlišné. Vzhledem k výraznému omezení vězněného je v těchto případech nutné věnovat zvýšenou pozornost osobní prohlídce vězně s ohledem na to, aby u sebe neměl ve výkonu kázeňského trestu věci použitelné pro útěk, napadení příslušníků VS, či pro sebepoškození.¹¹ Cela, v níž se vykonávají tyto kázeňské tresty, musí být ze zákona vybavena lůžkem, stoličkou, umyvadlem s tekoucí pitnou vodou, elektrickým osvětlením a splachovacím záchodem. Matrace a lůžkoviny jsou při výkonu uvedených kázeňských trestů odsouzeným vydávány pouze na dobu určenou ke spánku.

Umístění do uzavřeného oddělení a samovazba

⁹ Ustanovení § 23 odst. 1 ZVV. Blíže viz ustanovení § 64 ŘVV.

¹⁰ Zejm. zásada přiměřenosti upravená § 2 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

¹¹ Považuji za vhodné zmínit, že uložení kázeňského trestu celodenního umístění do uzavřeného oddělení nebo samovazby automaticky znamená přefazení do „horší“ diferenciací skupiny.

**Opravné
prostředky**

Proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu může odsouzený podat do 3 dnů od oznámení/doručení stížnost.¹² Odkladný účinek má přitom pouze stížnost proti rozhodnutí o propadnutí věci. Obviněný může podat stížnost ve stejné lhůtě jako odsouzený, s tím rozdílem, že stížnost v tomto případě má odkladný účinek vždy, s výjimkou případu, kdy byl uložen trest umístění do samovazby a udržení pořádku a kázně ve věznici si výkon kázeňského trestu vyžaduje. Rozhodnutí o propadnutí nebo zabrání věci odsouzenému lze podrobit soudnímu přezkumu. V této souvislosti ochránce vytýkal VS ČR nedostatečné poučení při uložení kázeňského trestu propadnutí či zabrání věci. Poučení se v těchto případech totiž nelišilo od ostatních (poučení obsahovalo pouze možnost podání stížnosti). V tomto ohledu ochránce vítá, že jsou již formuláře pro rozhodnutí o uložení kázeňského trestu propadnutí či zabrání věci doplněny poučením o možnosti soudního přezkumu. Kázeňský trest obecně pak lze odsouzenému za podmínek stanovených zákonem¹³ prominout nebo upustit od výkonu jeho zbytku.

Soudnímu přezkumu podléhá v případě obviněných rozhodnutí o uložení kázeňského trestu pokuty, propadnutí věci a uložení ochranného opatření zabrání věci. O stížnostech proti těmto rozhodnutím rozhoduje okresní soud, v jehož obvodu se věznice nachází.

**Zahlazení
kázeňského
trestu**

Zákon zná jak u odsouzených, tak u obviněných možnost zahlazení kázeňského trestu. U odsouzených k zahlazení může dojít v případě, že vězněná osoba splní podmínky pro uložení kázeňské odměny. V takovém případě lze namísto udělení odměny zahladit kázeňský trest. K zahlazení dojde také v případě, že byl kázeňský trest uložen podmíněně¹⁴ a odsouzený ve stanovené lhůtě nespáchá další kázeňský přestupek. K zahlazení kázeňského trestu u obviněného může dojít v případě, že obviněný ve stanovené lhůtě po výkonu kázeňského trestu řádně plní své povinnosti. Nutno však podotknout, že na zahlazení kázeňského trestu v prvním případě (tedy v případě splnění podmínek pro udělení kázeňské odměny) není právní nárok – dikce zákona zní: „*lze namísto kázeňské odměny, zahladit...*“. Naproti tomu ve druhém případě zní dikce zákona jednoznačně: „*Nespáchá-li odsouzený během zkušební doby ... kázeňský trest se zahladí.*“ Pro úplnost je vhodné dodat, že i v případě nenárokového zahlazení by správní uvážení rozhodujícího orgánu nemělo výrazně vybočovat z běžné praxe v podobných případech (i s ohledem na zásady správního řízení, zejm. zásadu legitimního očekávání v § 2 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád). Na ne/zahlazení kázeňského trestu celá řada odsouzených citlivě reaguje, neboť zahlazení kázeňského trestu považují za zvýšení

¹² Bližší podmínky stanoví ustanovení § 60 ŘVTOS, dle kterého může být stížnost zamítnuta, kázeňský trest zrušen nebo zrušen a vrácen k novému projednání, přičemž se uplatňuje zákaz *reformatio in peius*.

¹³ Ustanovení § 53 ZVTOS.

¹⁴ Za podmínek ustanovení § 46 odst. 4 ZVTOS.

šance na úspěch návrhu na podmíněné propuštění. Ochránci jsou z praxe známy případy, kdy je odsouzený podmíněně propuštěn i přes negativní stanovisko k propuštění z věznice, opírající se velmi často právě o kázeňské trestání.

Na řízení podle ZVTOS se nevztahuje zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále také „správní řád“)¹⁵ a rovněž ZVV vylučuje aplikaci správního řádu na kázeňské řízení.¹⁶ Postup při projednávání kázeňského přestupku však stanoví alespoň v obecné rovině ŘVTOS, potažmo ŘVV, kázeňské řízení je ve značné míře formální. O kázeňském přestupku se sepíše záznam na předepsaném tiskopisu,¹⁷ kde se uvedou konkrétní údaje, na základě kterých je možno rozhodnout o vině vězněné osoby (jednání, ve kterém je spatřován kázeňský přestupek a okolnosti spáchání), přičemž ŘVTOS a ŘVV obsahují demonstrativní výčet důkazních prostředků. I zde platí, že vězněná osoba musí mít právo se k přestupku před uložením kázeňského trestu vyjádřit. Rozhodnutí o uložení kázeňského trestu musí mít písemnou formu. Mělo by přitom být natolik konkrétní, aby se vyloučila nesrozumitelnost či nepřezkoumatelnost rozhodnutí.¹⁸ Místo doručení rozhodnutí se zde uplatňuje oznámení, které vězněná osoba potvrdí podpisem. Ochránce v praxi narazil na případ, kdy k sepsání záznamu o kázeňském přestupku došlo až měsíc po činu, vyjádření k tomuto zápisu bylo odsouzenému umožněno dokonce až za další měsíc po provedení tohoto zápisu. Odsouzený se mohl k zápisu o kázeňském přestupku vyjádřit až v den, kdy mu bylo doručeno rozhodnutí o udělení kázeňského trestu, což však bylo téměř měsíc poté, co mu byl příslušný kázeňský trest uložen. Z tohoto důvodu nemohlo dojít při ukládání kázeňského trestu ani k zohlednění skutečností uváděných odsouzeným ve vyjádření k zápisu o kázeňském trestu. Navíc na den, kdy bylo odsouzenému umožněno vyjádřit se k zápisu o kázeňském trestu byl stanoven den nástupu do výkonu kázeňského trestu, takže stížnost proti udělení mohl podat až během jeho výkonu a rozhodnuto o jejím vyřízení

**Subsidiarita
správního
řádu**

¹⁵ Ustanovení § 76 odst. 1 ZVTOS.

¹⁶ Ustanovení § 24 ZVV.

¹⁷ Obdobně v případě udělení kázeňské odměny.

¹⁸ Srovnej usnesení Ústavního soudu ČR I. ÚS 1785/08, kterým Ústavní soud odmítl mj. návrh odsouzeného na zrušení těch ustanovení ZVTOS, která vylučují aplikaci správního řádu na kázeňské řízení. V usnesení se Ústavní soud vyjádřil i k ne/přezkoumatelnosti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu: „K námitce stěžovatele o neformálnosti a nepřezkoumatelnosti napadených rozhodnutí konstatuje Ústavní soud, že na rozhodnutí o kázeňských trestech nelze klást nároky srovnatelné např. s rozhodnutím správního orgánu nebo soudu. V kázeňském řízení vystupuje významněji požadavek na flexibilitu rozhodování a snaha udržovat pořádek a bezpečnost ve věznicích v reálném čase. Napadené rozhodnutí o uložení kázeňského trestu obsahuje dostatečně přesnou specifikaci rozhodujícího orgánu i odsouzeného, výrokovou část, popis skutku, závěr o porušení konkrétní právní (resp. vnitřní) normy vymezeným skutkem a poučení o opravném prostředku, datum a podpis. Rovněž z rozhodnutí o stížnosti je dostatečně seznatelné, kdo, kdy, proč a jakým způsobem rozhodl.“

bylo až v době, kdy odsouzený měl již vykonáno 7 dní kázeňského trestu umístění na uzavřené oddělení. Obecné penologické zásady přitom požadují, aby kázeňské přestupky byly vyřizovány včas bez zbytečných průtahů, záznam má být proveden zpravidla v den spáchání předmětného skutku. Efektivita trestu (jakéhokoli) totiž nespočívá v jeho tvrdosti, ale především v rychlosti a neodvratitelnosti.¹⁹ Do jisté míry lze častá pochybení v kázeňském řízení přisuzovat právě neexistující komplexní právní úpravě.

Přes výslovné vyloučení aplikace správního řádu na kázeňské řízení²⁰ panují v otázce subsidiární aplikace správního řádu na kázeňské řízení určité nejasnosti. A to zejm. v souvislosti s účinností nového správního řádu od 1. 1. 2006, který obsahuje řadu ustanovení, která umožňují aplikovat správní řád v situaci, kdy zvláštní předpis konkrétní procesní úpravu řízení neobsahuje.²¹ Vzhledem k nepřilíš podrobné úpravě kázeňského řízení, a to jak hmotněprávní, tak procesněprávní, neexistuje v zákoně o výkonu trestu např. možnost zrušit pravomocně, byť neoprávněně uložený kázeňský trest. Tento nedostatek je nově²² zčásti řešen vnitřním předpisem VS ČR.²³ Novost úpravy spočívá v možnosti využít ke zmírnění nepříznivého dopadu výkonu neoprávněně uloženého či nepřiměřeně přísného kázeňského trestu jednorázové prodloužení vycházek, umožnění telefonátu nebo návštěv, rozšíření osobního volna a sledování televizních programů, používání dalších věcí, jednorázový nákup potravin a věcí osobní potřeby, a to i bez splnění případné podmínky pro udělení kázeňské odměny nebo mimo rámec přiznané dostupné skupiny vnitřní diferenciací. U obviněného se jedná o možnost zařazení do oddělení se zmírněným režimem, použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, při návštěvě přijetí většího počtu osob nebo přijetí návštěvy za dobu kratší než dva týdny apod. Samotným procesem zahlázení takového kázeňského trestu se rozumí (slovy vnitřního předpisu) „učinit opatření ke znečitelnění zápisu o uloženém kázeňském trestu v příslušné dokumentaci, včetně provedení patřičných záznamů ve Vězeňském informačním systému“.

Otázkou však zůstává, zda by nebylo namístě v případech neoprávněně uloženého či nepřiměřeně přísného kázeňského trestu, zejm. s ohledem

¹⁹ Bliže viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 6098/2009/VOP/JPK.

²⁰ ZVTOS vylučuje aplikaci správního řádu na všechna řízení podle tohoto zákona. ZVV vylučuje správní řád pouze v případě kázeňského řízení.

²¹ Srovnej ustanovení § 1 odst. 2, ustanovení § 177, ustanovení § 180 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

²² S účinností k 1. 4. 2010.

²³ Srovnej: „Ředitel věznice může zahladit kázeňský trest, který byl již zcela nebo zčásti vykonán, jestliže výsledky šetření stížnosti odsouzeného na postup při kázeňském řízení na základě dodatečně zjištěných skutečností, které v době kázeňského řízení nebyly dostatečně známy, odůvodňují závěr, že k uložení kázeňského trestu nebyly splněny všechny stanovené podmínky pro jeho uložení, nebo byl uložený kázeňský trest zcela nepřiměřeně přísný.“

na zásadu zákonnosti veřejné správy, postupovat s využitím mimořádných opravných prostředků ve správním řádu a rozhodnutí o uložení kázeňského trestu zrušit namísto výmazu gumou či „přeškrtnutím“ (znečitelnění zápisu). Obdobně i v případě zahlazení oprávněně uloženého kázeňského trestu nedochází ke znečitelnění kázeňského trestu, ale rozhodnutí o zahlazení kázeňského trestu odsouzeným se poznamená ve stanoveném tiskopisu v části „Změna rozhodnutí“, kde se uvede stručně odůvodnění.

Pro úplnost je vhodné dodat, že na návrh Nejvyššího správního soudu Ústavní soud dne 30. 6. 2011 zrušil ustanovení § 76 odst. 6 ZVTOS vylučující soudní přezkum rozhodnutí v kázeňském řízení.²⁴ Ústavní soud v případě konstatoval, že současná právní úprava nerozlišuje mezi závažností jednotlivých kázeňských trestů s ohledem na jejich dopad na postavení odsouzeného. Nález Ústavního soudu tedy nesměřuje k paušálnímu přezkumu kázeňských rozhodnutí, ale spíše k přezkumu těch rozhodnutí, která výrazným způsobem zasahují do osobní integrity odsouzeného (zejm. umístění do uzavřeného oddělení, umístění do samovazby). Otázkou zůstává, zda zákonodárce svěří soudní přezkum těchto rozhodnutí obecným soudům či jej svěří správním soudům. S tím souvisí i otázka případného zpoplatnění návrhu na soudní přezkum těchto rozhodnutí.

Přestože ZVTOS (ZVV) stanoví, že se na řízení podle tohoto zákona nevztahuje správní řád, aplikace základních zásad činnosti správního orgánu tím není dotčena. Správní řád totiž ve společných ustanoveních odkazuje na tyto základní zásady, které se mají použít při výkonu veřejné správy i v případech, kdy zvláštní zákon stanoví, že se správní řád nepoužije, ale sám úpravu odpovídající těmto zásadám neobsahuje.²⁵ Základní zásady obsažené ve správním řádu vycházejí z obecných principů obsažených v ústavním i mezinárodním právu, tedy v právních normách vyšší právní síly, než je zákon. Lze tedy dokonce říci, že tyto zásady by měly platit automaticky i bez toho, aby na ně odkazovalo citované ustanovení. Mezi základní zásady správního řízení patří mimo jiné zásada zjištění stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti (nazývaná též tzv. zásada materiální pravdy). Ustanovení § 3 správního řádu stanoví, že „navyplývá-li ... ze zákona něco jiného, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro soulad jeho úkonu²⁶ s požadavky uvedenými v ustanovení § 2 správního řádu, tedy mimo jiné se zásadou legality, zásadou zákazu zneužití pravomoci a správní úvahy a zásadou nestranného přístupu.

**Zásady pro
rozhodování
ve veřejné
správě**

²⁴ Srov. nález pléna Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010 sp. zn.: Pl. ÚS 32/08 dostupný v databázi NALUS na www.concourt.cz

²⁵ Srov. ustanovení § 177 správního řádu s odkazem na zásady uvedené v ustanoveních §§ 2–8 správního řádu.

²⁶ Úkonem správního orgánu bude v našem kontextu nejčastěji vydání rozhodnutí o uložení kázeňského trestu.

In dubio pro reo Ochránce často vytýká VS ČR ignorování zejm. zásady materiální pravdy. Opakovaně ochránce požadoval v případech návrhu na kázeňské trestání za sebepoškozování, aby nejprve došlo k lékařskému vyšetření odsouzeného. Účelem vyšetření je zjistit příčinu jednání odsouzeného. Pouze pokud lékař stanoví, že se jedná o manipulativní nebo nátlakové účelové jednání, lze mít za prokázanou vinu odsouzeného, a tedy i přičitatelnost. Pouze v takovém případě lze za takové jednání uložit kázeňský trest. V opačném případě (například pokud se jedná o projev psychické nemoci, jejímž důsledkem je omezení rozpoznávacích nebo ovládacích složek vůle) nelze za sebepoškozující chování trestat. V praxi je uvedené posuzování komplikované, ochránci je zřejmé, že celá řada odsouzených se tímto způsobem (sebepoškozováním) snaží získat přístup k „lepšímu ubytování“ či k návykovým lékům. Vždy je však třeba posoudit před případným kázeňským trestáním příčiny takového jednání u každého jednotlivého odsouzeného. Přitom je nutno zohlednit i zásadu *in dubio pro reo* (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 5977/2009/VOP/JPK).

Maření výkonu úředního rozhodnutí Často je v souvislosti s jednáním majícím znaky kázeňského přestupku podáváno trestní oznámení pro podezření ze spáchání nejčastěji trestného činu maření výkonu nebo účelu trestu a vazby.²⁷ Z judikatury Nejvyššího soudu plyne několik určujících znaků, které by mělo jednání, ve kterém je spatřováno maření výkonu nebo účelu trestu a vazby, naplňovat, aby mohlo být uvažováno o spáchání trestného činu, nikoliv pouze kázeňského přestupku. Závažným jednáním naplňujícím znaky skutkové podstaty trestného činu proto nebude ojedinělý méně intenzivní akt, který nebude reálně spojen s mařením či podstatným ztížením výkonu rozhodnutí. Závažnost jednání je třeba posuzovat podle jeho povahy, rozsahu, intenzity, délky jeho trvání a následku ve vztahu ke stupni porušení zájmu chráněného příslušným ustanovením trestního zákona.²⁸ Nebylo-li podezření ze spáchání trestného činu odloženo,²⁹ je zpravidla věc odevzdána VS ke kázeňskému projednání.

Ne bis in idem Ze stížností, které ochránce řeší, vyplývá – mezi veřejností panující – určitá nejasnost při aplikaci zásady zákazu dvojího potrestání za týž skutek. Dochází k tomu nečastěji v případě, kdy je odsouzenému pravomocně uložen kázeňský trest a nezářídka následně zahájeno trestní stíhání.³⁰ Dle ZVTOS a ZVV se nevylučuje trestní stíhání uložením kázeňského

²⁷ Dle ustanovení § 337 odst. 1 písm. f) a g) zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník. Do 1. 1. 2010 ustanovení § 171 odst. 1 písm. e) trestního zákona z roku 1961 Sb.

²⁸ Za závažné jednání směřující ke zmaření účelu trestu je považováno např. soustavné poskytování drog odsouzeným a usnadňování nedovolené činnosti odsouzených. Naopak odmítání stravy, resp. jiné úmyslné sebepoškozování obviněného trestným činem není. (Usnesení NS sp. zn. 6 Tdo 1266/2007, srov. přiměřeně usnesení NS sp. zn. 5 Tdo 794/2003).

²⁹ Ve smyslu § 159a trestního řádu.

³⁰ Jedná se o situaci, kdy kázeňský přestupek a podezření ze spáchání trestného činu se zakládá na totožném jednání odsouzeného.

trestu, je-li skutek trestným činem.³¹ Oproti tomu trestní řád stanovuje nepřipustnost trestního stíhání, pokud již bylo o skutku dříve pravomocně rozhodnuto, či stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.³² Z judikatury a rovněž z anglického textu Úmluvy³³ vyplývá, že zásada *ne bis in idem* se vztahuje i na konflikt přestupkového a trestního řízení, a to za předpokladu, že jde o přestupek trestního charakteru.³⁴ Nadto judikatura Nejvyššího soudu³⁵ upozorňuje na to, že ne každé pravomocné rozhodnutí o přestupku vytváří překážku věci rozhodnuté pro trestní stíhání ohledně téhož skutku. Pokud se rozhodnutí o uložení kázeňského trestu a trestní stíhání týkají sice téhož skutku (totožnost skutku), avšak znaky příslušných skutkových podstat na tento skutek aplikovaných nejsou alespoň zčásti stejné (totožnost skutkových podstat), zásada *ne bis in idem* zůstává nedotčena.³⁶

Mimo jiné i s ohledem na znění ustanovení § 58 odst. 1 ŘVTOS,³⁷ se jeví jako vhodné nevyčkávat na výsledek šetření Policie ČR (pokud bylo podáno trestní oznámení) ve věci podezření ze spáchání trestného činu, ale pokud pro to jsou splněny předpoklady ve smyslu výše uvedeného a vina byla náležitě prokázána, odsouzeného kázeňsky trestat.

³¹ Ustanovení § 55 odst. 2 ZVTOS a § 23b odst. 2 ZVV.

³² Ustanovení § 11 odst. 1 písm. f), g), h) a j) trestního řádu. Písmena f), g) a h) můžeme v tomto případě opomenout, jelikož se vztahují pouze na zákaz opakovaného trestního stíhání. Stejně i ohledně čl. 40 odst. 5 LZPS. Vyhlášenou mezinárodní smlouvou pod písm. j) je myšlen čl. 4 protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod: „Nikdo nemůže být stíhán nebo potrestán v trestním řízení podléhajícím pravomocí téhož státu za trestný čin, za který již byl osvobozen nebo odsouzen konečným rozsudkem podle zákona a trestního řádu tohoto státu.“

³³ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/117.htm> [ověřeno dne 5. září 2010].

³⁴ Trestní charakter přestupku ESLP dovozuje z toho, že norma má obecný charakter, obrací se na všechny občany a že uložená sankce má charakter trestu majícího odradit od dalšího spáchání. Viz rozhodnutí NS sp. zn. 5 Tdo 166/2006. Z tohoto pohledu nelze na kázeňské přestupky nahlížet jako na přestupky mající trestní charakter. ZVTOS je určen partikulární skupině lidí, a jako takový nemůže mít obecný charakter. Rovněž zájem chráněný ZVTOS a trestním zákonem není totožný. Uvedená judikatura považuje za přestupek trestního charakteru např. přestupek dle § 47 zákona č. 200/1990 Sb. (tento závěr považuji za kontroverzní, už vzhledem k výše zmíněnému návrhu NSS k ÚS na zrušení soudní nepřezkoumatelnosti kázeňských rozhodnutí).

³⁵ Srov. usnesení NS sp. zn. 3 Tdo 1026/2006, 5 Tdo 527/2008, 4 Tdo 399/2009.

³⁶ O totožnosti skutku a zároveň totožnosti skutkových podstat by bylo možno uvažovat např. v případě trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 zákona č. 40/2009 a přestupku dle ustanovení § 22 odst. 1 písm. h) zákona č. 200/1990 Sb.

³⁷ „O uložení kázeňského trestu je třeba rozhodnout co nejdříve po zjištění kázeňského přestupku a jeho náležitém objasnění.“

X.

Zajištění vnitřní bezpečnosti

1. POVINNOSTI VĚZNĚNÝCH OSOB

Povinnosti vězňů směřující k zajištění vnitřní bezpečnosti jsou v základní rovině upraveny v ZVTOS, ZVV a patří k nim především dodržování vnitřního řádu věznice, pořádku a kázně, ať už ve vazbě či ve výkonu trestu. K základním povinnostem odsouzeného i obviněného dále patří povinnost podrobit se osobním a lékařským prohlídkám či strpět kontrolu osobních věcí.¹

Odsouzení jsou pochopitelně povinni strpět ve výkonu trestu omezení či zbavení některých práv. Ve smyslu zabezpečení účelu výkonu trestu jsou omezena některá práva a svobody. Jedná se zejména o právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, právo na svobodu pohybu a pobytu, právo na zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání. Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

1.1 Vnitřní předpisy stanovující povinnosti vězněným osobám

Řadu povinností vězněným osobám stanoví vnitřní předpisy vězeňské služby. Někteří odsouzení projeví zájem se s těmito předpisy, popř. jejich částí, kde jsou jim uloženy povinnosti (nebo naopak garantována nějaká práva), seznámit. Ochránce se v praxi setkal i s případy, že se vězněná osoba domáhala poskytnutí interního předpisu vězeňské služby; daný požadavek vězněné osoby opírají o zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím (dále jen „zákon o svobodném přístupu k informacím“). VS se k takovým požadavkům stavěla rezervovaně, avšak ochránce se domnívá, že obecně vězňům takové právo svědčí.²

¹ Blíže ustanovení. § 28 a násl. ZVTOS a ustanovení § 21 ZVV.

² Rovněž viz Hussein, F. Zpřístupňování interních předpisů ve veřejné správě. Správní právo, r. 2007, č. 4–5, s. 211–216.

Ve stručnosti lze říci, že na ústavní rovině se předmětné právo opírá o čl. 17 odst. 1 a 2 LZPS.³ Jeho omezení je konkretizováno čl. 17 odst. 4 LZPS, dle kterého „[S]vobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“. Zákon o svobodném přístupu k informacím přitom navazuje na čl. 17 odst. 5 LZPS, dle kterého „[S]tátní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon“.

Zákon o svobodném přístupu k informacím přitom představuje přechod od koncepce diskrétnosti veřejné správy k principu publicity správy,⁴ přičemž tento princip je hlavním vodítkem při interpretaci zákona o svobodném přístupu k informacím ve sporných případech (lze říci, že nyní mají v zásadě všichni právní nárok na přístup ke všem informacím kromě těch, které jsou zvláštním zákonem taxativně a pouze z nezbytných důvodů vyloučeny).⁵ Takový případ představuje např. § 11 odst. 1 písm. a) zákona o svobodném přístupu k informacím, dle kterého „[P]ovinný subjekt může omezit poskytnutí informace, pokud: a) se vztahuje výlučně k vnitřním pokynům a personálním předpisům povinného subjektu“; právě na toto ustanovení se vězeňská služba v konkrétním případě odvolávala.

V tomto směru ochránce uvádí, že ve většině případů budou mít interní předpisy vězeňské služby dopad i vně systému vězeňské služby a dotknou se právní či osobní sféry vězněné osoby (např. otázky týkající se používání donucovacích prostředků, nakládání s finančními prostředky vězněných osob atd.), což bude zakládat právo vězně na to, s interním předpisem se seznámit. Lze odkázat např. na judikaturu Nejvyššího správního soudu, v jehož rozsudku ze dne 30. 4. 2008, č.j. 4 As 20/2007 – 64, se praví, že „[T]ýkají-li se (...) ‚interní pokyny‘ výkonu veřejné správy, tedy činnosti povinného subjektu, jakožto orgánu veřejné moci, navenek, ve vztahu k veřejnosti a upravují-li aplikační postupy stran jednotlivých ustanovení zákona č. 326/1999 Sb., nelze je, jakkoli jsou takto označeny, považovat za informace vyloučené z práva na jejich poskytnutí těm, jichž se postupy v nich

³ „Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.“

„Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.“

⁴ Korbelt, F. a kol. Právo na informace. Zákon o svobodném přístupu k informacím. Zákon o právu na informace o životní prostředí. Komentář. 2. vydání. Praha : Linde, a.s., 2005, s. 19.

⁵ Mikule, V. in Hendrych, D. a kol. Správní právo. Obecná část. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 515.

upravené bezprostředně týkají.“^{6, 7} Problematiku aplikačních postupů dle citovaného zákona (o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů) Policií ČR lze přitom dle názoru ochránce pojímat jako analogickou k aplikačním postupům VS ČR vůči vězněným osobám. Z citovaných judikátů pak lze dovodit, že okruh interních předpisů, které lze ze zpřístupnění dle zákona o svobodném přístupu k informacím vyloučit, bude poměrně malý, neboť prakticky každý se vztahuje k nějaké činnosti orgánu veřejné správy či jeho pracovníků vůči třetím osobám.

Na druhou stranu nepovažuje ochránce v souladu s čl. 17 odst. 4 LZPS právo na přístup k informacím za bezbřehé a lze je zákonem omezit, je-li to v demokratické společnosti nezbytné s ohledem na „ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti“. V podmínkách činnosti VS je představitelné zejména odmítnutí poskytnutí (části) interního předpisu s ohledem na bezpečnostní otázky; vždy je však třeba v souladu s čl. 4 odst. 4 LZPS šetřit podstatu a smysl dotčeného základního práva.⁸

1.2 Monitoring nepovolených látek

Jedním z důležitých prvků kontroly plnění účelu trestu ve věznici je provádění monitoringu výskytu omamných a psychotropních látek (dále jen „OPL“). OPL v těle vězněné osoby se zjišťuje jednak soupravou k detekci OPL v moči a dále detektorem k orientačnímu vyšetření dechu na přítomnost alkoholu.

K základním povinnostem jak obviněného, tak odsouzeného patří zákaz přechovávání a konzumace alkoholických nápojů a jiných návykových látek. Ke zjištění, zda vězněná osoba nepřechovává OPL, provádí VS prohlídky míst, kde jsou vězni ubytováni, kde pracují a shromažďují se, a dále osobní prohlídky. Je-li prováděna prohlídka osobních věcí, měla by být vězněná osoba přítomna. Přitom četnost prohlídek závisí na okolnostech. Vzhledem k rušivé povaze prohlídek je třeba věnovat zvýšenou pozornost respektování důstojnosti prohledávané osoby. Osobní prohlídky by nikdy neměly být prováděny bezdůvodně a neměly by představovat formu trestu. Pokud existuje důvodné podezření, že vězeň u sebe OPL skrývá, je na

⁶ Obdobně pak rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12. 4. 2006, č. j. 10 Ca 196/2004-41 (č. 928/2006 Sb. NSS) ve vztahu k interním předpisům Hasičského záchranného sboru ČR).

⁷ Širokou povinnost publicity interních předpisů orgánů veřejné správy lze dovodit i z odborné literatury, např. cit. lit. Korbel, F. a kol., s. 129 či Kužvart, P., Černošou, P. K právu na získávání informací od správních úřadů. Praha : Ateliér životního prostředí, 2003, s. 22.

⁸ Blíže k aplikačním a interpretačním postupům, pojmu informace a dalším souvisejícím otázkám viz např. instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 13/2008-SOSV-SP, kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

místě provést důkladnou osobní prohlídku, při dodržení základních pravidel. Pokud existuje důvodné podezření, že vězeň skrývá OPL ve svém těle (myšleno v trávicím traktu), měl by být pod důsledným dozorem do doby, než z něho přirozenou cestou vyjdou. Tím není dotčena možnost provést prohlídku per rektum při podezření, že vězněná osoba pronáší OPL v konečníku, nicméně pouze v důvodných případech a toliko lékařem. Provedení samotné prohlídky musí současně respektovat důstojnost vězněné osoby.⁹ ESPL shledal porušení čl. 3 Úmluvy v požadavku, aby se vězeň svlékl při osobní prohlídce v přítomnosti ženy (*Valašinas v. Lithuania, rozsudek senátu ESPL ze dne 24. 7. 2001, stížnost č. 44558/98*),¹⁰ nebo ve způsobu provádění některých osobních prohlídek – jejich velké četnosti a použitých metodách (*Van der Ven v. the Netherlands, rozsudek senátu ESPL ze dne 4. 2. 2003, stížnost č. 50901/99*)¹¹ anebo ve způsobu, kdy osobní prohlídky probíhají před ostatními vězni, bez existence speciálního prostoru pro tyto prohlídky (*Malenko v. Ukraine, rozsudek senátu ESPL ze dne 19. 2. 2009, stížnost č. 18660/03*).¹²

Ke zvýšené četnosti kontrolních testů na přítomnost OPL v moči se vyjadřoval i ochránce v případě odsouzeného, u kterého služební pes našel a označil prášek jako OPL. Na základě těchto skutečností byl proveden téhož dne kontrolní test na přítomnost OPL v moči s negativním výsledkem. Testování se opakovalo i následující den, kdy odsouzený test odmítl s odůvodněním, že předešlého dne byl test negativní. V daném případě však nebylo shledáno pochybení VS. Provádění monitoringu moči je, dle úsudku ochránce, zásahem do soukromí vězně, a jako takový musí být tento zásah nejen v souladu se zákonem, ale rovněž musí být naplněna zásada přiměřenosti. V tomto ohledu bylo konstatováno, že v daném případě požadavek na poskytnutí vzorku moči dva po sobě jdoucí dny není nepřiměřený a neakceptovatelný zásah do soukromí odsouzených osob, zejm. s přihlédnutím k nálezu podezřelého prášku u odsouzeného.

⁹ Srov. Prohlášení WMA k osobním prohlídkám vězňů, Budapešť, 1993 (revize 2005) dostupné z <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b5/index.html> [ověřeno dne 5. září 2010]

¹⁰ Viz část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura.

¹¹ Pan Van der Ven byl umístěn do mimořádně střeženého nizozemského zařízení (EBI) kvůli tomu, že byl usvědčen z velmi závažných trestných činů. Týdně byl podrobován tělesným prohlídkám zahrnujícím prohlídku konečníku. Prohlídky se konaly často i vícekrát týdně (při prohlídce cely, při návštěvě lékaře, psychologa, zubaře, kadeřníka, de facto kdykoliv opustil celu), a to po dobu tří a půl roku. Nutno dodat, že sám odsouzený k prohlídkám svým chováním nezavdal příčinu. ESPL s ohledem i na další podmínky v EBI shledal v tomto případě porušení čl. 3 Úmluvy.

¹² ESPL v tomto případě znovu zopakoval, že jakkoliv jsou osobní prohlídky nutností pro snížení bezpečnostního rizika ve věznicích, musí být nicméně prováděny přiměřeným způsobem. Pan Malenko byl ve věznicích zaměstnán. Před příchodem do továrny ve věznicích a při odchodu z ní byl podrobován osobní prohlídce, kdy se musel zcela svléknout za přítomnosti dalších odsouzených, bez existence jakékoliv zástěny a v jakémkoliv počasí. V tomto případě bylo opět konstatováno porušení čl. 3 Úmluvy.

Ochránce se ve své praxi setkal s mnoha případy, kdy byl pozitivní test na přítomnost OPL v moči zpochybňován samotným odsouzeným, zpravidla s odůvodněním, že bere léky obsahující např. benzodiazepiny, případně s odvoláním na jiného odsouzeného, který se následně přizná, že pozitivně testovanému vhodil do pití „nějaký prášek“. V těchto situacích je nanejvýš důležité zohlednit zásadu materiální pravdy. Má-li být odsouzený v takové situaci kázeňsky trestán, je zapotřebí spolehlivě zjistit vinu odsouzeného resp. spolehlivě vyvrátit případné protiargumenty. Podle vnitřních předpisů VS ČR je nutné – pokud má být odsouzený za pozitivní test kázeňsky trestán – ověřit výsledek testu v akreditované toxikologické laboratoři. Přitom musí být dodržovány stanovené postupy pro uchování vzorku moči. Konfirmace při pozitivní dechové zkoušce na přítomnost alkoholu se provádí rozbořem vzorku krve v akreditované laboratoři.

Problémy v praxi působí neshoda výrobce testovací soupravy a GŘ VS ČR ohledně doby, po kterou se v těle uchovávají látky způsobivé ovlivnit výsledek testu (jeho pozitivitu), které se do těla odsouzeného dostanou požitím léků. Ochránce řešil podnět odsouzeného, kterému byl ze zdravotních důvodů podán lék Apaurin (Diazepamum). Tím měl být dle odsouzeného ovlivněn výsledný stav moče (pozitivita na benzodiazepiny). Při šetření bylo přihlédnuto ke zdravotnímu stavu pacienta, poskytnuté dávce léku i způsobu aplikace léku. Následně na základě vyžádání VS ČR poskytl Ústav toxikologie a soudního lékařství v Praze informace o možnosti přítomnosti metabolitů benzodiazepinů v moči po dobu až 220 hodin od aplikace léčiva (v daném případě byl test proveden po třech dnech od aplikace léčiva). V návaznosti na to byl kázeňský trest odsouzenému zahrazen.

1.3 Osobní prohlídky, prohlídky cel

Podle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážní, ve znění pozdějších předpisů (dále je ZVJS),¹³ je příslušník VS ČR oprávněn provést u osoby ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody osobní prohlídku a prohlídku jejích věcí, prohlídku těla, snímání daktyloskopických otisků a pořizování obrazových záznamů. Rovněž je oprávněn nařídít, aby se tato osoba podrobila lékařské prohlídce. Lékařskou prohlídku však provádí pouze lékař. Osobní prohlídku a prohlídku těla může provést pouze osoba stejného pohlaví nebo lékař. Odběr krve provede na žádost příslušníka Vězeňské služby pouze lékař nebo odborně způsobilý zdravotnický pracovník.¹⁴

¹³ Ustanovení § 11 odst. 1 a 2 ZVJS.

¹⁴ Srov. pravidla 54.1 a násl. EVP.

Při střežení objektů je příslušník VS ze zákona¹⁵ oprávněn taktéž zjišťovat totožnost osob, které vstupují do objektu nebo se v něm nacházejí, prohlížet jejich zavazadla i věci a prohlížet dopravní prostředky při vjezdu i výjezdu. Při důvodném podezření, že osoba má u sebe zbraň nebo jinou věc, kterou by mohla narušit výkon vazby nebo výkon trestu odnětí svobody (nebo výkon zabezpečovací detence nebo bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství nebo ministerstva) nebo kterou neoprávněně vynáší ze střeženého objektu, může příslušník provést její osobní prohlídku a takovou zbraň nebo jinou věc odebrat.

Příslušník VS ČR je povinen jednat s vězňenými osobami vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabráňovat krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami, a to i mezi nimi navzájem. Při provádění služebních zákroků a služebních úkonů je příslušník povinen dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jedná, i své a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma a aby případný zásah do jejich práv a svobod překročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného služebním zákretem nebo služebním úkonem. Příslušník po vězňených osobách může požadovat vysvětlení a odejmout věc, kterou nesmějí mít vězňené osoby u sebe.

Podle účelu prohlídky se podle vnitřních pravidel VS ČR prohlídky rozdělují na prohlídky generální, dílčí, technické, osobní, prohlídky věcí a zavazadel a speciální. Při provádění osobní prohlídky a prohlídky věcí a zavazadel se musí postupovat tak, aby byl splněn stanovený účel takové prohlídky, přičemž je nutno dodržet základní hygienická pravidla při manipulaci s věcmi prohlížených osob, jakož i šetřit jejich majetek a osobní věci.

Generální prohlídka znamená prohlídku celého objektu a provedení důkladné osobní prohlídky všech obviněných a odsouzených. Dílčí prohlídka se provádí tak, aby byly ve věznicích prohlédnuty všechny prostory věznic, funkčnost a neporušenost technických a stavebně-technických prostředků, a to nepravidelně nejdéle do dvou měsíců. **Technické prohlídky** se provádějí ve vymezených objektech na všech celách a ve všech prostorech, kam obvinění a odsouzení mají přístup, a to v době, kdy obvinění a odsouzení jsou mimo celu. Při technických prohlídkách se prověřuje neporušenost zabezpečení a prověřuje se, zda obvinění a odsouzení nemají na cele nebo u sebe ukryty nedovolené předměty.

Osobní prohlídkou a prohlídkou věcí se rozumějí v případě prohlídek obviněných a odsouzených důkladná osobní prohlídka, preventivní osobní prohlídka a prohlídka těla, v případě prohlídek jiných osob osobní prohlídka osob, které do střeženého objektu vstupují nebo se v něm nacházejí.

¹⁵ Ustanovení § 13 odst. 1 a 2 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Důkladná osobní prohlídka se podle vnitřních pravidel VS ČR provádí v určené, dostatečně vytápěné místnosti, vybavené rohožemi, odkládacími lavicemi a věšáky. Obviněný nebo odsouzený se při důkladné osobní prohlídce svlékne donaha. Poté se provede prohlídka těla, odložených svršků a všech osobních věcí obviněného nebo odsouzeného za využití detektoru kovů.

Důkladná osobní prohlídka se provádí v první řadě při příjmu a před propuštěním obviněných a odsouzených. U vězňené osoby se po přijetí do věznice provede osobní prohlídka a prohlídka věcí, které má u sebe. V případě obviněných je tuto prohlídku třeba provést za přítomnosti předváděcího orgánu Policie ČR ve věznici. Pokud má obviněný na těle zjevné stopy po zranění, vyhotoví o tom věznice záznam. Předváděcímu orgánu Policie ČR věznice umožní, aby se k záznamu vyjádřil a případně přiložil zprávu o lékařské prohlídce.¹⁶

Dále se důkladná osobní prohlídka vězňených osob provádí před a po provedení eskorty, pokud nejde o eskortu na pracoviště, při každém opuštění věznice (a po návratu) bez dohledu zaměstnance VS ČR, je-li důvodné podezření, že vězňená osoba má u sebe nebezpečné předměty nebo nepovolené věci, před a po provedení návštěvy, pokud nebude vězňená osoba po celou dobu návštěvy bezprostředně střežena příslušníkem dozorcí služby nebo příslušníkem vězeňské stráže, před umístěním k výkonu kázeňského trestu do cely uzavřeného oddělení a samovazby a před umístěním do krizového oddělení nebo cely, v níž je nařízen zvláštní režim (dohled), při příchodu nebo příjezdu z vnitřního nebo vnějšího pracoviště u určeného počtu odsouzených a při generálních prohlídkách.

V souvislosti s důkladnými prohlídkami ochránce doporučoval, aby neprobíhaly kolektivně bez zajištění dostatečného soukromí¹⁷ (některé věznice opatřily zástěny, popř. vybudovaly kabinky bez předních dveří, tudíž osobu vidí pouze příslušník VS ČR, ale nikoliv jiný odsouzený).

Ochránce při systematických návštěvách rovněž zjistil, že osobní prohlídky (i důkladné) v souvislosti s návštěvami a prací odsouzených probíhají pod dohledem kamerového systému, který je vyveden na operační středisko, přičemž i zde mohou být zaměstnány ženy. Pouze v jedné věznici ředitel sdělil, že právě s ohledem na přítomnost žen na operačním středisku, nejsou prostory určené pro provádění důkladných osobních prohlídek snímány kamerou. Instalace kamer byla zaměstnanci VS ČR odůvodňována různě. Jako důvody byly uváděny zajištění bezpečnosti příslušníků,

¹⁶ Ustanovení §7 odst. 1 ŘVV.

¹⁷ Ochránce v bodě 84 Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006 upozorňoval, že „dle pravidla 54.4 EVP prohlížené osoby nesmějí být v průběhu prohlídek ponižovány. Naplňování tohoto požadavku může být podle ochránce ohroženo zejména při provádění důkladných osobních prohlídek vězňených osob, které se realizují po jejich obnažení prováděním dřepů k vyloučení ukrytých nedovolených předmětů v tělních dutinách a prohlédnutím těla a svršků“.

bezpečnosti odsouzených nebo lepší kontrola legality postupů příslušníků. Každý další zásah do práv odsouzených by měl nastat jen v odůvodněných případech a v nezbytném rozsahu. Z výše uvedeného nelze jednoznačně zjistit důvod instalace kamer v prohlídkových prostorách.

Nehledě na skutečnost, že pouhé snímání odsouzeného kamerou v situaci, kdy po obnažení provádí dřepy k vyloučení ukrytých nepovolených předmětů v tělních dutinách, jím může být vnímáno jako dehonestující (a podle ochránce nepřipustné – viz dále), je přístup opačného pohlaví k těmto záznamům naprosto nepřipustný a představuje ponižující zacházení.¹⁸ Sledování vězňů, resp. pořizování jejich obrazových záznamů pomocí kamerového systému je dalším zásahem do jejich soukromí a jako takový musí být tento zásah nejen v souladu se zákonem, ale musí být také přiměřený a odpovídající sledovanému cíli. Ochránce nepovažuje instalaci kamer v místnostech, kde se provádí osobní prohlídky, za nepřiměřený a neakceptovatelný zásah do soukromí odsouzených osob, který by přesáhl to, co je jím sledováno, pokud kamera snímá prohlídkovou místnost jako celek, nepořizuje detaily a napomáhá naplnění účelu výkonu trestu a zajištění bezpečnosti příslušníků vězeňské služby, ale také vězňených osob. Jiná situace je však v případě důkladných osobních prohlídek, při nichž je prováděna i prohlídka tělních dutin. Za správný postup shledal ochránce provádění prohlídky tělních dutin mimo prohlídkovou místnost, nesnímání této prohlídky kamerovým systémem a provedení této prohlídky lékařem. Přitom za adekvátní shledal provedení této prohlídky pouze tehdy, je-li podezření, že jsou do střežené části věznice vnášeny nepovolené věci, které by mohly ohrozit zdraví nebo život zaměstnanců věznice, vězňených osob či mařit účel výkonu trestu. Při vzniklém podezření je tedy provedení anální prohlídky u odsouzených/obviněných odůvodněno konkrétní bezpečnostní potřebou a lze ho považovat za legitimní a souladné s právními předpisy. Jiná situace, hraničící s ponižováním lidské důstojnosti, by nastala, pokud by tyto prohlídky byly rutinní a bez jakéhokoli bližšího ospravedlnění bezpečnostní potřebou.

Preventivní osobní prohlídka se provádí v obdobných případech jako důkladná osobní prohlídka a zaměřuje se zpravidla na odhalení předmětů, kterými by obviněný nebo odsouzený mohl ohrozit například bezpečnost eskorty nebo život jiných osob, provádí se pečlivým prohledáváním oděvních svršků, aniž by je prohlížený odkládal a kontrolou osobních věcí za využití detektoru kovů.

Prohlídka těla je zaměřena na zjištění stop fyzického násilí na těle obviněného nebo odsouzeného. Prohlídku zaměřenou na zjištění stop po fyzickém násilí na těle obviněného může provést osoba stejného pohlaví, která střeží obviněné při koupání.¹⁹

¹⁸ Bod 85 Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006.

¹⁹ Ustanovení § 36 odst. 3 ŘVV.

Osobní prohlídka ostatních osob, které do střeženého objektu vstupují nebo se v něm nacházejí, se provádí, je-li důvodné podezření, že taková osoba má u sebe zbraň nebo jinou věc, kterou by mohla narušit výkon vazby nebo výkon trestu odnětí svobody. Taková prohlídka se provádí v určeném místě nebo místnosti, včetně prohlídky věcí, s využitím technických prostředků.

2. PROSTUPNÉ SKUPINY VNITŘNÍ DIFERENCIACE

Při výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení rozděleni do jednotlivých skupin, pro které jsou vnitřním řádem věznice vymezeny zčásti rozdílné okruhy povinných a dobrovolných činností. Tyto skupiny se nazývají prostupné skupiny vnitřní diference (dále jen PSVD). O přerazování odsouzených do jednotlivých PSVD přísluší rozhodovat VS ČR.

Vnitřní diference se zpravidla neuplatňuje v přijímacím oddělení, a to včetně dočasně eskortovaných odsouzených, a dále v oddělení nástupním, výstupním a krizovém. Ve specializovaném oddělení a oddělení bezdrogové zóny se uplatňuje, pokud kapacita oddělení přesáhne 30 odsouzených.

Program zacházení

Pro každého odsouzeného se na základě komplexní zprávy²⁰ zpracovává (během pobytu odsouzeného na nástupním oddělení) program zacházení, ve kterém jsou pro odsouzeného vymezeny činnosti, kterých je povinen se zúčastnit a kterých se může zúčastnit. Program zacházení je základní formou cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Nezpracovává se v případě, že odsouzený má vykonat trest nebo zbytek trestu odnětí svobody ve výměře nepřesahující tři měsíce.²¹

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány²² jednou

- a) za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- b) za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného.²³

²⁰ Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného. Obsah komplexní zprávy je důvěrný.

²¹ Ustanovení § 40 a §41 ZVTOS; srovnej viz pravidlo 103.1 až 103.4 EVP.

²² Ustanovení § 38 odst. 2 ŘVTOS; srovnej viz pravidlo 104.2 a 104.3 EVP.

²³ Ustanovení § 37 ŘVTOS.

Odsouzený se ve výkonu trestu zařadí do jedné ze tří PSVD, které musí tvořit ucelený motivační systém. Jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného v rámci PSVD je jeho volba a způsob naplňování cíle programu zacházení, a to vedle jeho chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu.²⁴

**Zařazení
do PSVD**

Do I. PSVD se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem. Do II. PSVD se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem. Do III. PSVD se zařazují odsouzení, kteří převážně program zacházení neplní nebo jej odmítají, neplní své povinnosti, chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem.²⁵

Podle vnitřní úpravy VS ČR se odsouzení po ukončení pobytu na nástupním oddělení zařadí na návrh odborné komise rozhodnutím ředitele věznice do II. PSVD, ve zvlášť odůvodněných případech lze odsouzené zařadit do I. nebo III. PSVD, např. při přemístění z jiné věznice stejného typu s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení odsouzených.

Zařazení do PSVD není konečné, odsouzeného lze v průběhu výkonu trestu odnětí svobody přeřadit v rámci jednotlivých PSVD. Pravidla pro přeřazování jsou stanovena vnitřním předpisem. Pakliže odsouzený vzorně plní všechny stanovené povinnosti, plní program zacházení a nespáchal žádný další kázeňský přestupek apod., zařadí se do nižší PSVD. Naopak, pokud neplní své povinnosti, porušuje vnitřní řád, dopouští se kázeňských přestupků nebo dokonce trestné činnosti ve výkonu trestu, přeřadí se do vyšší (horší) PSVD. Tento systém je výrazným motivačním činitelem, který by měl působit ve prospěch vzorného průběhu výkonu trestu. Ochránce se setkává se stížnostmi na přeřazení nejčastěji z I. PSVD přímo do III. PSVD, čímž odsouzený ztrácí řadu „výhod“. K takovému přeřazení dojde v souladu s vnitřním předpisem při uložení kázeňského trestu umístění do celodenního uzavřeného oddělení nebo samovazby anebo při důvodném podezření ze spáchání trestného činu. Pokud je důvodem přeřazení podezření ze spáchání trestného činu (kdy věznice ve většině případů podává trestní oznámení Policii ČR), je odsouzený kázeňsky potrestán, přeřazen do „horší“ PSVD a ještě je proti němu vedeno trestní stíhání. Přeřazení do „horší“ PSVD a např. nařízení bezkontaktních návštěv (běžně při kázeňském trestu např. za přechovávání návykových látek) není samotným trestem, jde o opatření směřující k řádnému výkonu trestu (např. zamezení průniku kontrabandu při návštěvách). Samotný souběh kázeňského trestu a trestního stíhání však již většina odsouzených vnímá jako několikanásobné trestání. V těchto případech přesto zpravidla nejde

**Přeřazování
mezi PSVD**

²⁴ Ustanovení § 39 odst. 5 ŘVTOS.

²⁵ Ustanovení § 39 odst. 6, 7 a 8 ŘVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

o porušení zásady *ne bis in idem*, jak je vysvětleno výše v části IX. Kázeňská řízení.

O zařazení a o změně zařazení odsouzeného do PSVD rozhoduje ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců zpravidla při hodnocení programu zacházení.²⁶ Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení (resp. z něj vyplývající stanovisko ředitele) je také základním předpokladem pro návrh na přerážení odsouzeného do jiného typu věznice²⁷ a rovněž podkladem pro účely řízení soudu o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění.

Ochránce obdržel během své činnosti řadu výhrad odsouzených vůči hodnocení úspěšnosti programu zacházení. V šetřených případech však zpravidla vyhodnotil postup VS ČR jako správný. Jako jisté úskalí se však může jevit relativní stručnost a obecnost některých vypracovaných hodnocení.

Mladiství V případě mladistvých odsouzených právní úprava výkonu trestu²⁸ stanoví čtyři základní diferenciační skupiny A, B, C a D. Každá z nich se dále dělí zpravidla na tři přístupné skupiny. O zařazení mladistvého odsouzeného do základní diferenciační skupiny rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborných zaměstnanců věznice.²⁹ Do základní skupiny A se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení. Do základní skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti. Do základní skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření. Do základní skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací.

3. DONUCOVACÍ PROSTŘEDKY

Príslušníci VS ČR mohou používat donucovací prostředky vymezené ZVJS, a to pouze při plnění svých úkolů a v případě, že je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, a zároveň pouze proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo se násilím snaží mařit účel výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách Vězeňské

²⁶ Ustanovení § 39 odst. 10 ŘVTOS.

²⁷ Ustanovení § 39 odst. 1 ŘVTOS.

²⁸ Ustanovení § 83 a § 84 ŘVTOS.

²⁹ Ustanovení § 8 odst. 1 a ustanovení § 83 odst. 6 ŘVTOS. Odbornými zaměstnanci věznice jsou zde míněni vedoucí oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu), psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, popřípadě další zaměstnanci Vězeňské služby určené ředitelem věznice.

služby. Zásada přiměřenosti použitého donucovacího prostředku odpovídající skutečné nebezpečnosti vězně³⁰ zůstává nedotčena.

Předváděcí řetízky, pouta a pouta s poutacím opaskem (tzv. medvěd) lze použít při předvádění i bez splnění výše uvedených podmínek, avšak pouze při zohlednění předchozího chování obviněného nebo odsouzeného, ze kterého plyne důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem. Typicky např. v průběhu eskort. O přiložení těchto donucovacích prostředků před eskortováním rozhodne vedoucí oddělení vězeňské a justiční stráže a v případě jeho nepřítomnosti službu konající vrchní inspektor strážní služby nebo v případě nutnosti v průběhu eskorty velitel eskorty. U plánovaných eskort se toto rozhodnutí vyznačí v denním rozkaze nebo na eskortním příkazu; u neplánovaných eskort na propustce, případně na eskortním příkazu. Ochránce se setkal se stížnostmi na používání donucovacích prostředků v průběhu eskort. Z jeho zjištění plyne závěr, že bezpečnostnímu riziku daného vězně (zápis do Indexu, délka trestu, spáchané trestné činy, uložené kázeňské tresty, chování vězně) často neodpovídají použité donucovací prostředky.³¹ Ochránce dokonce narazil na případ, kdy byla odsouzenému při eskortě do vězeňské nemocnice nasazena kukla. Tento donucovací prostředek předpisy upravující činnost vězeňské služby vůbec neznají. Z vyjádření příslušné věznice vyplývá, že nasazení kukly mělo zamezit identifikaci eskortovaného novináři (vzhledem k bulvární atraktivitě daného případu). Ochránce toto kritizoval, neboť byl použit nezákonný donucovací prostředek, s možným zásahem do důstojnosti eskortovaného, a to z toho důvodu, aby byla eskorta uchráněna před hledáčky fotografů (o čemž lze úspěšně pochybovat, neboť eskortování zamaskovaného vězně tuto pozornost ve většině případů naopak přitáhne). Nehledě na skutečnost, že tento způsob „ochrany“ napadl sám odsouzený.

O použití donucovacího prostředku mimo eskortu se zpracovává význam sloužící k vyhodnocení oprávněnosti a přiměřenosti použití daného donucovacího prostředku a samotné použití podléhá hlásné službě. Podrobnosti upravuje vnitřní předpis VS ČR.

Ochránce se rovněž setkal s výtkami vůči používání donucovacích prostředků v průběhu soudního řízení. Je-li zvažováno ponechání pout, případně pout s poutacím opaskem vězni během jednání soudu, nadto v situaci, kdy vězeň vystupuje jako žalobce žalující Českou republiku (potažmo VS ČR) a nemá obhájce, je nutno pečlivě zvážit oprávněnost ponechání donucovacího prostředku s ohledem na zachování práva na spravedlivý proces. Pokud si žalobce (pochopitelně i žalovaný) nemůže během řízení činit vlastnoruční poznámky, jsou tato jeho práva bezesporu výrazně omezena.

³⁰ Srov. *Case of Mouïsel v. France* (§ 47), rozsudek senátu ESLP ze dne 14. 11. 2002 (viz část III. Právní úprava, kapitola 4 – Judikatura).

³¹ Ochránce se zabýval i používáním donucovacích prostředků na invalidní osobě během eskorty viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 3511/2004/VOP/PM.

Dle pravidla 68.2. EVP mohou být pouta a jiné omezující prostředky použity pouze v nevyhnutelném případě jako preventivní opatření proti útěku během převozu, a to za podmínky, že jsou odstraněny, když je vězeň předveden před soud, ledaže by soud rozhodl jinak. Dále pravidlo 68.3 EVP stanoví, že omezovací prostředky nelze použít déle, než je nezbytně nutné. Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, *in concreto* pravidlo 33, rovněž zdůrazňují, že donucovací prostředky lze použít coby prevenci útěku během eskorty, avšak pod podmínkou, že budou odstraněny, když vězeň předstoupí před soud nebo správní úřad.

Přiměřenost použitých donucovacích prostředků je vhodné posuzovat ve vztahu k absolutnímu zákazu mučení a ponižujícího zacházení dle čl. 3 Úmluvy svobod. Aby bylo možno špatné zacházení obecně pokrýt čl. 3, musí toto zacházení dosáhnout minimální úrovně tvrdosti, přičemž vyhodnocení tohoto standardu je relativní, záleží na všech okolnostech daného případu (trvání takového zacházení, jeho fyzického nebo duševního dopadu a v některých případech na pohlaví, na věku, zdravotním stavu oběti).³²

4. SPECIÁLNÍ KATEGORIE VĚZNĚNÝCH OSOB

4.1 Oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením

Ve věznici musí být podle EVP udržován pořádek se zřetelem k požadavkům na bezpečnost a kázeň, přičemž musejí být zajištěny takové životní podmínky pro vězně, které respektují lidskou důstojnost a které jim nabídnou kompletní program činností.³³ Pouze za výjimečných okolností mohou být uplatňována zvláštní opatření pro maximální bezpečnost. V případě, že taková opatření budou uplatňována vůči vězňům, musí být dodržovány jasně stanovené postupy, přičemž charakter takových opatření, jejich trvání i důvody pro jejich uplatnění musí být stanoveny v národní legislativě. Uplatnění takových opatření musí být v každém jednotlivém případě schváleno kompetentním orgánem, a to pro konkrétní časové období. Každé rozhodnutí o prodloužení schváleného časového období podléhá novému souhlasu ze strany kompetentního orgánu. Tato opatření mohou být uplatňována vůči jednotlivcům, nikoli vůči skupinám vězňů. Každý vězeň, vůči němuž budou uplatňována taková opatření, musí mít právo podat stížnost.³⁴

³² Srov. case of *Tekin v. Turkey*, rozhodnutí ESLP ze dne 9. 6. 1998. Obdobně in case of *Kudla v. Poland*, rozhodnutí ze dne 26. 10. 2000, case of *Tyler v. the United Kingdom*, rozhodnutí ze dne 25. 4. 1978.

³³ Pravidlo 49 EVP.

³⁴ Pravidla 53.1–53.7 EVP; srovnej viz Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (82) 17

V českém právním řádu lze za opatření pro maximální bezpečnost, slovy EVP, označit zařazení vězněné osoby na oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením (dále jen OZSTZ). Problematikou těchto oddělení se ochránce poprvé komplexněji zabýval v souhrnné zprávě z návštěv věznic v roce 2006 a téhož roku se OZSTZ stalo předmětem zájmu CPT, který kritizoval, obdobně jako ochránce, netransparentnost umísťování odsouzených na toto oddělení.

V roce 2006 ve své souhrnné zprávě z návštěv věznic popsal historii OZSTZ a jejich současnost (tehdejší) ochránce následovně. V listopadu roku 2001 probíhaly ve věznicích v celé republice hladovky ruskojazyčných osob. Při prověřování informací ohledně těchto mimořádných událostí byly získány i údaje o možné přípravě na otevřenou vzpuru, která měla být centrálně řízena a organizována. Další indicie hovořily o tom, že někteří organizátoři by vzpury mohli využít k útěku, jelikož se obávali vydání do své domovské země. V této souvislosti byly provedeny akce v 11 věznicích po celé ČR, jejichž hlavním úkolem bylo zabránit vzpouře vězňů, jejich možnému útěku, eliminovat jejich informační kanály a rozbít existující organizační struktury. Akce Alcatraz byla započata dne 11. 11. 2001 ve 22.00 hod. a ukončena dne 12. 11. ve 3.30 hod. ráno. V návaznosti na tyto události byl nařízením generální ředitelky zaveden tzv. zvláštní režim, který byl dále upraven metodickým listem, který ujednocoval způsob zajištění výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody na velmi nebezpečných vězněných osobách z prostředí organizovaného zločinu. Zvláštní režim byl založen na izolaci osob do něj zařazených od ostatních odsouzených, přičemž byl využíván zejména ve vztahu k odsouzeným z postsovětských republik. Zacházení s těmito odsouzenými nebylo založeno na zásadě rovnosti, kterou proklamuje ustanovení § 15 ZVTOS, odsouzení byli pravidelně v poměrně krátkých intervalech přemisťováni, tudíž program zacházení nemohl být efektivně plněn a zařazení do tohoto režimu bylo nepřezkoumatelné. Navíc „zvláštní režim“ nebyl zřízen na zákonné ani podzákonné úrovni, ale pouze na základě vnitřních předpisů VS ČR. Právě z tohoto důvodu došlo k jeho zrušení, vnitřní předpisy pozbyly v roce 2004 účinnosti. Nástupcem tohoto režimu se stala OZSTZ, pro jejichž výstavbu byly uvolněny finanční prostředky v nemalé výši. OZSTZ byla postupně vybudována v celkem 6 věznicích a jedné vazební věznici, a to pro věznice typu dozor, ostraha a zvýšená ostraha. OZSTZ je zmíněno pouze v ustanovení § 8 odst. 3 poslední věta ŘVTOS, kde je stanoveno, že v OZSTZ se zpravidla ubytuje odsouzený, který v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzený, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzený, u něhož to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jeho strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám. Ustanovení § 95 ŘVTOS dále stanoví, že v OZSTZ

vykonávají zásadně trest doživotně odsouzení. Existence OZSTZ tedy opět nemá oporu v zákoně, nýbrž v podzákoném právním předpisu. Další podrobnosti ohledně OZSTZ stanoví vnitřní předpis VS ČR, od svého přijetí již několikrát novelizovaný, a to i v návaznosti na doporučení ochránce. Režim na těchto odděleních je v mnoha ohledech restriktivnější než na odděleních standardních, dochází k dalšímu omezování práv a svobod odsouzených. Vzhledem k tomu, že OZSTZ je *de facto* nástupcem zvláštního režimu, bylo prvotním předpokladem umisťovat do těchto oddělení osoby spojené s organizovaným zločinem, zvláště nebezpečné osoby apod. Ovšem v souvislosti s kapacitou těchto oddělení a „nedostatkem“ zvláště nebezpečných osob se požadavek na míru „nebezpečnosti“ snižoval. Ochránce se setkal s tím, že pohružka umístěním na OZSTZ byla používána v případech, kdy se odsouzený dopouštěl kázeňských přestupků, s tím, že napříště bude umístěn na OZSTZ. Nutno podotknout, že se jednalo ve většině případů o pohružku, která se nemíjela účinkem. Ve věznicích došlo na standardních oddělech ke zklidnění, problémová odsouzení byli umístěni na OZSTZ. V počátcích o umístění na oddělení rozhodovali ředitelé věznic na základě doporučení odborné komise. Z důvodu sjednocení praxe byl postup změněn tím směrem, že nadále sice rozhoduje ředitel věznice, přičemž je ale vázán stanoviskem náměstka generálního ředitele VS ČR pro bezpečnost a výkon služby. Ochránce kritizoval, že odsouzení nejsou prokazatelně seznamováni s důvody svého umístění na OZSTZ (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 2862/2004/VOP/PM).

CPT ve svých standardech³⁵ uvádí, že je naprosto zásadní, aby vězni nebyli podrobeni zvláštnímu bezpečnostnímu režimu déle, než si vyžaduje riziko, které představují. Proto musí být pravidelně přezkoumávána rozhodnutí o umístění do těchto oddělení. Tato přezkoumávání by měla být založena na nepřetržitě posuzování jednotlivého vězně. Vězni by měli být maximálně informováni o důvodech jejich umístění a o prodloužení umístění, pokud je nutné; to jim mimo jiné umožní účinně využít příležitosti k podání stížnosti proti danému opatření.

Ochránce v samotném institutu oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením spatřoval několik zásadních problémů, přičemž některé z nich stále přetrvávají. V první řadě ochránce kritizoval, a tento dle jeho názoru nedostatek se odstranit prozatím nepodařilo, že tato speciální oddělení mají oporu pouze v podzákoném právním předpisu. Dále ochránce vytýkal, že odsouzený nemá možnost participovat při procesu zařazení, popř. vyřazení z oddělení, často mu nejsou sdělovány důvody zařazení, tudíž neví, jak své chování usměrňovat, proti rozhodnutí o zařazení na oddělení nemá odsouzený možnost podat opravný prostředek, resp. stížnost k nezávislému orgánu atd. Stížnost může odsouzený směřovat na Generální ředitelství VS ČR, ovšem nutno připomenout shora uvedené, že

³⁵ Výňatek z jedenácté obecné zprávy [CPT/Inf (2001) 16]; bod 32.

o umístění na oddělení sice rozhoduje ředitel věznice, ovšem na základě závazného pokynu GŘ VS ČR, tudíž „nezávislost“ orgánu, který by stížnosti odsouzeného řešil, je diskutabilní. K posunu došlo v tom smyslu, že odsouzení již podepisují „rozhodnutí“ o zařazení na OZSTZ a s důvody bývají seznamováni.³⁶

Odsouzené lze podle aktuálních vnitřních pravidel VS ČR zařadit do oddělení se zesíleným zabezpečením pokynem GŘ VS (opět došlo k posunu v tom, kdo o umístění na OZSTZ rozhoduje) na dobu určitou, a to na dobu dvou nejdéle po sobě následujících hodnotících období. Na návrh ředitele věznice však lze umístění prodlužovat.

Odsouzení jsou ve věznici se zvýšenou ostrahou a ve věznici s ostrahou v celách ubytováni zpravidla po dvou a jsou trvale uzamykáni. Cely, kulturní a společenské nebo sportovní místnosti na oddělení ve věznici s dozorem a na oddělení pro odsouzené v I. PSVD ve věznici s ostrahou mohou být v průběhu dne v době osobního volna po stanovenou dobu odemčeny, pokud tomu nebrání zvláštní bezpečnostní důvody. Odsouzení se stravují v celách za použití jídelní soupravy, která se po konzumaci stravy odebírá. Vycházky odsouzených jsou prováděny pod přímým dohledem příslušníka zpravidla ve vyčleněné části věznice. Koupání, výměna prádla nebo střihání se provádí zpravidla po celách.

Návštěvy se uskutečňují v místnosti, kde jsou zpravidla návštěvníci od odsouzených oddělení přepážkou, a to vždy za přímého dohledu příslušníka. Návštěva odsouzených zařazených do I. PSVD se může uskutečnit v prostorech, kde nejsou návštěvníci od odsouzených oddělení přepážkou, a to společně s odsouzenými ve standardním výkonu trestu. Použití dělicí přepážky nesmí omezovat vedení běžné komunikace odsouzených, snižovat nebo omezovat vizuální kontakt s návštěvníky nebo případné prostudování trestních spisů nebo jiných důležitých písemností.

V souvislosti se zavedením OZSTZ prošetřoval ochránce zejména problematiku návštěv. Konstatoval, že opatření, kterým jsou bezkontaktní návštěvy nařízeny plošně pro všechny odsouzené umístěné na tomto oddělení, nemá oporu v zákoně. Nelze při něm uplatnit individuální přístup a hodnocení bezpečnostních rizik, jak to předpokládá zákon o výkonu trestu odnětí svobody a řád výkonu trestu odnětí svobody³⁷ (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 2862/2004/VOP/PM).

Doživotně odsouzení

Jak bylo zmíněno výše, další skupinou odsouzených, kteří vykonávají trest odnětí svobody v OZSTZ, jsou doživotně odsouzení. Ochránce se setkal s výtkami některých doživotně odsouzených, že ač byli za vzorné chování

³⁶ S drobnými změnami přejato ze Souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006; body 22,23.

³⁷ Srovnej ustanovení § 19 odst. 6 ZVTOS, ustanovení § 14 odst. 5 ZVV.

a plnění programu zacházení přeřazení z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s ostrahou, k žádné změně de facto nedošlo, neboť jsou stále zařazeni na OZSTZ (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 3089/2008/VOP/MČ).

Doživotně odsouzení jsou ubytováni zpravidla po jednom.³⁸ V některých věznicích celu sdílejí maximálně dva doživotně odsouzení.

V případě výkonu trestu odsouzených na doživotí se podle zmíněných vnitřních pravidel musí přihlížet k povaze a nebezpečnosti těchto odsouzených, uplatňovat preventivní opatření k ochraně společnosti a zabránění další trestné činnosti, působit k eliminaci důsledků vyplývajících z dlouhodobého věznění, a tím i sociální izolace, ztrátu osobní odpovědnosti, krizi identity a předejít vzniku celkové závislosti těchto odsouzených na trestní instituci.

Jak konstatoval ochránce již ve své souhrnné zprávě z návštěv věznic, je nutno v této souvislosti vést v patrnosti, že doživotně odsouzený nemusí být nebezpečnější, resp. nemusí během výkonu trestu představovat vyšší bezpečnostní riziko než jiný odsouzený s kratším trestem. Míra bezpečnostních rizik není přímo úměrná délce trestu a nebezpečnost není ani nezbytným, ani trvalým rysem pachatele trestné činnosti.

Návštěvy, vycházky a výkon kázeňských trestů probíhá zpravidla odděleně od ostatních odsouzených.³⁹ Právě slovo „zpravidla“ umožňuje VS ČR postupovat u každého odsouzeného individuálně, s ohledem na bezpečnostní riziko, které představuje jeho osoba.

Ustanovení § 96 odst. 1 ŘVTOS předpokládá již alespoň omezený styk s ostatními odsouzenými, když stanoví, že může být doživotně odsouzeným umožněno v době stanovené vnitřním řádem navštěvovat kulturní a společenské místnosti s dalšími odsouzenými.

Ochránce v souhrnné zprávě z věznic popsal režimy uplatňované ve věznici Mírov a Valdice, které se do určité míry lišily, přičemž společným jmenovatelem zůstalo segregování doživotně odsouzených od ostatních. Jediným náznakem „začlenění“ doživotně odsouzených byla účast jednoho z nich na společné mši.

Hlavními argumenty věznic pro oddělení doživotně odsouzených během celého dne od ostatních odsouzených je nezájem doživotně odsouzených stýkat se s jinými odsouzenými a strach ostatních odsouzených z doživotně odsouzených. Tyto vzájemné antipatie, jak ochránce ve své zprávě uvedl, jsou nadále živeny přístupem k doživotně odsouzeným jako k extrémně nebezpečným jedincům bez toho, aby byla zohledňována individuální bezpečnostní a jiná rizika, popř. aby byl brán v potaz např. věk či zdravotní stav odsouzeného. Je zřejmé, že pokud nebude stávající praxe

³⁸ Ustanovení § 71 odst. 4 ZVTOS.

³⁹ Ustanovení § 71 ZVTOS.

změněna, bude začlenění doživotně odsouzených mezi „standardní“ vězeňskou populaci velmi obtížné, ne-li nemožné.

Segregace doživotně odsouzených se stala terčem kritiky ze strany CPT již v roce 1997, kdy konstatoval, že nevidí důvod, proč by měli být umístěni odděleně od dalších odsouzených s dlouhými tresty. CPT navštívil věznic v ČR opět v roce 2002 a s politováním konstatoval, že situace doživotně odsouzených se od jeho minulé návštěvy nezlepšila. Znepokojení vyjádřil zejména ve vztahu k vnitřnímu předpisu VS ČR, kterým se ujednocuje způsob výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených k doživotnímu trestu a dalších odsouzených, u nichž je diagnostikována potřeba zvýšené detence. Podle tohoto předpisu byli doživotně odsouzení rozděleni do tří prostupných skupin vnitřní diferenciací, přičemž při nástupu do výkonu trestu byli zařazeni automaticky do III. PSVD. Do nižší PSVD mohli být přeraženi zpravidla po 5 letech pobytu ve III. PSVD, a do I. PSVD až po 10 letech pobytu ve II. PSVD. Při vycházkách se mohli stýkat max. 3 až 10 odsouzených, a to v závislosti na PSVD. Rovněž počet odsouzených, kteří mohli být současně v kulturní místnosti, se odvíjel od PSVD. Pouze odsouzení v I. PSVD měli zpravidla kontaktní návštěvy, ovšem odděleně od ostatních odsouzených. Při pohybu uvnitř oddělení byly donucovací prostředky použity zpravidla u odsouzených ve III. PSVD. U ostatních odsouzených (I. a II. PSVD) měly být používány pouze v odůvodněných případech. CPT doporučil, aby byl režim zacházení s odsouzenými na doživotí zásadním způsobem zrevidován. CPT dále kritizoval systematické používání pout při vyvádění z cely a strohost cel, resp. nemožnost odsouzených si celu nějakým způsobem vyzdobit.

Kritika CPT

Česká republika se ke kritice CPT ohledně výkonu doživotního trestu vyjádřila v tom smyslu, že nezbytnou podmínku k tomu, aby mohl být zrevidován režim zacházení s doživotně odsouzenými, obsahuje návrh změny ZVTOS, přičemž další kroky budou následovat posléze. Změna ZVTOS byla provedena zákonem č. 52/2004 a jednalo se o vypuštění písm. f) v ustanovení § 7⁴⁰ a odst. 1 ustanovení § 71 ZVTOS⁴¹. Touto novelou tedy odpadly formální překážky pro to, aby mohli být doživotně odsouzení postupně začleňováni mezi ostatní odsouzené. Kritizovaný vnitřní předpis byl zrušen v listopadu 2005.⁴²

V únoru 2010 VS ČR na svých stránkách zveřejnila informaci, že v minulém roce byl ve třech věznicích schválen projekt „Vytvoření a ověření funkčnosti nového modelu dlouhodobého zacházení s kategorií doživotně

⁴⁰ Odděleně se umísťují odsouzení muži od odsouzených žen a dále zpravidla odsouzení: f) k doživotnímu trestu,

⁴¹ Ustanovení § 71 odst. 1: Výkon doživotního trestu je především zaměřen na ochranu společnosti před další trestnou činností odsouzeného jeho izolací ve věznici a na usměrňování jeho jednání tak, aby odpovídalo dobrým mravům.

⁴² S drobnými změnami převzato ze souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006, bod 92 a násl.

odsouzených vězňů, orientovaný na snižování jejich nebezpečnosti.“ V novém modelu je položen důraz na tři principy: přenositelnost (model bude „přenositelný“ i při přemístění odsouzeného do jiné věznice), fáze (model je rozčleněn na etapy) a práce s trestnou činností. Vyhodnocení projektu je plánováno na 2. polovinu roku 2011.⁴³

V rámci motivačního systému uplatňovaného v OZSTZ pro odsouzené na doživotí jsou stanovena pravidla pro vězňice se zvýšenou ostrahou a pro vězňice s ostrahou. Motivační prvky, omezující opatření a intenzita kontaktů s vnějším světem se liší dle typu věznice. Cely, kulturní a společenské nebo sportovní místnosti odsouzených zařazených ve věznicích s ostrahou v I. PSVD mohou být v průběhu dne v době osobního volna po stanovenou dobu odemčeny, pokud tomu nebrání zvláštní bezpečnostní důvody.

Odsouzení se stravují v celách za použití jídelní soupravy, která se po konzumaci stravy odebírá. Koupání, výměna prádla nebo stříhání se provádí zpravidla po celách. Odsouzení pracují zpravidla na pracovištích uvnitř oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Plánované aktivity programů zacházení nebo zájmové činnosti se musí realizovat v kulturních, společenských nebo sportovních místnostech, které musí mít stejné stavebnětechnické a technické zabezpečení, jakými jsou vybaveny cely a s přímou kontrolou zaměstnance, který aktivitu vede. Vycházky odsouzených jsou prováděny pod přímým dohledem příslušníka zpravidla ve vyčleněné části věznice odděleně od odsouzených zařazených do jiného typu věznice po početně omezených skupinách odsouzených. Nevýhovující vycházkové dvory pro tuto skupinu odsouzených ochránce kritizoval již v roce 2006. V jedné věznicích byly vycházkové dvory alespoň částečně zvětšeny.

Návštěvy se uskutečňují v určené místnosti za přímého dohledu příslušníka.

4.2 Index útěkářů a nebezpečných osob

Na zvýšenou míru bezpečnostního rizika vězně⁴⁴ reaguje VS ČR jeho zařazením do Indexu útěkářů a nebezpečných osob (dále jen „Index“), a to v souladu s vnitřním předpisem VS ČR. Oproti dřívější úpravě zařazení vězňů do Indexu, která používala dichotomii nebezpečná osoba a zvlášť nebezpečná osoba, v současné době zmíněný předpis VS ČR upravuje čtyři kategorie vězňů,⁴⁵ které umožňují individuálně posuzovat případ od případu. Zvlášť jsou vymezeny důvody pro zařazení do té které kategorie,

⁴³ Viz <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/aktuality-220/jednotny-model-zachazeni-s-doivotne-odsouzenymi-6592>; [ověřeno dne 5. září 2010].

⁴⁴ Zvýšenou míru bezpečnostního rizika představuje např. napadení příslušníka ozbrojeného sboru, pokus o útěk apod.

⁴⁵ N-nebezpečná osoba, Ú-útěk, O-odchod, ZN-zvlášť nebezpečná osoba.

stejně jako lhůty pro vyřazení.⁴⁶ Vzhledem k tomu, že lhůta pro vyřazení vězně z Indexu se počítá ode dne zařazení, je nanejvýš vhodné věnovat zvýšenou pozornost okamžiku zařazení do Indexu. Při stávajícím znění zmíněného vnitřního předpisu⁴⁷ je teoreticky možný výklad, při kterém by bylo možné zařadit vězně do Indexu po neomezeně dlouhé době uplynulé po dni, ve kterém nastala skutečnost rozhodná pro zařazení vězně do Indexu. Ochránce se ve své praxi již setkal s několika případy, kdy byl odsouzený zařazen do Indexu až několik let poté, co nastala skutečnost rozhodná pro zařazení, což lze považovat za porušení zásady právní jistoty.

Zařazení do Indexu je ve své podstatě opatřením sankčního charakteru, kdy na základě určité skutečnosti nebo za určité jednání, které maří účel výkonu trestu, logicky následuje opatření, jež se negativně projeví omezením vězněné osoby. Toto omezení, v daném případě zařazení do Indexu, však musí být přiměřené.⁴⁸ Nadto se každý může spoléhat na to, že bude postižen předvídanou sankcí a žádnou jinou, a přitom že v podobné věci bude rozhodnuto podobně a v různé věci odlišně.⁴⁹ Pokud se tedy dva vězni pokusí o útěk při zadržení Policií ČR a jeden je zařazen do Indexu neprodleně, zatímco druhý až po uplynutí několika měsíců či let, přičemž opožděné zařazení do Indexu není způsobeno např. průtahy ve vyšetřování (jde od počátku o zcela zřejmou skutečnost zakládající oprávnění zařadit odsouzeného do Indexu), jedná se o porušení zásady právní jistoty a s tím spojeného oprávněného očekávání.

V nastíněné praxi zařazování vězněných osob do Indexu ex-post s nepřiměřeným časovým odstupem ode dne, ve kterém beze vší pochybnosti nastala skutečnost rozhodná pro zařazení do Indexu, je možné shledat rozpor s pravidlem 3⁵⁰ a pravidlem 51.4.⁵¹ EVP.

Praxe, kdy bude odsouzený do Indexu zařazen za několik měsíců, by měla směřovat toliko na případy, kdy v průběhu výkonu trestu vyvstanou

⁴⁶ Kategorie N-vyřadí se neprodleně po vyřazení z OZSTZ, nejpozději po uplynutí 5 let od zařazení. Kategorie Ú a O nejpozději po uplynutí 5 let od zařazení. Kategorie ZN nejpozději po uplynutí 10 let od zařazení.

⁴⁷ „O zařazení vězněné osoby do indexu rozhodne opatřením nejpozději do dvou pracovních dnů (vyjma případů, kdy je nezbytné prověřit některé rozhodné skutečnosti uvedené v předloženém návrhu) ředitel věznice, ve které se stala rozhodná událost nebo nastaly rozhodné okolnosti pro její zařazení do indexu nebo ve které skutečnosti rozhodné pro zařazení do indexu byly zjištěny (dále jen „skutečnosti rozhodné pro zařazení do indexu“). Lhůta k vyřazení vězněné osoby z indexu začíná plynout ode dne zařazení.“

⁴⁸ V tomto smyslu lze považovat za vhodné, že byla ve vnitřním předpisu VS ČR provedena kategorizace skupin (N, Ú, O, ZN) pro zařazování do indexu s demonstrativním výčtem skutečností rozhodných pro zařazení do té které skupiny.

⁴⁹ Knapp, V. Teorie práva, I. vydání. Praha : C. H. Beck 1995, s. 205–206.

⁵⁰ „Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.“

⁵¹ „Každý vězeň musí být vězněn v takových bezpečnostních podmínkách, které odpovídají výše uvedenému stupni rizika.“

nové skutečnosti odůvodňující zařazení odsouzeného do Indexu, nikoliv na situaci, kdy důvod pro zařazení odsouzeného na Index existuje již dávno.

Ochránce se ve své praxi setkal i s opačnou situací, kdy odsouzený byl zařazen do Indexu, přestože vyšlo najevo, že jednání, pro které došlo k zařazení odsouzeného do indexu, se nedopustil. Šlo o případ odsouzeného, který byl soudem zproštěn obžaloby za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí (z důvodu podezření přípravy útěku z vazební věznice), přičemž právě toto podezření bylo zároveň důvodem pro zařazení vězně do Indexu. V této situaci lze rozhodnutí soudu, kterým byl vězeň zproštěn výše uvedené obžaloby, považovat za závazné i pro VS ČR ve smyslu důvodu pro vyřazení vězněné osoby z Indexu před uplynutím stanovené lhůty. V daném případě byl odsouzený po intervenci ochránce z Indexu vyřazen. Takto lze však samozřejmě postupovat pouze v případě, kdy důvod pro zařazení do Indexu je totožný s důvodem, pro který byla podána obžaloba.

4.3 Rizikové skupiny vězňených osob

K prevenci násilí mezi odsouzenými a obviněnými užívá VS označení MON (možný objekt násilí) a MPN (možný pachatel násilí),⁵² která vycházejí z vnitřního předpisu VS ČR. Odsouzené či obviněné vytypovávají k zařazení do uvedených kategorií příslušníci či občanskí zaměstnanci kdykoliv v průběhu výkonu vazby či trestu. Je možné zařazení vězně do dané kategorie již při vstupní preventivní prohlídce lékařem zdravotnického střediska věznice.

Primárním prostředkem prevence je umístění takto označených osob odděleně. Vnitřní předpis VS ČR výslovně uvádí, že umístování MON do cely, kde jim hrozí riziko fyzického či sexuálního násilí, ať již k umístění došlo vědomě nebo proto, že zaměstnanci měli o riziku vědět, představuje nelidské a ponižující zacházení. Je přitom zjevné, že k násilí mezi vězni dochází poměrně často. Příslušnost k té dané skupině se vyznačuje v osobní kartě vězně i ve Vězeňském informačním systému. Označení MPN se zohledňuje např. při eskortách.

Vnitřní předpis upravuje povinnost příslušníka či zaměstnance, který stopy násilí zjistil, informovat nadřízeného, sepsat zápis a dále způsob řešení zjištěného násilí. O každém zjištěném případě fyzického násilí musí být mimo jiné informován ředitel věznice. Osoba, na níž byly zjištěny stopy násilí, se podrobí lékařské prohlídce a dále samostatnému vyšetření psychologem. Stížnost dále řeší vedoucí oddělení prevence a stížností.

Odhalování násilí ve věznicích nepatří mezi jednoduché úkoly vězeňské služby. Vzhledem k možným následkům nejen fyzického, ale zejm. sexuálního násilí na psychiku vězňů, je nutno, aby pracovníci vězeňské služby věnovali případům násilí mezi vězňenými osobami zvýšenou pozornost.

⁵² Oba pojmy byly definovány v úvodu sborníku.

5. SAMOSPRÁVA

Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici předkládáním návrhů a připomínek zaměstnancům VS ČR.⁵³ Formou připomínek a námětů se odsouzeným zajišťuje účast na řešení otázek týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při jejich práci.⁵⁴

Nesmí se však jednat o rozhodovací, mocenskou činnost odsouzených vůči jejich spoluvězňům, neboť zákonná právní úprava stanoví pravidlo rovnosti práv odsouzených za podmínek a v rozsahu stanoveném zákonem.⁵⁵

Podle vnitřních pravidel vězeňské služby se mohou odsouzení podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici též prostřednictvím účasti na společných setkáních odsouzených se zaměstnanci věznice nebo prostřednictvím zástupců z řad odsouzených. Pro účely realizace programu zacházení nebo zajištění denního chodu oddílu nebo oddělení mohou být odsouzení podle uvedených pravidel pověřováni činnostmi souvisejícími s organizací života ve věznici, ze kterých, jak podotýká rovněž VS ČR, jim však nevyplývají žádné nařizovací pravomoci vůči ostatním odsouzeným. Mimoto v rámci pracovišť mohou být určováni vedoucí pracovních skupin z řad odsouzených, kteří jsou pověřeni vedením a organizováním práce svěřené pracovní skupiny odsouzených nebo pracovního úseku, na němž jsou odsouzení pracovní zařazeni.

Na ochránce se obrátili odsouzení mimo jiné s výhradami, že jim při pobytu v prostorách oddílu (mimo pracoviště) byly odsouzeným či odsouzenými určenými vychovatelem dávány příkazy, zpravidla k zajištění běžných denních činností a udržení pořádku (jedná se o výhrady vůči odsouzenému, který je spoluvězni zpravidla nazýván „barákovým“ a vězeňskou službou označován jako „dispečer“, „koordinátor“ či „pomocník vychovatele“). Problémem však bývá prokazatelnost takových jednání vůči spoluvězňům, tedy že se jednalo o vlastní rozhodovací činnost, nikoli pouhé informování o pokynech vychovatele. Přitom však ochránce zároveň nemůže vyloučit, že k takovému jednání vybraných odsouzených skutečně může docházet vzhledem k tomu svědčícím podmínkám věznic v ČR. Ty spočívají v nízkém početním stavu personálu v poměru k počtu odsouzených a ve stavebnětechnickém charakteru kolektivního ubytování odsouzených.

Ze strany odsouzených ochránce obdržel rovněž sdělení, že vychovatelem určení odsouzení hlásili vychovateli podle svého výběru jen některé projevy zájmu spoluvězňů o pracovní aktivity, čímž mohli spoluvězně znevýhodnit v souvislosti s udělováním odměn a hodnocením plnění

⁵³ Ustanovení § 44 ZVTOS.

⁵⁴ Ustanovení § 32 odst. 3 ZVTOS.

⁵⁵ Ustanovení § 15 ZVTOS zní: „Odsouzeným ve výkonu trestu přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném tímto zákonem.“

VĚZEŇSTVÍ

programu zacházení. Někteří odsouzení taktéž namítali, že vybraní odsouzení sami hodnotili, jak plní např. úklidové činnosti na oddělení, tedy zda si kázeňskou odměnu zaslouží či ne.

Oproti výkonu trestu odnětí svobody se výkon vazby zpravidla uskutečňuje umístěním obviněných do uzamčených cel, tudíž v rámci takového oddělení není na místě určovat obviněného k organizačnímu působení na celé oddělení. Obdobný problém, jako je výše nastíněný, by se však mohl objevovat na oddělení se zmírněným režimem vazby. Ze strany obviněných však ochránce takové výhrady v současnosti zatím neobdržel.

XI.

Zaměstnávání vězňených osob

Pracovní zařazení pomáhá vězňeným osobám udržet si pracovní návyky důležité pro život po propuštění na svobodu, při vhodném pracovním zařazení může přinést utužení či zvýšení pracovní kvalifikace. Umožňuje vězňeným osobám splácet jejich finanční závazky a snižovat tak zadlužení projevující se, pokud přetrvává do konce věznění, jako výrazný omezující faktor zajištění vhodných sociálních podmínek na svobodě. Pracovní zařazení rovněž přináší osobě omezené na svobodě smysluplnou náplň času stráveného ve vězení.

Přetrvávajícím problémem jsou omezené možnosti dostupnosti pracovního zařazení pro vězně, kdy, jak vyplývá z šetření ochránce, zejména obviněným ve výkonu vazby se nedostává pracovních příležitostí na dobu uvěznění.¹

Vězňům, kterým by to prospělo, zejména pak mladým vězňům, je nutno poskytovat práci, jejíž součástí je odborný výcvik.

1. PRÁVNÍ ÚPRAVA

Zaměstnávání obviněných

Obviněný může být po dobu trvání vazby pracovním zařazen v rámci pracovních možností věznice, a to na vlastní žádost.² Při zaměstnání obviněných se rovněž užití základní zákonné zásady o odděleném umístění jednotlivých skupin obviněných a přihlíží se k bezpečnostním hlediskům.³

Pracovní zařazení obviněných, odměňování, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení upravují zvláštní předpisy – vychází se ze stejné právní úpravy jako pro osoby na svobodě.⁴ Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání obviněných buď v rámci vlastní podnikatelské činnosti nebo na smluvním základě s jiným podnikatelským subjektem nebo organizací. Smlouva mezi věznicí a podnikatelským subjektem nebo organizací, na

¹ Srovnej viz pravidla 26.1–26.17, 100.1 a 100.2, 105.1–105.5 EVP.

² Ustanovení § 19 odst. 1 ZVV.

³ Ustanovení § 59 odst. 2 ŘVV.

⁴ Ustanovení § 19 odst. 2 ZVV.

jejímž základě se uskutečňuje zaměstnávání obviněných, stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou obvinění vykonávat práce, a podle potřeby i postup při zaškolení k výkonu určených prací.⁵

VS ČR musí v rámci pracovního zařazení obviněných zajistit, aby charakter a druh práce nebo činnosti, kterou mu věznicе může poskytnout, odpovídaly jeho zdravotnímu stavu, pracovním schopnostem a dovednostem. Při zaměstnávání obviněného musí vězeňská služba především přihlížet k osobním poměrům obviněného, k sociální situaci jeho rodiny a též k případnému výkonu rozhodnutí o výživném na nezletilé děti. Při vytváření podmínek k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci mají podnikatelské subjekty nebo organizace stejné povinnosti, jaké mají vůči ostatním zaměstnancům.

Potřebné informace k možnosti být pracovním zařazen poskytuje obviněným podle současných vnitřních předpisů zpravidla vrchní dozorce nebo zaměstnanec věznicе pověřený k tomu ředitelem věznicе. Pracovním zařazeným obviněným poskytuje věznicе pracovní oděv a pracovní obuv podle druhu a rozsahu vykonávané práce. Ze systematických návštěv vazebních věznic vyplynulo, že z řad obviněných je zaměstnáno resp. do práce zařazeno pouze mizivé procento. Jedním z důvodů je skutečnost, že pobyt obviněného ve výkonu vazby je kratší než pobyt odsouzeného ve výkonu trestu, obviněný musí být kdykoliv k dispozici orgánům činným v trestním řízení, svůj čas by měl věnovat přípravě obhajoby a nezanedbatelnou roli zde hraje zřejmě i fakt, že na zaměstnaného obviněného se plně vztahuje zákoník práce.

Zaměstnávání odsouzených

Odsouzený je ve výkonu trestu odnětí svobody povinen pracovat, pokud je mu přidělena práce (tj. pokud byl zařazen do práce) a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce.⁶ Povinnost pracovat je tudíž v ČR součástí nepodmíněného trestu odnětí svobody. (K zaměstnání u soukromých subjektů viz níže – kapitola 2 Zařazování do práce.) Přitom však i s ohledem na ustanovení EVP o tom, že práce musí být považována za pozitivní prvek vězeňského režimu a nikdy nesmí být používána jako trest, nesmí být pracovní zařazení pojímáno jako sankce. Nesankční povaze práce proto musí odpovídat také zabezpečení dodržování právně stanovených pracovních podmínek.

Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce u odsouzených se řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru. To výslovně stanoví ZVTOS, přičemž k tomu příkladmo dodává, že ředitel věznicе může nařídít odsouzeným

⁵ Ustanovení § 58 odst. 1 a 2 ŘVV.

⁶ Ustanovení § 28 odst. 1, ustanovení § 29 odst. 1 ZVTOS.

práci přesčas v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem. Zvláštním předpisem, vztahujícím se na zaměstnance v pracovním poměru, kterým se proto – vzhledem k výslovnému vymezení v zákonné úpravě výkonu trestu – řídí pracovní podmínky odsouzených, je v současnosti především zákoník práce.⁷

Zákonná právní úprava výkonu trestu odnětí svobody však odchylně od obecných předpisů stanoví,⁸ že do pracovní doby odsouzených se nepočítá úklidová a další obdobná činnost potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, kterou provádějí zpravidla všichni odsouzení, a pracovní terapie, pokud je součástí programu zacházení. Tyto práce jsou odsouzení povinni provádět bez nároku na pracovní odměnu, avšak nesmějí jim být nařízeny na úkor doby nutné k odpočinku.

2. ZAŘAZOVÁNÍ DO PRÁCE

Odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců. Povinnost pracovat se nevztahuje na odsouzeného

- a) staršího 65 let,
- b) plně invalidního,
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení,
- d) dočasně práce neschopného,
- e) pokud z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena.⁹

Věznice při zaměstnávání a vzdělávání odsouzených zajišťuje

- a) zařazování odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem,
- b) odměňování odsouzených za práci,
- c) vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost.¹⁰

Podmínky pro zaměstnávání odsouzených vytvářejí věznice buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti, anebo smluvně u jiných subjektů.¹¹ Zařazení odsouzených do práce u jiných subjektů se uskutečňuje na základě smlouvy mezi věznicí a jiným subjektem. Tato smlouva stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou odsouzení

⁷ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Ustanovení § 32 odst. 2 ZVTOS.

⁹ Ustanovení § 41 odst. 1 a 2 ŘVTOS.

¹⁰ Ustanovení § 29 odst. 2 ZVTOS.

¹¹ Ustanovení § 30 odst. 1 ZVTOS.

pracovat, popřípadě i postup při zaškolení odsouzených k výkonu určitých prací a způsob zvyšování jejich pracovní kvalifikace. Jiné subjekty poskytují věznicím za práci odsouzených dohodnuté plnění.

Jiný subjekt, a to ze zákona, má při vytváření podmínek k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a dodržování protipožárních a hygienických předpisů stejné povinnosti, jaké by měl podle zvláštních právních předpisů vůči svým zaměstnancům v pracovním poměru. Věznice musí odsouzeným zajistit účast na řešení otázek týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při jejich práci formou připomínek a námětů.¹² K řešení problematiky organizace práce a plnění pracovních úkolů se s pracovními skupinami odsouzených organizují zpravidla jednou měsíčně porady za účasti odpovědných pracovníků zaměstnavatele.¹³

K zaměstnávání odsouzeného „u jiného subjektu než věznice“ je třeba předchozího písemného souhlasu odsouzeného s výjimkou zaměstnání u České republiky, kraje, obce, dobrovolného svazku obcí nebo subjektu, který jimi byl zřízen či založen a v němž mají většinou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech anebo vykonávají rozhodující vliv na jeho řízení či provozování.¹⁴

Odsouzený může souhlas se zaměstnáním, kde se jeho předchozí písemný souhlas vyžaduje, odvolat prohlášením učiněným vůči VS ČR. Účinky odvolání souhlasu nastávají uplynutím posledního dne kalendářního měsíce bezprostředně následujícího po měsíci, v němž odsouzený souhlas odvolal. Odvolání souhlasu odsouzeným v případě zaměstnání, pro které je předchozí písemný souhlas odsouzeného vyžadován, se nepovažuje za odmítnutí práce. V ostatních případech je odmítnutí práce odsouzeným, který je zařaditelný do práce a také byl do práce zařazen, závažným porušením povinnosti odsouzeného, za něž se zpravidla odsouzenému uloží kázeňský trest.¹⁵

Ředitel věznice je oprávněn rozvrhnout pracovní dobu odsouzených, a to podle pracovněprávních předpisů, popřípadě jim nařídí práci přesčas, a to, jak je uvedeno výše, za podmínek stanovených zákoníkem práce. Ředitel věznice je při rozvrhování pracovní doby odsouzených oprávněn upravit pracovní dobu tak, aby byla shodná s pracovní dobou pracovníků zaměstnavatele. Při nařizování práce přesčas musí ředitel věznice přihlížet k délce trestu, který má odsouzený v kalendářním roce vykonat.

Odsouzení zařazení do práce pracují pod dohledem zaměstnanců VS ČR. Odsouzené, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, lze zařadit do nestřežených pracovních skupin. Odsouzeným, vykonávajícím trest ve věznici s dohledem nebo věznici s dozorem, může ředitel věznice povolit

¹² Ustanovení § 32 odst. 3 ZVTOS.

¹³ Ustanovení § 44 odst. 5 ŘVTOS.

¹⁴ Ustanovení § 30 odst. 4 ZVTOS, srovnej čl. 2 odst. 2 písm. c) Úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 o nucené nebo povinné práci.

¹⁵ Ustanovení § 30 odst. 5 ZVTOS.

volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. K tomu účelu se odsouzeným vydávají propustky s vyznačením prostoru, ve kterém se mohou ve stanovené době pohybovat.

Před zařazením do práce musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi, jakož i s předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a protipožárními předpisy, které je povinen při práci dodržovat. Odsouzený musí být zaškolen k výkonu prací, které mu byly přikázány, pokud to jejich povaha vyžaduje.

Určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života je pravidelnou součástí způsobu zacházení s odsouzeným.¹⁶ Obtížnosti vykonávané práce odsouzeného musí odpovídat i jemu poskytovaná strava¹⁷ (viz část VI. Sociální podmínky, kapitola 1 – Strava, podkapitola 1.3. – Kvalita a kvantita).

3. ODMĚŇOVÁNÍ

Odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Výši této odměny a podmínky pro její poskytování stanoví vláda svým nařízením.¹⁸ Pro účely srážek daní a pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění se pracovní odměna odsouzeného považuje za příjem ze závislé činnosti. Z této odměny se po srážce zálohy na daň a pojistného provedou i další srážky jednak k úhradě výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, včetně příspěvku na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově, a jednak k úhradě nákladů výkonu trestu.

Rozsah a pořadí dalších srážek z pracovní odměny odsouzeného stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou,¹⁹ přičemž tak má činit s přihlédnutím zejména k zabezpečení výživy dětí odsouzeného a oprávněným nárokům poškozených trestným činem. Je-li však soudem nařízen výkon rozhodnutí srážkami z pracovní odměny odsouzeného, postupuje se podle občanského soudního řádu a předpisů vydaných na jeho základě, což se uplatní i v případě exekuce nařízené správcem daně.²⁰

¹⁶ Ustanovení § 41 odst. 3 ZVTOS.

¹⁷ Ustanovení § 16 odst. 1 ZVTOS.

¹⁸ Ustanovení § 33 odst. 1 ZVTOS. V současnosti výši odměny a podmínky pro její poskytování stanoví nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Ustanovení § 33 odst. 2 a 3 ZVTOS.

Část pracovní odměny odsouzeného, která zbývá po provedení srážek, se rozdělí na kapesné a úložné. Odmítne-li odsouzený bez závažného důvodu pracovat, kapesné mu nenáleží.²¹ Způsob rozdělení části pracovní odměny na kapesné a úložné a rozsah a podmínky, za nichž odsouzený může úložné použít, stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou.²² Nevyčerpané úložné se odsouzenému vyplátí při propuštění z výkonu trestu, pokud se věznice s odsouzeným nedohodne jinak.

Základní pravidla pro určení výše odměn odsouzených za práci v rámci výkonu trestu odnětí svobody stanoví nařízení vlády následovně. Pracovní odměna odsouzeného zařazeného do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody je podle tohoto nařízení souhrnem základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu podle tohoto nařízení. Výši odměny přitom stanoví odsouzenému věznice v závislosti na množství a kvalitě odvedené práce. Odměna je splatná pozadu za měsíční období, a to nejpozději v následujícím kalendářním měsíci. Plátcem odměny je věznice.

Výše základní složky odměny je stanovena ve třech skupinách podle druhu vykonávané práce, a to následovně:

- a) v I. skupině 4500 Kč – práce, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace,
- b) ve II. skupině o polovinu vyšší než v I. skupině, tj. 6750 Kč – práce, pro jejíž výkon je potřebné vyučení v oboru nebo jiná odborná kvalifikace,
- c) ve III. skupině ve výši dvojnásobku základní složky odměny v I. skupině, tj. 9000 Kč – samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících zpravidla vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání.

Odsouzenému zařazenému do práce v rámci vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti věznice nebo na základě smlouvy mezi věznicí a jiným subjektem vykonávajícím podnikatelskou činnost může věznice přiznat základní složku odměny vyšší, než jsou výše uvedené tři skupiny.

Při jiné délce stanovené týdenní pracovní doby než 40 hodin se výše základní složky odměny upraví podle délky týdenní pracovní doby. Pokud odsouzený neodpracuje v měsíci všechny pracovní směny, přísluší mu základní složka odměny ve výši odpovídající odpracované době. V případě, kdy odsouzený vykonává práci, pro kterou jsou stanoveny normy spotřeby práce, může mu věznice přiznat základní složku odměny v závislosti na míře plnění těchto norem. Norma spotřeby práce musí však být stanovena tak, aby při jejím splnění v rámci pracovní doby takto přiznaná výše základní složky odměny nebyla nižší než výše základní složky odměny ve třech zmíněných skupinách. Pokud odsouzený zaviněně neplní uložené

²¹ Ustanovení § 33 odst. 4 ZVTOS.

²² V současnosti tak stanoví výše uvedená vyhláška č. 10/2000 Sb.; srovnej viz pravidla 26.11 a 26.12 EVP.

pracovní úkoly, věznice mu přiznanou základní složku odměny za tuto dobu úměrně sníží. Je-li odsouzený zaměstnán u jiného subjektu, může mu věznice takto snížit základní složku odměny na základě návrhu tohoto subjektu.

Za vyšší pracovní výkon v požadované kvalitě nebo za řízení určitého svěřeného úseku práce nebo osob lze odsouzenému přiznat zvláštní ohodnocení pracovního výkonu.²³ Za práci přesčas a za práci ve svátek musí věznice odsouzenému přiznat příplatek ve stanovené výši.²⁴ Odsouzenému, který vykonává práci na základě smlouvy mezi věznicí a podnikatelským subjektem, náleží příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí ve výši, v jaké jej podnikatelský subjekt vyplácí svým zaměstnancům. V jiných případech náleží odsouzenému příplatek za práci ve ztíženém pracovním prostředí ve stejném rozsahu, v jakém je poskytován zaměstnancům ve veřejných službách a správě.

Za vykonanou práci srazí a odvede věznice pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na veřejné zdravotní pojištění a zálohu na daň z příjmů fyzických osob. Ze zbývající částky, tzv. čisté odměny, nesmí úhrn srážek překročit 78 %. Zbytek čisté odměny, 22 %, rozdělí věznice na kapesné – 20 %, a úložné – 2 %.

Odsouzený odpovídá za škodu, kterou způsobil VS ČR nebo jinému subjektu, u něhož byl zařazen do práce, zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s tím v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru. Za škodu způsobenou odsouzenému

²³ Věznice může odsouzenému přiznat za vyšší pracovní výkon v požadované kvalitě nebo za řízení určitého svěřeného úseku práce nebo osob odsouzenému,

a) kterému byla stanovena základní složka odměny v I. nebo II. skupině, přiznat měsíčné ohodnocení pracovního výkonu až do výše 20 % základní složky odměny, a odsouzenému, kterému byla stanovena základní složka odměny ve III. skupině, až do výše 50 % základní složky odměny,

b) odměňovanému podle § 2 odst. 5 přiznat ohodnocení pracovního výkonu až do výše 50 % základní složky odměny.

Ohodnocení pracovního výkonu lze však poprvé přiznat po uplynutí dvou měsíců od zařazení odsouzeného do práce. V odůvodněných případech může věznice přiznat odsouzenému ohodnocení pracovního výkonu před uplynutím této lhůty.

²⁴ Za každou odpracovanou hodinu práce přesčas přísluší odsouzenému část základní složky odměny a ohodnocení pracovního výkonu připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas v kalendářním měsíci, ve kterém odsouzený práci přesčas konal, a příplatek ve výši 25 % částky základní složky odměny připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas, a jde-li o práci přesčas ve dnech nepřetržitého odpočinku odsouzeného v týdnu, ve výši 50 % této částky.

Za každou odpracovanou hodinu ve svátek přísluší odsouzenému příplatek ve výši 100 % částky základní složky odměny připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas v kalendářním měsíci, ve kterém odsouzený práci ve svátek konal. Za práci v noci náleží odsouzenému pracovní odměna a příplatek ve výši 10 % ze součtu základní složky odměny a ohodnocení pracovního výkonu, nejméně však ve výši 6,50 Kč za hodinu.

VĚZEŇSTVÍ

při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s plněním těchto úkolů odpovídá VS ČR nebo jiný subjekt, u něhož je odsouzený zařazen do práce. Obdobně odpovídá odsouzenému VS ČR nebo jiný subjekt, u něhož je odsouzený zařazen do práce, za škodu vzniklou pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, za škodu způsobenou na odložených věcech a při odvracení škody. Pro účely odpovědnosti za škodu při plnění pracovních úkolů se za plnění pracovních úkolů považují i práce při úklidu, jiné obdobné práce potřebné k zajištění běžného provozu věznice a pracovní terapie.²⁵

²⁵ Ustanovení § 38 – § 39 zákona ZVTOS.

XII.

Právní pomoc

Správa věznice musí podle EVP poskytnout přiměřené možnosti přístupu k právnímu poradenství, na které mají všichni vězni právo. Konzultace a jiná komunikace včetně korespondence týkající se právních záležitostí mezi vězni a jejich právními poradci musí být podle EVP považovány za důvěrné;¹ ve výjimečných případech může omezení takového důvěrného styku povolit soudní orgán, aby se zabránilo vážnému zločinu nebo zásadnímu porušení bezpečnosti ve věznici.² Podle EVP musí být v národní legislativě vyjmenovány národní a mezinárodní orgány a představitelé, na které se nesmí vztahovat omezení komunikace ze strany vězňů.³

Právo na právní pomoc je zakotveno v čl. 36 odst. 2 a 3 a čl. 40 odst. 3. LZPS.

Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.

Z výše uvedeného tedy plyne právo

1. na právní zastoupení (a to včetně zastupování ex officio),
2. být informován o svých právech během pobytu ve věznici (u cizinců včetně práva na komunikaci s konzulárním zástupcem příslušného státu),
3. právo na styk, konzultace a komunikaci (písemnou a telefonickou) s právním zástupcem bez doslechu⁴ (naše prováděcí předpisy jdou ještě dále a hovoří u návštěv „bez přítomnosti“) zaměstnanců věznice,
4. právo na styk s právním zástupcem ve věci, která nesouvisí s důvodem uvěznění.⁵

¹ Srovnej ustanovení § 17 odst. 3 ZVTOS, ustanovení § 13 odst. 3 ZVV.

² Viz *Campbell v. Spojené Království*, rozsudek senátu ESLP ze dne 25. března 1992, stížnost č. 13590/88 – bližší viz pozn. pod čarou 257.

³ Pravidlo 23.1, 23.5, 23.6 a 24. 3 EVP, srovnej viz ustanovení § 34 ŘVTOS, ustanovení § 60 ŘVV.

⁴ Tak hovoří mezinárodní dokumenty např. pravidlo č. 18 Zásad ochrany všech zadržovaných a vězněných osob: rezoluce A/RES/43/173, přijatá Generálním shromážděním OSN dne 9. 12. 1988, dostupné na <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f219c.html>

⁵ Výslovně tak uvádí § 17 ŘVV, nikoliv však ŘVTOS.

Těmto právům musí odpovídat adekvátní zabezpečení reálných možností tato práva vykonávat, a to tak, aby si byli všichni účastníci řízení rovni (viz čl. 36 LZPS). Materiální naplňování tohoto požadavku zůstává v realitě často nedostižným ideálem, je proto třeba dbát alespoň: jednak o důslednou formální rovnost a za druhé o garantování alespoň minimálních materiálních standardů rovnosti účastníků řízení. Tento požadavek vzhledem k realitě musí v sobě nutně zahrnovat i materiální zabezpečení tohoto práva, které se nemůže omezovat u nemajetných nebo jinak omezených osob pouze na formální přidělení advokáta ex offa v případech nutně obhajoby, nýbrž v podmínkách vězeňství v sobě implicitně obsahuje i poskytnutí reálné možnosti toto své právo efektivně realizovat, což v sobě zahrnuje prakticky např. vyhrazení času ke konzultaci a přípravě obhajoby, poskytnutí prostor ke komunikaci a případně i prostředků pro oslovení advokáta (dopisní známka, obálka a papír, psací prostředky nebo umožnění telefonického kontaktu zdarma, v případě, že je uvězněná osoba zcela bez prostředků⁶ – k tomu viz níže).

Vnitřní předpisy VS ČR v souladu s výše uvedeným stanoví, že uvězněné osoby mají právo na poskytování právní pomoci advokátem, jenž má oprávnění v mezích svého zmocnění vést s odsouzeným korespondenci a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby. Uvězněná osoba má právo na styk s právním zástupcem⁷ i ve věci, která nesouvisí s důvodem uvěznění.⁸

Podle vnitřního předpisu VS ČR jsou advokáti a notáři zapsaní v seznámech příslušné profesní komory oprávnění ke vstupu do věznice bez zvláštního povolení. V této souvislosti ochránce konstatoval (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 4210/2004/VOP/PM), že došlo k pochybení pracovníků VS, když bránili obviněnému přijmout notáře, ačkoliv byl dotčený ve vazbě na základě ustanovení § 67 odstavce 1 písm. a) trestního řádu, nikoliv § 67 odstavce 1 písm. b).

Návštěva obhájce nebo advokáta se uskuteční na jejich žádost v místnosti k tomu účelu zřízené a vhodně vybavené; zpravidla jsou zřizovány speciální návštěvní prostory, bez zvukové kontroly. Požádá-li obhájce, advokát anebo i jiná osoba o návštěvu v místnosti, kde budou obvinění odděleni od ostatního prostoru přepážkou, musí být této žádosti z bezpečnostních důvodů vyhověno. Vybudovaná přepážka nebo instalované dorozumívací

⁶ V čl. 40 odst. 3 Listiny se výslovně uvádí, že: „obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a **možnost** k přípravě obhajoby, aby se mohl hájit ... prostřednictvím obhájce“. Tato „možnost“ v sobě samozřejmě zahrnuje i materiálně-technickou dimenzi, tedy možnost oslovit advokáta, konzultovat s ním přípravu své obhajoby apod.

⁷ Toto je plně v souladu i s mezinárodními dokumenty, např. pravidlo č. 18 Zásad ochrany všech zadržovaných a vězňů osob: rezoluce A/RES/43/173, přijatá Generálním shromážděním OSN dne 9. 12. 1988, dostupné na <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f219c.html>

⁸ Tento požadavek je obsažen i v odborné literatuře, např. bod 20 v části V. Penal reform international, dostupné na <http://www.penalreform.org/publications/man-2001-making-standards-work-en.pdf>

zařízení však nesmí bránit nebo ztěžovat vedení běžné komunikace návštěvníků s obviněnými.

Kromě právní pomoci advokáta, případně notáře je ochrana práv vězňů zabezpečena několika dalšími mechanismy, které mají spíše preventivní charakter.

Zaměstnanci VS ČR jsou povinni dbát na zachovávání práv, která odsouzení mají ve výkonu trestu, uvězněné osoby mají možnost využívat vnitřní stížnostní mechanismy (oddělení prevence a stížností, rozhovor s ředitelem věznice, schránky na stížnosti) a mají rovněž právo podávat stížnosti, žaloby a jiná podání dalším státním orgánům (státní zástupce, Policie ČR), specializovaným institucím (veřejný ochránce práv) nebo nestátním organizacím (Český helsinský výbor ... viz níže).

Zvýšená právní ochrana je zákonem poskytována některým skupinám osob (osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nebo např. cizincům).

U osob zbavených nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům předpokládají právní předpisy součinnost opatrovníka při realizaci právních úkonů. Resp. některé nebo všechny právní úkony by za tuto osobu měl vykonávat opatrovník. Je otázkou, zda tyto osoby mají např. procesní způsobilost v rámci kázeňského řízení.⁹ ZVTOS ani ZVV procesní způsobilost těchto osob nikterak neřeší, a pokud nahlédneme do příslušných ustanovení správního řádu (ustanovení § 29 správního řádu), zjistíme, že tyto osoby procesní způsobilost nemají a musejí být v rámci řízení zastoupeny. Ochránce v souvislosti s odsouzenými zbavenými způsobilosti k právním úkonům trval alespoň na součinnosti věznice a opatrovníka, resp. na informování opatrovníka o důležitých skutečnostech týkajících se jeho opatrovance (viz část XV. Stanoviska veřejného ochránce práv, sp. zn.: 3544/2004/VOP/PM). Opatrovník rovněž plní funkci správce majetku osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům. Výše uvedené je podle názoru ochránce třeba vzít v úvahu rovněž i při poskytování zdravotní péče takovému odsouzenému, např. v souvislosti s odmítnutím vyšetřovacího úkonu nebo léčebného výkonu (tj. podpis negativního reversu). Z ustanovení § 23 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, vyplývá, že k takovému úkonu bude třeba (kromě v zákoně uvedených výjimek) souhlas opatrovníka, což může být v některých případech v praxi značně problematické, ne-li nemožné. V této souvislosti nutno však připomenout, že v souladu s mezinárodními úmluvami by se měli zdravotníci při vyžadování souhlasu v oblasti zdravotní péče řídit především tzv. faktickou způsobilostí dotčené osoby. Tzn., pokud je osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům schopna sama kvalifikovaně rozhodnout, zda s určitým úkonem souhlasí či ne, měl by být určující její projev vůle. U závažných zásahů v oblasti zdraví, pokud není dotčená osoba schopna

⁹ Delikttní způsobilost je pochopitelně nedotčena.

VĚZEŇSTVÍ

sama svoji vůli projevit, je třeba, aby byl daný úkon/zárok schválen soudem. Přestože osob zbavených způsobilosti k právním úkonům nebo omezených ve způsobilosti k právním úkonům v oblasti zdravotní péče není ve výkonu trestu či vazby mnoho, měla by se VS ČR zabývat i těmito otázkami, které jsou v „civilním“ životě v současné době živě diskutovány.

Cizinci mají v otázkách práva na právní pomoc stejná práva jako občané ČR, nicméně jejich realizace je v některých případech ztížena z důvodu jazykové a kulturní bariéry (viz výše část IV. Umístování vězňených osob, kapitola 1 – Přijetí do vazby).

XIII.

Ostatní kontrolní orgány a stížnostní mechanismy

1. ODDĚLENÍ PREVENCE A STÍŽNOSTÍ (DÁLE JEN OPAS)

1.1 OPAS jako orgán činný v trestním řízení

Oddělení prevence a stížností, resp. samostatné referáty prevence a stížností, působí v jednotlivých věznicích jakožto vnitřní kontrolní orgány VS ČR. Vězeňská služba pomocí těchto orgánů prošetřuje případnou trestnou činnost svých příslušníků. V řízení o trestném činu příslušníka VS ČR mají příslušníci zařazení do oddělení postavení policejních orgánů (což vyplývá z ustanovení § 12 odst. 2 trestního řádu). Náleží jim oprávnění používat podpůrné operativně pátrací prostředky. Ve spolupráci s Policií ČR se OPAS podílejí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. OPAS odpovídají za plnění úkolů na úseku stížností a oznámení ve věznicích. Pracovníci OPAS provádějí prevenci na úseku nežádoucích jevů, provádějí vyhodnocování poznatků týkajících se vnitřní bezpečnosti věznice.

Při podezření ze spáchání trestného činu vězněnou osobou, občanským zaměstnancem VS ČR, popř. civilní osobou v souvislosti s vězněnými osobami nebo v prostorách VS provede pověřený orgán VS ČR pouze úkony, které jsou nezbytné (úřední záznamy, podání vysvětlení, zajištění věcných a listinných důkazů, zajištění místa činu, ohledání místa činu atd.) a věc postoupí věcně a místně příslušnému orgánu Policie ČR k prověření podezření ze spáchání trestného činu.

1.2 OPAS jako stížnostní orgán

Oddělení prevence a stížností provádí prošetřování a vyřizování stížností v souladu s ustanoveními vnitřního předpisu VS ČR o vyřizování stížností a oznámení, který vychází z příslušných ustanovení správního řádu.

Právo vězněných osob podávat stížnosti je výslovně stanoveno zákonnými předpisy výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Uplatní se pochopitelně i obecný princip, že podání stížnosti nesmí být nikomu na újmu.

Za stížnost VS zpravidla považuje podání, kterými se obvinění a odsouzení, jakož i ostatní osoby domáhají ochrany svých práv a právem

VĚZEŇSTVÍ

chráněných zájmů, k jejichž ohrožení nebo porušení mělo dojít zejména nevhodným chováním úředních osob nebo postupem VS ČR. Za oznámení VS považuje iniciativní projevy zaměstnanců VS ČR, obviněných, odsouzených a ostatních osob, kterými upozorňují např. na nedostatky v organizaci práce, hospodaření s věcnými a finančními hodnotami, na rozkrádání, poškozování a zneužívání majetku státu, nesprávné jednání a chování nebo jiné negativní jevy.

Podání, které není stížností, resp. oznámením, popřípadě stížnost a oznámení, k jejichž vyřízení není VS ČR věcně příslušná, musí i podle svých vnitřních pravidel neprodleně postoupit příslušnému orgánu nebo vrátit s poučením odesílateli. O postoupení podání musí podatele vyrozumět.

Stížnost musí být prošetřena a vyřízena do 30 kalendářních dnů ode dne doručení orgánu VS ČR, který ji má vyřídit. Pokud je však nezbytné vyžádat vyjádření jiného orgánu nebo další spisový materiál, prodlužuje se lhůta k vyřízení stížnosti na 60 kalendářních dnů. VS ČR je povinna vyrozumět stěžovatele o prodloužení lhůty k vyřízení stížnosti v případě, pokud je zřejmé, že stížnost nebude možno z velmi závažných důvodů vyřídit do 60 kalendářních dnů od doručení.

Součástí vyřízení stížnosti je i prokazatelné vyrozumění stěžovatele. V případě ústního vyrozumění VS ČR tuto skutečnost zaznamená a záznam předloží stěžovateli k podpisu a vyznačení data. Jestliže stěžovatel po vyřízení opakuje stížnost a neuvede nové skutečnosti, VS ČR stížnost znovu neprošetřuje, pouze přezkoumá, zda byla prvotní stížnost řádně prošetřena a vyřízena. S výsledkem přezkoumání stěžovatele prokazatelně seznámí. Následné stížnosti neobsahující nové skutečnosti Vězeňská služba již pouze založí ke spisu.

2. GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY

GŘ VS ČR je ze zákona jednou z organizačních jednotek VS ČR (dalšími organizačními jednotkami jsou ze zákona vazební vězňice, vězňice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence a Institut vzdělávání). Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem řízeným generálním ředitelem. Generálního ředitele jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti, kterému odpovídá za činnost VS ČR. Generální ředitel vězeňskou službu řídí zejména tím, že určuje zásady pro řešení otázek koncepční povahy a osobně rozhoduje ve věcech, v nichž to stanoví příslušné předpisy nebo v nichž si rozhodnutí vyhradil. V rámci výkonu své řídicí působnosti generální ředitel vydává vnitřní předpisy a jiné akty řízení. Generální ředitel ze zákona jmenuje a odvolává ředitele vazebních věznic, věznic, ústavů pro výkon zabezpečovací detence a Institutu vzdělávání. Generální ředitelství zabezpečuje

plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje.

Pro realizaci práva vězněných osob podávat stížnosti či podněty jsou významné zejména odbor kontroly a odbor zdravotnické služby.

Odbor kontroly provádí úkony policejního orgánu v řízení o trestných činech příslušníků VS ČR, vyřizuje stížnosti, oznámení, petice a podněty směřující proti VS ČR. Metodicky řídí, kontroluje a koordinuje činnost příslušníků v odděleních prevence a stížností v jednotlivých organizačních jednotkách. Ředitel odboru kontroly je ve stanovených případech oprávněn nařizovat vedoucím oddělení prevence a stížností zahájení prošetřování.

Do působnosti odboru zdravotnické služby spadá řízení zdravotnické služby ve vězeňské službě po stránce odborné a metodické v souladu s dlouhodobými cíli zdravotní politiky státu. Vytváří rezortní koncepci zdravotní politiky ve VS ČR, usměrňuje poskytování preventivní, diagnostické a léčebné péče včetně přednemocniční, závodní preventivní péče a posudkové péče ve vězeňské službě, jak pro zaměstnance vězeňské služby, tak i pro obviněné a odsouzené.

Odbor zdravotnické služby má za povinnost úzce spolupracovat s orgány ochrany veřejného zdraví. Dále mimo jiné zabezpečuje součinnost se zdravotními pojišťovnami, rozhoduje o opravných prostředcích podaných proti lékařským posudkům a rozhoduje v nemocenském pojištění v rozsahu stanoveném právním předpisem a vnitřní úpravou. V určených případech centrálně zabezpečuje zásobování léky, zdravotnickým materiálem a zdravotnickou přístrojovou technikou.

Odboru zdravotnické služby rovněž spadá řešit stížnosti a žádosti na zdravotní péči nebo se po odborné stránce vyjadřuje ke stížnostem šetřeným příslušnými odbory generálního ředitelství Vězeňské služby nebo jinými úřady, orgány nebo institucemi. V souvislosti s prošetřováním stížností na zdravotní péči je to právě odbor zdravotnické služby, kam jsou vězněné osoby odkazovány, aby nejprve směřovaly svoji stížnost.¹

3. STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ

Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby a trestu odnětí svobody provádí krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu je vazba či trest odnětí svobody vykonáván. Při výkonu dozoru je státní zástupce oprávněn

- a) v kteroukoliv dobu navštěvovat místa, kde se provádí výkon vazby nebo trestu,

¹ Srovnej viz ustanovení § 11 zákona č.349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

VĚZEŇSTVÍ

- b) nahlížet do dokladů, podle nichž jsou obvinění drženi ve vazbě nebo ve výkonu trestu, hovořit s obviněnými nebo odsouzenými bez přítomnosti třetích osob,
- c) prověřovat, zda příkazy a rozhodnutí Vězeňské služby ve věznici týkající se výkonu vazby nebo trestu odpovídají zákonům a jiným právním předpisům,
- d) žádat od zaměstnanců Vězeňské služby ve věznici potřebná vysvětlení, předložení spisů, dokladů, příkazů a rozhodnutí, týkajících se výkonu vazby nebo trestu,
- e) vydávat příkazy k zachovávaní předpisů platných pro výkon vazby nebo trestu,
- f) nařídit, aby osoba, která je ve vazbě nebo ve výkonu trestu v rozporu s příslušným rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení nebo bez takového rozhodnutí, byla ihned propuštěna.²

Vězeňská služba je povinna provést příkazy státního zástupce při výkonu jeho výše uvedených oprávnění dozorování nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby nebo trestu.³

Státního zástupce, který vykonává dozor nad výkonem trestu, musí VS sama neprodleně vyrozumět o odmítání stravy obviněným a odsouzeným (rovněž ošetřujícího lékaře vězně). Nejpozději následující pracovní den musí VS vyrozumět státního zástupce, který provádí dozor nad výkonem trestu, o žádosti odsouzeného o rozhovor s ním. Státnímu zástupci, který provádí dozor nad výkonem vazby, musí Vězeňská služba ČR ze zákona neprodleně hlásit každé úmrtí obviněného ve vazbě.

Podle ZVV⁴ musí VS bez zbytečného odkladu pověřenému státnímu zástupci oznámit použití omezení a donucovacích prostředků, které připouští ZVJS.

V čele jednotlivých státních zastupitelství stojí jednotliví státní zástupci, kteří mají za povinnost dbát na plynulost řízení u státního zastupitelství a dohlížet na řádné plnění povinností státních zástupců a dalších zaměstnanců. Správu státního zastupitelství vykonávají například tím, že vyřizují stížnosti⁵ (odlišné od procesního opravného prostředku v trestním řízení). Postup státního zastupitelství je z působnosti ochránce vyňat s výjimkou oblasti správy státního zastupitelství.⁶ Věcnou stránku postupu či rozhodnutí státního zástupce pověřeného dozorem nemůže ochránce

² Ustanovení §29 odst. 2 ZVV, ustanovení § 78 odst. 2 ZVTOS.

³ Ustanovení § 29 odst. 3 ZVV, ustanovení § 78 odst. 3 ZVTOS.

⁴ Ustanovení §3 odst. 2 ZVV.

⁵ Podle ustanovení § 16b zákona č. 293/1993 Sb. je každý oprávněn podat stížnost na průtahy při plnění úkolů státního zastupitelství nebo na nevhodné chování státních zástupců, vyšších úředníků a ostatních zaměstnanců státního zastupitelství.

⁶ Ustanovením § 1 odst. 6 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

prošetřovat, měnit či jinak ovlivňovat. Ochránce se může zabývat toliko případnými průtahy a způsobem vyřízení stížností vězňených osob.

4. SAMOSPRÁVNÉ STAVOVSKÉ ORGANIZACE NA ÚSEKU ZDRAVOTNÍ PÉČE

Vedle samotné VS ČR, vedoucích lékařů zdravotnických středisek věznic a vazebních věznic a odboru zdravotnické služby GŘ VS ČR, mají vězňené osoby možnost obrátit se se svými výhradami vůči postupu lékaře na příslušnou profesní komoru.

Česká lékařská komora, Česká stomatologická komora, Česká lékárnická komora jsou ze zákona⁷ povinny dbát na to, aby členové těchto komor, tj. lékaři, zubní lékaři a lékárníci, vykonávali své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným zákony a řády komor. Tyto komory jsou povinny řešit stížnosti na výkon povolání svých členů. Členství lékařů v České lékařské komoře, zubních lékařů v České stomatologické komoře a lékárníků v České lékárnické komoře je v případě výkonu uvedených povolání povinné. Ze strany komor se jedná o odborné lékařské prošetření stížností – tedy zda bylo postupováno *lege artis*.

Podle disciplinárního řádu České lékařské komory lze stížnost projednat, pokud od jeho spáchání provinění uplynula doba 1 roku (v době redakce sborníku se jednalo o změně promlčecí doby, resp. o změně začátku jejího běhu). Podle disciplinárního řádu České stomatologické komory lze disciplinární řízení zahájit do 1 roku ode dne, kdy se komora dozvěděla o skutečnostech nasvědčujících tomu, že její člen spáchal disciplinární provinění, nejpozději však do 5 let ode dne, kdy ke spáchání disciplinárního provinění došlo. Disciplinární řád České lékárnické komory obdobně ustanovení v současnosti neobsahuje.

Vzhledem k tomu, že se jedná o samosprávné profesní komory, nemůže jejich postup ochránce prošetřit.

5. ZDRAVOTNÍ POJIŠŤOVNY

Pojištěnec má ze zákona⁸ právo podílet se na kontrole poskytované zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění. Zdravotní pojišťovny kontrolují využívání a poskytování zdravotní péče hrazené z veřejného

⁷ Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

VĚZEŇSTVÍ

zdravotního pojištění v jejím objemu a kvalitě včetně dodržování cen u smluvních zdravotnických zařízení a pojištěnců.

Vězněná osoba se na zdravotní pojišťovnu může obrátit zejména v případě svých výhrad, že jí lékař, resp. zdravotnické zařízení odmítli poskytnout zdravotní péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění. Na druhou stranu může vězněná osoba po zdravotní pojišťovně požadovat výpis⁹ z osobního účtu s údaji o zdravotní péči uhrazené za tohoto pojištěnce v období posledních 12 měsíců včetně zaplacených regulačních poplatků a doplatků za částečně hrazené léčivé přípravky a potraviny pro zvláštní lékařské účely za toto období. Zdravotní pojišťovna má povinnost takový výpis pojištěnci bezplatně vydat jedenkrát ročně bez zbytečného odkladu.

6. CPT A SPT

Na mezinárodní úrovni se ochranou a prevencí porušování lidských práv ve věznicích zabývají předně Evropský výbor pro prevenci mučení (dále také „CPT“) a Podvýbor pro prevenci mučení (dále také „SPT“).

6.1 CPT¹⁰

Činnost CPT představuje integrální součást systému Rady Evropy na ochranu lidských práv. Činnost CPT je založena Evropskou úmluvou o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen Úmluva o zabránění mučení¹¹), která je platná pro Českou republiku od roku 1996. Dle čl. 1 Úmluvy o zabránění mučení: „*Výbor prostřednictvím návštěv zjišťuje, jak je zacházeno s osobami zbavenými svobody s cílem prosadit v případě nezbytnosti ochranu těchto osob před mučením a před nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním.*“ Členy CPT jsou nezávislí a nestranní odborníci s rozličnými profesními dovednostmi. Jsou jimi například právníci, lékaři a specialisté na vězeňství a činnost policie.

Činnost CPT nespočívá ve vyřizování individuálních stížností, ale v preventivních návštěvách zařízení, kde se nacházejí osoby zbavené osobní svobody (mimo věznice např. zařízení pro mladistvé, policejní stanice,

⁹ Ust. § 43 odst. 2 zákona č. 48/1997 Sb.

¹⁰ *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, blíže viz <http://www.cpt.coe.int/czech.htm> (cit. dne 5. 3. 2010).

¹¹ Ve sbírce zákonů byla Úmluva o zabránění mučení ze dne 26. listopadu 1987, vyhlášená sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 6/1996 Sb. V platnost vstoupila na základě svého článku 19 odst. 1 dnem 1. února 1989 a pro Českou republiku podle odstavce 2 téhož článku vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1996., s účinností od 1. 1. 1996.

imigrační zařízení nebo psychiatrické léčebny). Delegation CPT mají na základě Úmluvy o zabránění mučení neomezený přístup do těchto míst a právo pohybovat se v těchto místech bez omezení. Mohou hovořit s osobami zbavenými svobody bez přítomnosti dalších osob a svobodně komunikovat s kýmkoli, kdo jim může poskytnout informace.

Doporučení, která může CPT formulovat na základě skutečností zjištěných během návštěvy, jsou zahrnuta do zprávy, která je zaslána dotyčnému státu. CPT každý rok vypracovává zprávu o své činnosti, která je zveřejňována.

Ke dni 5. 3. 2010 byla Úmluva o zabránění mučení ratifikována 47 členskými státy Rady Evropy. CPT za léta aktivit v této oblasti rozvinul standardy, které se týkají zacházení s osobami zbavenými svobody.

6.2 SPT¹²

Podvýbor pro prevenci mučení byl zřízen Opčním protokolem k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „Úmluva proti mučení“), který pro ČR vstoupil v platnost v roce 2006.¹³ SPT je jedním z mechanismů OSN směřující k zabránění mučení a jiných forem špatného zacházení. Svou činnost zahájil v únoru roku 2007. SPT se skládá od října 2010 z již 25 nezávislých a nestranných členů z různých zemí, které protokol přijaly (ke dni 5. 3. 2010 byl Opční protokol ratifikován 50 státy). Opční protokol zakládá oprávnění SPT navštěvovat zařízení, kde se nacházejí osoby zbavené osobní svobody podobně jako CPT.

Opční protokol dále zavazuje státy zřídit nezávislé vnitrostátní preventivní mechanismy, které by zkoumaly zacházení s lidmi v „detenčních“ zařízeních, zpracovávaly doporučení vládním orgánům za účelem posílení ochrany těchto osoby před mučením nebo špatných zacházení. Národním preventivním mechanismem se k 1. lednu 2006 stal ochránce.

¹² The UN Subcommittee on Prevention of Torture, viz <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/index.htm> (cit. dne 4. 3. 2010)

¹³ Do sbírky zákonů ČR zařazena vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb. Opční protokol byl vyhlášen ve sbírce mezinárodních smluv jako sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 78/2006 Sb. m. s. Opční protokol vstoupil v platnost na základě svého článku 28 odst. 1 dne 22. června 2006. Pro Českou republiku vstoupil v platnost podle odstavce 2 téhož článku dne 9. 8. 2006.

7. PODVÝBOR POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČR PRO VĚZEŇSTVÍ A VÝBOR RADY VLÁDY PRO LIDSKÁ PRÁVA PROTI MUČENÍ A NELIDSKÉMU ZACHÁZENÍ

7.1 Výbor Poslanecké sněmovny ČR pro bezpečnost – Podvýbor pro vězeňství

Podvýbor je základním specializovaným orgánem zákonodárné moci v oblasti vězeňství. Systematicky se zabývá problematikou vězeňství, přijímá stanoviska, doporučení, usnesení a předkládá zprávy a návrhy pro PS Parlamentu ČR.

Na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky¹⁴ lze zjistit aktuální personální složení a aktuální dokumenty a přijatá usnesení na společných schůzích.

7.2 Výbor Rady vlády pro lidská práva proti mučení a jinému nelidskému zacházení

Výbor proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání Rady vlády ČR pro lidská práva je specializovaným, avšak pouze poradním orgánem exekutivy. Je jedním ze sedmi specializovaných výborů Rady vlády. Působí v oblasti ochrany osob proti mučení a jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání. Jeho činnost spočívá v podávání podnětů, podílení se na vypracovávání zpráv pro kontrolní mechanismy dle mezinárodních smluv a zpracovávání návrhů a opatření na poli lidských práv. Výbor může plnit jiné úkoly z vlastní iniciativy, pokud nejsou v rozporu se statutem a jednacím řádem Rady a statutem tohoto výboru, což otevírá prostor pro případnou intervenci i v individuálním případě.¹⁵

8. NEVLÁDNÍ ORGANIZACE

Na dodržování práva a ochranu před špatným zacházením ve věznicích a podobných zařízeních dohlíží v širším slova smyslu rovněž občanská společnost, a to zejména prostřednictvím nevládních neziskových organizací. Následující výčet si nečiní nároky na jejich úplný a vyčerpávající přehled. Jedná se spíše o významnější organizace, případně o organizace, s jejichž činností se ochránce při své činnosti nějakým způsobem setkal.

¹⁴ <http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?id=815>

¹⁵ Blíže viz <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>.

8.1 Český helsinský výbor

Vězeňství patří mezi stabilní předměty zájmu této nevládní organizace,¹⁶ navíc je třeba podotknout, že mezi ostatními nevládními organizacemi má v jistém smyslu výlučné postavení, neboť na základě vzájemné dohody mezi touto organizací a VS ČR je jejím pracovníkům umožněn přístup přímo do vnitřních prostor věznic, kde je vykonáván trest odnětí svobody nebo vazba. Na základě těchto návštěv pak vzniklo několik zpráv popisujících a hodnotících úroveň zacházení s uvězněnými osobami v českých věznicích a vazebních věznicích.

Webové stránky: <http://www.helcom.cz/>

8.2 Spolek Šalamoun

Nestátní nezávislý Spolek Šalamoun se deklaruje jako spolek na podporu nezávislé justice, dlouhodobě sleduje práci českých soudů, zejména oblast trestního řízení a snaží se pomáhat osobám, které považuje za „nespravedlivě obžalované nebo odsouzené“.

Webové stránky: <http://www.spoleksalamoun.com/>

8.3 Liga lidských práv

Další nestátní neziskovou organizací, která deklaruje, že se zabývá i problematikou vězeňství, je Liga lidských práv.

Webové stránky: <http://www.llp.cz/cz/>

8.4 Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

Některým aspektům problematiky trestního řízení, výkonu vazby, VTOS a postpenitenciární péče se věnuje i Poradna pro občanství, občanská

¹⁶ Český helsinský výbor je dle informací z webových stránek nevládní neziskovou organizací pro lidská práva, jejímž hlavním posláním je:

- Sledování zákonodárné činnosti týkající se lidských a občanských práv. Přípomínkování návrhů zákonů a předkládání alternativních návrhů, pokud souvisejí s ochranou lidských práv.
- Monitoring stavu lidských práv v ČR se zvláštním důrazem na vybrané oblasti. Pravidelné vypracovávání zpráv o stavu lidských práv v ČR.
- Sledování situace těch skupin obyvatelstva, u nichž ochrana lidských práv vyžaduje zvláštní pozornost.
- Bezplatné právní poradenství jednotlivcům, jejichž lidská práva byla porušena. Litigace.
- Výchova k lidským právům, pořádání diskusí a seminářů s touto tematikou. Školící programy pro profesní skupiny i pracovníky a aktivisty nevládních organizací.
- Publikační činnost.
- Informační a dokumentační činnost, knihovnické služby.

VĚZEŇSTVÍ

a lidská práva, která zaměřuje svoji činnost na právní poradenský servis pro potřeby jednotlivců, nevládních organizací i pracovníků státní správy, sleduje a analyzuje dodržování občanských a lidských práv a platné a připravované legislativní normy, zaměřuje se na návrhy a iniciování systémových řešení.

Webové stránky: <http://www.poradna-prava.cz/>

Postpenitenciární péče je důležitým nástrojem prevence recidivy páchaní trestné činnosti osob propuštěných z VTOS a základním nástrojem resocializace a integrace těchto lidí.¹

Základní členění pomoci poskytované osobám po propuštění z věznic a vazebních věznic se rozpadá na pomoc prostřednictvím sociálních dávek a sociálních služeb.

Nezastupitelnou roli hraje rovněž Probační a mediační služba.

1. PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Probační a mediační služba (dále jen PMS) je organizační jednotkou státu a účetní jednotkou, která ze zákona² provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným (dále tím myšleno též obžalovaným a odsouzeným), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů. Mediací se v rámci postupu PMS rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediací lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Střediska PMS působí v sídlech okresních soudů (obvodních soudů a Městského soudu v Brně).³ Příslušnost středisek k provádění úkonů probace a mediace se zpravidla řídí příslušností soudu a v přípravném řízení státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí (k urychlení řízení

¹ Případně i osob propuštěných z výkonu vazby (zvláště v případech, kdy vazba měla dlouhodobější charakter).

² Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

³ Střediska působící v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze, zajišťují úkoly Probační a mediační služby i ve vztahu k těmto soudům, příslušným státním zastupitelstvím a policejním orgánům.

nebo z jiných důležitých důvodů může předseda senátu nebo samosoudce příslušného soudu a v přípravném řízení příslušný státní zástupce uložit provedení potřebných úkonů středisku, v jehož obvodu bydlí osoba, které se takové úkony týkají).

Probační a mediační služba působí i v součinnosti s VS ČR. Při plnění svých úkolů může navštívit obviněného ve vazbě nebo odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Je-li obviněný ve vazbě z důvodu uvedeného v § 67 odst. 1 písm. b) trestního řádu, může jej úředník PMS navštívit jen se souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce; ostatní obviněné ve vazbě nebo odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody může navštěvovat bez takového souhlasu.⁴

PMS současně pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem a podílí se na prevenci trestné činnosti. Odsouzeným může být nápomocna zejména v souvislosti s podmíněným propuštěním. Při výkonu své působnosti úzce spolupracuje s orgány, kterým přísluší podle zvláštního zákona výkon sociálně-právní ochrany dětí a poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi občanům společensky nepřízpusobeným.

2. HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ PRO OSOBY PROPUŠTĚNÉ Z VTOS

Osobě v hmotné nouzi⁵, která s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, jestliže zejména byla propuštěna z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody či z výkonu zabezpečovací detence, nebo např. ukončila léčbu chorobných závislostí a byla propuštěna ze zdravotnického zařízení, psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti, je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech, je osobou bez přístřeší, případně je

⁴ Uvedené činnosti probační a mediační služby spočívají zejména v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí, ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradu škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody, ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem, ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření, ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody.

⁵ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

osobou ohroženou trestnou činností jiné osoby, **poskytne obecní úřad obce s rozšířenou působností informace potřebné k překonání jejich okamžité nepříznivé životní situace.**

Co se týká hmotného zabezpečení, mají osoby po propuštění z VTOS (případně VV) nárok na všechny dávky jako jiné osoby, tedy na dávky státní sociální podpory a dávky v hmotné nouzi, pokud splňují nároky na jejich přiznání, případně i na důchody vyplývající z pojistných systémů,⁶ za stejných podmínek jako běžní občané.

V praxi mají největší význam následující dávky:

- dávky v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí,⁷ doplatek na bydlení,⁸ nenárokově: dávka mimořádné okamžité pomoci.⁹
- a dávky státní sociální podpory, z nichž největší význam pro osoby po propuštění z výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody má zřejmě příspěvek na bydlení.¹⁰

O všechny dávky v hmotné nouzi lze požádat na pověřeném obecním úřadě podle místa trvalého bydliště osoby na území ČR, vyjma mimořádné okamžité pomoci pro osoby ohrožené sociálním vyloučením, o níž je třeba žádat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností. Podáním žádosti je zahájeno řízení o dávce. Zaměstnanci úřadu jsou povinni žadatele poučit, jaké skutečnosti je třeba k žádosti doložit. Výsledkem řízení je buď přiznání dávky, nebo zamítnutí žádosti. Lhůta k rozhodnutí je u příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení 30 dní (u složitých případů 60 dní). O mimořádné okamžité pomoci je třeba vzhledem ke stavu akutní nouze rozhodnout bezodkladně.

Proti oznámení o přiznání dávky pomoci v hmotné nouzi, v případě nesouhlasu s výší dávky, s datem přiznání apod., lze podat námitky do 15 dnů ode dne výplaty první splátky dávky (obecní úřad musí pak do 30 dnů vydat rozhodnutí o dávce). Proti rozhodnutí o dávce lze podat do 15 dnů odvolání ke krajskému úřadu prostřednictvím úřadu, který napažené rozhodnutí vydal. Do dvou měsíců od obdržení rozhodnutí o odvolání může žadatel podat žalobu ke krajskému správnímu soudu (řízení je osvobozeno od soudních poplatků), nebo se obrátit na ochránce, případně podat podnět k přezkumnému řízení na Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“).

K úhradě nákladů na bydlení je třeba nejprve požádat o příspěvek na bydlení (dávka státní sociální podpory). Její přiznání je jednou z podmínek

⁶ Pokud byl odsouzený, případně i obviněný během pobytu ve věznici nebo vazební věznici zaměstnán, započítává se mu odpracovaná doba do doby potřebné pro přiznání nároků na vyplácení starobního, případně invalidního důchodu.

⁷ Zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

pro přiznání dávky pomoci v hmotné nouzi – doplatku na bydlení. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu, vlastník nemovitosti, v níž se nachází byt, který vlastník užívá, pokud je v něm hlášen k trvalému pobytu, nájemce obytné místnosti v zařízení určeném k trvalému bydlení.

Řízení se zahajuje podáním žádosti o přiznání dávky na tiskopisu Ministerstva práce a sociálních věcí u příslušného úřadu státní sociální podpory, tzn. na úřadu práce dle místa trvalého bydliště žadatele. Úřadu práce je nutné k žádosti doložit příjmy žadatele a osob s ním společně posuzovaných (nezaopatřené děti, manžel, partner, druh, družka, za určitých podmínek i rodiče) za předchozí kalendářní čtvrtletí, prokazatelné doklady o výši nákladů na bydlení a jejich zaplacení (nájemné, náklady na plnění spojené s užíváním bytu, nejsou-li součástí nájemného, náklady na plyn, elektřinu, vodné, stočné, svoz domovního odpadu a náklady na centrální vytápění nebo na pevná paliva) za předchozí kalendářní období, a dále doklad o vlastnickém nebo nájemním vztahu žadatele k nemovitosti, v níž je hlášen k trvalému pobytu. Navíc pouze osobám propouštěným z VTOS může být přiznán příslušnou věznicí příspěvek při propuštění.

Z výše uvedeného jasně vyplývá, že na zvláštnost životní situace propuštěného lze specifiky reagovat v podstatě jen v rámci dvou fakultativních dávek (mimořádná okamžitá pomoc a příspěvek při propuštění). Tento právní stav proto klade zvýšené nároky na kvalitu správního uvážení příslušných orgánů (VS ČR, sociální odbory obcí s rozšířenou působností¹¹) vzhledem k posuzování rozdílných životních situací a okolností i individuálních osobnostních charakteristik propuštěných osob a na rozhodování v souladu s principy dobré správy. Základním kritériem pro přiznávání těchto dávek by měla být snaha o maximální integrační podporu osoby po propuštění, podpurným kritériem potom hospodárné využívání státních prostředků.

Získání zaměstnání

V souvislosti s hledáním zaměstnání po propuštění z VTOS se mohou tyto osoby setkat s požadavky na předložení výpisu z rejstříku trestů. Ne vždy je však tento požadavek ze strany potencionálního zaměstnavatele oprávněný.

Ve smyslu poměřování požadavku výpisu z Rejstříku trestů vzhledem k české antidiskriminační legislativě je potřeba uvést, že odsouzení za spáchání trestného činu není zakázaným rozlišujícím důvodem ve smyslu zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační

¹¹ Ustanovení § 62 zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

zákon).¹² Proto nelze dovodit závěr o přímé diskriminaci ve věcech práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání ve smyslu ustanovení § 1 odst. 1 písm. a) citovaného zákona.

Právo související s oblastí rovného zacházení definuje diskriminaci jako typ rozdílného zacházení z určitých důvodů v určité oblasti či situaci, které v důsledku zakládá rozdílné zacházení a přitom není rozumně odůvodněno. Proto je při sledování, kde je a kde není adekvátní požadavek bezúhonnosti pro výkon profese (mimo výše uvedené typy profesí, kde je požadavek dán zákonem) sledovat zejména kritérium opodstatněnosti¹³ sledování bezúhonnosti. Obecně lze konstatovat, že bezúhonnost uchazeče by měla být zaměstnavatelem zjišťována pouze v odůvodněných případech, přičemž závěr o opodstatněnosti by měl být poměřován skrze povahu dotčeného zaměstnání a povahu případného trestného činu, jehož se uchazeč o zaměstnání dopustil. Obecně je potřeba uvést (a takový dopad má právě důsledné sledování požadavku čistého výpisu z rejstříku), že zabránění uplatnění na trhu práce pro uchazeče, který se dopustil, ať už jakéhokoliv, trestného činu, nesmí být formou sekundární represe vedle samotného potrestání. Naopak úspěšné uplatnění na trhu práce je jedním ze stěžejních předpokladů resocializace osob, které byly potrestány za trestnou činnost.

Právo Evropské unie vnímá přístup k zaměstnání a povolání jako jednu z klíčových hodnot. Pro dodržení zásady rovného zacházení byla vydána Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, stanovící obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Také ve smyslu ustanovení § 12 odst. 1 písm. a) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, je zakázáno účastníkům pracovněprávních vztahů činit nabídky práce, které by měly diskriminační charakter, a podle ustanovení § 4 téhož zákona jsou všichni účastníci pracovněprávních vztahů povinni v rámci pracovních vztahů (tj. nejen při nabídkách zaměstnání) postupovat v souladu s principem rovného zacházení.

Mimo případy výše naznačené, u nichž je sledování bezúhonnosti uvedeno přímo jako zákonný požadavek, je tedy vždy třeba konkrétně zkoumat, zda požadavek výpisu z rejstříku trestů splňuje legitimní cíl daný povahou případného trestného činu a typem zaměstnání, o něž se uchazeč zajímá. V opačném případě by totiž mohla skutečně vyvstat otázka, zda je rozlišování mezi uchazeči o zaměstnání na základě odsouzení, resp. neodsouzení za trestný čin v konkrétním případě diskriminací.

¹² Srovnej ustanovení § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona.

¹³ Např. nález ÚS 18/2001.

3. SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Sociální služby poskytované v rámci postpenitenciární péče lze rozdělit jednak na specializované a na obecné (tedy poskytující své služby obecně osobám v tíživých sociálních nebo osobních situacích) a za druhé na zajišťované veřejnou správou anebo nestátními neziskovými organizacemi.

Specializované služby jsou téměř výhradně omezeny na práci sociálních kurátorů (viz níže), případně (a to spíše v omezené míře) na činnost navazujících zařízení (azylové domy, terapeutické komunity apod.). Sociálních služeb úzce specializovaných na pojednávanou cílovou skupinu, zajišťovaných nestátními neziskovými organizacemi, je extrémní nedostatek. Např. dle informací na webových stránkách MPSV¹⁴ existují v současnosti pouze tři registrovaná zařízení mimo sféru veřejné správy, která poskytují sociální služby primárně pro specifickou skupinu osob vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody. Tato zařízení však poskytují své služby této skupině osob většinou v souvislosti s řešením dalšího specifického životního problému (zejména závislosti na drogách). Kapacita těchto vymezených služeb je velmi omezená, a proto jsou osobám vracejícím se z VTOS poskytovány sociální služby určené osobám ohroženým sociálním vyloučením, bezdomovectvím, případně nalézajícím se obecně v tíživé sociální situaci, a to ať zajišťované obcemi nebo nestátními neziskovými organizacemi (např. síť center Armády Spásy). Drtivá většina sociálních služeb, které případně pro sledovanou skupinu osob připadají v úvahu a které jsou zajišťovány nestátními neziskovými organizacemi, spadá do této kategorie služeb, které jsou cíleny obecně na osoby v tíživé sociální situaci. Jedná se o různé azylové domy, terapeutické komunity, ambulantní psychologické, sociální a právní poradny apod. Tento segment „trhu“ sociálních služeb je v ČR poměrně značně rozvinut, bohužel neodpovídá cíleně na potřeby systematického provádění postpenitenciární péče. Například jen azylových zařízení pro osoby bez přístřeší je jen na stránkách MPSV uvedeno cca 100.¹⁵ Lze rovněž využít portály, které uveřejňují seznamy levných ubytoven komerčního typu.

Celkově lze tedy shrnout, že v současné době neexistuje ucelený program pro tuto cílovou skupinu klientů, který by respektoval její specifika, existuje roztržitost jednotlivých služeb, z nichž většina nerespektuje individuální a specifický přístup, neřeší komplexně obtížnou životní situaci této skupiny osob, a soustředí se převážně pouze na rekvalifikační a odborné programy bez motivačních aktivit nebo dokonce pouze na zajištění základního materiálního zabezpečení (přístřeší, oděv, strava apod.).

¹⁴ Seznam těchto zařízení lze nalézt na webové adrese: <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/>.

¹⁵ <https://sluzbyprevence.mpsv.cz/index.php?ses=&id=61&zpr=11>.

Umístování vězňených osob

Sp. zn.: 2862/2004/VOP/PM

Pokud budou odsouzení seznamováni s důvody svého umístění na oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením, mohou lépe změnit své postoje a chování tak, aby byly v souladu s vnitřním řádem, morálkou atd. Neinformování odsouzených o důvodech jejich umístění na OZSTZ je porušením principů dobré správy.

Umístování
na OZSTZ

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. J. G.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 17. srpna 2004 se na veřejného ochránce práv obrátil pan J. G., který vykonával trest odnětí svobody ve Věznici H. S. Předmětem jeho stížnosti byla skutečnost, že měsíc po svém nástupu do výkonu trestu byl umístěn na oddělení „F“, což je oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením (dále jen OZSTZ). Na tomto oddělení mu byly umožněny pouze bezkontaktní návštěvy, a jelikož měl malého syna, pociťoval toto omezení jako zvlášť neúměrné, a to i vzhledem k faktu, že byl odsouzen na 14 měsíců, a nepokládal se tedy za zvlášť nebezpečného zločince.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Podle vyjádření Věznice H. S. byl pan J. G. dne 12. července 2004 zařazen na OZSTZ v souladu se zněním § 8 odstavce 3 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ŘVTOS).

Odsouzený splnil podmínku požadovanou citovaným ustanovením, tím že proti němu bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť nebezpečnou trestnou činnost spáchanou během výkonu vazby nebo výkonu trestu. Ze

VĚZEŇSTVÍ

zaslaných písemností vyplynulo, že se jednalo o trestný čin vydírání podle ustanovení § 235 odstavce 1 trestního zákona, za který byl jmenovaný odsouzen dne 19. září 1997 na 9 měsíců nepodmíněně.

Z návrhu na zařazení na OZSTZ nevyplývá, že by s důvody umístění na OZSTZ byl odsouzený seznámen, a měl tak možnost vyjádřit se k nim. Tento návrh odsouzený obecně nepodepisuje.

Rovněž ze záznamu o průběhu výkonu trestu u náhodně vybraného odsouzeného umístěného na OZSTZ, jehož kopie byla předána pověřeným pracovníkům Kanceláře veřejného ochránce práv při místním šetření, nevyplývá, že byl srozuměn, z jakých důvodů je na tomto oddělení umístěn. Ze záznamu vyplývá pouze to, že byl seznámen s provozním řádem ubytovny, byl poučen o nutnosti důsledného dodržování vnitřního řádu. Byl seznámen s možností navštěvovat zájmové kroužky v rámci oddílu. Výše uvedená poučení potvrdil odsouzený svým podpisem.

Na sdělení ochránce, že trestný čin vydírání podle ustanovení § 235 odstavce 1 trestního zákona nelze považovat za zvlášť závažný trestný čin ve smyslu ustanovení § 41 odstavce 2 trestního zákona, a tudíž ani ve smyslu ustanovení § 8 odstavce 3 ŘVTOS, ředitel věznice sdělil, že souhlasí s tím, že výše uvedený trestný čin nepatří ke zvlášť závažným trestným činům, avšak s ohledem na specifické podmínky výkonu trestu, zejména na hromadné ubytování odsouzených v oddílech a celách, kam jsou umístováni odsouzení s různými tělesnými a psychickými vlastnostmi, lze tento čin v návaznosti na ostatní poznatky o jmenovaném považovat za významný.

Na návrh vychovatele, speciálního pedagoga, doporučení odborné komise a vedoucího oddělení výkonu trestu byl dnem 1. října 2004 pan J. G. z uvedeného oddílu vyřazen a zařazen do klasického oddílu.

Ve věci bezkontaktních návštěv ředitel věznice uvedl, že toto opatření platí pro všechny odsouzené umístěné na oddělení „F“. Ve zvlášť odůvodněných případech, s ohledem na charakter plnění povinností a přístup k programu zacházení, lze udělit výjimku. U pana J. G. tato výjimka již udělena byla.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

V ustanovení § 8 odstavce 3 ŘVTOS je stanoveno, že v oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením se zpravidla ubytuje odsouzený, který v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzený, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzený, u něhož to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jeho strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám.

Jak ochránce poukázal, trestný čin vydírání podle ustanovení § 235 odstavce 1 trestního zákona není zvlášť nebezpečným trestným činem ve

smyslu ustanovení § 41 odstavce 2 trestního zákona, a tedy ani ve smyslu ŘVTOS. U odsouzeného, pana J. G., tedy podmínka zahájeného trestního stíhání pro zvlášť závažný trestný čin během výkonu vazby nebo trestu splněna nebyla. Navíc pro tento čin byl odsouzen již v roce 1997. Rovněž skutečnost, že je jmenovaný veden jako recidivista, nezakládá sama o sobě důvod pro umístění na OZSTZ. Stejně tak to, že z psychologické charakteristiky odsouzeného vyplývají určitá negativa, ještě neznamená, že se tato projeví. I přes ně může takový odsouzený vykonávat trest odnětí svobody bez vážnějších prohrašků. Ochránce vyslovil domněnku, že umístění na toto oddělení by mělo vycházet z konkrétních poznatků nebo alespoň signálů o tom, že se odsouzený choval nepřijatelným nebo jiným závadným způsobem během umístění na normální kolektiv. Teprve tyto skutečnosti, poznatky a signály získané buď od vychovatele, popř. jiných odsouzených, mohou odůvodnit přemístění na OZSTZ.

S důvody umístění na OZSTZ by měl být odsouzený rovněž prokazatelně seznámen. Pokud odsouzený nepodepisuje návrh na zařazení na OZSTZ, mělo by být odůvodnění zachyceno v záznamu o průběhu trestu. Jak ochránce uvedl v části B této zprávy, u náhodně vybraného odsouzeného bylo v tomto záznamu zachyceno pouze to, že byl poučen o nutnosti dodržovat vnitřní předpisy. Důvod, proč byl umístěn na OZSTZ, zde chyběl. Ač ochránce chápe, že není možné odsouzeného seznamovat se všemi konkrétními důvody, zejména pokud by to mohlo ohrozit bezpečnost jiných odsouzených (např. při šikaně), je přesvědčen, že nic nebrání tomu, aby bylo odsouzenému sděleno alespoň v obecné rovině, co vedlo vedení věznic k tomu, aby byl umístěn na OZSTZ.

Ze standardů Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (dále jen CPT) z roku 2004 vyplývá, že odsouzení, kteří představují zvýšené bezpečnostní riziko, a proto se u nich vyžadují speciální požadavky na umístění, by měli být v co největší možné míře informováni o důvodech svého umístění, a pokud je to nezbytné i o jeho prodloužení. To jim umožní, aby proti tomuto opatření mohli efektivně uplatnit svoje námítky.

Pokud budou odsouzení seznamováni s důvody svého umístění na OZSTZ, mohou také lépe změnit své postoje a chování, tak aby bylo v souladu s vnitřním řádem, morálkou atd.

S odkazem na shora uvedené ochránce konstatoval, že neinformování odsouzených o důvodech jejich umístění na OZSTZ je porušení principů dobré správy.

Ochránce se rovněž vyjádřil k problematice bezkontaktních návštěv, které jsou na oddělení OZSTZ nařízeny plošně.

Ředitel věznic k této věci uvedl, že v souladu s ustanovením § 26 ŘVTOS a dále ustanovením § 19 odst. 6 ZVTOS jsou návštěvy odsouzených na OZSTZ prováděny bezkontaktně za přímého dozoru příslušníka VS ČR. V případech hodných zvláštního zřetele lze v závislosti na přístupu

odsouzeného k plnění programu zacházení řešit tuto problematiku individuálně a ředitel věznice může povolit návštěvu provedenou běžným způsobem.

Citované ustanovení zákona říká, že v odůvodněných případech může ředitel věznice rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou. Podle ustanovení § 26 odstavce 2 ŘVTOS lze návštěvu v odůvodněných případech provést též tak, že za přímého dohledu příslušníka vězeňské služby jsou návštěvníci od odsouzeného odděleni průhlednou přepážkou.

V obou zmíněných ustanoveních je uskutečnění návštěvy s přepážkou podmíněno bezpečnostními důvody u konkrétního odsouzeného.

Podle názoru ochránce nelze tyto bezpečnostní důvody vztáhnout komplexně na všechny odsouzené, kteří se nacházejí na OZSTZ.

Podobná praxe (upravená metodickým listem z roku 2001) existovala při provádění návštěv u doživotně odsouzených. Podle tohoto předpisu byly návštěvy u doživotně odsouzených „obvykle“ bezkontaktní. Tento postup se stal objektem kritiky CPT již v roce 2002 během návštěvy jedné z českých věznic. CPT rovněž konstatoval, že systematicky odírat doživotně odsouzeným po celá dlouhá léta možnost kontaktních návštěv je neospravedlnitelné. Povolování a zapovězení kontaktních návštěv by se mělo zakládat na individuálním posouzení rizik. CPT doporučil příslušným způsobem změnit metodický list č. 13.¹ Dne 23. června 2003 vláda ČR přijala usnesení ke zprávě pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ve dnech 21. dubna až 30. dubna 2002.²

Ze zprávy o plnění doporučení CPT vyplynulo, že toto doporučení bylo *de facto* naplněno novelou zákona o výkonu trestu odnětí svobody, resp. nově vloženým ustanovením § 19 odstavce 6 zákona, které má zaručit, aby bezkontaktní návštěvy mohly být přijímány pouze po individuálním vyhodnocení bezpečnostních rizik. Zásadně tedy návštěvy budou probíhat kontaktním způsobem a pouze v odůvodněných případech bude moci ředitel věznice rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou.³

Z výše uvedeného vyplývá, že bezkontaktní návštěvy mohou být odůvodněny toliko určitými bezpečnostními důvody.

Ač ochránce chápe, že možnost mít kontaktní návštěvu dozajista působí jako vysoce motivační faktor pro odsouzené na OZSTZ, domnívá se, že

¹ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání ve dnech 21.–30. dubna 2002.

² Usnesení vlády České republiky ze dne 23. června 2003 č. 619 + P.

³ Zpráva o plnění doporučení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání v roce 2003, která vyplynula z návštěvy CPT v České republice v roce 2002; str. 17.

takto nelze zdůvodnit plošné zavedení bezkontaktních návštěv na celém jednom oddělení.

Tento postup by znamenal, že pokud odsouzený nebude dostatečně plnit program zacházení, bude, dá se říci, potrestán tím, že mu nebude umožněna návštěva uskutečněná normálním způsobem. Odepření nebo omezení návštěv členů rodiny nesmí být za žádných okolností použito jako potrestání. Je nutno pamatovat, že na návštěvy, zejména blízkých rodinných příslušníků, se nemá pohlížet jako na privilegium, ale spíše jako na základní právo člověka. Právo odsouzeného na kontakt s rodinou je i právo členů rodiny, kteří nejsou ve vězení. Každé omezení návštěv co do frekvence nebo podmínek, za kterých se konají, musí být odůvodněno v každém jednotlivém případě.⁴

V provozním řádu OZSTZ bylo mimo jiné stanoveno, že bezkontaktním způsobem probíhají rovněž návštěvy osob pověřených výkonem duchovních nebo sociálních služeb.

Ochránce vyjádřil přesvědčení, že pokud např. rozhovor s duchovním probíhá přes přepážku, vytrácí se zčásti poslání této služby. Jedná se, podle názoru ochránce, o natolik osobní věc, že by mělo být odsouzenému umožněno hovořit s těmito osobami v relativním soukromí. Samozřejmě ochránce nevyloučil situaci, kdy bude z bezpečnostních důvodů nutné konat takovou návštěvu bezkontaktně. Zde ovšem opět vyvstává požadavek individuálního posuzování bezpečnostních rizik u konkrétního odsouzeného.

S odkazem na shora uvedené ochránce konstatoval, že opatření, kterým byly bezkontaktní návštěvy nařizeny pro všechny odsouzené umístěné na OZSTZ, nemá oporu v zákoně, neboť se zde neuplatňuje individuální přístup a hodnocení bezpečnostních rizik.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

V návaznosti na zprávu o šetření byla provedena novelizace Provozního řádu oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením, a to s účinností od 1. ledna 2005. Tento provozní řád (kromě jiného) stanovuje povinnost seznamovat odsouzeného s rozhodnutím o zařazení na toto oddělení obsahujícím důvody a návštěvy již nebudou prováděny bezkontaktním způsobem plošně, ale na základě individuálního posouzení bezpečnostních rizik u každého odsouzeného.

⁴ Coyle Andrew; A Human Rights Approach to Prison Management; International Centre of Prison Studies; London; United Kingdom; 2002; str. 95–96 („As well as being a right for the prisoner, it is equally a right for the family members who are not in prison. It follows that the loss or restriction of family visits should not be used as a punishment under any circumstances. It should never be forgotten that visits, especially with close family members, are not to be regarded as privileges but rather as a basic human right. Any restriction on their frequency or on the conditions in which they take place needs to be justified in each case.“)

Výkon trestu
co nejbliže
osobám
blízkým

Přemístění odsouzeného, plnícího si řádně povinnosti související s výkonem trestu a zařazeného do práce do věznice vzdálené 360 km od rodiny, kde nemá možnost pracovat, a to rok před koncem výkonu trestu, přestože bylo možno přemístit min. 8 jiných odsouzených, kteří mají trvalé bydliště nesrovnatelně blíže k cílové věznici, je porušením principů dobré správy.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. P. V.

A – OBSAH PODNĚTU

Na veřejného ochránce práv se obrátil dne 24. 6. 2010 pan P. V. se stížností proti přemístění z Věznice R. do Věznice K. Argumentoval tím, že byl přemístěn do věznice vzdálené zhruba 400 km od své rodiny (tudíž byl omezen kontakt s rodinou), nadto rok před plánovaným koncem výkonu trestu. Ve Věznici K. mělo být rovněž znemožněno jeho pracovní zařazení, přičemž ve Věznici R. pracoval, čímž se prakticky eliminovala možnost odsouzeného platit dluhy a výživné. Pan P. V. dále uvedl, že ve Věznici R. byl kladně hodnocen po celou dobu pobytu, má kázeňské odměny a je zařazen do 1. přístupné skupiny vnitřní diferenciaci.

Ve věci bylo zahájeno šetření dle § 14 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, se zaměřením na důvody přemístění stěžovatele a na to, zda ve Věznici R. nebyli jiní odsouzení, kteří měli bydliště blíže Věznici K.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

■ Vyjádření ředitele Věznice R.

Ochránce si v souladu s § 15 zákona o veřejném ochránci práv vyžádal vyjádření ředitele Věznice R. k důvodům přemístění stěžovatele a zaslání souvisejících písemností (zejm. jmenný seznam odsouzených zařazených ve věznici „s dozorem“ stejně jako stěžovatel, s uvedením jejich trvalého bydliště). Z vyjádření ředitele vyplývá, že stěžovatel byl přemístěn do Věznice K. dne 17. 6. 2010, a to standardním způsobem na základě dohody ředitelů obou věznic bez přímé osobní souvislosti s odsouzeným. Ve výkonu trestu se stěžovatel nachází od 28. 3. 2005, konec výkonu trestu připadá na 14. 8. 2011. Pracovně zařazen byl na vnějším pracovišti a poté v úklidové četě Věznice R. s volným pohybem uvnitř věznice. Následně měl udělen volný pohyb mimo věznici a byl zaměstnán postupně u dvou soukromých společností, poté byl ze zdravotních důvodů zařazen na výpomocné lesní práce. Kázeňsky trestán nebyl, naopak byl 19krát kázeňsky odměněn.

Ředitel Věznice R. rovněž uvedl, že ve věznici probíhá rekonstrukce ubytovacího zařízení s cílem zvýšit kapacitu věznice o 200 míst. Důvodem pro přemístění stěžovatele mělo být snižování stavu odsouzených po dobu rekonstrukce (přemístěno bylo více odsouzených), přičemž bez snižování stavu odsouzených by nebylo možné rekonstrukci zahájit.

Věznice ochránce poskytla vyžádaný seznam odsouzených zařazených ve věznici „s dozorem“ s uvedením místa trvalého pobytu jednotlivých odsouzených ke dni 22. 7. 2010. Z tohoto seznamu vyplývá, že ve věznici se dne 22. 7. 2010 – den před nejnižším počtem odsouzených (viz statistiku níže) nacházelo 7 odsouzených, jejichž trvalé bydliště je v přílehlých krajích Věznice K. Další odsouzený měl trvalé bydliště přímo v kraji, kde se Věznice K. nachází.

■ Statistické údaje k odsouzeným zařazeným ve Věznici R.⁵

Z veřejně dostupných statistik bylo zjištěno, že den před přemístěním stěžovatele (16. 6. 2010) bylo „v dozoru“ umístěno 174 odsouzených. Počet odsouzených v dozoru se vyvíjel takto: ke dni 18. 6. 2010 bylo ve Věznici R. 170 odsouzených zařazených ve věznici s dozorem a ke dni 23. 7. 2010 to bylo již pouze 148 odsouzených (nejnižší počet), následně docházelo opět ke zvyšování počtu odsouzených, kdy k 25. 8. 2010 jich bylo ve věznici s dozorem umístěno již 165.

Je nepochybné, že ke snížení stavu odsouzených došlo, nicméně z výše uvedeného vyplývá, že bylo (z odsouzených zařazených do dozoru) přemístěno/propuštěno 22 odsouzených (170 – 148 = 22).

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Z dostupných materiálů vyplývá, že stěžovatel byl přemístěn po dohodě ředitelů obou věznic (ve Vězeňském informačním systému je uveden jako žadatel o přemístění ředitel věznice). Přemístit odsouzeného však lze dle ŘVTOS „za účelem prohloubení výchovného vlivu výkonu trestu nebo na základě kladného rozhodnutí o žádosti odsouzeného nebo jemu blízkých osob“. Z dostupných informací nevyplývá, že by žádost o přemístění podal sám stěžovatel či jemu blízké osoby. Přemístěn tedy měl být za účelem prohloubení výchovného vlivu výkonu trestu. Výchovný vliv takového přemístění na odsouzeného, který přistupuje k výkonu trestu zodpovědně (kladné hodnocení, plnění povinností, kázeňské odměny) lze snadno zpochybnit, zvláště v situaci, kdy přemístěním odsouzeného byly *de facto* znemožněny rodinné vazby (nejrychlejší cesta do věznice K. je z bydliště rodiny 363 km) a ztratil možnost zaměstnání. V takové situaci může odsouzený uvedené přemístění vnímat i jako další „trest“. Nelze opomenout, že k přemístění

⁵ Veřejně dostupné na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/tydenni-statisticke-hlaseni-1216/2010-1236/> (cit. dne 31. 8. 2010).

došlo zhruba rok před koncem výkonu trestu, tedy v období, kdy je třeba posilovat extramurální aktivity a připravovat se tak na začlenění do své sociální skupiny, v tomto případě rodiny.

Pomoc při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem ukládají VS ČR mimo jiné Evropská vězeňská pravidla.⁶ Stejně tak ochránce již ve své zprávě z návštěv věznic v prosinci 2006 konstatoval, že „v zájmu nápravy odsouzeného je i jeho resocializace, jejíž nedílnou součástí je udržení a podpora rodinných, partnerských a dalších sociálních vztahů“. Důležitost podporovat kontakt s rodinou je běžnou součástí odborné literatury na téma vězeňství.⁷ Právo na respektování rodinného života, kterým v tomto případě lze podpůrně argumentovat, je zakotveno ve většině lidskoprávních dokumentů.⁸

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ochránce respektuje nutnost provést rekonstrukci ve Věznici R. (která přinese kýžené navýšení kapacity věznice) i skutečnost, že k tomuto kroku bylo zapotřebí přemístit několik odsouzených do jiných věznic. Nicméně (a na základě shora uvedených skutečností) konstatoval, že v postupu VS ČR shledal pochybení, které spatřoval v přemístění stěžovatele, plnicího si řádně povinnosti související s výkonem trestu 360 km od rodiny, a to rok před koncem výkonu trestu, přestože bylo možno přemístit min. 8 jiných odsouzených, kteří mají trvalé bydliště nesrovnatelně blíže k Věznici K.

Ředitel ochránce informoval, že rozhodnutí o přemístění právě ods. P. V. nevyšlo od něj, nýbrž od dispečera VS ČR. Ods. P. V. byl nadto již přemístěn do Věznice B., která je jeho bydliště nepoměrně blíže, než Věznice K. V návaznosti na tyto informace zaslal ochránce zprávu o šetření podnětu rovněž dispečerovi VS ČR, aby k obdobným pochybením v budoucnu nedocházelo.

⁶ Pravidlo 24. 5 doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec (2006) 2.

⁷ Např.: Coyle, Andrew, *A Human Rights Approach to Prison Management: Handbook for Prison Staff* (2002) London: International Centre for Prison Studies. Page 95: „*People who are sent to prison lose the right to free movement but retain other rights as human beings. One of the most important of these is the right to contact with their families. As well as being a right for the prisoner, it is equally a right for the family members who are not in prison. They retain the right of contact with their father or mother, son or daughter, brother or sister who has been sent to prison. Prison administrations have a responsibility to ensure that these relationships can be maintained and developed.*“

⁸ Srov. např.: čl. 12 Všeobecné deklarace lidských práv, čl. 23 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Materiální podmínky

Sp. zn.: 3089/2008/VOP/MČ

Nedostatečně odvětrávaná cela, nedostatek osvětlení a nezajištění soukromí při provádění hygieny je stav odporující pravidlům zajištění řádného výkonu trestu odnětí svobody, jehož výkon má respektovat důstojnost odsouzeného a omezovat škodlivé účinky zbavení svobody. Poutání vězně uvnitř věznice bez individuálního posouzení jeho nebezpečnosti je v rozporu s pravidly pro výkon trestu a s mezinárodními standardy. VS ČR není oprávněna při eskortách odsouzenému nasadit kuklu. Pokud má být důvodem tohoto kroku jeho ochrana před novináři, měl by s tímto způsobem ochrany souhlasit.

Mikroklimatické podmínky, používání donucovacích prostředků

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. M. K.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 29. dubna a 22. července roku 2008 bylo ochránci doručeno podání stěžovatele, odsouzeného M. K., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici H. S. v režimu ostrahy, umístěného na OZSTZ. Předmětem jeho stížnosti byly zejména podmínky výkonu trestu ve Věznici H. S. Konkrétně stěžovatel rozporoval nedostatečné osvětlení cely, noční svícení, chabou možnost otevření okna a větrání, nábytek cely připevněný k podlaze, neodvětrávané WC na cele a absence obezdvíky kolem něj. V průběhu šetření se ochránce seznámil i s dalšími stížnostmi směřovanými vůči orgánům VS ČR i orgánům jiným. Uvedené stížnosti se týkaly poutání stěžovatele při pohybu uvnitř areálu věznice, nasazení kukly jmenovanému při eskortě do vězeňské nemocnice, absence samostatných sprchových boxů se zástěnou a jejich špatná hygienická situace. Stěžovatel opakovaně srovnává ve výše uvedených bodech výkon trestu odnětí svobody ve Věznici R. s výkonem trestu ve Věznici H. S., přičemž vždy dospěje k závěru, že podmínky výkonu trestu jsou ve Věznici H. S. nejen horší než ve Věznici R., ale dokonce i horší než ve Věznici M. v režimu zvýšené ostrahy. Z těchto důvodů je stěžovatel přesvědčen, že u něho vzhledem k rozdílným podmínkám výkonu trestu ve jmenovaných věznicích dochází k nerovnému zacházení (resp. diskriminaci).

V souladu s ustanovením § 14 zákona o veřejném ochránci práv bylo zahájeno šetření a bylo taktéž provedeno místní šetření ve věznici H. S.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Stěžovatel byl soudem přeražen v roce 2006 z věznice se zvýšenou ostrahou do věznice s ostrahou. Z toho důvodu došlo k jeho přemístění z Věznice M. do Věznice R. V dubnu 2008 byl stěžovatel dále přemístěn do věznice s ostrahou – Věznice H. S. V souladu s ustanovením § 95 ŘVTOS byl umístěn na OZSTZ, neboť se jednalo o odsouzeného na doživotí.

Ohledně výše uvedených bodů stížnosti týkajících se zejména nevyhovujících podmínek výkonu byly zjištěny následující skutečnosti:

1. Absence samostatných sprchových boxů se zástěnou na koupelně – OZSTZ a špatné hygienické podmínky v koupelně (špína a zápach)

Samostatné sprchovací boxy nejsou na oddělení OZSTZ k dispozici. Zástěna ve sprchách absentuje. V rámci šetření dospěli pověřeni pracovníci Kanceláře veřejného ochránce práv k závěru, že koupelna je uklížena denně mycími prostředky; hygienické podmínky byly v době provedení místního šetření uspokojivé; zápach na koupelnách nebyl zaznamenán.

2. Absence obezdění WC na cele a jeho odvětrávání, nemožnost plného otevření okna a větrání cely

WC, které má na cele stěžovatel k dispozici, není obezděno ani samostatně odvětráváno. WC je odděleno od ostatního prostoru závěsem z umělého materiálu (pravděpodobně z polyesteru nebo polyethylenu). Rozměry okna v cele, na které je umístěn stěžovatel, jsou 107 × 108 cm. Na okně je z vnitřní strany nainstalována vnitřní předokenní mříž, z vnější strany pak je drátěná mříž. Při plném otevření se v horní a dolní části vytvoří prostor o rozměrech 108 × 5 cm. Vnitřní mříž nedovoluje plné otevření okna. Nad oknem je vyklápěcí větrací okno s táhlem o rozměrech 108 × 26 cm. V době provedení místního šetření působil vzduch v cele zatuchlým dojmem, ačkoliv byla okna (i větrací) otevřena. Okno je od podlahy umístěno poměrně vysoko (pověřený pracovník provádějící místní šetření měřící 176 cm nebyl s to dosáhnout na kliku okna). Oknem proniká do cely světlo, nicméně neumožňuje výhled ven.

3. Poutání stěžovatele při předvádění mimo OZSTZ

Šetřením bylo zjištěno, že stěžovatel je poután při předvádění mimo ubytovnu F (oddělení OZSTZ), např. při předvedení na vycházkový dvůr, k lékaři apod. Ředitel věznice ochránce informoval, že stěžovatel je poután v souladu s ustanovením § 7 odst. 3 nařízení generálního ředitele týkajícího se podmínek a způsobu zacházení s odsouzenými zařazenými do OZSTZ. Z uvedeného ochránce nabyl přesvědčení, že stěžovatel není poután při vycházkách na vycházkovém dvoře určeném pro odsouzené z OZSTZ.

4. Nedostatečné osvětlení cely, celonoční svícení a nemožnost regulace osvětlení z cely

Cela stěžovatele je kromě denního světla z okna situovaného na jihozápadní stranu osvětlována jednou zářivkou. Udávaná intenzita osvětlení je 200 luxů. Stěžovatel se věnuje lepení papírových modelů a čteb. V následující tabulce jsou uvedeny doporučené hodnoty osvětlení pro různé situace⁹ s dodatkem, že se zvyšujícím se věkem se potřeba osvětlení zvyšuje.

Požadovaná intenzita umělého osvětlení:

Intenzita	Použití
50–100 lx	celkové nebo odstupňované osvětlení obytné místnosti s místním osvětlením
100–150 lx	obytné kuchyně, koupelny, WC
200 lx	jídelní prostory
300 lx	studium, psaní, kreslení, kuchyňské práce aj.
200–500 lx	osvětlení pracovních prostorů bez místního osvětlení
500 lx	jemné ruční práce

Z údajů uvedených v tabulce došel ochránce k závěru, že vzhledem k povaze činností, kterým se stěžovatel věnuje, jeho věku a povaze vykonávaného trestu, by měla být doporučena intenzita osvětlení alespoň 300 lx. V noci je v cele svíceno jednou 24V žárovkou. Kontrolním měřením byla zjištěna intenzita 1,5 lx, což metaforicky odpovídá zhruba svitu jedné a půl svíčky ve vzdálenosti 1 metru od pozorovatele. Šetřením bylo zjištěno, že pracovníci VS ČR umožňují stěžovateli, aby intenzitu nočního osvětlení částečně tlumil hadrem či novinami.

5. Ukotvení nábytku cely

Šetřením bylo zjištěno, že nábytek cely, ve které pobývá stěžovatel, je ukotven k podlaze. Pracovníci VS ČR dali stěžovateli do cely k dispozici stolek pro televizi a židli, které nejsou připevněny k podlaze. Stěžovateli bylo umožněno, aby televizor byl umístěn z bezpečnostního boxu na stolek.

6. Použití kukly při eskortě odsouzeného do Vazební věznice P. – P.

Při eskortě stěžovatele do vězeňské nemocnice nařídil velitel eskorty nasadit stěžovateli kuklu s otvorem pro dýchání s odůvodněním, že toto opatření má zabránit nežádoucímu odhalení jeho identity, jelikož před provedením eskorty byly v bulvárních denících zveřejněny fotografie

⁹ Hodnoty jsou pouze orientační vzhledem k absenci právního předpisu, jež by bylo možno na uvedenou situaci alespoň analogicky použít: dostupné z <http://www.uspora-energie.info/osvetleni/doporuceni-pro-vyber.html>, citováno 2. 2. 2009, 6:59 CET.

stěžovatele a popsány skutky, pro které byl odsouzen. Tvrzení stěžovatele, že při nasazení kukly nemohl dýchat, se nepodařilo prokázat, nicméně skutečností zůstává, že kukla neposkytuje takový komfort při dýchání, jenž by poskytnut byl, pokud by k použití kukly nebylo došlo.

7. Stížnost na celkové horší podmínky pro výkon trestu odnětí svobody ve Věznici H. S. oproti Věznici R. a z toho vyplývající nerovné zacházení

Šetřením bylo zjištěno, že stěžovatel měl ve Věznici R. objektivně skutečně lepší podmínky pro výkon trestu než ve Věznici H. S., což bylo způsobeno zejména objektivními faktory (OZSTZ ve staré, i když částečně rekonstruované budově, renovované sprchy, způsob elektroinstalace atd.).

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Jednotlivé výhrady stěžovatele zhodnotil ochránce následovně:

1. Absence samostatných sprchových boxů se zástěnou na koupelně a špatné hygienické podmínky v koupelně (špína a zápach)

Žádný právní předpis neukládá VS ČR, aby zbudovala samostatný sprchový box. Pokud tento komfort stěžovatel v R. měl, lze ho vnímat jako benefit, na který však není právní nárok. Hygienický stav koupelny nebyl takový, aby ohrožoval zdraví odsouzených, ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 ZVTOS¹⁰. Na druhou stranu však lze dospět k závěru, že stížnost je odůvodněná v části, která se týká absence zástěny v koupelně. Ochránce je přesvědčen, že tím, že odsouzení jsou při sprchování vystaveni zraku ostatních odsouzených nebo dozorců, dochází k porušování důstojnosti osobnosti odsouzeného a jeho soukromí,¹¹ čímž není šetřeno ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS či čl. 19. 3 Evropských vězeňských pravidel. Ochránce se domnívá, že k nápravě není třeba zásadních stavebních úprav; postačí instalace shrnovacích plastových zástěn, které vizuálně oddělí prostor sprch od zbytku koupelny a sprchující se odsouzené od sebe navzájem.

V tomto bodě shledal ochránce pochybení VS ČR.

¹⁰ Srov. § 2 odst. 2: „...S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem...“

¹¹ Srov. ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody...“

Čl. 19. 3 Evropských vězeňských pravidel: „Vězni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením, která jsou zdravotně nezávadná a respektují právo na soukromí...“

2. Absence obezdění WC na cele a jeho odvětrávání, nemožnost plného otevření okna a větrání cely

Právní úprava týkající se WC je obsažena v ustanovení § 17 odst. 5 ŘVTOS, dle něhož, jsou-li ubytovacími místnostmi cely, musí být vybaveny hygienickým zařízením, které obsahuje záchod a umyvadlo, odděleným od zbývajících prostorů cely alespoň neprůhlednou zástěnou a signalizačním zařízením (je v cele k dispozici). Obecné požadavky na prostory, v nichž odsouzení žijí, pracují nebo se shromažďují, jsou uvedeny v čl. 18. 2 Evropských vězeňských pravidel.¹² Zřízení samostatného odvětrávání WC žádný právní předpis VS ČR nenařizuje. K odvětrávání celé cely má sloužit v případě cely na OZSTZ ve Věznici H. S. okno. Větrání cely však subjektivně hodnotil pověřený pracovník jako nedostatečné, a to i vzhledem k neodvětranému zápachu z toalety. Na tomto místě lze opětovně připomenout hlavní zásadu ZVTOS vyjádřenou ustanovením § 2 odst. 1 jmenovaného předpisu týkajícího se způsobu výkonu trestu pouze takovým způsobem, který respektuje důstojnost osoby odsouzeného. Část ustanovení za středníkem poukazující na limity tohoto ustanovení však nemůže být vztažena na odvětrávání WC, neboť odvětráváním nelze ohrozit ochranu společnosti. Je zřejmé, že požadavky na odvětrávání cely pomocí co nejvíce otevřeného okna jsou v rozporu s požadavky bezpečnostními, podle kterých se v celách jako technické prostředky k zajištění vnitřní bezpečnosti používají okna s ocelovou mříží z kvalitního materiálu, popř. duté mříže s otočným prvkem, s ocelovou sítí s oky, vnitřní předokenní mříž a z vnitřní strany cely kovový katr o rozteči mříží 12 cm. Požadavek na zajištění bezpečnosti u doživotně odsouzeného vězně je jistě legitimní. Neméně legitimní je však požadavek na zachování smyslu § 2 odst. 2 a 3 ZVTOS, jež se týkají důstojnosti a zdraví odsouzeného. Nedostatečné odvětrávání cely vedoucí k nezajištění výkonu trestu odsouzeného v důstojných podmínkách shledal Evropský soud pro lidská práva v případě *Peers proti Řecku* jako porušení čl. 3 Evropské úmluvy a vedl soud k výroku o nelidském a ponižujícím zacházení s odsouzeným, a to i za okolností, že věznice nekonala úmyslně. Jako námět vedoucí k rozumnému kompromisu mezi bezpečností a důstojným výkonem trestu odnětí svobody se ochránci jeví zvážení instalace vhodné vnitřní mříže (např. ve tvaru kvádrů či koše vystouplého nad povrch zdi směrem do prostoru cely), jež umožní dostatečné otevření okna tak, aby bylo zajištěno dostatečné odvětrávání cely a WC, i zachování bezpečnostních požadavků.

V tomto bodě shledal ochránce pochybení VS ČR.

¹² Čl. 18. 2 Evropských vězeňských pravidel: „Ve všech prostorách, v nichž mají vězni žít, pracovat nebo se shromažďovat, je třeba dodržet tyto podmínky:

a) musí mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kdy existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení.“

3. Poutání stěžovatele při předvádění mimo OZSTZ

Na situaci poutání stěžovatele je obecně třeba pohlížet jako na situaci, při níž dochází k použití donucovacího prostředku dle ustanovení § 17 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži, ve znění pozdějších předpisů. Dle odst. 1 uvedeného ustanovení je použití donucovacích prostředků možné za předpokladu, že je jejich použití nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti.¹³ V otázce poutání stěžovatele při jeho vyvádění mimo objekt OZSTZ je dále relevantní ustanovení § 45 odst. 2 nařízení generálního ředitele o vězeňské a justiční stráži.¹⁴ Paralelně se jmenovaným ustanovením je použití pout coby donucovacího prostředku při předvedení na vycházku u odsouzených umístěných na OZSTZ limitováno ustanovením § 7 odst. 3 nařízení generálního ředitele o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do OZSTZ. Z uvedených právních předpisů vyplývá, že použití donucovacích prostředků při vyvádění stěžovatele mimo objekt OZSTZ je možné ve zvlášť odůvodněných případech, a to tehdy, jestliže lze z chování obviněného nebo odsouzeného předpokládat násilné chování vůči jiným osobám anebo provedení útěku ze střeženého objektu. Nelze tedy obecně poutání odsouzených z OZSTZ plošně nařídit jako obecné bezpečnostní opatření, ale je vždy potřeba individuálně posoudit nebezpečnost osoby odsouzeného. Na nutnost individualizace nebezpečnosti odsouzeného poukazuje i zpráva CPT z roku 2006¹⁵. Ochránce na potřebu individuálního vyhodnocování nebezpečnosti jednotlivých odsouzených upozorňoval několikrát v rámci své souhrnné zprávy z návštěv

¹³ Srov. ustanovení § 17 odst. 1: „*Pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, je příslušník při plnění svých úkolů oprávněn použít donucovací prostředky proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo násilím se snaží mařit účel výkonu zabezpečovací detence, výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách Vězeňské služby, ve věznici pro místní výkon trestu, v budovách soudů, jakož i jiných místech činnosti soudů, budovách státních zastupitelství nebo ministerstva a v bezprostřední blízkosti střežených objektů...*“

¹⁴ § 45 odst. 2 NGR č. 11/2006: „*Příslušníci vězeňské stráže jsou oprávněni k zajištění bezpečnosti použít předváděcích řetízků, pout nebo pout s poutacím opaskem proti obviněnému nebo odsouzenému uvnitř věznice při předvádění, vyvádění nebo vycházkách v případě, jestliže lze vzhledem k chování obviněného nebo odsouzeného předpokládat násilné chování vůči jiným osobám anebo provedení útěku ze střeženého objektu. O přiložení těchto donucovacích prostředků rozhodne vedoucí oddělení nebo vedoucí oddělení výkonu vazby a trestu a v jeho nepřítomnosti službu konající vrchní inspektor strážní služby...*“

¹⁵ Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 27. března až 7. dubna 2006; bod 47: „*Doživotně odsouzení vězňové nemusí být nutně nebezpečnější než ostatní vězňové; mnozí z nich mají dlouhodobý zájem na stabilním a nekonzfliktním prostředí. Způsob jednání s doživotně odsouzenými vězni (jakož i s ostatními vězni) je třeba založit na pečlivém zhodnocení individuálních rizik a potřeb, na jejichž základě pak příjmovou rozhodnutí týkající se bezpečnosti, včetně stanovení úrovně kontaktu s ostatními...*“

věznic v roce 2006,¹⁶ přičemž v bodě 98 zprávy se ochránce zabýval přímo používáním donucovacích prostředků u doživotně odsouzených s doporučením, aby se při používání donucovacích prostředků vycházelo z individuálního vyhodnocení bezpečnostních rizik u každého jednotlivého odsouzeného s tím, že tato bezpečnostní rizika je nutno průběžně sledovat.

Kritériem pro posuzování této nebezpečnosti by mělo být zejména chování odsouzeného během výkonu trestu, uložené kázeňské odměny a kázeňské tresty apod. Z doložených záznamů o výkonu trestu stěžovatele a vyhodnocení plnění programu zacházení vyplývá, že dodržuje právní předpisy spojené s výkonem trestu odnětí svobody, plní pokyny zaměstnanců vězeňské služby a udržuje pořádek ve svých věcech. Ochránce nabyl dojmu, že výše uvedené charakteristiky odsouzeného, jakož i jeho věk neodůvodňují používání donucovacích prostředků jako preventivních opatření při předvádění stěžovatele mimo prostory OZSTZ, resp. na vycházku, a to i přes povahu jeho trestu a toho, že se v roce 1971 pokusil o útěk z výkonu trestu odnětí svobody.

V tomto bodě ochránce shledal pochybení VS ČR.

4. Nedostatečné osvětlení cely, celonoční svícení a nemožnost regulace osvětlení z cely

Používání nočního osvětlení cely na OZSTZ, jakož i absence vypínače umožňujícího zapnutí či vypnutí světla, event. regulace intenzity osvětlení, vyplývá z nařízení generálního ředitele. Pokud vezmeme v potaz již vzpomínané ustanovení § 2 odst. 2 ZVTOS, relativně nízkou intenzitu nočního osvětlení a skutečnost, že stěžovatel má povoleno žárovku zakrývat hadrem, neshledal ochránce v tomto dílčím bodě pochybení VS ČR. Pokud se jedná o intenzitu osvětlení denního, konstatoval ochránce s poukazem na skutková zjištění, že osvětlení cely nemusí postačovat potřebám stěžovatele, pokud se chce např. věnovat lepení papírových modelů či četbě. Daný fakt je umocněn i vyšším věkem odsouzeného. Je pravděpodobné, že při dlouhodobém nedostatku osvětlení by mohlo dojít ke zhoršení kvality zraku stěžovatele. S poukazem na ustanovení § 2 odst. 2 ZVTOS a čl. 39 Evropských vězeňských pravidel¹⁷ ochránce shledal v tomto bodě pochybení VS ČR.

5. Ukotvení nábytku cely

Problematika vybavení cely na OZSTZ je upravena v již vzpomínaném nařízení generálního ředitele. Ve Věznici H. S. dle aprobovaného vnitřního řádu věznice je vybavení všech cel na OZSTZ pevně ukotveno. V nařízení generálního ředitele je však uvedeno, že vybavení cel není zpravidla pevně zabudováno. Z uvedeného plyne, že výjimku spočívající v zakotvení

¹⁶ Viz bod 38, 57, 62, 94 a 98 souhrnné zprávy z návštěv věznic v roce 2006; <http://www.ochrance.cz/documents/doc1154711599.doc>

¹⁷ „Vězeňská správa musí zajistit ochranu zdraví všech vězňů ve své péči...“

vybavení cely je nutno obecně aplikovat po individuálním posouzení rizik odsouzeného (viz k tomu *ad ibidem* bod 3 části C zprávy), tedy nelze plošně, bez uvedeného posouzení, nařídit pevné ukotvení vybavení cely na OZSTZ. Ochránce tedy dospěl k závěru, že znění vnitřního řádu věznice je v rozporu s vnitřními předpisy vydanými GR VS ČR. Na druhou stranu je však pravdou, že pracovníci VS ČR umožnili stěžovateli přistavení nepřipevněného stolku a židle.

V tomto bodě bylo ochráncem shledáno pochybení VS ČR.

6. Použití kukly při eskortě odsouzeného

Čl. 2 odst. 1 LZPS stanoví, že státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví, zároveň musí platit pravidlo vyjádřené v tomtéž článku odst. 3, tj. nikdo nesmí být nucen činit (v tomto případě ve smyslu strpět), co zákon neukládá. Výkon na úseku správy vězeňství představuje pochopitelně výkon státní moci. V českém právním řádu neexistuje právní předpis, který by umožňoval VS ČR použití kukly při eskortě odsouzeného, byť v dobré víře. Pro uvedené jednání neměla vězeňská služba právní oporu. Pokud velitel eskorty naznal, že by bylo pro stěžovatele lepší v jeho zájmu použití kukly, měl možnost se stěžovatele dotázat, zda si nasazení kukly přeje, nehledě na skutečnost, že použitím kukly se stal odsouzený ještě více nápadným a eskorta pro bulvární média potenciálně zajímavější. Ohledně objektivně ztíženého dýchání stěžovatele a vzhledem k tomu, že v době eskorty byl ve stavu po relativně dlouhé hladovce, se ochránce zabýval otázkou, zda použití kukly nepředstavovalo porušení čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁸ (dále jen Úmluva). Dle tohoto ustanovení nikdo nesmí být podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení. Zacházení lze označit dle Evropského soudu pro lidská práva za nelidské, dosahuje-li jistého minima závažnosti a závisí na všech okolnostech případu, a zejména na povaze a kontextu zacházení, podmínkách jeho výkonu, jeho trvání, fyzických a mentálních účincích, a někdy také na pohlaví, věku a zdravotním stavu oběti.¹⁹ Také je třeba brát v potaz skutečnost, zda jednání bylo úmyslné, či nikoliv. Nasazení kukly stěžovateli, jež nemělo za cíl omezovat ho v dýchání, ale chránit ho před hledáčky fotografií, nelze označit jako nelidské, vzhledem k uvedenému požadavku na minimum závažnosti. Otázkou však zůstává, zda nasazení kukly bylo zacházením ponižujícím ve smyslu čl. 3. Evropský soud pro lidská práva označuje zacházení za ponižující v případě, pokud by svou povahou mohlo vyvolat u oběti pocity strachu, úzkosti a méněcennosti a bylo způsobilé ji ponižit a potupit.²⁰ Ustanovení

¹⁸ V ČR vyhlášena pod č. 209/1992 Sb.

¹⁹ Srov. mnohá rozhodnutí ESLP – např.: *Kudla proti Polsku, Labita proti Itálii, Raninen proti Finsku, Irsko proti Spojenému království a další*.

²⁰ Srov. např. rozhodnutí ESLP ve věci *Kudla proti Polsku, Tyrer proti Spojenému království, Neumerzhitsky proti Ukrajině a další*.

o minimu závažnosti jako u zacházení nelidského platí u zacházení ponižujícího *ad ibidem*. Nasazení kukly stěžovateli vnímá ochránce jako zacházení na samé hranici minima ponižujícího zacházení, ačkoliv se nepodařilo prokázat, že by vězeňská služba měla v úmyslu stěžovatele ponížit. Pokud vezmeme v potaz výše vzpomínané ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS, bylo se stěžovatelem, tím, že mu byla kukla nasazena, zacházeno nedůstojně, čímž došlo k porušení uvedeného ustanovení. Lze tedy shrnout, že nasazením kukly stěžovateli při eskortě byla porušena ustanovení Listiny základních práv a svobod, ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS a jednání VS ČR hraničilo s ponižujícím zacházením, tak jak je vymezuje čl. 3 Úmluvy.

V tomto bodě bylo shledáno pochybení VS ČR.

7. Stížnost na celkové horší podmínky pro výkon trestu odnětí svobody ve Věznici H. S. oproti Věznici R. a z toho vyplývající nerovné zacházení

Ustanovení § 15 ZVTOS deklaruje příslušnost stejných práv všem odsouzeným za podmínek stanovených ZVTOS a odkazuje zejména na zákaz upírání práv odsouzeným pro nějaký z tzv. diskriminačních důvodů (tj. jejich příslušnost k určitému etniku, jejich věku atd.). S rovností je vždy spojena otázka srovnatelnosti, tj. co či koho, s čím nebo s kým srovnávat. Ve věci podání stěžovatele lze srovnávat výkon trestu odsouzených ve Věznici R. s výkonem trestu ve Věznici H. S. Obecně musí nerovné zacházení, aby bylo právně vadné, být právem zapovězeno a obsahovat tzv. diskriminační důvod, který je právem zakázán (např. rasa, etnicita, pohlaví, věk atd.). Zdaleka ne každé rozdílné zacházení je tedy diskriminací. V případě stížností stěžovatele na objektivně horší podmínky pro výkon trestu v H. S. lze shrnout, že ačkoliv bylo šetřením zjištěno, že doživotně odsouzení mají ve Věznici R. objektivně lepší podmínky výkonu trestu, nelze namítat diskriminaci či právem zapovězené nerovné zacházení, neboť zde chybí tzv. diskriminační důvod, pro který by mělo k nerovnému zacházení docházet a dále stav odporující právu. Nerovné zacházení *de facto* z objektivních důvodů (starší budova, horší technické vybavení atd.) namítat sice lze, nicméně aby toto zacházení bylo právně vadné, muselo by být s právem v rozporu (zejména s ustanoveními ZVTOS). Výkon trestu odnětí svobody stěžovatele, až na výše uvedené dílčí nedostatky v této zprávě uvedené, nelze obecně jako v rozporu s právem označit.

V tomto bodě nebylo shledáno pochybení VS ČR.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Na základě konstatování pochybení ochráncem přijala Věznice H. S. opatření k nápravě (instalace shrnovacích plastových zástěn, přehodnocení bezpečnostních požadavků v souvislosti s posouzením možností ventilace, zajištění většího osvětlení cely, zamezení obdobně chybného užívání kukly). Ochránce shledal opatření Věznice H. S. dostatečnými a případ uzavřel.

Sociální podmínky

Sp. zn.: 1387/2004/VOP/PM

Odsouzený
s tělesným
postížením

Odsouzený s těžkým zdravotním postižením má dle ZVTOS právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu. Zajištění přiměřených podmínek může spočívat např. ve zřízení místa pečovatele z řad odsouzených, který bude proškolen v nezbytných pečovatelských dovednostech. Tento odsouzený bude vykonávat jednoduché pomocné a obslužné práce zdravotnického charakteru, dle potřeby bude pomáhat nesoběstačným osobám při oblékání, obouvání, úpravě lůžka, osobní hygieně, výdeji a přípravě stravy, úklidu apod.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. J. D.

A – OBSAH PODNĚTU

Ods. J. D. vykonával trest odnětí svobody ve Věznici K. Dne 6. dubna 2004 se obrátil na veřejného ochránce práv s podnětem, ve kterém si stěžoval na podmínky výkonu trestu. J. D. je odkázán na invalidní vozík, přičemž se není schopen bez pomoci obléci či přesunout z postele na invalidní vozík atd. Z tohoto důvodu musí žádat spoluodsouzené o pomoc, kterou je ovšem nucen kompenzovat cigaretami, kávou atd. Někteří odsouzení mu pomáhat odmítají z obavy, že by se mohl zranit a odpovědnost by potom nesli oni. Na svoje potíže několikrát upozorňoval jak vedení věznice, tak vedoucí lékařku, ale bezvýsledně.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Pan J. D. byl umístěn na cele společně s ods. K. K., který byl rovněž upoután na invalidní vozík. Cela byla přizpůsobena invalidním odsouzeným v tom smyslu, že zde byla zbudována speciální vana se závěsným madlem a bezbariérové WC. Dne 11. září 2003 K. K. napadl J. D., který byl dne 15. září hospitalizován ve vězeňské nemocnici až do 23. září 2003. Tento útok mohl mít a zřejmě měl souvislost s tím, že J. D. upozornil pracovníky Vězeňské služby na to, že K. K. napadl ods. V. tím, že na něj najel invalidním vozíkem a způsobil mu tak trvalé zdravotní následky. Ods. K. K. byl za útok na J. D. kázeňsky potrestán důtkou. Podle vyjádření ředitele věznice, které poskytl Českému helsinskému výboru, byla po incidentu bezpečnost J. D. při hygieně zajištěna dobrovolnou přítomností jiného odsouzeného.

I po přijatých opatřeních, která ředitel blíže nerozvedl, J. D. žádal o umístění na jinou ložnici, v čemž mu bylo vyhověno a byl dočasně přemístěn. Po svém návratu z vězeňské nemocnice, dne 23. září 2003, byl J. D. umístěn opět na celu s K. K. Z vyjádření ředitele věznice vyplynulo, že zpět na svoji ložnici byl J. D. umístěn vzhledem k časovému odstupu od konfliktu a s ohledem na zklidnění situace. J. D. ale opět vyjádřil obavy o svoji bezpečnost a žádal o umístění na jinou ložnici. Svůj požadavek přednesl dne 25. září 2003 rovněž pracovníkům Oddělení prevence a stížností a řediteli věznice. Vzhledem k tomu, že se v té době připravovala rekonstrukce oddělení a mělo dojít k vymístění odsouzených, bylo požadavku J. D. vyhověno a byla přijata organizační opatření k jeho dočasnému přemístění na jinou ložnici. Po rekonstrukci oddělení byl J. D. dne 14. ledna 2004, po svém návratu do Věznice K., ubytován na jiné cele, a to poté, když odmítl být umístěn na celu společně s K. K.

Během místního šetření bylo zjištěno, že J. D. je ubytován ještě se dvěma odsouzenými na běžné cele, která má pouze odstraněný práh. Odsouzenému J. D. pomáhal jeden ze spolubydlících, přičemž druhý to měl ze zdravotních důvodů zakázáno. J. D. potřeboval pomoc při přemístění z lůžka na vozík a zpět, a jelikož má pohyblivou pouze jednu ruku, vyžadoval pomoc i při ovládní invalidního vozíku. Odsouzený, který mu pomáhal při hygieně, s ním musel být ve sprchovém koutu, aby mu mohl umýt záda atd.

J. D. vyjádřil obavu z toho, kdo se o něj bude starat, jelikož odsouzený, který to v té době dělal, bude v létě propuštěn. Rovněž uvedl, že nemá tolik prostředků, aby každému, od koho chce pomoc, kupoval cigarety nebo kávu. Někteří odsouzení mu pomoci ani nechťejí, protože mají strach, že by jim mohl spadnout a potom by za jeho případná zranění nesli odpovědnost.

Vychovatel pana J. D. uvedl, že školené pracovníky, kteří by se invalidním odsouzeným věnovali, nemá věznice k dispozici.

Ředitel věznice na dotaz, proč na speciální cele není ubytován J. D., ale K. K., přitom prvně jmenovaný je vzhledem ke svému zdravotnímu stavu více odkázán na pomoc druhých, uvedl, že zdravotní stav K. K. byl v minulosti velmi špatný, ale po nasazení nové léčby se výrazně zlepšil. Není možné, aby pro každého budovali tyto speciální cely. V případě J. D. byla celá situace navíc ovlivněna tím, že ve Věznici K. měl být ubytován jen na přechodnou dobu.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, aby byla zachována důstojnost osobnosti odsouzeného, s nímž se mimo jiné musí jednat tak, aby bylo zachováno jeho zdraví (ustanovení § 2 odst. 1, 2 ZVTOS). Rovněž ustanovení § 16 odstavce 6 zákona stanoví, že odsouzený s těžkým

zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu.

Zajistit přiměřené podmínky dle ustanovení §16 odstavce 6 zákona je povinností Vězeňské služby. Během místního šetření bylo zjištěno, že o J. D. pečovali další odsouzení, a to dobrovolně. Dalo by se říci, že přiměřené podmínky umožňující důstojný výkon trestu odsouzeného J. D. tak zajišťovali oni místo Vězeňské služby, které to ukládá zákon.

Ochránce nabyl dojmu, že procedura, kterou byl J. D. nucen podstupovat při osobní hygieně za účasti jiného odsouzeného, mohla být z jeho strany vnímána jako ponižující a narušující jeho důstojnost. Totéž platí o přesvědčování a přemlouvání ostatních odsouzených, aby mu poskytlí potřebnou pomoc. Ochránce je přesvědčen, že péči, kterou vyžadují takto postižení odsouzení, by jim měl poskytovat vyškolený zdravotnický personál, popř. pečovatelé. Navíc vztah určité závislosti mezi odsouzenými není podle názoru ochránce žádoucí a může ve svém důsledku vést až k projevům šikany nebo dokonce vydírání.

Věznice K. nezaměstnává pomocný zdravotní personál ani pečovatele, který by mohl být nápomocen při sebeobslužných činnostech nepohyblivých či invalidních odsouzených, a to z důvodu nedostatku tzv. tabulkových míst. O jejich počtu rozhoduje Generální ředitelství Vězeňské služby a věznice sama nemůže ovlivnit to, kolik pracovníků bude zaměstnávat. V souvislosti s nedostatkem tabulkových míst by stálo za zvážení, zda by se situace nedala řešit obdobným způsobem jako ve věznici, kam byl posléze stěžovatel umístěn, kde tyto služby pro zdravotně postižené osoby zajišťují proškolení odsouzení v rámci výkonu zaměstnání, a to pod vedením školeného vychovatele.

Právo pana J. D. na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu mohlo být v určité míře zachováno, pokud by byl ubytován na speciální cele. Vzhledem k jeho konfliktnímu vztahu s K. K. byl však J. D. ubytován na cele běžné, nepřizpůsobené jeho postižení.

Ideálním řešením by samozřejmě bylo, kdyby na speciální cele mohli být umístěni oba dva jmenovaní společně. Pokud to ale nebylo možné, příslušní pracovníci Vězeňské služby měli rozhodovat o umístění na speciální celu na základě aktuálního zdravotního stavu obou odsouzených. Pokud se tedy stav K. K. podstatně zlepšil, měli k této skutečnosti přihlídnout. J. D. byl v souvislosti s tím, že měl pohyblivou pouze jednu ruku, odkázán více na pomoc druhých a vyžadoval větší péči, tudíž mělo jeho umístění na speciální celu podle názoru ochránce větší opodstatnění.

I pokud by zůstal pominut fakt, že J. D. byl odkázán na pomoc druhých, v souvislosti s nedostatkem pracovníků, a to i při takových činnostech, jako je provádění osobní hygieny, ochránce vyslovil domněnku, že pro jeho umístění na speciální celu bylo více důvodů než na straně K. K. a při rozhodování o tom, kdo na této cele bude ubytován, mělo být přihlídnuto k aktuálnímu zdravotnímu stavu, chování odsouzeného atd.

V ustanovení § 35 ŘVTOS je stanoveno, že pokud zaměstnanec VS zjistí, že je ohrožováno právo odsouzeného na jeho ochranu před neoprávněným násilím, jakýmikoliv projevy ponižování lidské důstojnosti a urážkami nebo výhrůžkami nebo oznámí-li mu odsouzený takovéto jednání, je povinen učinit neprodleně opatření nezbytná k zamezení takového jednání a současně oznámit tuto skutečnost řediteli věznice. Pokud bylo prokázáno nebo je důvodné podezření, že se výše uvedeného jednání dopustil odsouzený, ředitel přijme taková opatření, aby v něm tento nemohl pokračovat a aby byla zajištěna bezpečnost odsouzeného, jehož práva byla porušována a odsouzeného, který takovéto jednání oznámil.

Jak je uvedeno v části B, J. D. upozornil na to, že K. K. fyzicky napadl ods. V. Přesto J. D. zůstal i nadále ve společné cele s K. K., nebyla tedy přijata žádná opatření, která předpokládá ustanovení § 35 odstavce 4 písm. b) ŘVTOS, což mohlo být jednou z příčin útoku K. K. na J. D. dne 11. září 2003.

Ochránce se domnívá, že dobu od 11. září 2003 do 23. září 2003, kdy byl J. D. umístěn zpět do cely ke K. K., nelze považovat za dostatečný časový odstup, který by byl zárukou bezpečnosti J. D. Odsouzený J. D. navíc sám vyjádřil obavy o svoji bezpečnost. V citovaném ustanovení se hovoří mimo jiné o opatřeních, která by zabránila odsouzenému, aby pokračoval v porušování práv jiného odsouzeného. V tomto případě byla přijata opatření vůči odsouzenému, jehož práva byla porušena, a nikoliv také vůči tomu, kdo je porušil. Ovšem kromě udělení kázeňské důtky K. K., která však vzhledem k okolnostem nebyla způsobila působit jako dostatečné opatření k zajištění bezpečnosti.

Tento postup nelze podle názoru ochránce považovat za výchovný a v souladu s účelem trestu, když za porušení povinnosti je v důsledku *de facto* postižen ten, jehož práva byla porušena.

Ohledně zajištění bezpečnosti J. D. při hygieně přítomností dalšího spoluvězně, což zřejmě mělo být opatření dle citovaného ustanovení, ochránce konstatoval, že vzhledem k postižení J. D. byla při jeho hygieně přítomna další osoba zcela běžně, a tudíž tento postup nepovažuje za zvláštní opatření ve smyslu ustanovení § 35 odstavce 4 písm. b) vyhlášky.

Ochránce závěrem konstatoval, že vzhledem k závažnosti jednání K. K., s ohledem na fakt, že jiného spoluvězně nenapadl poprvé (případ s ods. V.) a že jmenovaný byl obecně znám svojí nesnášenlivostí, nebyla opatření k zajištění ochrany ostatních odsouzených dostatečná. Na tom nic nemění ani fakt, že již k dalšímu útoku na J. D. nedošlo.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

V souvislosti se sdělením ředitele věznice, že jedná s GŘ VS ČR o zřízení místa pečovatele, byla oslovena generální ředitelka VS ČR se žádostí o informaci, v jakém stádiu se nachází výše zmíněné jednání. Ve svém přípisu generální ředitelka VS ČR uvedla, že podle sdělení ředitele Věznice K. není

VĚZEŇSTVÍ

žádná postižená osoba t. č. ve věznici umístěna. V souladu s ustanovením § 18 odstavce 2 a § 19 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, ochránce požádal ředitele Věznice K. o přijetí opatření k nápravě – zřízení místa pečovatele z řad odsouzených, popř. jiného vhodného opatření, které by dostatečným způsobem garantovalo právo odsouzeného s těžkým zdravotním postižením na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu, jak to předpokládá ustanovení § 16 odst. 6 ZVTOS.

Následně ředitel Věznice K. informoval ochránce, že dnem 14. února 2005 byl zařazen k výkonu práce v oddělení, kde jsou umístěni odsouzení trvale pracovní nezařaditelní, jeden odsouzený, který byl proškolen odbornými lektory Českého Červeného kříže a institutu pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků v nezbytných pečovatelských dovednostech. Tento odsouzený bude vykonávat jednoduché pomocné a obslužné práce zdravotnického charakteru, dle potřeby bude pomáhat nesoběstačným osobám při oblékání, obouvání, úpravě lůžka, osobní hygieně, výdeji a přípravě stravy, úklidu apod. Tomuto odsouzenému byl stanoven plat a náplň práce v souladu s platnými právními předpisy. Jelikož ředitel Věznice K. přijal opatření, které ochránce považoval v danou chvíli za dostačující, celá věc byla tímto uzavřena.

Sp. zn.: 2130/2005/VOP/FH

Odebrání
knih

Nevydání satanské bible, a dalších písemností, jejichž obsah je (byť částečně) v rozporu s cíli výkonu trestu odnětí svobody, resp. trestu jako takového (ve smyslu vymezeném trestním zákonem) nelze posuzovat (i s ohledem na čl. 16 odst. 4 Listiny základních práv a svobod) jako porušení základních práv na svobodu myšlení a náboženského vyznání.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. B. S.

A – OBSAH PODNĚTU

Na ochránce se obrátil ods. B. S, t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici V. Jeho podání se týkalo zejména nevydání do věznice zaslaných tiskovin. V podání stěžovatel uvedl, že mu rodina do věznice zasílá literaturu zaměřenou na ezoterní vědy, literaturu týkající se hermetismu, magie, spiritismu, satanismu apod. Vychovatelem mu však zaslaná literatura byla zabavena „s odůvodněním, že by ohrozila možnou převýchovu“. Následně byla literatura zaslána dozorovému státnímu zástupci k posouzení,

resp. „putovala“ po různých stupních státního zastupitelství. S rozhodnutím o nevydání literatury nebyl odsouzený B. S. spokojen a domníval se, že jsou tak porušována jeho základní práva zaručená Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) v článcích 15 odst. 1²¹ a 16 odst. 1²².

Ve věci bylo s ohledem na působnost veřejného ochránce práv zahájeno šetření. V mezidobí byly o poskytnutí relevantních podkladů k podnětu požádány orgány Věznice V., dozorového státního zástupce, ředitele Vazební věznice B. a odbor generální inspekce Ministerstva spravedlnosti.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

K této problematice bylo zjištěno, že inkriminovaná literatura byla do věznice doručena dne 20. 12. 2004. Jednalo se o knihu Satanská bible a dále o cca 47 listů formátu A4 textů stažených z internetu: Od magie k satanismu, Černá mše a poezie Industriální vlny a Vylízaný mozek.

Jak vychovatel, tak státní zástupce popírají, že by odsouzenému do věznice byly zaslány další materiály, které uváděl a které se měly ztratit, resp. mu měly být bez vysvětlení zabaveny a nevydány – jedná se o tituly Magický výcvik, rituál, cvičení žvlů a NecR. tie. Opak je v tuto chvíli neprokazatelný.

Jinak postup posuzujících orgánů byl takový, že vychovatelem byly zasláné materiály postoupeny k posouzení státnímu zástupci pro potřeby odborného vyjádření (zda se nejedná o materiály jsoucí v rozporu s dosažením účelu výkonu trestu).

Dozorový státní zástupce stěžovatele informoval, že jeho podnět neshledal oprávněným s odůvodněním, že literatura, kterou vychovatel nepředal, obsahuje statě, které jsou zaměřeny k nepřátelství až nenávisti vůči křesťanským církvím, zvláště pak římskokatolické církvi. Tato literatura má, dle státního zástupce, v sobě rovněž prvky sociální nesnášenlivosti. Práva odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody jsou přitom dle § 27 ZVTOS omezena a mezi tato omezení patří, jak uvedl státní zástupce, i zákazy obsažené v § 33 odst. 1 ŘVTOS, podle nichž se literatura obsahující náboženskou a sociální nesnášenlivost adresátovi – odsouzenému nepředá. Dle státního zástupce bylo ze strany vychovatele postupováno v souladu s citovaným ustanovením ŘVTOS, a mělo se tedy jednat o zákonný postup.

Dne 7. 6. 2005 odsouzeného B. S. státní zástupce vyrozuměl, že úroveň předmětné literatury nechal přezkoumat odborníky Policejního prezidia ČR v Praze. Z jejich vyjádření vyplynulo, že „obsah satanistické bible je v rozporu s historickou, kulturní i náboženskou tradicí, která je v rámci celé Evropy součástí výchovy, vzdělání i obecně uznávaných morálních

²¹ (1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

²² (1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

pravidel. S ohledem na výše uvedené je činěn závěr, že tato bible nemůže přispět k výchově odsouzeného vést řádný život. Vzhledem k tomu stěžovateli, dle JUDr. Ř., nemohla být vydána.

Co se pak týkalo další zadržené literatury, tedy Černé mše a Od magie k satanismu, nebylo ze strany odborníků připomínek, a proto byl vychovatelem vydán pokyn, aby tyto písemnosti stěžovateli vrátil. Na tomto místě ochránce připomněl, že jak vychovatel, tak státní zástupce shodně tvrdí, že stěžovateli byla do věznice zaslána jen výše specifikovaná literatura, nikoli i písemnosti pod názvy Magický výcvik, rituál, cvičení žvlů a Necromantie.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Ačkoli ochránce není dle zákona o veřejném ochránci práv oprávněn hodnotit činnost státního zastupitelství, nedomnívá se, že by v tomto případě v jeho činnosti došlo k pochybením.

Ohledně samotného nevydání Satanské bible považuje ochránce argumentaci posuzujících orgánů (především státního zástupce a jeho prostřednictvím Policejního prezidia ČR) za akceptovatelnou. Ochránce pouze dodává, že čl. 16 odst. 4 LZPS stanoví, že výkon těchto práv (rozuměj svobodně projevovat své náboženství nebo víru) může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Omezení některých práv ve smyslu Listiny umožňuje právě i zákon o výkonu trestu odnětí svobody. Zde pouze považuje ochránce za vhodné doplnit, že je otázkou, zda problematiku vydání či nevydání Satanské bible lze podřadit pod citovaný článek Listiny, neboť u satanismu se jedná o složitý fenomén, který zejména ve své moderní podobě, reprezentované např. předmětným dílem Antona Szandora LaVeye, nepředstavuje nutně náboženský fenomén, jelikož se jedná především o soubor etických a morálních pravidel a jen ve slabší, či dokonce žádné míře o vztah k transcendentní duchovní veličině.²³ Tento vztah je přitom pojmovou náležitostí náboženských systémů.

Navíc § 21 ZVTOS stanoví, že odsouzený má právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou rozšiřovány v České republice; tím není dotčeno právo vězeňské služby odebrat odsouzenému věc, kterou by se narušoval účel výkonu trestu.²⁴ Vymeze-

²³ Tzv. mravní satanismus, který se neodvolává na satana jako na duchovní bytost, ale pouze se jeho jménem obrací proti křesťanské morálce, která je považována za slaboušskou, pokryteckou a škodlivou. Mravní satanismus tak hlásá víru v člověka, který není spoután žádnými omezeními, proti solidaritě staví egoismus, proti odpuštění spravedlivou odplatu a proti společenským normám přírodu a její boj o přežití. Satan tak není duchovní bytostí, ale symbolem volnosti a přirozenosti.

²⁴ Toto ustanovení v určitém ohledu konkretizuje § 33 odst. 1 vyhlášky č. 345/1999 Sb. kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, dle kterého v případě, že balíček obsahuje tiskoviny nebo materiály propagující náboženskou nebo sociální nesnášenlivost, násilí a hrubost, nedojde k vydání balíčku odsouzenému.

ní účelu výkonu trestu je přitom zmíněno v § 1 odst. 2 ZVTOS: výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon se ve svém § 23 přitom k účelu trestu vyjadřuje takto: účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Je přitom otázkou, zda některé pasáže zmiňované knihy, např. příkázání satanského devatera o tom, že „satan znamená ukájení choutek, nikoli odříkání“, či že „satan znamená všechny takzvané hříchy, jelikož vedou k fyzickému, mentálnímu nebo emočnímu uspokojení“, je literaturou, která přispívá k naplnění cílů výkonu trestu odnětí svobody, resp. trestu jako takového (ve smyslu vymezeném trestním zákonem).

D – ZÁVĚR

Ochránce své šetření v tomto případě ukončil dle § 17 zákona o veřejném ochránci práv, tedy s konstatováním, že v činnosti Vězeňské služby ČR nebylo shledáno pochybení.

Sp. zn.: 1229/2008/VOP/MČ

Stát musí respektovat náboženskou svobodu stěžovatele a nesmí jej nutit přijímat stravu, která odporuje jeho náboženskému vyznání. Vegetariánská strava

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. K. Š.

A — OBSAH PODNĚTU

Stěžovatel K. Š. se na ochránce poprvé obrátil společně se spoluodsouzeným T. M. v roce 2007. Ve svém dopise ochránce informovali, že jim ve Věznici V. nemá být podávána vegetariánská strava, kterou vyžadují z důvodu svého náboženského přesvědčení. Tvzení stěžovatelů se potvrdila. Na základě jednání ochránce s ředitelem Věznice V. a jeho příslibu o zajištění nápravy (tedy započítím podávání vegetariánské stravy) ochránce stěžovatele K. Š. vyrozuměl, že o vegetariánskou stravu má požádat pracovníky VS ČR a bude mu, stejně jako ostatním odsouzeným, kteří o ni požádají, podávána. Poté byla věc uzavřena. Na počátku roku 2008 se na ochránce odsouzený K. Š. obrátil opětovně a informoval jej o tom, že vegetariánská strava mu i přes ujištění ochránce a slib ředitele věznice nemá být podávána.

B — SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

V rámci zahájeného šetření provedli pověření pracovníci Kanceláře veřejného ochránce práv ve Věznici V. místní šetření. Dále bylo k věci vyžádáno stanovisko ředitele Věznice V. Výsledkem skutkových zjištění provedeného šetření je poznatek, že ačkoliv bylo ochránci podávání vegetariánské stravy odsouzeným přislíbeno, k podávání nadále nedochází. Dle předchozí domluvy měla být vegetariánská strava podobná stravě muslimské, nicméně bezmasá – místo masa mléčné výrobky, popř. sója. Ředitel věznice však ve svém stanovisku ochránce vyrozuměl, že provoz vězeňské kuchyně již neumožňuje další rozšíření pro přípravu vegetariánské stravy a dále že vegetariánskou stravu považuje nejen on, ale i nutriční odborníci, za módní výstřelek bez legitimní podstaty. Ve svém zdůvodnění, proč nehodlá vegetariánskou stravu podávat, dále uvedl, že není patrné, o jaký druh vegetariánství se odsouzeným jedná, jelikož druhů vegetariánství je více. Svoje tvrzení doložil citačně blíže nespecifikovaným článkem MUDr. P. W. s názvem „Vegetariánství škodí zdraví“. Z argumentace obsažené v článku vycházela i vedoucí referátu stravování a výživy, jež provedla pohovor s odsouzeným T. M., který měl zájem o vegetariánskou stravu rovněž a který se hlásí k hnutí Hare Krišna. Ze záznamu o pohovoru, který odmítl odsouzený T. M. podepsat, vyplývá, že mu bylo předloženo k podpisu prohlášení, že vegetariánství je módním výstřelkem, škodí zdraví, není v možnostech kuchyně zajišťovat vegetariánskou stravu a nedochází k žádnému porušování jeho práv. Odsouzený K. Š. pověřeným pracovníkům Kanceláře sdělil, že zájem o vegetariánskou stravu nadále má, hlásí se k hnutí Hare Krišna. Jelikož se však stravy nemůže domoci, jí, co mu je podáváno.

C — PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Právní rámec pro posouzení nárokovosti vegetariánské stravy pro odsouzené, kteří ji vyžadují z náboženských důvodů, nalezneme zejm. v čl. 16 LZPS, jenž zaručuje náboženskou svobodu jednotlivce. Součástí výkonu této svobody je *stricto sensu* i svoboda vůle nekonzumovat masitou stravu a vejce příslušníky hnutí Hare Krišna. Ústavní soud se ve věci II. ÚS 227/1997 vypořádával s obdobnou situací, kdy obviněný požadoval ve vazební věznici podávání košer stravy.²⁵ Jelikož nakonec pracovníci věznice

²⁵ V případě ods. K. Š. se sice nejedná o obviněného, nýbrž o odsouzeného, ale skutkově jsou situace analogické, navíc je příprava košer stravy mnohem náročnější než příprava upravené stravy muslimské, ve formě, v jaké byla požadována na Věznici V. K tomu viz i zprávu ochránce z návštěv věznic v roce 2006: „S ohledem na skutečnost, že provozní podmínky věznic by se měly neustále zlepšovat, mělo by docházet i k nárůstu počtu věznic, kde jsou specifické druhy stravy připravovány. Ohledně košer stravy nezazněly v rámci návštěv stížnosti odsouzených na její odpírání, nicméně je třeba si uvědomit, že i tento požadavek může být vznesen. Ochránce si je vědom náročnosti

stěžovateli vyhověli, Ústavní soud jeho návrh odmítl. Uvedl však následující relevantní argumentaci, jež je možno použít i v případě podnětu odsouzeného K. Š., jakož i dalších odsouzených, vyžadujících vegetariánskou stravu „...rozhodující pro vyřešení případu je proto odpověď na otázku, zda je Česká republika jako veřejná moc povinna poskytnout speciální stravu, jejíž požívání je součástí výkonu náboženství, jestliže se vyznavač takové víry nachází ve věznici, tj. v moci státu, a je omezen v osobní svobodě. ... Ústavní soud ve svém usnesení č. j. II. ÚS 227/97-10 došel s ohledem na ustanovení čl. 18 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech k závěru, že stát musí respektovat náboženskou svobodu stěžovatele a nesmí jej nutit přijímat stravu, která odporuje jeho náboženskému vyznání. ... Správa věznice zde má podle názoru Ústavního soudu prostor k uvážení pro výběr rozumných prostředků, které v rámci principu přiměřenosti a respektování čl. 4 odst. 4 Listiny zajistí možnou míru respektování projevu náboženské svobody v případě osob ve vazbě. Osoby ve vazbě jsou tak podrobeny omezením, ta však nejsou bez hranic, zejména ve vztahu k jejich jiným základním právům a svobodám. Řešení bude vždy záviset na konkrétních okolnostech případu, kde bude hrát významnou roli: konkrétní aspekt svobody projevu náboženství (zda jej může provádět sám nebo jen spolu s jinými), povaha náboženství (každý o své víře rozhoduje sám), zda náboženská pravidla nestanoví pro takové situace výjimku, skutečnost, zda taková stravovací pravidla byla dodržována již před omezením osobní svobody (např. rabín) nebo se jich dotýká osoba dožaduje až ve věznici (stěžovatel zprvu běžnou stravu přijímal), počet takových osob ve věznici, možnost státu financovat takové zvýšené nároky, možnosti poskytnout náhradní formu stravování, povaha takových potravin (v případě epidemiologicky rizikových potravin), nenarušení účelu omezení osobní svobody (potrava je dopravována určitému vězni, což může být zneužito k pašování zakázaných předmětů, ostatní to mohou pociťovat jako svou diskriminaci), možnosti dopravovat stravu do věznice (čl. 15 Vnitřního řádu VV P.-P. umožňuje denní návštěvy zástupců církví) atd.“

Vzhledem k výše uvedenému ředitel věznice i vedoucí referátu stravování ochránce nepřesvědčili, že není možné odsouzeným bezmasou stravu vydávat. Závěr ochránce ve smyslu požadavku na modifikaci muslimské stravy odsouzeným hlásícím se k hnutí Hare Krišna je zcela v souladu s výše uvedenými argumenty Ústavního soudu. Dle původní domluvy s ředitelem věznice, s přihlédnutím k § 16 odst. 1 ZVTOS, nebyla totiž ochránce požadována příprava speciální vegetariánské stravy, ale pouze úprava stravy muslimské a nahrazení její masité složky složkou nemasitou. Příprava takové stravy je dle zjištění ochránce a dle informací

přípravy tohoto druhu stravy, nicméně VS ČR by měla být připravena tuto situaci řešit, tzn. alespoň v některých věznicích by měla být zajištěna možnost jejího podávání.“ Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/ochrana.php&doc=703>.

jemu poskytnutých ředitelem Věznice V, předtím, než své stanovisko změnil, v možnostech věznice. V ostatních věznicích přitom nečiní vydávání bezmasé stravy problém.²⁶ Argument zdravotní závadnosti vegetariánské stravy považuje ochránce ze strany pracovníků VS ČR Věznice V. za alibistický. Na základě výše uvedeného tedy ochránce konstatoval porušení zejm. čl. 16 odst. 1 ZVTOS a čl. 4 odst. 4 LZPS²⁷ a porušení principu předvídatelnosti a principu souladu s právem, jež jsou principy dobré správy.²⁸ Konečně zjištění, že věznice postupuje v rozporu s opatřeními k nápravě, která se v minulosti zavázala plnit, jsou porušením (resp. vědomým obejitím) ustanovení § 20 odst. 1, 2 písm. a) zákona o veřejném ochránci práv.²⁹

D — PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Na základě výše uvedeného dospěl ochránce k závěru, že pracovníci VS ČR ve Věznici V. pochybili, pokud odmítají vydávat odsouzeným, kteří se hlásí k hnutí Hare Krišna, bezmasou stravu, jež je upravenou stravou muslimskou. V návaznosti na zprávu ochránce začala být ve Věznici V. jako strava vegetariánská podávána upravená strava muslimská.

²⁶ K tomu viz článek PhDr. Soni Haluzové v časopise České vězeňství dostupný z: http://B.vscr.cz/clanky/?cl_id=422, „...speciální vegetariánská strava se však v B. věznici nepřipravuje, ale je možné dle sortimentu se přizpůsobit např. tím, že místo paštiky vězeň dostane sýr...“

²⁷ Čl. 4: „Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“, čl. 16 odst. 1 LZPS: „každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám, nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu...“

²⁸ Principy dobré správy lze nalézt na: <http://www.ochrance.cz/cinnost/sprava.php>, Úřad postupuje v souladu s právním řádem České republiky jako celkem. Právní předpisy aplikuje v jejich vzájemné souvislosti. Tam, kde je výklad určitého právního ustanovení nejednoznačný, vykládá jej úřad podle jeho smyslu, přičemž respektuje zejména stanoviska nadřízeného úřadu a konstantní judikaturu soudů. Nadřízený úřad na žádost podřízeného úřadu poskytne své jednoznačné a srozumitelné právní stanovisko k řešení určitého právního problému. Nadřízený úřad také sám v důležitých právních otázkách aktivně sjednocuje postup podřízených úřadů vydáváním závazných právních stanovisek. Úřad naplňuje legitimní očekávání osob a rozhoduje shodně s tím, jak rozhodoval obdobné případy v minulosti nebo jak rozhoduje obdobné případy nadřízený úřad. Pokud se od své dosavadní praxe v konkrétním případě odchýlí, výslovně to uvede v rozhodnutí a tento postup odůvodní. V obdobných případech používá úřad obdobné postupy a při užití správního uvážení se drží předem stanovených obecných měřítek.“

²⁹ § 20 odst. 1: „Úřad je povinen do 30 dnů od doručení závěrečného stanoviska sdělit ochránci, jaká opatření k nápravě provedl. Jestliže úřad povinnost podle odstavce 1 nesplní nebo jsou-li opatření k nápravě podle názoru ochránce nedostatečná, ochránce, a) vyrozumí nadřízený úřad, a není-li takového úřadu, vládu.“

Zdravotní péče

Sp. zn.: 1017/2005/VOP/PM

Dostupností zdravotní péče se rozumí zejména zajištění zdravotní péče v potřebném rozsahu a předvedení, převoz či jiné přemístění odsouzeného k poskytnutí potřebné zdravotní péče do zdravotnického zařízení nebo do mimovězeňského zdravotnického zařízení, jakož i přivolání lékaře nebo jiného zdravotnického pracovníka k poskytnutí neodkladné pomoci. Ochránce je srozuměn s tím, že k lékařům se každodenně hlásí několik desítek odsouzených, nicméně je věcí ředitele věznice, aby zabezpečil to, že zdravotní péče bude dostupná.

Dostupnost
zdravotní
péče

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. Z. S.

A – OBSAH PODÁNÍ

Na ochránce se obrátil pan Z. S., v té době ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici P. Jeho stížnost se týkala nedostupnosti zdravotní péče ve zmíněném zařízení.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Pověření pracovníci Kanceláře veřejného ochránce práv provedli místní šetření ve Věznici P., během nějž hovořili s panem Z. S. a dalšími odsouzenými.

Obečně se všichni dotazovaní shodli na tom, že dostat se k lékaři je problém. Tato skutečnost vyplynula i z dalších šetření vedených proti VS ČR Věznice P. Hlavní příčinou neuspokojivé dostupnosti zdravotní péče je nedostatečný počet zdravotnického personálu, zejména lékařů.

V knize hlásicích se nemocných byl pan S. uveden ve dnech 15. března 2005, dále 16. a 18. března 2005. Jen pro ilustraci lze uvést, že dne 15. března se k lékaři hlásilo 56 odsouzených a 16. března 87 odsouzených.

Ze zdravotnické dokumentace vyplynulo, že u lékařky byl pan S. až 22. března 2005.

Nutno rovněž podotknout, že 15. března 2005 byl ordinační den pro ubytovnu E, kde byl pan S. umístěn. Nežádal tedy mimořádné zavedení k lékaři nebo zavedení mimo stanovené dny.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Poskytování zdravotní péče osobám ve výkonu trestu se řídí obecnými právními předpisy v oblasti zdravotní péče, s výjimkami vyplývajícími z ustanovení § 9 odstavce 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, ZVTOS, a ŘVTOS. Zejména se jedná o odnětí práva svobodné volby lékaře, klinického psychologa a zdravotnického zařízení. Právě s ohledem na tuto skutečnost považuje ochránce dopad stížností na zdravotní péči za poměrně závažný, a to ve smyslu narušení vzájemného vztahu lékař – pacient, kdy zejména klesá důvěra pacienta k lékaři.

V rámci vnitřních předpisů je poskytování zdravotní péče těmto osobám upraveno nařízením ministra spravedlnosti a nařízením generálního ředitele. Nařízení ministra spravedlnosti vymezuje pojem „dostupnost zdravotní péče“, za kterou je odpovědný ředitel věznice. Dostupností se rozumí zejména zajištění zdravotní péče v potřebném rozsahu a předvedení, převoz a jiné přemístění odsouzeného k poskytnutí potřebné zdravotní péče do zdravotnického zařízení nebo do mimovězeňského zdravotnického zařízení, jakož i přivolání lékaře nebo jiného zdravotnického pracovníka k poskytnutí neodkladné pomoci.

Dostupnost vymezují i některé mezinárodní dokumenty.

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoner) v čl. 25 stanoví, že lékař musí pečovat o fyzické i psychické zdraví odsouzených, měl by denně vidět všechny nemocné odsouzené, všechny ty, kteří si stěžují na svoji nemoc, a ty odsouzené, jimž je lékařský dohled speciálně nařízen.³⁰ Obdobně hovoří i čl. 30. 1. Evropských vězeňských pravidel.

Andrew Coyle ve své publikaci „A Human Rights Approach to Prison Management“ uvádí, že vězeňská služba musí přijmout taková opatření, aby nemocní odsouzení nebo ti, kteří jsou znepokojeni svým zdravotním stavem, měli přístup každý den k potřebně kvalifikovanému zdravotnickému pracovníkovi.³¹

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy ve věci etických a organizačních aspektů poskytování zdravotní péče ve věznicích³² uvádí v kapitole nazvané „přístup k lékaři“, což lze rovněž chápat jako dostupnost lékařské péče, že odsouzený by měl mít kdykoliv přístup k lékaři nebo kvalifikované zdravotní sestře, bez ohledu na vězeňský režim a bez zbytečných průtahů,

³⁰ „The medical officer shall have the care of the physical and mental health of the prisoners and should daily see all sick prisoners, all who complain of illness, and any prisoner to whom his attention is specially directed.“

³¹ Andrew Coyle, A Human Rights Approach to Prison Management, International Centre for Prison Studies, London, United Kingdom, 2002; page 55.

³² Recommendation No. R (98) 7 of the Committee of Ministers to member states concerning the ethical and organisational aspects of health care in prison.

pokud to jeho zdravotní stav vyžaduje. Odsouzení mají mít přístup k lékaři v případě nutnosti kdykoli během dne i noci.

V případě pana S. nebyl naplněn ani jeden z výše uvedených požadavků či doporučení.

Pro pana S. nebyla zdravotní péče ani dostupná ve smyslu nařízení ministra spravedlnosti.

K lékaři se každodenně hlásí několik desítek odsouzených, což potvrdily i údaje o počtu odsouzených, kteří se hlásili společně s panem S. Nicméně je věcí ředitele věznice, aby zabezpečil to, že zdravotní péče bude dostupná.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

S odkazem na shora uvedené ochránce konstatoval, že ze strany věznice došlo k pochybením ve smyslu nezajištění dostupnosti zdravotní péče.

Jak bylo již výše uvedeno, nedostupnost zdravotní péče byla dlouhodobým problémem Věznice P. Na základě jednání na úrovni GŘ VS ČR byly zvýšeny tabulkové počty zaměstnanců věznice o jednoho lékaře a dvě zdravotní sestry.

Kontakt s vnějším světem

Sp. zn.: 3279/2004/VOP/FH

Uzavření
sňatku

Věznice nerozhoduje o tom, zda manželství bude či nebude uzavřeno, ale rozhoduje pouze o tom, zda bude uzavřeno uvnitř věznice, popřípadě zda odsouzenému bude přerušen výkon trestu, aby se mohl zúčastnit obřadu mimo věznici. Taková rozhodnutí má věznice činit s přihlédnutím ke kritériím, která jsou během výkonu trestu odnětí svobody zcela legitimní, tedy především ke kritériím bezpečnostním a k naplňování účelu trestu odnětí svobody. Uzavření manželství věznice svým postupem ani nemůže zabránit, neboť uzavření manželství je možné i prostřednictvím zástupce. Věznice pochybila, když žádost odsouzeného o umožnění uzavření manželství ve věznici zamítla z důvodů spočívajících v nedoložení vážného vztahu odsouzeného s osobou podle žádosti s ním hodlající uzavřít manželství, ve vyhodnocení žádosti jako účelové s tím, že manželství by neplnilo roli, jakou má.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. M. V. a paní A. W.

A – OBSAH PODNĚTU

Na ochránce se obrátila paní A. W., která uvedla, že jí byly bezdůvodně odepřeny návštěvy pana M. V., vykonávajícího toho času trest ve Věznici P. Také bylo uvedeno, že ředitelem Věznice P. došlo bez odůvodnění k zamítnutí povolení uzavřít sňatek mezi paní W. a panem V. v prostorách Věznice P.

Tyto informace byly panem V. potvrzeny. Pan V. také uvedl, že paní W. je jeho družkou, přičemž je jim kromě sňatku znemožňován osobní kontakt ve věznici.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

V rámci předmětného šetření si ochránce vyžádal stanovisko ředitele Věznice P. Ten ke svému vyjádření přiložil také relevantní písemné materiály z osobního spisu pana V.

Z vyjádření ředitele Věznice P. vyplynulo, že pan V. podal první žádost o uzavření sňatku (resp. o povolení uskutečnění svatebního obřadu v prostorách věznice) s paní W. dne 30. 8. 2004, přičemž dne 31. 8. 2004 došlo k pohovoru pana V. s vychovatelem, který se k žádosti vyjádřil negativně, neboť shledal důvody pana V. pro uzavření sňatku za nepřesvědčivé. Na

to navázalo stanovisko sociální pracovnice ze dne 3. 9. 2004, dle něhož se žádosti rovněž nedoporučuje vyhovět. Důvodem bylo to, že pan V. v dotazníku v roce 2003 uvedl jako družku paní V. T. a 30. 1. 2004 do dokumentu sociální charakteristiky odsouzeného jako družku paní L. D. a jako přítelkyni paní L. S. Dle předmětného stanoviska projevil pan V. zájem o sňatek s paní W., která jej navštívila dvakrát ve Věznici V. na základě povolení tamějšího ředitele. Pan V. v žádostech o povolení návštěvy uváděl, že se jedná o přítelkyni. Při jedné z návštěv paní W. však mělo dojít k „mimořádné události“ popsané v „hlášení mimořádné události z Věznice V.“, kdy se paní W. měla pokusit do prostor věznice pronést omamnou látku a SIM kartu. Ve stanovisku sociální pracovnice je také uvedeno, že se pan V. vyjádřil, že paní W. zná z civilu asi pět let a chtěl by si ji vzít z toho důvodu, aby jí usnadnil vstup do věznice, neboť ve Věznici V. mu paní W. nechtěli zapsat do osobní karty jako družku. I vzhledem ke skutečnosti, že pan V. neznal např. datum narození paní W., nabyla sociální pracovnice dojmu, že pan V. „jedná účelově a manželství by neplnilo roli, jakou má“.

Dne 24. 9. 2004 měl pan V. být při osobním pohovoru s ředitelem Věznice P. seznámen s tím, že mu sňatek nebude povolen; bylo mu řečeno, že musí doložit doklady, ze kterých bude zřejmé, že s paní W. žil ve společné domácnosti před nástupem do výkonu trestu. Co se pak týče předloženého notářsky ověřeného prohlášení paní W. ze dne 18. 2. 2004, ve kterém je uvedeno, že s panem V. žila před nástupem výkonu trestu ve společné domácnosti, nemá to být dle názoru Věznice P. doklad o doložení soužití stěžovatelů, ale pouze notářsky ověřený podpis na prohlášení paní W.

Během pobytu ve Věznici P. neměly být panu V. povoleny návštěvy paní W. z důvodu dřívějšího pronášení omamně látky a SIM karty do Věznice V.

Z osobního spisu pana V. dále vyplynulo, že prohlášení o soužití ve společné domácnosti s panem V. před notářem neučinila pouze paní W. (18. 2. 2004), ale i paní V. T., a to dne 4. 12. 2003.

O povolení návštěvy paní W. ve Věznici V. stěžovatel požádal dne 25. 2. 2004, kdy ji charakterizoval jako přítelkyni. Tato návštěva byla povolena, stejně jako návštěvy na základě žádostí ze dne 26. 4. 2004 a 27. 5. 2004. K incidentu s pronášením nedovolených předmětů pak došlo dne 14. 6. 2004, celá událost je zdokumentována příslušným hlášením. Poté již k povolení návštěvy nedošlo.

Ze záznamu o průběhu výkonu trestu pak také vyplývá, že sociální pracovnice dne 3. 9. 2004 presumovala konečné nedoporučující stanovisko k problematice povolení sňatku ve věznici z toho důvodu, že paní W. měla v minulosti zákaz vstupu do Věznice V. kvůli pronášení nepovolených předmětů.

Ve vyjádření k žádosti o povolení návštěvy uvedl dne 8. 9. 2004 vychovatel, že nedoporučuje návštěvu povolit kvůli mimořádné události z Věznice V. Později došlo i k zamítnutí obdobných žádostí ze dne 4. 10. 2004 a 10. 11. 2004.

V rámci uskutečněného místního šetření dne 23. 3. 2005 ředitel Věznice P. uvedl, že obvykle za rok povolí ve věznici uzavření zhruba pěti sňatků. V této záležitosti spolupracuje s příslušnou radnicí.

Ještě se neobjevil případ, že by se sňatek ve věznici uzavíral prostřednictvím zástupce.³³ Taková situace či žádost by se řešila *ad hoc* (rovněž paní W. nebo pan V. takovou žádost nepodali, takže tímto způsobem neřešili problém s možnými bezpečnostními důvody nepovolení jejich sňatku ve věznici).

V případě stěžovatelů však hlavní roli pro nepovolení obřadu v prostorách věznice dle ředitele věznice nehrály bezpečnostní důvody (které by připadaly v úvahu vzhledem ke zjištěním získaným o paní W., zejména jejím pokusu o pronesení SIM karty a omamné látky panu V. do Věznice V.), ale to, že stěžovatelé nedoložili, že by mezi nimi byl vztah druhá a družky. O panu V. bylo známo, že udržuje kontakty s větším počtem žen. Paní W. přitom nebyla jedinou ženou, která uváděla, že je družkou pana V. (viz výše).

Obecně ředitel Věznice P. požaduje, aby snoubenci žádající o uskutečnění obřadu ve věznici doložili, že je mezi nimi plnohodnotný vztah druhá a družky. Pokud nejsou schopni doložit, že by jejich svazek byl smysluplný, měl za sebou nějakou minulost a také perspektivu do budoucnosti, sňatek ve věznici nepovolí. Již z dřívějšíka totiž má zkušenosti, že někteří odsouzení uzavírali sňatky buď pro určité rozptýlení, nebo účelově, ze zistných důvodů (získání majetku od budoucích manželek apod.).

V praxi je tedy zkoumáno (a nastalo to i v případě pana V. a paní W.), zda by manželství „plnilo roli, jakou má“ (viz vyjádření sociální pracovnice).

Dne 12. ledna 2005 ochránce při šetření obdobné věci obdržel také vyjádření generální ředitelky VS ČR ze dne 6. ledna 2005, která uvedla, že věznice se v daných případech řídí legislativou upravující tuto oblast (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a že VS ČR necítí potřebu dále otázku uzavírání sňatků v prostorách věznice metodicky upravovat. Věznice nerozhoduje o tom, zda manželství bude či nebude uzavřeno, ale rozhoduje pouze o tom, zda bude uzavřeno uvnitř věznice nebo zda odsouzenému bude přerušen výkon trestu, aby se mohl zúčastnit obřadu mimo věznici. Věznice tedy nemůže zablokovat vězněné osobě uzavření manželství; pokud nelze z různých důvodů konat obřad ve věznici (např. matrika odmítne, věznice nemá vhodný prostor pro konání) a nelze vězněné osobě povolit dočasné opuštění věznice (např. z bezpečnostních důvodů), může osoba vstoupit do manželství prostřednictvím zástupce.

³³ Ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině: Z důležitých důvodů mohou krajský úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, v hlavním městě Praze a ve městech Brno, Ostrava a Plzeň magistráty těchto měst povolit, aby prohlášení jednoho ze snoubenců, že vstupuje do manželství, učinil jeho zástupce. Plná moc musí být písemná a podpis na ní musí být úředně ověřen. Druhý snoubenec, se kterým má být manželství uzavřeno, musí být v ní přesně označen, jinak manželství nevznikne.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

■ 1. Problematika povolování návštěv

V daném případě nebylo shledáno pochybení Věznice P., které by spočívalo v bezdůvodném bránění panu V. v tom, aby jej ve věznici mohla navštěvovat paní W.

Problematika návštěv odsouzených je primárně řešena ustanovením § 19 ZVTOS. Na tuto úpravu navazují ustanovení § 26 až § 28 ŘVTOS. Dle § 19 odst. 1 ZVTOS má odsouzený právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob³⁴ na dobu celkem 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Odstavec 4. citovaného ustanovení praví, že *v zájmu nápravy odsouzeného* nebo z jiného závažného důvodu lze odsouzenému povolit návštěvu jiných než blízkých osob.

Za osobu blízkou je třeba považovat i družku nebo druha. Pokud by tedy paní W. byla družkou pana V., mohla by jej navštěvovat za zjednodušených podmínek, kdy by pro každou jednotlivou návštěvu nebylo třeba vydávat samostatné rozhodnutí. Lze pochopit výhrady Věznice P. (ale i Věznice V.), dle níž nebyla paní W. chápána jako družka pana V. Jednak pan V. již dříve sám za družku označil paní V. T. a také byla k dispozici prohlášení jak paní T., tak paní W., že tyto s ním žily ve společné domácnosti. Obě prohlášení od sebe dělilo jen krátké časové období, a jelikož se po celou následující dobu pan V. nacházel ve výkonu trestu odnětí svobody, neměly příslušné věznice relevantní podklady a důvody, aby akceptovaly tvrzení pana V. o tom, že jeho družkou je již někdo jiný.

Pokud lze tedy akceptovat názor příslušných věznic, že paní W. nebyla pojímána jako družka pana V., naskytá se otázka, zda jí měly být umožňovány návštěvy dle § 19 odst. 4 ZVTOS. Ochránce nabyl dojmu, že ani v tomto případě nedošlo k pochybení. Věznicí V. byly návštěvy v minulosti bez problémů povolovány, zlom nastal až v okamžiku, kdy se paní W. pokusila do věznice pronést nedovolené předměty. Na tuto skutečnost se později odvolávala i Věznice P. Akceptovatelná je dle názoru ochránce úvaha, že případná návštěva paní W. by nemusela být v zájmu nápravy odsouzeného, jak o něm hovoří ustanovení uvedené v tomto odstavci.

■ 2. Problematika možnosti uzavření sňatku v prostorách věznice

Výkonu práva na uzavření manželství, výslovně zmíněnému např. v Úmluvě o ochraně lidských a práv a základních svobod (čl. 12), Věznice P. svým postupem nezabránila a ani zabránit nemohla, neboť uzavření manželství je možné i prostřednictvím zástupce, jak ostatně uvedla ve svém vyjádření

³⁴ Osoby blízké jsou definovány § 116 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník: Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

i generální ředitelka VS ČR. Věznice P. pouze odmítla konání obřadu v prostorách věznice.

V této souvislosti však dle názoru ochránce pochybila, když pro své zamítavé stanovisko k žádosti pana V. o umožnění uzavření manželství ve věznici uvedla důvody, které byly obsaženy ve vyjádření ředitele věznice a doporučení odborných pracovníků věznice. Tyto důvody spočívaly zejména v tom, že pan V. nedoložil, že by se mezi ním a paní W. jednalo o vážný vztah. Také bylo vyhodnoceno, že jednání pana V. je účelové a „manželství by neplnilo roli, jakou má“.

Lze si představit různé důvody, zejména bezpečnostní, které brání správě věznice v tom, aby vězněné osobě umožnila uzavření manželství v prostorách věznice. V daném případě takové důvody mohly přicházet v úvahu vzhledem k mimořádné události ze dne 12. 6. 2004, k níž došlo ve Věznici V. Věznicí P. však takové důvody pro zamítnutí nebyly uvedeny. Akcentována byla otázka „plnohodnotnosti“ či „naplňování“ určitých „společenských funkcí“ daného svazku.

Ochránce se domnívá, že věznice není institucí povolanou k tomu, aby hodnotila kvalitu vztahu případných budoucích manželů. To ostatně není úkolem ani žádné jiné instituce. Určité „hodnotové“ požadavky na manželský svazek jsou sice uvedeny v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ale tyto požadavky směřují zejména k samotným snoubencům a jejich vlastní zodpovědnosti, nikoli k prověřování nějakou institucí.³⁵ Pokud snoubenci předloží zákonem požadované dokumenty, má příslušný orgán povinnost je oddat.

Jak již bylo řečeno, věznice nemůže zbránit samotnému uzavření sňatku, může pouze dojít k tomu, že ředitel věznice neumožní uskutečnění obřadu v prostorách věznice. Zároveň, ačkoli není oprávněn hodnotit „kvalitu“ konkrétního vztahu, je však ředitel věznice vázán obecnými ustanoveními ZVTOS. Ten ve svém ustanovení § 1 odst. 2 stanoví, že výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona³⁶ prostředky stanovenými v tomto zákoně. V ustanovení § 2 odst. 2 pak ZVTOS mimo jiné praví, že s odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby se podporovaly takové postoje a dovednos-

³⁵ Např. dle ustanovení § 2 zákona o rodině mají muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství, předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel. Dle § 1 odst. 2 je ostatně hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí. § 6 odst. 1 pak stanoví, že snoubenci jsou povinni předložit stanovené doklady, jakož i prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství.

³⁶ Ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon: Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčení trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

ti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

Vzhledem ke konkrétním okolnostem šetřeného případu (větší množství žen, které pan V. označoval jako své družky, motivy spočívající v možnosti zjednodušení vstupu paní W. do věznice, pokus o pronesení nepovolených předmětů do Věznice V., možná absence hlubšího vztahu mezi panem V. a paní W. ...) by tedy mohlo připadat v úvahu, že věznice odmítne uzavření sňatku v prostorách věznice vzhledem k požadavkům na účel výkonu trestu. Nikolí však primárně vzhledem k hodnocení „kvality“ vztahu snoubenců.

Ochránce rovněž uvedl, že se danou problematikou v minulosti zabýval také Výbor ministrů, který byl v té době jedním z orgánů zajišťujících kontrolu nad dodržováním Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a který konstatoval v případě pana Alana Stanleyho Hamera proti Velké Británii,³⁷ že došlo k porušení práva na uzavření manželství (čl. 12), když jmenovanému byla odepřena možnost uzavření manželství během výkonu trestu odnětí svobody.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

V rámci šetření ochránce zjistil pochybení spočívající v tom, že rozhodnutí o nepovolení uzavření sňatku v prostorách věznice nebylo řádně odůvodněno, resp. nebylo odůvodněno s ohledem na relevantní ustanovení právního řádu, ale opíralo se primárně o odůvodnění jiná.

Doporučil proto do budoucna možnost uzavírání sňatků v prostorách věznice hodnotit a důsledně odůvodňovat zejména s ohledem na důvody, které jsou během výkonu trestu zcela legitimní, tedy především důvody bezpečnostní a kritérium naplňování účelu trestu odnětí svobody. Z tohoto hlediska lze hodnocení kvality vztahu snoubenců pro případné povolení obřadu ve věznici bez jasného vztahení a odůvodnění k shora popsáním relevantním kritériím považovat za chybné. Lze se také domnívat, že řádné odůvodnění rozhodnutí z hlediska rozebrání a vysvětlení problematiky odsouzenému může působit výchovně a napomáhat tak naplňovat shora popsany účel výkonu trestu.

Ředitel Věznice P. reagoval na zprávu ochránce v tom smyslu, že závěry ochránce akceptuje a do budoucna budou v otázkách povolování uzavření sňatků v prostorách Věznice P. zvažována pouze relevantní hlediska, jakými jsou naplňování účelu trestu, či hlediska bezpečnostní, a nebude tak již docházet primárně k hodnocení „kvality“ vztahu zájemců o uzavření sňatku v prostorách věznice. Opatření k nápravě přislíbená ředitelem Věznice P. ochránce akceptoval a případ uzavřel.

³⁷ Application number 7114/75; resolution number DH (81) 5.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. E. G.

A – OBSAH PODNĚTU

Předmětem stížnosti pana E. G., který se na ochránce obrátil, byl režim návštěv ve Věznici O. a postup jejího ředitele při vyřizování žádosti o přemístění pana G. do Věznice V. Dle tvrzení pana G. jsou ve Věznici O. návštěvy možné pouze ve středu. Pan G. se ve svém podnětu domáhal, aby mu byly ve Věznici O. povoleny návštěvy o víkendu, neboť jeho družka a syn jsou pracující. Příbuzní jej nemohou ve všední dny navštěvovat, a to i vzhledem ke vzdálenosti Věznice O. od místa, kde žijí. Dále pan G. ve svém podání uvedl, že podával žádost o přemístění do Věznice V. z důvodu zájmu o doplnění vzdělání a zejména bližší vzdálenosti věznice k domovu a možnosti návštěv o víkendu. Stěžovatel rovněž uvedl, že jak s problematikou návštěv, tak se žádostí o přemístění se neúspěšně obrátil na ředitele Věznice O. Žádal ho také o povolení mimořádné návštěvy o víkendu, která měla být zamítnuta.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

■ 1. Doba návštěv u ods. G. ve Věznici O.

Na základě podkladů, které si vyžádal od ředitele Věznice O., ochránce zjistil, že návštěvy v kolektivu, ve kterém vykonával odsouzený G. trest, jsou umožněny každou poslední středu v měsíci. V odpovědi Věznice O. na žádost o poskytnutí relevantních informací k uvedenému ředitel sdělil, že návštěvy se v uvedeném kolektivu konají „...zpravidla každou poslední středu v měsíci...“. Z kopie žádosti o rozhovor s ředitelem věznice, jehož součástí je vyjádření vychovatele, však vyplynulo, že návštěvy odsouzených ve Věznici O. se obecně o víkendu nekonají vůbec. Jako odůvodnění stanoveného termínu návštěv uvádí ředitel Věznice O. bezpečnostní, provozní, kapacitní a personální důvody. Z evidenční karty návštěv ods. G. vyplynulo, že o návštěvu v termínu připadajícím na středu ve Věznici O. žádal pouze jednou, návštěva se však nedostavila. Poté již odsouzený o návštěvy nežádal, nikoliv však z důvodu nezájmu o návštěvy, nýbrž s vědomím, že ve stanovený den (středu) jej nikdo z rodiny nenavštíví. Ods. G. uskutečnil rozhovor s ředitelem věznice. Odsouzenému bylo vysvětleno, proč nejsou ve věznici návštěvy v sobotu. Ve Věznici N. S., kde vykonával trest před přemístěním do Věznice O., byl jmenovaný odsouzený

navštěvován vcelku pravidelně, a to jednou měsíčně, zejména v neděli svou družkou a synem.

■ 2. Žádost ods. G. o přemístění do Věznice V.

Byly registrovány dvě žádosti odsouzeného G. o přemístění do Věznice V. podané k rukám ředitele Věznice O. Obě žádosti byly opatřeny doporučením ředitele Věznice O. První z žádostí byla dne 21. května 2008 zamítnuta ředitelem Věznice V. plk. Mgr. J. Š. z kapacitních důvodů. Druhé z žádostí bylo týž ředitelem dne 9. července 2008 vyhověno. Dne 27. července 2008 byl odsouzený G. přemístěn do Věznice V.

K přemístění ods. G. bylo přikročeno v průběhu šetření zahájeného na základě jeho podání, tudíž bylo dosaženo cíle, o který usiloval. Přesto ochránce považoval za nutné se vyjádřit k harmonogramu návštěv ve Věznici O. a postupu ředitele Věznice O. ve vyřizování žádostí o přemístění do Věznice V.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Zajištění organizace návštěv ze strany správního orgánu, v tomto případě VS ČR, vymezují vyjma ZVTOS a ŘVTOS, ustanovení čl. 24. 4 a 24. 5 Evropských vězeňských pravidel³⁸ a rovněž čl. 37 a čl. 61 Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni³⁹ (dále jen Standardní minimální pravidla). Konkrétní pravidla pro čas návštěv určuje ustanovení § 26 ŘVTOS, které stanovuje dobu návštěv na denní a zpravidla na dny pracovního volna či klidu. Konkrétní termíny návštěv jsou vymezeny vnitřními řády věznic. Jak bylo uvedeno v části B bodě 1 této zprávy, bylo zjištěno, že návštěvy ve Věznici O. se obecně o víkendy nekonají, resp. v případě ods. G. nebylo jeho žádosti o návštěvu v jiném termínu vyhověno z důvodu, že návštěvu požadoval o víkendy.

Komentář k pravidlu čl. 24 Evropských vězeňských pravidel uvádí ve svém úvodu, že ztráta svobody by neměla znamenat ztrátu kontaktů odsouzeného s vnějším světem. Pod obecnější termín „kontakt s vnějším světem“ řadíme kromě korespondence a telefonického styku rovněž návštěvy, které jsou řazeny k vůbec nejdůležitějším činitelům možného zařazení odsouzeného zpět do společnosti a dosahování účelu výkonu trestu

³⁸ Čl. 24.4.: Návštěvy musí být organizovány, aby měli vězni možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnornálnější způsobem. Čl. 24.5.: Vězeňská správa musí napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomu účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu.

³⁹ Čl. 37.: Vězňům bude umožněno v pravidelných intervalech pod nezbytným dozorem komunikovat s jejich rodinami či přáteli s dobrou pověstí, a to jak písemně, tak přijímáním návštěv.

Čl. 61.: Zacházení s vězni by nemělo klást důraz na jejich vyloučení ze společnosti, nýbrž na to, že jsou její součástí.

odnětí svobody, jak vyplývá mj. z čl. 37 Minimálních standardů.⁴⁰ Dále Komentář k ustanovení čl. 24 Evropských vězeňských pravidel k důležitosti návštěv uvádí: „...pravidlo 24 lze chápat jako stanovení podmínek, které jsou vězeňské orgány pro respektování těchto práv povinny v rámci neodmyslitelně restriktivních vězeňských podmínek zajistit. To zahrnuje rovněž návštěvy, neboť tyto jsou obzvláště důležitou formou komunikace...“ Návštěvy odsouzeného lze mj. subsumovat pod čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech,⁴¹ tedy pod právo na soukromý a rodinný život. Evropský soud pro lidská práva ve spojitosti s článkem 8 v případě Botta proti Itálii vyslovil pravidlo, že smluvní strany Úmluvy mají povinnost činit pozitivní opatření, aby docházelo k efektivnímu naplňování tohoto článku, tedy v případě Věznice O. musí být činěna opatření, aby docházelo k efektivnímu uplatňování práva odsouzených na návštěvy. Na nutnost faktické možnosti návštěv rodiny odsouzeného poukazuje ve své práci „A Human Rights Approach to Prison Management“ přední penolog Andrew Coyle. V kapitole věnované návštěvám vymezuje jednoznačně právo na návštěvy nikoliv jako privilegium odsouzeného, ale jako základní lidské právo. Maximou pro pracovníky věznice musí být tedy zajištění efektivního využívání práva návštěv odsouzeného v nejvyšší možné míře.⁴²

Jakkoli byl ochránce srozuměn se skutečností, že návštěvy ve Věznici O. nelze zejména z provozních a personálních důvodů obecně provádět pouze ve dnech pracovního volna nebo klidu, konstatoval, že význam ustanovení § 26 ŘVTOS nelze vykládat tím způsobem, že návštěvy lze stanovit na všední den, a pokud to personální a provozní kapacity dovolí, i na dny pracovního volna a klidu, nýbrž způsobem opačným. To znamená, že návštěvy mají být stanoveny především na dny pracovního volna a klidu, a teprve tehdy, jestliže kapacity (personální a provozní) nepostačují k naplnění tohoto ustanovení, lze přikročit k návštěvám v pracovních dnech. Návštěvy konající se v pracovních dnech by měly být nařizovány jako krajní prostředek, tzv. princip *ultima ratio*.

Uvedený výklad šetří i tzv. materiální stránku práva odsouzeného na návštěvy, tedy jinými slovy je zjišťováno, zda bylo učiněno ze strany vězeňské služby vše pro to, aby odsouzený mohl svého práva na návštěvu využít. Proti výkladu šetřícímu materiální stránku práva odsouzeného stojí výklad aplikovaný pracovníky VS ČR Věznice O., který lze označit jako formální. Vychází z pozice, že návštěvu odsouzeného ve dnech pracovního volna či klidu lze uskutečnit, jen pokud ji pracovníci VS ČR uznají potřebnou. Výklad ustanovení § 26 odst. 1 ŘVTOS ve výše uvedeném materiálním slova

⁴⁰ Srov.: Kol. autorů, *Maliny Standarde Hork – The Handbook of a Good Prison Practice*, Penal Reform International, 2001, London, str. 106 a násl.

⁴¹ Sdělení č. 209/1992 Sb., Federálního ministerstva zahraničních věcí, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁴² K tomu srov.: Coyle, A. *A Human Rights Approach to Prison Management – Handbook for Prison Staff*. London : International Centre for Prison Studies, 2002, str. 96 a násl.

smyslu je konformní s pravidlem čl. 24. 4 a 24. 5 Evropských vězeňských pravidel, a zejména čl. 4 a 6 téhož předpisu, výklad formální jako konformní označit nelze.⁴³

Organizování návštěv v pracovní dny předpokládá ustanovení § 26 odst. 1 ŘVTOS (použitý výraz „zejména“), totiž konání ve dnech pracovního klidu či volna není nařízeno absolutně. Ovšem jazykovým výkladem a výkladem konformním s Evropskými vězeňskými pravidly dojdeme k tomu, že i s vědomím neuspokojivé personální a provozní kapacity na straně VS ČR nelze zcela zrušit možnost návštěvy konkrétního odsouzeného ve dnech pracovního volna či klidu. Především pokud okolnosti hodné zřetele (situace rodiny odsouzeného, četnost návštěv v posledním období, možnost vykonání návštěv v ředitelem stanovených dnech apod.) nasvědčují, že návštěva by nemohla být opakovaně realizována v pracovních dnech. Ochránce dále vzhledem k výše uvedeným argumentům A. Coyla připomenul, že zavedení návštěv o víkendu např. v individuálně posouzených případech není možno používat jako odměnu *de facto*, neboť se jedná o realizaci povinnosti věznice.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Na základě výše uvedeného dospěl ochránce k závěru, že pracovníci VS ČR ve Věznici O. pochybili, pokud odmítli ods. G. přiznat termín návštěvy ve dnech pracovního volna či klidu. Vzhledem ke skutečnosti, že odsouzený již vykonává trest ve Věznici V., nebylo v jeho konkrétním případě požadováno opatření k nápravě. Ochránce však označil za chybný postup pracovníků VS ČR ve Věznici O., který obecně vylučuje možnost návštěv odsouzených ve dnech pracovního volna či klidu, a vznesl požadavek na přijetí opatření k nápravě *pro futuro*.

Ředitel Věznice O. v reakci na zprávu ochránce přislíbil, že do budoucna budou ve Věznici O. přijata taková opatření, aby se návštěvy odsouzených mohly v individuálních případech odehrávat o víkendech či dnech pracovního volna. Ochránce záměr ředitele Věznice O. přijal a případ ze své strany ukončil.

⁴³ Čl. 4: Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků. Čl. 6: Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti.

Telefonní
hovor
v cizím
jazyce

Přímý odposlech telefonního hovoru odsouzeného je podle současné právní úpravy možný pouze výjimečně, přičemž kontrola hovoru má být realizována zpravidla pomocí pořízeného záznamu.

Telefonní hovor odsouzeného lze přerušit tehdy, pokud zakládá podezření, že je připravován nebo páchán trestný čin. Sama skutečnost, že odsouzený mluví v jiném než českém jazyce, nezakládá podezření, že je připravován trestný čin, zvláště pak komunikuje-li stěžovatel s dítětem předškolního věku. Přerušeni hovorů odsouzených, kteří hovoří jiným než českým jazykem je (ve vztahu k odsouzeným, kteří mluví česky) diskriminace.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. J. H.

A – OBSAH PODNĚTU

Stěžovatel ve svém podání upozornil ochránce na údajnou praxi ve Věznici H. S., při níž má být ukončován odsouzeným telefonický hovor, pokud jej vedou v romském jazyce. Stěžovatel popsal svou zkušenost s ukončením telefonického rozhovoru, jež vedl v romském jazyce se svou dcerou předškolního věku.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Dle tvrzení stěžovatele ve Věznici H. S. mu nebylo povoleno používat při telefonickém rozhovoru se svou dcerou, romský jazyk a hovor mu byl vychovatelem ukončen. Stěžovatel dodává, že jeho dcera hovoří pouze romským jazykem. Při místním šetření pracovníků Kanceláře veřejného ochránce práv z rozhovoru s vedoucím výkonu trestu vyplynulo, že v případě, kdy odsouzený používá jiného jazyka než českého a pracovníkům VS ČR je známa skutečnost, že ovládá i český jazyk, je odsouzený upozorněn, aby používal český jazyk, jinak mu bude hovor ukončen.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Telefonický rozhovor odsouzeného s jeho rodinou je konkrétní realizací práva na rodinný a soukromý život odsouzeného ve smyslu čl. 8 Evropské úmluvy,⁴⁴ v jehož rámci jako snad v současnosti nejdůležitějšího právního

⁴⁴ Vyhlášené v ČR jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., Právo na respektování rodinného a soukromého života: 1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

dokumentu – katalogu lidských práv a svobod, jenž se ochránce pro posouzení stěžovatelovy námítky pro jeho přiléhavost rozhodl použít. Výkon práva na soukromý a rodinný život je typicky odsouzenému pochopitelně omezen, což samo, zřetelně a explicitně vyplývá ze skutečnosti, že odsouzený vykonává trest odnětí svobody. Jelikož v právním státě nelze žádnou lidskou bytost zbavit základního práva či svobody zcela, nýbrž ji za určitých, přesně vymezených okolností omezit, a také s přihlédnutím k článku 1 Evropských vězeňských pravidel⁴⁵ je třeba si v souvislosti se situací, jíž byl vystaven stěžovatel, zodpovědět otázku, zdali přerušeni telefonického hovoru stěžovatele, který vedl v romském jazyce se svou nezletilou dcerou, představují ony přesně vymezené okolnosti, za kterých lze základní právo omezit. Jinými slovy řečeno, zda je legitimní a legální přerušit telefonický hovor odsouzeného, pokud je veden v jiném než českém jazyce.

Právo na rodinný a soukromý život odsouzeného ve smyslu čl. 8 Evropské Úmluvy lze omezit za následujících podmínek: Omezení je v souladu s právem, sleduje legitimní cíl, je nutné v demokratické společnosti,⁴⁶ přičemž není-li jedna nebo více podmínek splněna, jedná se o nelegitimní zásah do práva odsouzeného. Pokud se tedy měl ochránce vyjádřit k naplnění, či nenaplnění jednotlivých podmínek omezení výše uvedeného základního práva ze strany zaměstnanců Věznice H. S., došel k následujícím závěrům. Pokud se zaměstnanec vězeňské služby rozhodne přerušit odsouzenému telefonický hovor, opírá svůj postup patrně o ustanovení § 25 odst. 3 ŘVTOS.⁴⁷ Z uvedeného ustanovení plyne, že přímý odposlech je možný pouze výjimečně – oprávnění seznamovat se s obsahem telefonátů odsouzených má být realizováno především kontrolou na záznamovém médiu. Důkazní situace v danou dobu neumožňovala ochránci vyjádřit se ke skutečnosti, že přímá forma odposlechu pověřeným zaměstnancem, nikoliv tedy zpětné sledování záznamů, je ve Věznici H. S. aplikována pouze výjimečně, nicméně je zřejmé, že sama skutečnost, že odsouzený mluví v romském (či v jakémkoliv cizím) jazyce nezakládá imanentní podezření, že je připravován trestný čin, zvláště pak komunikuje-li stěžovatel s dítě-

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

⁴⁵ Doporučení Rec (2006) 2: 1. *Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.*

⁴⁶ K tomu srov. Killkely, U.: The right to respect for private and family life, Human rights handbooks, No. 1, Rada Evropy, 2001, dostupné z: <http://hrhs.echr.coe.int/uhtbin/cgiisirs.exe/x/0/0/5?searchdata1=human+rights+handbooks{440}>.

⁴⁷ (3) Oprávnění Vězeňské služby seznamovat se s obsahem telefonátů je realizováno zpravidla kontrolou záznamu telefonátů na záznamovém médiu, výjimečně přímým odposlechem ředitelem věznice pověřeným zaměstnancem Vězeňské služby. Pokud obsah telefonátu zakládá podezření, že je připravován nebo páčán trestný čin, Vězeňská služba předá záznam telefonátu orgánu činnému v trestním řízení, v případě přímého odposlechu hovor přeruší a událost oznámí.

tem předškolního věku. Přerušeni hovoru odsouzeného H. se tedy neudálo na základě podezření, že by mohl být připravován trestný čin, nýbrž z toho důvodu, že vychovatel rozhovoru nerozuměl, proto jej preventivně přerušil. Takovýto postup však není v souladu s právem, nýbrž v rozporu s výše uvedeným ustanovením ŘVTOS, čl. 2 odst. 2 a 3 odst. 2 a čl. 7⁴⁸ LZPS a dále čl. 3 Evropských vězeňských pravidel.

Ochránce posoudil vzniklou situaci ve světle čl. 8 Evropské úmluvy a prismatem výše uvedených podmínek, za nichž může být omezeno právo na soukromý a rodinný život. Již při zkoumání podmínky první (soulad s právem), dospěl k závěru, že tato podmínka není naplněna. Jelikož je naplnění všech podmínek postaveno na kumulativním principu, nepovažoval ochránce za potřebné se dále zamýšlet nad splněním podmínek legitimního cíle a nezbytnosti opatření v demokratické společnosti.

Z důkazní situace případu rovněž vyplynulo, že přerušování hovorů odsouzeným, kteří mluví romským jazykem, zavdává protiprávní nerovné zacházení (tj. diskriminaci), oproti odsouzeným, kteří mluví česky, a to konkrétně na základě čl. 3 odst. 1⁴⁹ (zákaz diskriminace) ve spojení s čl. 7 LZPS a čl. 14⁵⁰ ve spojení s čl. 8 Evropské úmluvy. Jako diskriminaci lze přitom lze označit takové jednání nebo opomenutí, kdy je s jednou osobou zacházeno méně výhodným způsobem než s osobou ve srovnatelné situaci na základě důvodu, který je právem zapovězen a zároveň pro takové jednání nesleduje legitimní cíl nebo jeho dosahování se děje nepřiměřenými prostředky. Při diskriminaci musí taktéž dojít alespoň k elementární intruzi do důstojnosti osoby, kterou dotčená osoba vnímá jako ponižující. V případě ods. H., ale i potenciálních dalších romských odsouzených, byl zakázaným diskriminačním důvodem jazyk a potažmo jeho etnická příslušnost.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Na základě výše uvedeného dospěl ochránce k závěru, že pracovník VS ČR ve Věznici H. S. pochybil, pokud přerušil ods. H. telefonický hovor jen z toho důvodu, že jej stěžovatel vedl v romském jazyce. Uvedené platí i vůči

⁴⁸ Čl. 2 odst. 2: Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví; čl. 3 odst. 2: Nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod; čl. 7 odst. 1: Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

⁴⁹ Čl. 3 odst. 1: základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

⁵⁰ Čl. 14: Zákaz diskriminace – Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

neurčitěmu počtu dalších odsouzených hovořících romským jazykem. Ve zbylých bodech podání odsouzeného nebylo pochybení shledáno.

Ředitel Věznice H. S. ochránce v reakci na jeho zprávu ujistil, že od praxe ohledně ne/povolování telefonátů v jiném než českém jazyce se rozhodl upustit. Ochránce proto věc uzavřel.

Sp. zn.: 873/2009/VOP/MČ

V případě, kdy se nejedná o návštěvu v místnosti, kde je odsouzený oddělen od návštěvy přepážkou, nelze v rámci stanovené doby návštěvy kontakt s nezletilým dítětem omezit na určitou kratší časově ohraničenou dobu. Kontakt však lze přerušit, pokud během návštěvy nastane důvodné podezření, že nezletilec je zneužíván k pronesení nepovoleného předmětu do věznice.

Kontakt
s dětmi při
návštěvách

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. M. F.

A – OBSAH PODNĚTU

Na ochránce se obrátil ods. M. F., který uvedl, že dne 7. února 2009 byl ve Věznici V. navštíven svou rodinou a při návštěvě si měl posadit na klín svého nezletilého syna, přičemž měl být službu konajícím příslušníkem VS ČR nevybíravým způsobem upozorněn, aby svého syna na klíně nechoval, neboť na takové jednání potřebuje zvláštní povolení. Povolení měl obdržet, a to na dobu 5 minut. Stěžovatel celou situaci považoval za ponižující.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Stanovisko, které si ochránce za účelem šetření vyžádal od ředitele Věznice V., v zásadě potvrzuje tvrzení stěžovatele.

Na základě shromážděných důkazních prostředků bylo zjištěno, že stěžovateli byl povolen při návštěvě ve Věznici V. fyzický kontakt s jeho synem, a to na dobu 5 minut. Ředitel Věznice V. ochránce ohledně problematiky povolování kontaktu mezi osobami blízkými během návštěv informoval, že obecně je kontakt mezi osobami blízkými a odsouzeným povolován dle platných právních předpisů (srov. níže), nicméně je paušálně odsouzeným umožňován na co nejkratší dobu, neboť osoby blízké a nezletilé jsou také často zneužívány k pronášení kontrabandu (peněz, omamných látek a jiných nepovolených předmětů) do věznice.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Zajištění organizace návštěv ze strany VS ČR vymezují rámcově ustanovení č. 24. 4 a 24. 5 Evropských vězeňských pravidel⁵¹ a čl. 37 a čl. 61 Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni.⁵² Konkrétně a hlouběji je režim návštěv odsouzených upraven vnitrostátními předpisy, tedy ustanoveními § 19 ZVTOS, a ustanovením § 27 a násl. ŘVTOS. Ředitel Věznice V. ochránce informoval, že se pracovníci VS ČR ve Věznici V. řídí při své službě na návštěvách zejména metodickým listem ředitele odboru výkonu vazby a trestu, kterým se upravuje postup při realizaci vybraných ustanovení při povolování a realizaci návštěv obviněných a odsouzených,⁵³ resp. se řídí jeho derivátem v podobě aprobovaného vnitřního řádu Věznice V. Ředitel ochránce dále vyrozuměl, že kontakt odsouzeného s nezletilým návštěvníkem je obecně plošně odsouzeným povolován na co nejkratší dobu. Uvedený postup si klade za cíl působit preventivně proti pronášení kontrabandu do věznice.

Je smutnou a bohužel poměrně běžnou realitou, že jsou děti, a dokonce i kojenci, používáni jako prostředek pro pronášení nepovolených předmětů (zejména drog či hotovosti) do věznic. Odsouzený se nacházel ve věznici právě z důvodu, že spáchal trestný čin, a pokud je umístěn do Věznice V., jedná se o čin svým charakterem závažný. Jeho právo na rodinný a soukromý život ve smyslu Evropské úmluvy je tak po právu omezeno a ochránce neměl za potřebné ve prospěch odsouzeného ho jakkoliv posilovat. Ochránci byla pochopitelně známa skutečnost, že nejčastějším způsobem, jak se dostávají zejména drogy a hotovost do věznice, je cestou návštěv. Na druhou stranu je však třeba mít na paměti zejm. zájem dítěte, které přišlo navštívit svého rodiče do věznice. Zájem dítěte, zakotvený

⁵¹ čl. 24. 4.: Návštěvy musí být organizovány, aby měli vězni možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnornálnějším způsobem. Čl. 24. 5.: Vězeňská správa musí napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomu účelu jim poskytnou příslušnou sociální podporu.

⁵² čl. 37.: „Vězňům bude umožněno v pravidelných intervalech pod nezbytným dozorem komunikovat s jejich rodinami či přáteli s dobrou pověstí, a to jak písemně, tak přijímáním návštěv.“

čl. 61.: „Zacházení s vězni by nemělo klást důraz na jejich vyloučení ze společnosti, nýbrž na to, že jsou její součástí.“

⁵³ čl. 4.: „Kontakt mezi obviněnými nebo odsouzenými a návštěvníky:

(1) Obviněný a odsouzený se může přivítat a rozloučit s návštěvou běžným společenským způsobem, což je podání ruky apod. U osob blízkých lze povolit i jiný kontakt (obejmutí, polibek). Uvedené způsoby společenského styku se zpravidla umožní v průběhu celé návštěvy za dodržení zákonných podmínek.

(2) Pověřený zaměstnanec věznice může povolit kontakt obviněného nebo odsouzeného s nezletilým dítětem během návštěvy (pochování apod.).

(3) V případě, že vznikne důvodné podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí, pověřený zaměstnanec věznice kontakt přeruší.“

v čl. 3 odst. 1. Úmluvy o právech dítěte,⁵⁴ je skutečností, která musí být vždy brána přednostně v potaz. Na druhou stranu je pravdou, že mez zájmu dítěte obsahuje ustanovení odst. 2. čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.⁵⁵ Vnitřní předpis vězeňské služby, jenž je výše citován, právě zájem dítěte na kontakt s rodičem ve smyslu Úmluvy o právech dítěte v podstatě chrání. Jak výkladem systematickým (mj. s vazbou na čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), tak prostým gramatickým výkladem uvedeného vnitřního předpisu nelze dojít k závěru, že povolení kontaktu s nezletilým dítětem bylo možné vydat na určitou časově omezenou dobu, ale kontakt se měl přerušit teprve v případě důvodného podezření na zneužití nezletilého k pronesení kontrabandu do věznice. To však nic nemění na skutečnosti, že vězeňská služba ve Věznici V. má nadále, tak jak to činila doposud, posuzovat rizika konkrétních odsouzených při návštěvách, aby tak zabránila pronesení kontrabandu do věznice a zároveň zajistila průběh návštěv odsouzeného jeho rodinou dle práva.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ředitel Věznice V. ochránce v návaznosti na jeho zprávu o šetření informoval, že v případě osobního kontaktu odsouzeného s nezletilou osobou za předpokladu, že je v souladu s dobrými mravy, nebude tento osobní kontakt zaměstnanci vězeňské služby přerušen ani časově omezen. Ochránce tudíž případ uzavřel.

Sp. zn.: 5315/2009/VOP/MS

Vězněná osoba má v rámci nárokového balíčku právo na příjem tabákových výrobků opatřených i jiným než českým kolkem (za předpokladu, že byly do ČR legálně dovezeny). Předpisy EU (jakož i jejich implementace v českém právním řádu) stanoví možnost příležitostného dovozu omezeného množství tabákových výrobků pro osobní spotřebu, která však nevylučuje další šíření těchto výrobků např. mezi své blízké.

Omezení přijímat cigarety s cizím kolkem

⁵⁴ Ustanovení čl. 3 odst. 1 sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárskými orgány.“

⁵⁵ Ustanovení čl. 3 odst. 2 sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárská a správní opatření...“

Závěrečná práva o šetření podnětu ods. J. I.

A – OBSAH PODNĚTU

Na veřejného ochránce práv se dopisem ze dne 22. 9. 2009 obrátil ods. J. I., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici V. V dopisu stěžovatel brojil proti „nařízení generálního ředitelství věznic o zákazu přijímání cigaret a jiných tabákových výrobků bez označení kolky vydanými Českou republikou“. Zmíněné nařízení mělo být dle stěžovatele „vydáno v létě 2007“, nicméně po intervenci ochránce v reakci na stížnost ods. D. N., který se na něj obrátil ve stejné věci již v roce 2007, neměla věznice toto nařízení nikdy uplatňovat. Dále stěžovatel uvedl, že od 18. 8. 2009 se ve Věznici V. začalo nově uplatňovat nařízení generálního ředitele, dle kterého smí odsouzení přijímat pouze tabákové výrobky označené kolky ČR. Stěžovatel rovněž nastínil situaci, kdy příbuzní či kamarádi odsouzených cizinců dovezou do ČR legálně omezené množství cigaret a tyto pak zašlou odsouzenému v rámci nárokového balíčku. Odsouzeným mělo být ve věznici sděleno, že rodinní příslušníci takto dovezené tabákové výrobky nesmí darovat, jinak se dopouštějí trestného činu. Stěžovatel taktéž přiložil odpověď generálního ředitele VS ČR na svoji stížnost. V odpovědi generální ředitel VS ČR uvedl, že k problematice zasílání tabákových výrobků byly ve Věznici V. opakovaně realizovány aktivity, na nichž byli odsouzení seznámeni s přijatými opatřeními, a dále, že osvobození zboží dováženého cestujícími ze třetích zemí od cla, DPH a spotřební daně se vztahuje na dovoz zboží neobchodní povahy, tedy určeného pro osobní potřebu dovážející osoby nebo jako dar pro soukromou osobu, kdy se dovoz uskutečňuje pouze příležitostně. Z nárokového balíčku, který stěžovatel obdržel dne 13. 10. 2009, mu nebylo nic odebráno, a stížnost tedy byla hodnocena jako nedůvodná.

Z odpovědi generálního ředitele nebylo zřejmé, jakým předpisem se zasílání cigaret do věznice řídí a jak konkrétně se v praxi postupuje.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

■ I. Vyjádření ředitele Věznice V.

Z vyjádření ředitele Věznice V. bylo zjištěno, že po konzultaci s Celním úřadem K. byl ve Věznici V. zpracován postup, který vychází ze zákona o spotřebních daních,⁵⁶ celního zákona⁵⁷ a z Nařízení Rady č. 918/83/EHS o systému Společenství pro osvobození od cla.⁵⁸ Dále ředitel věznice na dotaz ohledně náplně aktivů s odsouzenými uvedl, že odsouzeným bylo

⁵⁶ Zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁷ Zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ Nařízení bylo již dne 31. 2. 2009 zrušeno a nahrazeno Nařízením Rady č. 1186/2009/ES o systému Společenství pro osvobození od cla.

sděleno, jaké množství tabákových výrobků označených jiným než českým kolkem lze do věznice v souladu s platnými předpisy zaslat.

V příloze k vyjádření bylo ochránci zasláno vnitřní sdělení Věznice V. k problematice balíkových zásilek s tabákovými výrobky ze dne 2. 10. 2009, dle kterého tabákové výrobky:

- s platnou českou tabákovou nálepkou (kolkem) se vydávají v neomezeném množství,
- neoznačené kolkem se nevydávají (budou zabaveny jako nepovolená věc),
- označené kolkem státu EU a přímo zaslané z EU – bude vydáno max. 800 cigaret,
- označené kolkem státu EU a zaslané z ČR – bude vydáno max. 800 cigaret,
- označené kolkem třetí země – bude vydáno max. 50 cigaret,
- zakoupené v Duty Free Shopu a neoznačené kolkem – po doložení dokladu o nákupu bude vydáno max. 200 cigaret.

Ředitel rovněž uvedl, že s účinností od 15. 1. 2010 platí Pokyn vrchního ředitele pro penologii – postup při vydávání tabákových výrobků z nárokových balíčků dosílaných vězněným osobám (dále také „Pokyn“), který byl ochránci rovněž přiložen přílohou. Dle Pokynu se z tabákových výrobků v nárokovém balíčku, který byl:

- odeslán v rámci vnitrostátního poštovního styku nebo přímo předán při návštěvě, předají pouze ty, které budou označené českým kolkem,
- odeslán v rámci mezistátního styku ze státu EU, předá max. 800 cigaret, a to za předpokladu, že jsou označeny kolkem státu, ze kterého byly odeslány,
- odeslán v rámci mezistátního styku ze třetích zemí, předá max. 50 cigaret, a to bez ohledu na to, zda jsou označeny kolkem odesílajícího státu.

Nepředané cigarety (výše je uvedeno – vzhledem ke stížnosti – pouze množství cigaret; pokyn však stejně jako výše uvedené Vnitřní sdělení Věznice V. obsahuje rovněž max. povolené množství dalších tabákových výrobků) odpovědný zaměstnanec věznice převezme do úschovy a neprodleně informuje místně příslušný celní úřad.

■ II. Vyjádření vrchního ředitele pro penologii

O vyjádření k výše uvedenému pokynu byl požádán vrchní ředitel pro penologii, který k věci uvedl, že předmětným Pokynem byla ujednocena dosud neupravená problematika. Při zpracování Pokynu bylo úzce spolupracováno s Generálním ředitelstvím cel – odbor 23 – Spotřebních daní. Dále vrchní ředitel rozlišil tři režimy příjmu nárokových balíčků podle toho, odkud jsou zasílány, což vyplývá ze samotného pokynu. Z vyjádření vyplynulo, že Pokyn byl předán Generálnímu ředitelství cel – odboru 23, aby s ním mohly být seznámeny příslušné celní úřady a zabezpečena vzájemná koordinace.

■ III. Související podněty

Na veřejného ochránce práv se v průběhu šetření obrátil další odsouzený (z Věznice H.) brojící proti výše uvedenému postupu VS ČR při vydávání cigaret v rámci nárokových balíčků ve věznici (šlo o cigarety s polským kollem zaslané do věznice vnitrostátní poštou).

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Základní právní rámec pro zasilání nárokového balíčku⁵⁹ do věznice, stejně jako postup při nepředání nárokového balíčku nebo jeho části, poskytuje ŘVTOS⁶⁰ a obdobně řád výkonu vazby.⁶¹ Z metodického listu, kterým se stanoví zásady pro zpracování a vydání vnitřního řádu věznice pro odsouzené a vydává jednotný vnitřní řád věznice, pouze vyplývá, že v případě zaslání balíčku ze zahraničí podléhá obsah balíčku celní kontrole.⁶² Bližší úprava spolupráce mezi vězeňskou službou a celními úřady nebyla stanovena.

Nicméně s účinností od 15. 1. 2010 se předmětná problematika řídí výše uvedeným Pokynem vrchního ředitele pro penologii, dle nějž, pokud bude nárokový balíček (zaslaný poštou z ČR či osobně doručeny) obsahovat

⁵⁹ Dle § 24 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů:

„(1) **Odsouzený** má právo **dvakrát ročně**, zpravidla u příležitosti narozenin a vánočních svátků, přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby **do hmotnosti 5 kg**.

(2) Balíčky podléhají kontrole zaměstnanců vězeňské služby. Odsouzenému se nepředají věci, které odporují účelu výkonu trestu nebo které není dovoleno mít u sebe, zejména věci, kterými by mohl ohrozit život a zdraví vlastní nebo jiných osob. Nepředané věci se odešlou zpět odesílateli na náklady odsouzeného.

(3) Na balíčky obsahující prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost se nevztahují omezení uvedená v odstavci 1.“

Dle § 16 odst. 2 a 3 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů:

„2) **Obviněný** má právo **jedenkrát za 3 měsíce** přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby **do hmotnosti 5 kg**. Omezení se nevztahuje na balíčky obsahující oblečení zasílané za účelem jeho výměny, knihy, denní tisk a časopisy a hygienické potřeby.

(3) Balíčky podléhají kontrole orgánů Vězeňské služby. Obviněnému se nepředají věci, které odporují účelu vazby nebo které není dovoleno mít podle řádu výkonu vazby v cele, zejména věci, kterými by mohl ohrozit život a zdraví vlastní nebo jiných osob. Nepředané věci se odešlou zpět odesílateli na náklady obviněného.“

⁶⁰ Ustanovení § 33 odst. 1 in fine vyhl. č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů: „Zakládá-li obsah balíčku nebo jeho nepředaná část důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestného činu, odesílatelem balíčku, balíček nebo jeho nepředaná část se spolu s oznámením předá orgánu policie nebo jinému příslušnému orgánu, a jde-li o podezření z trestného činu, příslušnému orgánu činnému v trestním řízení.“

Ustanovení § 33 odst. 2 vyhl. č. 345/1999 Sb.: „O nepředání balíčku nebo jeho části se vyhotoví písemný záznam s uvedením důvodu nepředání, s obsahem záznamu se odsouzený proti podpisu seznámí.“

⁶¹ Ustanovení § 48 odst. 3 a 4 vyhl. č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

⁶² Srov. čl. 15 odst. 6 a 8 ML č. 28/2007.

tabákové výrobky označené jinou než českou tabákovou nálepkou, nebudou vězněně osobě předány. Podle čl. 4 Pokynu (balíčky odeslané poštovním balíkem ze státu ES) budou odsouzenému vydány pouze tabákové výrobky s kolkem odpovídajícím státu, ze kterého byl balíček odeslán, a to v povoleném množství (800 ks cigaret). Při zaslání mezi státy ES (stejně jako u vnitrostátní zásilky či osobního doručení) se zkoumá nejen množství, ale zároveň skutečnost, zda kolek odpovídá státu, ze kterého je zásilka odeslána. Dle čl. 5 (balíčky odeslané ze 3. země) budou vydány tabákové výrobky opatřené kolkem odpovídajícím státu, ze kterého byl balíček odeslán, v povoleném množství (50 ks cigaret). Dále budou vydány i tabákové výrobky opatřené kolkem jiného státu, než ze kterého byl balíček odeslán. Při zaslání ze třetích zemí se tedy zkoumá množství, ale kolek může být libovolný. Ve smyslu čl. 6 Pokynu budou nepředané tabákové výrobky dány do úschovy a následně bude vyzooměn příslušný celní úřad za účelem postupu dle zákona č. 353/2003 Sb.⁶³

Z postupu vězeňské služby upraveného Pokynem plyne závěr, že pokud balíček obsahuje tabákové výrobky s jiným kolkem než s tím, který odpovídá státu, ze kterého byl balíček odeslán, zakládá obsah balíčku, resp. jeho nepředaná část, důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestného činu odesílatelem balíčku.⁶⁴ V takovém případě: „balíček nebo jeho nepředaná část se spolu s oznámením předá orgánu policie nebo jinému příslušnému orgánu.“ V tomto případě příslušnému celnímu úřadu.

V souladu s Pokynem je takto postupováno ve všech případech, tedy nikoliv za splnění podmínek dle ustanovení § 33 ŘVTOS, resp. ustanovení § 48 řádu výkonu vazby. Pokud by výdej balíčku probíhal ve všech případech tímto způsobem, prakticky by byla popřena logika a smysl osvobození od daně a cla v českém právním řádu a rovněž v předpisech ES.⁶⁵

Výše uvedený postup kontroly tabákových výrobků vylučuje možnost rodinných příslušníků (fyzických osob) zasílat vězněnému balíček, jenž by obsahoval např. cigarety, které legálně dovezou na území ČR v osobních zavazadlech, což je předmětem všech tří výše uvedených stížností. Česká právní úprava⁶⁶ stejně jako právní předpisy ES⁶⁷ vychází z mož-

⁶³ Předpokládám, že důvodem je kontrola značení dle § 115 zákona č. 353/2003 Sb., eventuálně postih přestupku dle § 135 a násl. téhož zákona.

⁶⁴ Není mi zřejmé, proč se stejná úvaha neuplatní v případě cigaret zasílaných ze třetích zemí (viz čl. 5 písm. b) pokynu).

⁶⁵ Směrnice Rady č. 2007/74/ES, o osvobození zboží dováženého osobami cestujícími ze třetích zemí od daně z přidané hodnoty a spotřební daně. Nařízení Rady č. 1186/09/ES, o systému Společenství pro osvobození od cla. Obecně volný pohyb zboží.

⁶⁶ Srov. § 71c zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁷ Srov. čl. 25 odst. 2 Nařízení Rady 1186/2009/ES definuje „zboží neobchodní povahy“ pro účely osvobození zboží obsaženého v zásilkách odesílaných soukromou osobou ze

nosti dovézt na území ČR (obecně samozřejmě nejen na území ČR) zboží, resp. tabákové výrobky, legálně v omezeném množství bez nutnosti hradit dovozní clo, DPH a spotřební daň, a to za podmínky, že se jedná o dovoz neobchodní povahy, příležitostný a zboží je určeno k osobnímu užívání cestujícími nebo členy jejich rodin nebo jako dar (v případě dovozu v rámci osobních zavazadel) nebo je určeno k osobnímu použití příjemcem nebo jeho rodinou (v případě poštovních zásilek mezi soukromými osobami).

Vyznat se ve složitém systému daňových a celních předpisů je obtížné, a v tomto duchu ochránce uvítal iniciativu Vězeňské služby ČR, která by měla sloužit k harmonizaci postupu všech věznic. Nicméně takto restriktivně pojatá úprava kontroly zasílání nárokových balíčků s obsahem tabákových výrobků vedla, dle úsudku ochránce, k nepřiměřenému omezení práv vězněných osob. Ochránce plně reflektuje veřejný zájem na potírání přeshraniční kriminality (pašování tabákových výrobků, krácení daně či cla, porušování předpisů o nálepkách), nicméně ve společenství, které stojí na platformě volného pohybu zboží (avšak legitimně omezené zájmem na dodržování daňových a celních předpisů), je namísto šetřit práva osob omezených na svobodě, v tomto případě zejm. právo na příjem nárokového balíčku (obecně právo na uspokojování osobních potřeb). Plně lze pochopit postup upravený Pokynem v případě tabákových výrobků bez tabákových nálepek. Stejně tak lze důvodně předpokládat, že k porušení daňových, celních či trestních předpisů dochází v případě, kdy odsouzenému je dvakrát ročně zaslán 5kilogramový balík plný tabáku či cigaret. Dle názoru ochránce lze v tomto případě skutečně s úspěchem pochybovat o příležitostném dovozu tabáku pro osobní spotřebu, byť zřejmě neobchodní povahy. Nicméně paušálně předpokládat u každé krabičky cigaret s jiným kolkem, než který odpovídá odesílajícímu státu (v případě obchodních zásilek mezi státy ES a v rámci ČR či osobním doručením), která s největší pravděpodobností byla na území ČR dopravena v osobním zavazadle cestujícího, „*důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestného činu odesílatelem balíčku*“, neshledává ochránce jako optimální řešení problému.

Na základě shora uvedených skutečností ochránce konstatoval, že shledal v postupu VS ČR při kontrole tabákových výrobků zasílaných do věznice v rámci nárokových balíčků pochybení spočívající v nepřiměřeně restriktivní úpravě kontroly nárokových balíčků ve vztahu k obsahu

třetí země jiné soukromé osobě, která se nachází na celním území Společenství od dovozního cla. Obdobně čl. 6 Nařízení Rady č. 2007/74/ES definuje „**dovoz neobchodní povahy**“ pro účely osvobození zboží dováženého osobami cestujícími ze třetích zemí od daně z přidané hodnoty a spotřební daně. Směrnice Rady č. 2008/118/ES v čl. 32 odst. 2 uvádí indicie, podle kterých členské státy při posuzování, zda zboží podléhající spotřební dani při dovozu z jednoho členského státu do jiného členského státu je určeno pro vlastní potřebu dané soukromé osoby.

tabákových výrobků tak, jak bylo popsáno výše. Svůj závěr ochránce zaslal taktéž generálnímu řediteli Generálního ředitelství cel.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Generální ředitelství cel se po dohodě s GŘ VS ČR obrátilo na Ministerstvo financí k zaujetí stanoviska k pojmu „dovoz pro osobní potřebu“ (v originále „for its own use“) v tom smyslu, zda je možné legálně dovezené tabákové výrobky (tedy v omezeném množství dle zákona o spotřebních daních, směrnice Rady 2008/118/ES, a 92/12/ES) dále šířit mezi osobami blízkými a přáteli. Ministerstvo financí se přiklonilo k extenzivnímu výkladu úsloví „dovoz pro osobní potřebu“, čili legálně dovezené tabákové výrobky lze buď osobně spotřebovat, nebo je poskytnout bez jakékoliv přímé nebo nepřímé finanční náhrady svým rodinným příslušníkům a přátelům (třeba ve věznici). Ministerstvo financí ve svém stanovisku rovněž doporučilo upravit vnitřní předpis vězeňské služby (upravující příjem a vydávání tabákových výrobků vězněným osobám) i ve smyslu výhrad ochránce. Následně byl ochránce vyrozuměn o změně vnitřního předpisu, který již respektuje jeho doporučení. Šetření proto bylo uzavřeno.

Kázeňská řízení

Sp. zn.: 829/2008/VOP/MON

Zásady
správního
řízení

Kázeňské řízení musí důsledně ctít zásadu zjištění stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Není možné kázeňsky trestat dva odsouzené na základě jejich výpovědí, které vylučují kázeňské provinění jednoho resp. druhého.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. K. G.

A – OBSAH PODNĚTU

Stěžovatel se na ochránce obrátil v únoru 2008 s podnětem, ve kterém poukazoval, že byl neprávem kázeňsky trestán. Uváděl, že byl pozitivně testován na přítomnost omamných a psychotropních látek, ačkoliv žádné neuzíval. Přítomnost těchto látek v těle si dokázal vysvětlit pouze tím, že mu je někdo ze spoluvězňů bez jeho vědomí dal do nápoje. Tuto verzi posléze svědecky potvrdil odsouzený R. P., který se sám přihlásil na OPaS věznice a do protokolu uvedl, že našel na vycházkovém dvoře psaníčko s neznámým bílým práškem, a ten pro legraci, v domnění, že jde o projímadlo, vysypal stěžovateli do kávy.

Stěžovatel uvádí, že navzdory tomu byli oba kázeňsky potrestáni – on za nedovolené užívání omamných a psychotropních látek, odsouzený P. za jejich přechovávání.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Ředitel Věznice H. S. ve své odpovědi potvrdil, že stěžovateli byl dne 25. února 2008 uložen za uvedené jednání kázeňský trest. Rozhodnutí bylo založeno na pozitivním testu biologických materiálů stěžovatele, který prokázal přítomnost benzodiazepinu, amfetaminu a metamfetaminu. K tomu stěžovatel uvedl, že žádné drogy nevezal. Na OPaS se na to nechal na základě vlastní žádosti předvést odsouzený R. P., který do protokolu uvedl, že při vycházce našel několikrát přehnutý papír obsahující prášek bílé barvy. Ten pak vhodil do kávy položené na stolku na chodbě oddílu, a to z toho důvodu, aby byla nějaká „sranda“. Manipulaci u stolku s kávou potvrdil odsouzený M. K. Ke zjištěným skutečnostem se na základě žádosti příslušných pracovníků VS ČR vyjádřil lékař zdravotního střediska Věznice H. S., který vyloučil, aby jeden bílý prášek (míněna tableta, viz dále) obsahoval tak rozdílné chemické látky jako benzodiazepany, amfetaminy a metamfetaminy. Navíc metamfetamin se vůbec v tabletách nevyskytuje.

Na základě toho byl jak stěžovatel, tak odsouzený R. P. kázeňsky potrestán, jak je výše uvedeno. Proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu si stěžovatel podal stížnost. Tato stížnost byla pro prošetření věci (zejména s přihlédnutím k výpovědím odsouzených, stanovisku lékaře a stanovisku vedoucí OPaS) zamítnuta.

Ředitel věznice dále uvedl, že stěžovatel byl v minulosti (říjen 2007) trestán za konzumaci omamných a psychotropních látek (pervitin).

Po posouzení těchto informací byl požádán lékař zdravotního střediska věznice o doplňující vyjádření. Důvodem byla snaha vyjasnit, jaká látka byla přesně obsahem papírku, který měl nalézt odsouzený R. P. Z protokolu o podání výpovědi odsouzeného R. P. totiž vyplývá, že se mělo jednat o sypký bílý prášek. Hovoří o tom, že v papíru *byl zabalený pouze prášek bílé barvy*, dále uvádí, že *úmyslně celý obsah nasypal do jednoho hrnku*; na jiném místě se kaje, že *to nebylo asi projímadlo, ale nějaké rozdrčené tablety nebo snad nějaká jiná droga*. Naproti tomu z vyjádření lékaře zdravotnického střediska vyplývá, že se vyjadřoval pravděpodobně v domnění, že tím bílým práškem byla bílá tableta. Alespoň by tomu nasvědčovalo jeho vyjádření, kde vylučuje, že *jeden bílý prášek obsahoval tak rozdílné látky, jako jsou benzodiazepany, amfetaminy a metamfetaminy*.

Lékař zdravotnického střediska věznice uvedl, že teoreticky je možné, aby byly smíchány dohromady benzodiazepiny s metamfetaminy a amfetaminy – neexistuje však tableta, která by toto vše obsahovala najednou – ledaže by šlo o laboratoř s tabletizačním zařízením. Uzavírá tím, že žádná taková oficiální tableta neexistuje. V případě sypkého bílého prášku taková kombinace teoreticky možná je.

C – PRÁVNÍ ZHODNOCENÍ

Na základě provedeného šetření bylo shledáno pochybení ve způsobu, kterým VS ČR vedla kázeňské řízení v dané věci. Konkrétně zejména v tom, jak zjišťovala skutkový stav, resp. jak zjištěné skutečnosti hodnotila.

Přestože lze pochopit, že vzhledem k minulému kázeňskému prohřešku ods. G. (v roce 2007 bylo zjištěno zneužití pervitinu), měla VS ČR pochybnosti o skutečnostech, které ods. G. na svoji obhajobu uváděl, stejně jako pochybovala o svědectví ods. P., ochránce nabyt dojmu, že se jí nepodařilo provedenými důkazy tvrzení obou jmenovaných vyvrátit a zjistit tak skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. Výpověď ods. P. se dle názoru ochránce Vězeňská služba ČR snažila zpochybnit vyjádřením lékaře, že jedna tableta nemůže obsahovat všechny látky, které byly v moči ods. G. nalezeny. Lékař ve svém stanovisku uvedl, že je vyloučeno, aby jeden bílý prášek obsahoval tak rozdílné chemické látky, jako jsou benzodiazepiny, amfetaminy a metamfetaminy. Navíc metamfetamin (pervitin) se nevyskytuje v tabletách. Ochránce má za to, že již na základě této informace (pervitin se nevyskytuje v tabletách) se měla VS ČR začít zabývat verzí,

že ods. P. nevhodil do nápoje bílý prášek ve formě tablety, ale bílý prášek v sypkém stavu. S touto verzí, tedy že se jednalo o sypký prášek, ochránce na rozdíl od VS ČR pracoval již od počátku, a to na základě informací získaných z písemných podkladů (viz část B). Právě s ohledem na různost názorů, o jakou látku se mělo jednat, si ochránce od lékaře vyžádal doplňující stanovisko, zda je možné, aby všechny výše uvedené látky mohl obsahovat sypký bílý prášek. K tomuto dotazu uvedl lékař, že pokud by šlo o sypký prášek bílé barvy, je tato kombinace teoreticky možná. Prvotní stanovisko lékaře, že jedna tableta nemůže obsahovat nalezené látky, je tedy dle mého názoru pro zjištění skutkového stavu irelevantní.

Na základě shora uvedeného ochránce uzavřel, že se VS ČR nepodařilo tvrzení ods. P. a ods. G. zpochybnit či vyvrátit. Ba právě naopak, a v tom spatřoval další pochybení VS ČR, tím, že byl kázeňsky trestán rovněž ods. P. za přechovávání nedovolených látek, VS ČR – pokud v tomto kázeňském řízení postupovala v souladu s právem, musela mít za prokázané, že se nedovoleného jednání dopustil, tedy musela uvěřit jeho verzi. V tom je nepochybný rozpor, neboť v prvním případě to znamená, že správní orgán v případě stěžovatele výpovědím odsouzených neuvěřil, ovšem v případě kázeňského řešení odsouzeného P. jejich výpovědím uvěřil (neboť jej chtěl trestat za přechovávání psaníčka s drogou, kterou odsouzený podle svých slov našel). V postupu VS ČR Věznice H. S. tedy ochránce shledal shora uvedené nedostatky.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Věznice H. S. přisvědčila námitkám ochránce a kázeňský trest byl stěžovateli zrušen.

Sp. zn.: 2401/2009/VOP/JPK

Důvody
prolomení
listovního
tajemství

Informace, které pracovníci VS ČR získají čtením dopisů odsouzeného, mohou být využity toliko k účelu, pro který byla jinak nedotknutelná listovní svoboda prolomena. Nelze trestat odsouzené za obsah jejich soukromé korespondence, pokud nevzniká podezření ze spáchání trestného činu nebo není pro zásah jiná, ale výslovná, v zákoně uvedená výjimka.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. V. N.

A – OBSAH PODNĚTU

Se svým podnětem se na ochránce obrátil ods. V. N., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici J., který si stěžoval na to, že mu byl udělen

kázeňský trest za vulgární označení pracovníků VS ČR ve svém soukromém dopisu. Proti udělení kázeňského trestu podal stížnost z toho důvodu, že se mu jevil neadekvátní a porušující jeho základní lidská práva a svobody.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Dne 6. 4. 2009 bylo při kontrole soukromé korespondence ods. V. N. před jejím odesláním z věznice zjištěno vychovatelem, že v ní odsouzený mimo jiné uvedl větu: „*Další kroky ti tu popisovat nebudu, protože ty kurvy to čtou.*“ Tímto došlo dle VS ČR k porušení ustanovení § 28 odst. 1 ZVTOS, které ukládá povinnost dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž odsouzený přichází do styku. Podle VS ČR byl výrok ods. V. N. nevhodný a jednoznačně směřoval vůči zaměstnancům věznice. Za uvedené jednání byl ods. V. N. uložen kázeňský trest celodenního umístění do uzavřeného oddělení na dobu 5 dnů. Proti uložení kázeňského trestu podal ods. V. N. ve lhůtě stížnost, která byla zamítnuta. Před uplynutím 5 dnů, které měl odsouzený pobývat na uzavřeném oddělení, bylo od zbytku trestu upuštěno, jelikož odsouzený projevil snahu po nápravě a přihlásil se k provádění výkopových prací bez nároku na finanční odměnu.

Z vyjádření ředitele Věznice J. vyplynulo následující: „... odsouzený si již v nástupním oddělení podal žádost o přemístění do Vazební věznice P. R. Přemístění mu nebylo doporučeno. Na základě nedoporučené žádosti se v soukromé korespondenci vyjádřil, že se z Věznice J. dostane i za cenu, že někoho ‚nakouří‘. Jednalo se o závažný poznatek bezpečnostního charakteru, a proto bylo uloženo samostatnému referátu prevence a stížností tento poznatek prošetřit. Protože současně žádal o práci, hovořil s ním vedoucí oddělení výkonu trestu s tím, že jeho případné pracovní zařazení bude posouzeno až na základě výsledků šetření samostatného referátu prevence a stížností. Na toto sdělení reagoval v soukromém dopisu tak, že nazval pracovníky VS „kurvami“ ... z § 17 odst. 2. zákona o výkonu trestu odnětí svobody a z § 24 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu, je VS oprávněna provádět kontrolu korespondence. V jednotném vnitřním řádu je pak stanoveno, že kontrolou korespondence je pověřen vychovatel. Se všemi těmito normami byl odsouzený seznámen. Z uvedeného logicky vyplývá, že ‚kurvou‘, která čte korespondenci, je vychovatel. Dopustil se tedy přestupku podle § 28 odst. 1 zák. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu, který ukládá odsouzenému ... dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku. Za tento prokázaný skutek mu byl udělen kázeňský trest, spočívající v celodenním umístění na uzavřeném oddělení v délce trvání 5 dnů. Proti udělení podal odsouzený stížnost k řediteli věznice, kde namítal porušení základních práv a svobod. Jeho podání bylo prošetřeno a v jednání pracovníků VS nebylo shledáno žádné pochybení. Stížnost byla vyhodnocena jako nedůvodná. Odsouzený se po odpykání tří dnů pobytu na uzavřeném

oddělení přihlásil dobrovolně k provádění výkopových prací bez nároku na mzdu. Z tohoto důvodu mu byl zbytek trestu prominut.“

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

Ve smyslu ustanovení § 27 ZVTOS jsou omezena některá práva a svobody odsouzených a mimo jiné omezeno i právo na zachování listovního tajemství. Důvodem pro omezení některých práv a svobod je toliko naplnění účelu výkonu trestu nebo prostá nemožnost jejich uplatnění v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody (např. právo na svobodu pohybu a pobytu).

V prvé řadě bylo nutno zabývat se odůvodněností kontroly soukromé korespondence ods. V. N. V tomto bodě nebylo shledáno pochybení VS ČR, když na základě poznatku o tom, že dotyčný „někoho nakouří“, situaci pracovníci VS ČR vyhodnotili jako bezpečnostně rizikovou. Dle názoru ochránce nedošlo k porušení bodu 24. 2 Evropských vězeňských pravidel, kde se doporučuje v otázkách komunikace a návštěv odsouzených provádět pouze nezbytná omezení a kontroly s ohledem na potřeby vyšetřování, bezpečnost, udržování pořádku apod. EVP rovněž hovoří v tom smyslu, že korespondenci lze kontrolovat, zda neobsahuje nepovolený obsah, avšak pouze v případě, existují-li jasné indikace, že nepovolený obsah může zahrnovat.

Druhým aspektem jednání VS ČR však bylo, zda je možné za obsah soukromé korespondence odsouzeného kázeňsky potrestat. Důvodem kontroly soukromé korespondence může být pouze bezpečnostní riziko, nikoli zjišťování toho, jak odsouzení o pracovnících VS ČR, ale i o jiných mimo věznicí stojících osobách smýšlejí.

Ochránce především uvádí, že nelze směšovat morální a právní hledisko. Z morálního hlediska je jisté vyjádření stěžovatele V. N. o pracovnících VS ČR urážející tím spíše, že předpokládal, že jeho dopis bude pravděpodobně čten. To, že si byl vědom, že dopis bude číst přímo vychovatel, však z ničeho nevyplývá (lze mít důvodné pochybnosti o tom, že mají odsouzení v paměti znění vnitřního řádu, který stanoví, kdo kontrolu provádí), v dopisu používá množné číslo. To, kdo dopis četl, však nebylo pro závěr ochránce určující.

Z právního hlediska však s ohledem na způsob, jakým byla informace o smýšlení odsouzeného o pracovnících VS ČR získána, byla situace poněkud odlišná. Při právním posuzování této otázky je třeba vyjít z ústavně zaručené svobody listovního tajemství (čl. 13 LZPS). Tato zásada je prolomena v případě, že tak stanoví zákon (u odsouzených zejména z bezpečnostních důvodů), a jen na tomto základě a z těchto důvodů mohou být proti pisateli uplatňována opatření a sankce. Rovněž informace, které pracovníci VS ČR získají čtením dopisů, mohou být využity toliko k účelu, pro který byla jinak nedotknutelná listovní svoboda prolomena; např. dle § 17 odst. 2 ZVTOS je to pouze v případě podezření na trestný čin. Jinak

je třeba zacházet s dopisy jako se soukromou korespondencí, což vyplývá z ustanovení § 17 odst. 1 posledně citovaného zákona. V žádném případě nelze trestat odsouzené za obsah jejich soukromé korespondence, pokud nevzniká podezření ze spáchání trestného činu nebo není pro zásah jiná, ale výslovná, v zákoně uvedená výjimka, jak stanoví čl. 13 LZPS. Opačný postup je proto, dle názoru ochránce, v rozporu s principem proporcionality omezení základních lidských práv. Proto v tomto konkrétním případě vyhodnotil udělení kázeňského přestupku jako bezdůvodné, respektive v rozporu s ústavně zaručenou svobodou listovního tajemství.

Rovněž skutková podstata kázeňského přestupku zněla, že byla porušena povinnost dodržovat zásady slušného chování s osobami, s nimiž odsouzený přichází do styku. Je bezesporu, že se tím rozumí situace, kdy se odsouzený těmito zásadami neřídí při přímé interakci s pracovníky VS ČR. V případě korespondence by se o tento případ mohlo jednat, pokud by odsouzený svůj dopis s hanlivým označením a dalšími invektivy adresoval přímo pracovníkovi či pracovníkům VS ČR.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ochránce v postupu Věznice J. při udělení kázeňského trestu ods. V. N. shledal pochybení. Věc byla ukončena výmazem kázeňského trestu odsouzenému.

Sp. zn.: 4059/2009/VOP/JPK

Odejmutí kázeňské odměny má povahu samostatného kázeňského trestu, který nemůže být, kromě trestu propadnutí věci, kumulován s jiným samostatným trestem.

Uložení více kázeňských trestů

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. M. K.

A – OBSAH PODNĚTU

Se svým podnětem se na ochránce obrátil ods. M. K., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici J., který si stěžoval na to, že mu bylo uděleno pracovníky VS ČR více kázeňských trestů za jeden kázeňský přestupek. Proti udělení kázeňských trestů podal stížnost z toho důvodu, že se mu potrestání jevílo neadekvátní a porušující jeho práva a svobody.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Dne 9. 5. 2009 v 16:40 hodin byla při ukončení řádných návštěv nalezena u ods. M. K. bankovka v nominální hodnotě 2000 Kč. Tato bankovka byla ukryta v gumě jeho spodního prádla. Ods. M. K. se ve vyjádření k záznamu o kázeňském přestupku přiznal, že bankovku pronášel z řádné návštěvy. Z tohoto důvodu mu byl dne 16. 6. 2009 uložen nepodmíněný kázeňský trest celodenního umístění do uzavřeného oddělení na 20 dnů a současně mu byl uložen kázeňský trest propadnutí věci (1 ks bankovky v nominální hodnotě 2000 Kč). Dne 8. 7. 2009 byl kmenovým vychovatelem zpracován návrh na přeřazení ods. M. K. do III. přístupné skupiny vnitřní diferenciací (PSVD), dále by dotyčný zařazen na seznam osob, které mají z bezpečnostních důvodů stanoveno provádění řádných návštěv přes průhlednou přepážku, a to v souladu s ustanovením § 19 odst. 6 ZVTOS. Navíc mu byla dne 11. 5. 2009 zrušena vycházka s vychovatelem, která mu byla schválena již dne 30. 4. a měla být realizována dne 26. 5. 2009.

Odsouzený M. K. napadl způsob potrestání své osoby za uvedený kázeňský přestupek, zvláště poukazoval na nepřípustnost udělování více trestů za jeden protiprávní čin. Stížnost podal řediteli Věznice J. Z vyjádření ředitele Věznice J. vyplynulo, že celou záležitost dal podrobně přezkoumat a neshledal žádné pochybení pracovníků vězeňské služby, a stížnost proto vyhodnotil jako nedůvodnou.

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

Ve smyslu čl. 4 odst. 1, čl. 7 odst. 1 a čl. 8 odst. 2 LZPS mohou být povinnosti ukládány pouze na základě zákona a v jeho mezích, jinak se zaručuje nedotknutelnost lidské osoby a nikdo nesmí být stíhán jinak než způsobem, který stanoví zákon. V opačném případě má poškozený právo dle čl. 36 odst. 3 LZPS na náhradu škody, která mu byla způsobena nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným postupem orgánu veřejné správy. Podrobnosti upravuje zák. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů, a rovněž nařízení vlády č. 116/1998 Sb., které je vydáno k provedení tohoto zákona.

V ustanovení § 47 odst. 2 ZVTOS⁶⁸ se stanoví, že za kázeňský přestupek lze uložit jeden kázeňský trest, kromě trestu propadnutí věci, který lze uložit vedle jiného kázeňského trestu. Dle ustanovení § 45 odst. 2 písm. g) téhož právního předpisu je povoleno opustit věznici v souvislosti s programem zacházení kázeňskou odměnou. Že se v případě stěžovatele jednalo o kázeňskou odměnu, jasně vyplývá z návrhu na povolení volného pohybu

⁶⁸ Dále také „ZVTOS“.

mimo věznicí ze dne 30. 4. 2009, v němž byl explicitně zatržen odkaz na § 45 odst. 2 písm. g) cit. zákona, tedy že se jedná o kázeňskou odměnu. Na tom nic nemění fakt, že odměna měla být realizována v rámci programu tzv. extramurální akce. Tento právní názor potvrzuje rovněž odůvodnění návrhu zařadit jmenovaného na tuto extramurální akci, ve kterém se hovoří o tom, že: „odsouzený si vytváří podmínky pro udělení odměny ve formě volného pohybu mimo věznicí v souvislosti s programem zacházení na základě ustanovení § 45 odst. 2 písm. g) cit. zák.“ Dle ustanovení § 46 odst. 3 písm. i) ZVTOS je jedním z kázeňských trestů odnětí výhod z předchozí kázeňské odměny, stejně jako podle písm. g) téhož ustanovení citovaného zákona je samostatným kázeňským trestem celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů.

Jestliže tedy kázeňská odměna již byla schválena (dle vyjádření věznicí ze dne 30. 4. 2009, tedy 9 dnů před spácháním kázeňského přestupku), má její odejmutí povahu samostatného kázeňského trestu, který nemůže být, kromě trestu propadnutí věci, kumulován s jiným samostatným trestem. Opačné řešení je protizákonné.

Navíc jisté pochybnosti vzbuzuje časová prodleva mezi spácháním kázeňského přestupku a datem rozhodnutí o udělení kázeňského trestu a zpracováním návrhu na přeřazení ods. M. K. do III. PSVD. Požadavky metodického listu ředitele odboru výkonu vazby a trestu, kterým se stanoví podrobnosti a postup zaměstnanců VS České republiky při uplatňování kázeňské pravomoci nad odsouzenými a obviněnými (dále také „metodický list“) a rovněž obecné penologické zásady požadují, aby kázeňské přestupky byly vyřizovány včas bez zbytečných průtahů. Efektivita trestu (jakéhokoli) nespočívá v jeho tvrdosti, ale především rychlosti a neodvratitelnosti.⁶⁹ Tyto obecné penologické poznatky se projevují např. i v rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Byť se v případě nálezu sp. zn. I. ÚS 554/04 (N 67/36 SbNU 707) jednalo o rozhodování v oblasti trestního řízení, lze i na kázeňské řízení vztáhnout závěr, že „se zvětšujícím se časovým odstupem od spáchání trestných činů (zde kázeňského přestupku) se oslabuje jak prvek individuální, tak i generální prevence“.

Jestliže tedy byl kázeňský trest uložen až více než měsíc a přeřazení ods. K. do III. PSVD proběhlo dokonce až 2 měsíce po spáchání kázeňského přestupku,⁷⁰ je možné uvažovat o porušení pedagogických a penologických zásad, obecně řečeno principů dobré správy.

Vzhledem k výše uvedenému ochránce konstatoval pochybení pracovníků vězeňské služby Věznice J. při kázeňském trestání odsouzeného a rovněž vnitřních mechanismů kontroly při vyřizování jeho stížnosti, což

⁶⁹ Srov. např. Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 7.

⁷⁰ Přestupek byl spáchán dne 9. května 2009, kázeňský trest byl udělen až dne 16. června 2009 a návrh na přeřazení byl zpracován dokonce až dne 8. července 2009.

VĚZEŇSTVÍ

působí nejen negativně jak z hlediska budování autority orgánů veřejné správy, tak rovněž z hlediska pedagogického působení na odsouzeného, tím spíše, že dosud se jmenovaný ve VTOS choval naprosto vzorně, za což obdržel 33 kázeňských odměn a projednávaný skutek je jeho prvním kázeňským přestupkem.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ochránce osobně své výhrady projednal s vedením Věznice J. a bylo mu přislíbeno, že se podobné jednání již nebude opakovat.

Sp. zn.: 6098/2009/VOP/JPK

Efektivita
trestání

Kázeňské přestupky mají být vyřizovány včas a bez zbytečných průtahů, záznam o kázeňském přestupku má být proveden zpravidla v den spáchání předmětného skutku. Efektivita trestu (jakéhokoli) totiž nespočívá v jeho tvrdosti, ale především rychlosti a neodvratitelnosti.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. J. S.

A – OBSAH PODNĚTU

Se svým podnětem se na ochránce obrátil ods. J. S., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici J., který namítal udělení kázeňského trestu za to, že měl vědomost o nálezů mobilního telefonu jiným spoluodsouzeným a toto neoznámil vedení věznice. Trest mu měl být udělen i přesto, že při výslechu mu měla být přislíbena beztrestnost. Navíc si stěžoval na to, že mu byly uděleny další „dva tresty“ – přeřazení do III. skupiny prostupné vnitřní diferenciaci a po dobu 6 měsíců realizace návštěv za skleněnou přepážkou.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Dne 11. 8. 2009 byl při mimořádné kontrole prováděné na cele objeven mobilní telefon a poškozená nabíječka. Prohlídka, při které byly uvedené nepovolené věci nalezeny, byla provedena na základě anonymního upozornění na možné telefonování ods. J. S. Provedeným šetřením bylo zjištěno, že na uvedenou celu umístil tyto nepovolené věci odsouzený J. Ch., který je údajně dne 9. 8. 2009 našel při úklidu položené na vzduchotechnice pod stropem společné koupelny odsouzených. Ods. J. S. do protokolu

o podání vysvětlení uvedl, že o uschovaném mobilním telefonu v cele věděl cca 3 dny. Na základě tohoto přiznání byl dne 11. 9. 2009 sepsán záznam o kázeňském přestupku (k němuž se teprve 8. 10. 2009 ods. J. S. vyjádřil v tom smyslu, že při výslechu bezprostředně po zjištění mobilního telefonu mu bylo příslušníkem VS ČR navrženo hodnocení „bez trestu“). Rozhodnutí o kázeňském trestu spočívajícím v celodenním umístění do uzavřeného oddělení na dobu 20 dnů, nese datum 12. 9. 2009, přičemž doručeno bylo až 8. 10. 2009, tedy stejný den, kdy ods. J. S. mohl podat své vyjádření k záznamu o kázeňském přestupku. A ten samý den je stanoven jako počátek výkonu kázeňského trestu. Proti rozhodnutí o udělení kázeňského trestu si podal odsouzený stížnost 11. 10. 2009 (tedy v době kdy už byl 3. den ve výkonu kázeňského trestu). Ta však byla zamítnuta 14. 10. 2009, tedy týden po začátku výkonu kázeňského trestu. Později bylo vnitřními mechanismy věznice dne 24. 10. 2009 zjištěno, že bylo opomenuto provést u odsouzeného pravidelnou lékařskou prohlídku po 7 dnech ve výkonu kázeňského trestu CUO, a proto byl od 22. 10. 2009 ve výkonu kázeňského trestu nezákonně, z tohoto důvodu byl odsouzenému výkon kázeňského trestu přerušen do 26. 10. 2009, během této doby byla provedena příslušná prohlídka a následně realizován výkon zbytku kázeňského trestu. Za toto pochybení byli kázeňsky potrestáni ve formě písemného napomenutí dva příslušníci VS ČR.

Dle tvrzení odsouzeného mu nebyl důvod přerušení trestu vůbec sdělen, respektive mu byla uváděna různá nepravdivá odůvodnění (např. že je trest za dobré chování přerušen na neurčito, že není možné vykonat trest 20 dnů vcelku apod.).

Ve své stížnosti ochránci ods. J. S. dále uváděl, že o telefonu sice věděl a tuto skutečnost přiznal, nicméně se obával, že oznámením pracovníkům VS ČR by mohl být ohrožen na zdraví ze strany jiných odsouzených.

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

V ustanovení § 47 odst. 2 ZVTOS se stanoví, že za kázeňský přestupek lze uložit jeden kázeňský trest, kromě trestu propadnutí věci, který lze uložit vedle jiného kázeňského trestu. Podle § 46 odst. 2 písm. g) cit. zákona téhož je samostatným kázeňským trestem celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů.

Přeřazení do III. PSVD ani nařízení konat návštěvy za přepážkou nejsou kázeňskými tresty příslušných ustanovení cit. zákona, nýbrž se v těchto případech jedná o organizační, respektive bezpečnostní opatření v souladu s vnitřními předpisy VS ČR a z hlediska ochránce je pouze relevantní, zda jsou používána přiměřeně dané situaci.

Vážné pochybnosti však vzbuzuje časová prodleva mezi spácháním kázeňského přestupku a datem sepsání záznamu o něm, respektive konáním dalších navazujících úkonů jako např. umožnění vyjádřit se odsouzenému

k zápisu o kázeňském trestu, rozhodnutím o udělení kázeňského trestu, jeho doručením odsouzenému, lhůtě k možnosti podat stížnost apod.

Požadavky vnitřního předpisu VS ČR, kterým se stanoví podrobnosti a postup zaměstnanců Vězeňské služby České republiky při uplatňování kázeňské pravomoci nad odsouzenými a obviněnými (dále také „vnitřní předpis“) a rovněž obecné penologické zásady požadují, aby kázeňské přestupky byly vyřizovány včas bez zbytečných průtahů, záznam má být proveden zpravidla v den spáchání předmětného skutku. Efektivita trestu (jakéhokoliv) totiž nespočívá v jeho tvrdosti, ale především v rychlosti a neodvratitelnosti.⁷¹

Dále jsou ve vnitřním předpise stanoveny zásady pro kázeňské trestání: zásada důslednosti, která má zamezit zejména „chaotickému přístupu“, a zásada spravedlnosti, neboť „nespravedlivě uložený kázeňský trest podřívá autoritu zaměstnanců, budí odpor, pocit křivdy nebo nepřátelství.“ V této souvislosti se jeví jako problematické několik okolností celého kázeňského řízení:

1. Je to provedení zápisu o kázeňském přestupku až měsíc po té, co se uvedený skutek stal. Přestože v den nálezu mobilního telefonu byl proveden výslech odsouzeného, ve kterém se přiznal k tomu, že o přechovávání nedovoleného předmětu věděl, nedošlo k sepsání záznamu o kázeňském přestupku, což mohlo odsouzeného utvrdit v přesvědčení, že nebude potrestán, toto mu navíc mělo být vyslyšajícím příslušníkem výslovně přislíbeno. Pokud by došlo k neprodlenému zápisu o kázeňském trestu, přešlo by se pozdějším kontroverzím o existenci tohoto odsouzeným tvrzeného přislíbení.
2. Přestože k sepsání záznamu o kázeňském přestupku došlo až měsíc po činu, vyjádření k tomuto zápisu bylo odsouzenému umožněno až za další měsíc po provedení tohoto zápisu a dokonce bez jednoho dne měsíc po té, co již bylo o udělení kázeňského trestu rozhodnuto. Jinými slovy odsouzený se mohl k zápisu o kázeňském přestupku vyjádřit až v den, kdy mu bylo doručeno rozhodnutí o udělení kázeňského trestu, což však bylo téměř měsíc poté, co mu byl příslušný trest uložen.
3. Z tohoto důvodu nemohlo dojít při ukládání kázeňského trestu ani k zohlednění skutečností uváděných odsouzeným ve vyjádření k zápisu o kázeňském trestu, a proto nedošlo k učinění dotazu na daného příslušníka, který odsouzeného vyslyšal v den nálezu mobilního telefonu, zda mu při výslechu přislíbil beztrestnost.
4. Navíc na den kdy bylo odsouzenému umožněno se vyjádřit k zápisu o kázeňském trestu, byl stanoven den nástupu do výkonu kázeňského trestu, takže stížnost proti jeho udělení mohl podat až během jeho

⁷¹ Srov. např. Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 7.

- výkonu a rozhodnuto o jejím vyřízení bylo až v době, kdy ods. J. S. měl již vykonáno 7 dní kázeňského trestu umístění na uzavřené oddělení.
5. K samotnému výkonu kázeňského trestu došlo až po 2 měsících od spáchání příslušného přestupku.
 6. U odsouzeného bylo opomenuto provést pravidelnou 7denní prohlídku osob umístěných na samovazbu či CUO nejpozději dne 22. 10. 2009, toto bylo zjištěno dne 24. 10. 2009, což je sice chvályhodné, že věznice svými vlastními mechanismy toto své pochybení zjistila a zajistila nápravu, nicméně
 7. nelze akceptovat, že toto své pochybení odsouzenému nepřiznala, resp. mu měly být ústně jednotlivými službukonajícími pracovníky uváděny různé nepravdivé důvody přerušení resp. opětovného pokračování výkonu jeho kázeňského trestu.

Všechny tyto okolnosti uvedeného kázeňského řízení způsobují ve svém souhrnu naprosto chaotické zacházení se stěžovatelem v průběhu kázeňského trestání, v čemž lze jednoznačně spatřovat porušení obecných penologických a pedagogických zásad působení na odsouzené a obecně principů dobré správy na úseku vězeňství.

Vzhledem k výše uvedenému musel ochránce konstatovat pochybení pracovníků VS ČR Věznice J. při kázeňském trestání odsouzeného, což působí nejen negativně z hlediska budování autority orgánů veřejné správy, ale rovněž i z hlediska nápravného působení na odsouzené.

Co se týče další stěžovatelem namítané skutečnosti spočívající v údajném vícenásobném potrestání, neshledal ochránce při svém šetření v této věci pochybení, neboť přerazení do vyšší PSVD, případně realizace návštěv pouze za průhlednou přepážkou, nejsou kázeňskými tresty ve smyslu § 46 ZVTOS, nýbrž organizačními resp. bezpečnostními opatřeními v daném konkrétním případě odůvodnitelnými, a tudíž přiměřenými.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Z uvedených důvodů ochránce konstatoval, že v postupu Věznice J. při udělení kázeňského trestu ods. J. S. shledal pochybení.

Věznice uznala pochybení a byla přijata opatření, aby se do budoucna kázeňské řízení zrychlilo (zejm. povinnost sepsat Hlášení ke kázeňskému řízení ihned, jakmile zjistí přestupek odsouzeného a povinnost neprodle- ně doručit rozhodnutí o uložení kázeňského trestu odsouzenému).

Vnitřní bezpečnost

Sp. zn.: 5977/2009/VOP/JPK

*In dubio
pro reo*

Právo na
informace

Při kázeňských přestupcích je třeba prokázat i subjektivní složku zavinění, a to zejména v případech, kdy obviněný z kázeňského přestupku namítá, že jednal v důsledku své duševní nemoci. Odsouzení a obvinění mají právo na informace vztahující se k působnosti povinného subjektu (VS ČR), nikoliv pouze na informace, které mají původ v činnosti tohoto subjektu.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. M. K.

A – OBSAH PODNĚTU

Se svým podnětem se na ochránce obrátil ods. M. K., v té době ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici O.

Ve svém dopisu si stěžoval na následující skutečnosti:

1. Ve Věznici O. mu není poskytována náležitá zdravotní péče (vysazení léku diazepam) a zacházení, v důsledku čehož se již dvakrát sebepoškodil a byl za to opakovaně kázeňsky potrestán. Konkrétně uvedl, že trpí závažnou poruchou osobnosti a alkoholismem ve 4. stupni, které jsou mj. příčinou úzkostných, depresivních a sebepoškozujících stavů a projevů chování.
2. Vzhledem k výše uvedenému považuje kázeňské potrestání za neoprávněné a požadoval výmaz kázeňských trestů.
3. Dále uváděl, že ačkoliv v lékařské zprávě po provedeném zákroku (chirurgické šití po sebepoškozujícím aktu) bylo stanoveno, že má mít klid na ošetřovně, byl po sebepoškození dne 21. 10. 2009 umístěn na oddělení výkonu kázeňských trestů (dále jen „OVKT“).
4. Nebyla mu poskytnuta kopie vyhotovení rozsudku, který je založený v jeho osobním spisu na správním oddělení a byl odkázán, aby si jej vyžádal u soudu.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Od Věznice O. i Věznice V. byly vyžádány podklady a materiály, včetně zdravotnické dokumentace stěžovatele. Na jejich základě bylo zjištěno, že:

1. Lék diazepam byl stěžovateli vysazen na přímé doporučení psychiatrických odborníků z vězeňské nemocnice v B. z toho důvodu, že obsahuje látky, na kterých byl odsouzený závislý před nástupem do výkonu

- trestu odnětí svobody. Z tohoto hlediska se jeho sebepoškození mohlo jevit i jako účelová forma nátlaku, jak si vynutit jeho opětovné nasazení.
2. Za sebepoškozující jednání byl stěžovatel skutečně potrestán umístěním do uzavřeného oddělení, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, na dobu 14 dnů dle § 46 odst. 3 písm. f) ZVTOS.
 3. Po sebepoškození dne 21. 10. 2009 musel stěžovatel vykonat kázeňský trest bezprostředně po návratu do věznice z civilního zdravotnického zařízení, avšak stěžovatelův stav nevyžadoval hospitalizaci, a proto nebyl důvod ke zrušení umístění na OVKT. Bylo mu povoleno lůžko a matrace. S umístěním vyslovil souhlas lékař, navíc vhodnost tohoto opatření lze chápat i jako prevenci dalšího sebepoškozování, protože na OVKT neměl přístup k holicím potřebám.
 4. Požadovaná kopie rozsudku nebyla stěžovateli skutečně poskytnuta s odkazem na § 17 odst. 2 a 3 nařízení generálního ředitele, kde se výslovně uvádí, že: „...2) informace se poskytují pouze z dokumentů vzniklých z činnosti Vězeňské služby, 3) požaduje-li vězněná osoba fotokopii dokumentu zasláného orgánem činným v trestním řízení (např. rozsudku), požádá o pořízení kopie přímo příslušný orgán činný v trestním řízení...“

GR VS ČR znění tohoto ustanovení zdůvodnilo následovně: „V případě poskytnutí kopie rozsudku z osobního spisu odsouzeného se nejedná o poskytnutí informace, která souvisí s působností vězeňské služby. Rozšiřování působnosti vězeňské služby v tom ohledu, že musí oprávněné osobě poskytnout materiály, které patří do působnosti jiného orgánu (v tomto případě soudu), nemá oporu v zákoně a není důvodné... požadovat po vězeňské službě poskytování všech dokumentů a podkladů orgánů činných v trestním řízení a soudů je nad rámec její zákonné povinnosti a docházelo by k zatěžování administrativního aparátu nad únosnou míru...“

Zde je z věcného hlediska třeba předně upozornit na to, že se ochránce nedotazoval GR VS ČR na důvody neposkytování kopií „všech dokumentů a podkladů vzniklých z činnosti orgánů činných v trestním řízení“, nýbrž pouze těch dokumentů, které má VS ČR aktuálně tak jako tak k dispozici na správním oddělení příslušné věznice.

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

Oprávněnost kázeňského trestání odsouzených v případech, kdy se sebepoškozují, je předmětem častých stížností směřovaných ochránci. Již v dřívějších kauzách ochránce požadoval v případech návrhu na kázeňské trestání za sebepoškozování, aby nejprve došlo k lékařskému vyšetření takového odsouzeného. Účelem vyšetření je zjistit příčinu jednání

odsouzeného. Pouze pokud lékař stanoví, že se jedná o manipulativní nebo nátlakové účelové jednání, lze mít za prokázanou vinu odsouzeného, a tedy i přičitatelnost. Pouze v takovém případě lze za takové jednání uložit kázeňský trest. V opačném případě (například pokud se jedná o projev psychické nemoci, jejímž důsledkem je omezení rozpoznávacích nebo ovládacích složek vůle) nelze za sebepoškozující chování trestat. Vzhledem k tomu, že před uložením kázeňských trestů (14. 2. a 22. 10. 2009) nedošlo k posouzení odsouzeného lékařem z hlediska příčin sebepoškozování a toto nebylo zhojeno ani během rozhodování o stížnosti proti uložení kázeňského trestu v případě druhého kázeňského trestu, vyvolává průběh kázeňských řízení pochybnost, která je ještě více umocněna následujícími fakty:

- a) stěžovatel opakovaně uváděl v průběhu kázeňských řízení, že trpí smíšenou poruchou osobnosti, což dokládají i informace z jeho zdravotní dokumentace,
- b) sebepoškozování se dopouštěl údajně i na svobodě (viz vyjádření MUDr. R., vedoucí odboru ZS GR VS ČR, ze dne 7. 12. 2009),
- c) dle propouštěcí lékařské zprávy z Vězeňské nemocnice v B. se v malém kolektivu choval zcela bezproblémově (a to i po vyřazení léků, na kterých byl závislý!).

Naopak pokud by se v případě sebepoškozování stěžovatele jednalo o prokazatelně účelové nátlakové jednání s cílem vynutit si samostatné ubytování, nebo dokonce opětovné nasazení léků obsahujících látky, na kterých byl dříve závislý – což naznačují záznamy o průběhu výkonu trestu z Vězeňského informačního systému signované psychologkou vychovatelí i speciálními pedagogy, i krátká poznámka MUDr. B.⁷² z jeho vyjádření ze dne 6. 11. 2009 učiněná na výzvu ochránce, bylo třeba toto stanovisko důkazně podložit. Je proto závažným nedostatkem, že již před rozhodnutím o uložení kázeňského trestu nedošlo k posouzení a zaujetí jednoznačného stanoviska lékařem k dané problematice. Výše uvedená poznámka MUDr. B. totiž vznikla až 13 dnů po rozhodnutí o zamítnutí stížnosti proti udělení kázeňského trestu, při samotném kázeňském řízení proto nemohla být brána v úvahu. Vzhledem k výše uvedenému předmětná kázeňská řízení vykazují závažnou vadu, jejímž důsledkem je nedostatečně prokázaná způsobilost subjektu být činěn sankčně odpovědným za spáchání kázeňského přestupku, respektive trvajících pochybnost o této způsobilosti. Z důvodu uplatňování pravidla „*in dubio pro reo*“ (v pochybnostech ve prospěch obviněného) při veřejnoprávním trestání je ochránce toho názoru, že pro udělení kázeňských trestů nebyla dostatečně zjištěna deliktní způsobilost ods. K.

Nejzávažnější pochybení z hlediska výkonu veřejné správy na úseku vězeňství identifikoval ochránce v daném případě v odírávání poskytnout

⁷² Navíc ještě pouze ve formě: „Jednání jmenovaného se jeví jako velmi účelové.“

stěžovateli kopii rozsudku, na jehož základě vykonává trest odnětí svobody. Tento postup je sice v souladu s § 17 odst. 2 a 3⁷³ NGR, nicméně lze mít za to, že postup v souladu s tímto nařízením odporuje základním zásadám činnosti správních orgánů, které jsou dle § 177 odst. 1 zák. SŘ, závazné i pro případ, kdy zvláštní zákon⁷⁴ vylučuje použití SŘ jako celku.

I když je sice pravda, že žádná právní norma tuto povinnost konkrétně nejmenuje, je rovněž pravda, že principy správního řádu obsahují pravidla, kterými se má VS ČR ve své činnosti jednoznačně řídit. Tato pravidla mají za cíl mj.:

- a) zefektivnit výkon státní správy jako celku (bez resortních bariér),
- b) zvýšit uživatelský komfort výstupů státní správy pro občana,
- c) v důsledku též šetřit prostředky a administrativní aparát státu jako celku.

Tyto výše naznačené zásady jsou konkrétně vtěleny do ustanovení § 6 odst. 1 SŘ – „správní orgán vyřizuje věci bez zbytečných průtahů“, § 6 odst. 2 SŘ „správní orgán postupuje tak, aby nikomu nevznikaly zbytečné náklady, a dotčené osoby co možná nejméně zatěžuje“, a dále rovněž do ustanovení § 8 odst. 1 SŘ – „správní orgány dbají vzájemného souladu všech postupů“. Z výše uvedeného ochránce jednoznačně dovodil, že příslušná ustanovení NGR jsou zcela evidentně minimálně v rozporu s ustanovením § 6 odst. 2 SŘ.

Námítky, že se v uvedeném případě nejedná o poskytnutí informace, která souvisí s působností VS ČR, nelze akceptovat. Ochránce trvá na stanovisku, že je zcela zřejmé, že požadovaná informace (v tomto případě rozsudek) se nachází v osobním spisu stěžovatele v přímém důsledku působnosti VS ČR, neboť byla VS ČR poskytnuta orgány činnými v trestním řízení v přímé souvislosti s její působností a k jejímu výkonu. A jestliže se v ustanovení § 2 odst. 1 informačního zákona, hovoří o poskytování informace „*vztahujících se k působnosti*“ příslušného povinného subjektu, je zcela zřejmé, že zákonodárcem zvolená formulace je širší než formulace „*pochází z působnosti*“ nebo „*mají původ v činnosti*“ příslušného orgánu, což by formulačně odpovídalo interpretaci GŘ VS ČR. Jestliže však zákonodárce použil širší termín „*vztahující se k působnosti*“, je zcela zřejmé, že se může jednat i o informace, které nemají původ v činnosti příslušného úřadu, ale které s jeho činností nějak souvisejí a tento úřad je má k dispozici. Je rovněž zcela zřejmé, že bez rozsudku by vězeňská služba vůbec nemohla danou osobu omezit na osobní svobodě, a proto má kopii rozsudku k dispozici právě pro výkon své působnosti. Z toho plyne,

⁷³ „Požaduje-li vězněná osoba o fotokopii dokumentu zasláného orgánem činným v trestním řízení (např. rozsudku), požádá o pořízení fotokopie přímo příslušný orgán činný v trestním řízení.“

⁷⁴ Zde zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

že informace v rozsudecích se velmi úzce „vztahují“ k působnosti vězeňské služby. Bezdůvodné zužování rozsahu poskytovaných informací je tak v rozporu nejen s principy SŘ, potažmo dobré správy, které se uplatňují i na poskytování informací dle informačního zákona,⁷⁵ nýbrž neodpovídá ani doslovné dikci výše citovaného ustanovení tohoto zákona, které upravuje rozsah poskytovaných informací.

V daných souvislostech má však toto – dle názoru ochránce – pochybní další negativní důsledky, neboť vzhledem k sociální situaci konkrétního stěžovatele⁷⁶ (odkázaného na tzv. sociální kapesné 100 Kč měsíčně) může vyvolávat okolnosti, které mu zabraňují, nebo alespoň významně ztěžují realizaci práva na obhajobu, která je garantována i normami nejvyšší právní síly (čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod⁷⁷). V žádném případě nelze tohoto práva fakticky zbavit z důvodu nedostatku finančních prostředků, potřebných k zaplacení pořízení kopií, tím spíše pokud požadovaného výsledku lze dosáhnout s nižšími náklady (zde pořízením kopií rozsudku založeného v osobním spisu odsouzeného) v samotné věznici. Rovněž vytváření procesně zdlouhavých postupů, které ve svém důsledku ztěžují, ne-li zabraňují efektivní realizaci práva na obhajobu,⁷⁸ lze považovat za porušení základního práva dle výše citovaného článku Listiny základních práv a svobod. V tomto případě lze spatřovat porušení principů dobré správy z toho důvodu, že jinak oprávněná snaha VS ČR (totiž minimalizovat vlastní náklady) rovněž přispívá nebo mohla přispívat ke zhoršení možnosti stěžovatele řádně si připravit obhajobu, tedy práva na právní ochranu v konkrétním případě a navíc způsobuje odsouzeným zbytečné náklady finanční i časové. Ochránce má dokonce za to, že požadování nepřiměřeně vysokých poplatků (vzhledem k finanční situaci konkrétního odsouzeného) za vyhotovení kopií rozsudků uložených na správním oddělení věznice, pořizovaných být třeba i samotnou věznicí (což není tento případ), by bylo způsobilé rovněž porušit právo na obhajobu. Nelze zde totiž použít argument, že na svobodě by dotyčný musel rovněž zaplatit za pořízení kopií rozsudku, protože na svobodě by například mohl být uznán za osobu v hmotné nouzi a pobírat příslušné dávky, nebo by soud mohl

⁷⁵ Viz ustanovení §20 odst. 4 písm. c) informačního zákona.

⁷⁶ Jedná se o ods. M. K., nar. 4. 9. 1973, který požadoval kopie odsuzujícího rozsudku, jenž mu nebyl doručen, neboť před uvězněním žil jako bezdomovec, a který požadovanou kopii potřeboval pro přípravu obhajoby v dalším soudním jednání.

⁷⁷ Zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁸ Např. při běžně účtovaném poplatku kolem 15 Kč za stranu mohou při rozsáhleji odůvodněném rozsudku náklady za pořízení jeho kopie překročit výši sociálního kapesného (100 Kč za měsíc), které však má sloužit i na pokrytí dalších základních potřeb odsouzených, např. na hygienu, doplatky za léky a regulační poplatky apod. A to už ani nemluvě o dalších překážkách, jako je povinnost uhradit poplatek na soudech v kolcích, zdlouhavost celého procesu atd. V případě vyžádání si rozsudku prostřednictvím advokáta (případ nutně obhajoby ex offio) se pak celá procedura prodražuje pro stát ještě o úkony advokáta.

navštívit osobně a rozsudek si prostudovat. Aktem zbavení určité osoby svobody převzal na sebe stát jisté povinnosti, mj. i tu, že osoba ve vazbě nebude zbavena některých svých práv (čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod) a bude jí zajišťovat určitý minimální standard zabezpečení (netýká se jen stravy a odívání, ale nepochybně i výkonu práv), jiná práva nebudou omezena nepřiměřeně a bude dbáno principů dobré správy.

Jestliže by bylo porušením práva i požadování nepřiměřeně vysokých poplatků za pořízení kopií samotnou věznicí, tím spíše by byl porušením práva postup dle platného znění ustanovení § 17 odst. 2 a 3 cit. NGR.

I z výše uvedených důvodů finanční přiměřenosti je proto z praktického hlediska vhodnější, aby požadované kopie poskytovala VS ČR (a nikoliv např. soud), neboť tato může přiměřeně reagovat na finanční možnosti konkrétního žadatele, protože o nich má lepší přehled.

Ve vztahu k bodu 4 musí ochránce konstatovat, že v případě, že není pochybnost⁷⁹ o tom, že občan má právo dostat od jakéhokoliv povinného subjektu požadované informace a tyto má správní oddělení věznice v souvislosti se svojí činností k dispozici, musí mu je poskytnout, neboť dle § 2 odst. 1 informačního zákona hovoří o informacích, vztahujících se k působnosti povinného subjektu, nikoliv o informacích které mají původ v jeho činnosti. Opačná interpretace, totiž požadavek na administrativně složitější postup, než je nezbytně nutný, musí být považován nejen za bezdůvodné zúžení zákonné formulace rozsahu poskytovaných informací dle § 2 odst. 1 informačního zákona, nýbrž rovněž za porušení zásad správního práva dle § 6 odst. 1 a 2 a § 8 SŘ, jejichž účelem je snižovat finanční a časové náklady administrativy, jak pro občany, tak pro stát jako celek. Na poskytování informací dle informačního zákona se tyto zásady zcela nepochybně vztahují. Nadto zpoplatnění poskytování informací a kopií⁸⁰ dokumentů, které odsouzení potřebují pro svoji obhajobu a které není přiměřené finančním možnostem odsouzených, lze považovat za porušení čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Vzhledem k tomu, že ochránce napadal znění NGR, obrátil se v tomto bodě přímo na GŘ VS ČR. Generální ředitel VS ČR přijal argumenty ochránce a došlo ke změně předmětného nařízení s tím, že napříště budou kopie rozsudků odsouzeným poskytovány.

⁷⁹ Pokud existovala důvodná pochybnost, zda by požadované informace měly být žadateli zpřístupněny, měla by VS ČR postupovat tak, že buď své pochybnosti bude konzultovat se subjektem, v jehož působnosti příslušné dokumenty vznikly, nebo věc tomuto orgánu postoupí. Výběr mezi těmito dvěma variantami podléhá rovněž principům správního řádu, tedy i výše uváděným ustanovením § 6/1,2 a § 8.

⁸⁰ I případně prováděné ve vlastní režii věznice.

Eskorty
odsouzených
s tělesným
postižením

Při plánování eskort odsouzených se zdravotní klasifikací E a F a případnými dalšími zdravotními omezeními je vhodné, aby vedoucí oddělení vězeňské a justiční stráže případně použití toho kterého donucovacího prostředku vždy konzultovali s vedoucím lékařem.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. K. B.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 29. září 2004 se na ochránce obrátil pan K. B., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici K. Předmětem jeho podání byla jednak skutečnost, že vzhledem ke svému zdravotnímu stavu není schopen určité sebeobslužné činnosti vykonávat sám a je tudíž odkázán na pomoc spoluodsouzného, a jednak fakt, že je eskortován za pomoci poutacího opasku, a to přesto, že při chůzi používá dvě francouzské hole.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Pan K. B. byl umístěn na bezbariérové cele, což mu podle jeho slov vyhovovalo, zejména pokud jde o koupání. Na cele byla k dispozici speciální vana s madly. Problematictější je prý pro něj, s ohledem na jeho onemocnění (stav po operaci páteře a tzv. spondylodéza pomocí kovového materiálu), umývání nohou, stříhání nehtů apod. Pomoc jiného odsouzeného mu při těchto činnostech není příjemná, jelikož se pak šíří pomluvy, že jsou homosexuálně zaměřeni. Jídlo mu nosí ostatní spoluodsouzení. Jeden z těchto spoluodsouzených během místního šetření dne 25. listopadu 2004 vypověděl, že je možné, že by výše zmiňované činnosti pan K. B. zvládl sám, ale nikdy ho při jejich vykonávání neviděl.

K těmto skutečnostem ředitel Věznice K. uvedl, že pro pomoc při některých úkonech byl vedením specializovaného oddělení, kde se nachází pan K. B., vyčleněn spoluodsouzený. Navíc má pan K. B. přiznánu celou řadu nadstandardních úlev, jako je donáška stravy, pantofle, má povolen vlastní oděv apod. Ředitel rovněž podotkl, že jmenovaný, když chce, je schopen si umýt nohy, stříhat nehty na nich, dovede se sám obléci. Pokud to ale jeho situace dovolí, dovolává se pomoci a je mu poskytnuta. Pokud ztratí trpělivost při čekání na pomoc, všechny úkony zvládá sám tak, jak je zvládal před odsouzením.

Ředitel doplnil, že jedná s vedením GR VS ČR o zřízení místa pečovatele z řad odsouzených.

Toto místo bylo zřízeno ke dni 14. února 2005. K výkonu práce v oddělení, kde jsou umístěni odsouzení trvale pracovní nezařaditelní, byl

zařazen jeden odsouzený, který byl proškolen v nezbytných pečovatelských dovednostech. Tento odsouzený vykonává jednoduché pomocné a obslužné práce zdravotnického charakteru, dle potřeby pomáhá nesoběstačným osobám při oblékání, obouvání, úpravě lůžka, osobní hygieně, výdeji a přípravě stravy, úklidu apod.

Tato skutečnost vyplývá i z dopisu stěžovatele ze dne 4. 4. 2005, ve kterém potvrzuje, že na jeho oddělení byl zařazen zaškolený spoluvězeň, který mu pomáhá vykonávat činnosti, které není ze zdravotních důvodů schopen zvládnout sám (např. stříhání nehtů).

Ohledně způsobu eskortování pana K. B. bylo zjištěno, že eskorty, na něž si jmenovaný stěžoval, proběhly dne 10. května 2004, 10. června 2004 a 23. listopadu 2004. Na propustkách (10. května a 23. listopadu) a na eskortním příkazu bylo vyznačeno, že byl použit opasek s pouty.

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, aby byla zachována důstojnost osobnosti odsouzeného, s nímž se mimo jiné musí jednat tak, aby bylo zachováno jeho zdraví (ustanovení § 2 odst. 1, 2 ZVTOS). Rovněž ustanovení § 16 odstavce 6 ZVTOS stanoví, že odsouzený s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňujících důstojný výkon trestu.

Zajistit přiměřené podmínky dle ustanovení § 16 odstavce 6 zákona je povinností VS ČR. Během šetření bylo zjištěno, že o K. B. pečoval vybraný odsouzený, popř. další odsouzení, a to dobrovolně. Dalo by se říci, že přiměřené podmínky umožňující důstojný výkon trestu odsouzeného K. B. tak zajišťovali oni místo VS ČR, které to ukládá zákon.

Ochránce se domnívá, že péči, kterou vyžadují takto postižení odsouzení, by jim měl poskytovat vyškolený zdravotnický personál, popř. pečovatelé. Navíc, vztah určité závislosti mezi odsouzenými není podle názoru ochránce žádoucí a může ve svém důsledku vést až k projevům šikany nebo dokonce vydírání.

Nicméně, jak je uvedeno v části B, od 14. února 2004 byl k výkonu práce na specializovaném oddělení zařazen proškolený odsouzený, který vykonává jednoduché pomocné a obslužné práce zdravotnického charakteru.

Problematika používání donucovacích prostředků je upravena následovně.

Ve smyslu ustanovení § 17 odstavce 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, je příslušník při plnění svých úkolů oprávněn, pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, použít donucovací prostředky proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo se násilím snaží mařit účel výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách VSČR, ve věznicí

VĚZEŇSTVÍ

pro místní výkon trestu, v budovách soudů, jakož i jiných místech činnosti soudů, budovách státních zastupitelství nebo ministerstva a v bezprostřední blízkosti střežených objektů.

Při předvádění osoby ve výkonu trestu odnětí svobody mimo objekt ústavu, nebo je-li vzhledem k předchozímu chování odsouzeného důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem⁸¹, lze použít opasek s pouty i bez splnění podmínek stanovených v odst. 1. Nicméně i v těchto případech je oprávněn příslušník tento donucovací prostředek použít, pokud je to ke splnění účelu úkonu nezbytné,⁸² přičemž je povinen respektovat i přiměřenost zákroku při takovém úkonu.⁸³

Podle vnitřního předpisu VS ČR jsou příslušníci vězeňské stráže oprávněni při předvádění, eskortování nebo střežení použít předváděcích řetízků, pout nebo pout s poutacím opaskem k zajišťování bezpečnosti.

Používání donucovacích prostředků je rovněž upraveno bodem 39 Evropských vězeňských pravidel. Pouta na ruce a jiné tělesně omezující prostředky mohou být použity výhradně v nevyhnutelném případě jako preventivní opatření proti útěku během převozu, z lékařských důvodů na pokyn a pod dohledem lékaře nebo na příkaz ředitele, selžou-li ostatní kontrolní opatření a je nutno zabránit vězni zranit sebe nebo jiné, nebo zabránit způsobení škody na majetku (v těchto případech se musí ředitel okamžitě poradit s lékařem a nahlásit to nadřízenému úřadu). Bod 40 pak výslovně uvádí, že takové omezovací prostředky nelze použít déle, než je nezbytně nutné.

Obdobně tuto problematiku upravuje bod 33 a 34 Minimálních standardů pro zacházení s vězni.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ředitel věznice uvedl, že dne 10. května 2004 se při přípravě na eskortu odsouzený K. B. pohyboval bez jakýchkoli zdravotních pomůcek nebo prostředků. Vrchní inspektor strážní služby, s ohledem na délku trestu a závažnost trestné činnosti, rozhodl, zcela správně, o použití donucovacích prostředků.

V případě eskort dne 10. června a 23. listopadu 2004 ředitel sdělil, že vedoucí oddělení při rozhodování o použití donucovacích prostředků přehlédl, a tím nevzal v úvahu, zdravotní klasifikaci pana K. B. Ředitel věznice ochránce informoval, že si je vědom pochybení věznice, a po vyhodnocení příčin byla přijata následující opatření, aby se podobný případ v budoucnu neopakoval.

⁸¹ Ustanovení § 17 odstavce 4 a 5 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Ustanovení § 17 odstavce 3 zákona č. 555/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Při plánovaných eskortách odsouzených bude vedoucí oddělení vězeňské stráže případné použití pout a poutacího opasku u odsouzených se zdravotní klasifikací E a F a případnými dalšími zdravotními omezeními vždy konzultovat s vedoucím lékařem.

Velitelé eskort před každou eskortou provedou zpětnou konzultaci s vedoucím oddělení vězeňské stráže nebo jeho zástupcem o možnosti či nutnosti přiložení pout odsouzeným se zdravotními obtížemi. Ve dnech pracovního klidu pak konzultuje přiložení opasku s vrchním inspektorem strážní služby s cílem nepřikládat pouta či opasky osobám se zjevným tělesným postižením, které snižuje riziko nebezpečného chování odsouzeného během eskorty.

V případě mimořádných eskort, zejména v noční době a dnech pracovního klidu, jsou vrchní inspektori strážní služby ve sporných případech povinni použití pout či opasku telefonicky konzultovat s ústavním lékařem, ředitelem věznice a vedoucím oddělení vězeňské stráže.

Sp. zn.: 65/2005/VOP/FH

Povinnost odsouzených povstat při vstupu příslušníka VS ČR do cely není v rozporu se zákonem a nezasahuje mírou větší než přípustnou do lidské důstojnosti odsouzených.

Povinnost
odsouzených
povstat

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. R. S.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 9. února 2005 zahájil ochránce šetření, na základě podnětu ods. R. S., který si stěžoval na skutečnost, že byl kázeňsky trestán za to, že nepovstal při vstupu příslušníka VS ČR na celu.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Povinnost odsouzeného vstát při vstupu příslušníka VS ČR do cely vyplývala z vnitřního řádu Věznice M. Rozhodnutí o uložení kázeňského trestu (např. rozhodnutí ze dne 18. 2. 2004), přitom hovořila ve svém odůvodnění o tom, že „ods. R. S. porušil ustanovení § 28 odst. 1 ZVTOS, tím, že nedodržoval zásady slušného chování s osobami, s nimiž přichází do styku“. Předmětné ustanovení přitom mimo jiné praví, že „Odsouzený je ve výkonu trestu povinen dodržovat stanovený pořádek a kázeň, *plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, dodržovat zásady*

slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice.“

I když později z korespondence s ředitelem Věznice M. a také z dalších rozhodnutí o uložení kázeňských trestů vyplývalo, že došlo při posuzování situace svým způsobem ke smísení dvou povinností odsouzeného stanovených citovaným zákonem (viz zvýraznění kurzívou výše), šlo v podstatě o to, že povstání bylo považováno za součást „zásad slušného chování“. Např. v záznamu o kázeňském přestupku ze dne 11. 2. 2004 je uvedeno, že je odsouzený navrhován ke kázeňskému řízení proto, že neuposlechl příkazu příslušníka VS ČR a nevstal z postele při jeho příchodu na celu. Stěžovatel byl za podobných okolností trestán opakovaně. Jeho názor na věc se zřejmě také měnil – zatímco ve vyjádření ze dne 11. 2. 2004 uváděl, že nezná právní normu, která by stanovovala, že by měl trpět ponížování své důstojnosti, že není pes, aby reagoval na „sedni“, „vstaň“ apod.,⁸⁴ ve vyjádření ze dne 12. 3. 2007 už pokyn k povstání považuje za souladný se zákonem (ovšem to zřejmě jen za situace, kdy je prováděn nějaký služební úkon a povstání není považováno za součást zásad slušného chování).

Stěžovatel ve věci kontaktoval také dozorového státního zástupce, který dospěl k závěru, že žádný obecně závazný předpis nestanovuje obsah zásad slušného chování a jednání. Za součást slušného jednání s osobami, s nimiž přichází odsouzený do styku, nepovažoval státní zástupce povinnost ve všech případech při příchodu pracovníka VS do cely vstát. Za zákonný příkaz zaměstnance VS státní zástupce považoval takový příkaz za situace, kdy si zaměstnanec VS plní své povinnosti a povstání odsouzeného je pro výkon činnosti zaměstnance potřebné. Zejména mělo jít o činnost příslušníků VS ČR při provádění fyzické prověrky a kontroly odsouzených.

Na základě stanoviska státního zástupce došlo ke změně ve vnitřním řádu Věznice M. a nově bylo stanoveno, že odsouzení jsou při příchodu pracovníka VS ČR do cely povinni povstat *na výzvu*.

Ochránce dodává, že pan R. S. uváděl, že má zkušenosti s výkonem trestu v zahraničí. Tam kdyby po něm dozorce chtěl, aby povstal, když vejde, byl by prý takový dozorce „odvolán a obžalován“. Nabízí se dle něj otázka, zda kontroly slouží spíše k prověření počtu odsouzených nebo k jejich šikanování. Připomíná mu to metody „koncentračních táborů komunismu 50. let“ či gulagů, které by neměly být v moderním vězeňství praktikovány. Povinnost vstát považuje také za „kasárenské způsob“.

Vyzván byl taktéž generální ředitel VS ČR, aby k problematice zaujal stanovisko. Na výzvu odpověděl na základě pověření I. náměstek generálního ředitele VS ČR. Jednak konstatoval, že tresty byly stěžovateli uloženy ani ne tak za to, že automaticky nepovstal při vstupu dozorce na celu, ale že

⁸⁴ Obdobně se vyjadřoval i dne 7. 3. 2004, kdy sice uznával povinnost jednat dle příkazů, avšak domníval se, že příkaz k povstání nemá za dané situace oporu v zákoně.

neuposlechl pokynu, aby povstal. Tato povinnost byla zakotvena ve vnitřním řádu Věznice M. a odsouzený s ní byl seznámen.

Dále bylo ve vyjádření uvedeno, že byl připravován jednotný vnitřní řád pro věznice (JVŘ), přičemž tou dobou byl ve fázi zpracovávání připomínek zaslaných jednotlivými řediteli věznic a vazebních věznic. V návrhu jednotného vnitřního řádu přitom bylo uvedeno, že by při vstupu zaměstnance věznice nebo jiné oprávněné osoby do cely nebo ložnice byli přítomní odsouzení v době od budíčku do večerky povinni na výzvu povstat. Už tou dobou ovšem I. náměstek přiznával, že většina ředitelů věznic navrhovala, aby ustanovení o povstání na výzvu bylo vypuštěno a odsouzení měli povinnost povstat stanovenou zcela jednoznačně, a to při každém vstupu oprávněné osoby, a vyjádřil naději, že jednoznačným zakotvením informace k dodržování zásad slušného jednání odsouzených s osobami, s nimiž odsouzení přicházejí do styku, bude tato záležitost jednoznačně a srozumitelně upravena.

Jednotný vnitřní řád byl v mezidobí schválen a ke zde zvažované problematice uvádí: „Při vstupu zaměstnance věznice do ložnice nebo cely přítomní odsouzení v době od budíčku do večerky povstanou, nebrání-li tomu jejich zdravotní stav.“ Je tedy zjevné, že většinové připomínky ředitelů věznic nebyly oslyšeny a generelní povinnost povstat při vstupu zaměstnance VS ČR zůstala zachována.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Dlužno dodat, že daná problematika je na úrovni obecně závazných předpisů upravena již citovaným ustanovením § 28 odst. 1 ZVTOS: „Odsouzený je ve výkonu trestu povinen... dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku...“ K věci se vyjadřuje i ustanovení § 47 odst. 1 ŘVTOS: „Odsouzení jsou ve styku s jinými osobami povinni dodržovat zásady slušného chování užívané v běžném společenském styku. Ve styku se zaměstnancem vězeňské služby, zaměstnancem státního orgánu nebo jiným občanem zdravit způsobem užívaným v běžném společenském styku, oslovovat je slovy „pane“ nebo „paní“ s připojením funkce nebo příjmení, jsou-li jim známy, a vykat jim“. Tato zásada je dále rozvedena v ustanovení § 47 odst. 2: „Odsouzení jsou povinni chovat se slušně též k ostatním odsouzeným a oslovovat je způsobem užívaným v běžném společenském styku.“

Ochránce se po zhodnocení dostupných informací rozhodl uzavřít šetření dle ustanovení § 17 zákona o veřejném ochránci práv, tedy bez konstatování pochybení na straně VS ČR. K tomuto závěru byl veden níže uvedenými důvody a úvahami.

Ustanovení § 28 odst. 1 ZVTOS zřejmě postihuje při zdravení zejména situace, kdy se např. dvě osoby potkají na chodbě – odsouzený nemá povinnost stavět se do pozoru apod., což by zřejmě již nebylo možné považovat

za „zásadu chování v běžném společenském styku“. Na druhou stranu v civilním životě jsou za určitých okolností běžné situace, kdy je příchozí zdraven povstáním osob v místnosti, ačkoli nejde hovořit o vztahu nadřízenosti a podřízenosti (např. ve školách). Každé společenské prostředí si přitom vytváří mírně modifikované zásady „slušného chování“.

Zde zvažovaná povinnost povstat přitom není „výmyslem“ komunistického období. Již „domácí řád pro mužské trestnice“ či „domácí řád pro věznice sborových soudů“ v období demokratického meziválečného Československa stanovily ve svých ustanoveních § 19, že „vstoupí-li představený do cely nebo učebny, pozdraví jej trestanci povstáním“. Tato úprava je odbornou literaturou charakterizována tak, že „požadované chování vězňů se v podstatě nelišilo od zdvořilostních zvyklostí v běžném občanském životě“, zatímco až „poúnorové“ období je charakterizováno jako epocha, kdy bylo na pořadu dne „vyžadování prvků vojenského vystupování při styku s příslušníky Sboru vězeňské stráže“.⁸⁵ To se projevovalo např. tím, že vězeň musel zdravít příslušníky Sboru (vězeňské stráže) a jiné úřední osoby podle okolností smeknutím pokrývky hlavy, otočením hlavy nebo postavením se do pozoru“ (žena zdravila úklonem hlavy nebo postavením se do pozoru).⁸⁶ Později věc upravoval např. řád výkonu trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech.⁸⁷ Ten ve svém čl. 35 (dodržování zásad slušného jednání) pojímal věc zcela jinak než dnes. Současné relativně neformální povstání při vstupu příslušníka VS ČR nelze srovnávat s tehdejší situací: „Odsouzení jsou povinni zdravít příslušníka Sboru takto: a) při setkání s ním sejmout pokrývku hlavy, b) jsou-li jím osloveni nebo chtějí-li jej sami oslovit, postaví se do pozoru a sejmou pokrývku hlavy, c) v sevřeném tvaru zdraví za všechny odsouzený, který tvar vede, sejmoutím pokrývky hlavy, d) v místnosti se odsouzený postaví do pozoru na povel odsouzeného, který první spatří vcházejícího příslušníka Sboru, načež pověřený odsouzený podá hlášení, e) při vstupu do úřední místnosti sejmou pokrývku hlavy, postaví se do pozoru a ohlásí se; při odchodu jsou povinni se odhlásit, pokud jim příslušník Sboru nedal pokyn k odchodu přímo“.⁸⁸

Ze srovnání prvorepublikové, „socialistické“ a současné úpravy a praxe je zřejmé, že příměr s „komunistickými koncentračními tábory“ a gulagy není příliš přesný. „Kasárenské“ jednání je jistě vypozorovatelné z řádu

⁸⁵ Kýr, A. Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945–1955. In Sborník z mezinárodního semináře „Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955“, Praha: VS ČR, 2001, s. 55. Vyšlo jako příloha časopisu České vězeňství, 2001, č. 3.

⁸⁶ Viz výnos ministra spravedlnosti ze dne 2. 7. 1951, Vězeňský řád, str. 30, čl. 13.

⁸⁷ Rozkaz ministra vnitra č. 32/65 (úplné znění v rozkaze ministra spravedlnosti České socialistické republiky č. 17/1973 Sb., jímž se vydává úplné znění řádu výkonu trestu odnětí svobody v nápravně výchovných ústavech).

⁸⁸ Ustanovení § 35 odst. 2 Řádu výkonu trestu v nápravně výchovných ústavech.

výkonu trestu v nápravně výchovných ústavech, avšak s většími obtížemi v dnešní praxi.

Kromě toho je sporné, zda by úprava, dle níž by odsouzení museli povstát až na výzvu, nebyla paradoxně zneužitelnější než úprava, kdy je povinnost povstát dána automaticky. Je představitelné, že v případech povstání na výzvu může v některých odsouzených vyvstávat dojem, že právě nyní nebyla výzva odůvodněná, že byla vznesena se šikanózním úmyslem apod. Pokud má odsouzený vstát automaticky, není tento úkon spojen s dalším hodnocením oprávněnosti, podezíráním z účelovosti apod.

Kromě výše uvedeného lze případnou povinnost povstát při vstupu zaměstnance VS dovodit nejen z ustanovení o slušném jednání, ale také z jiných ustanovení ZVTOS či ŘVTOS,⁸⁹ z nichž se odvozují konkrétní ustanovení vnitřních řádů věznic. Dle ustanovení § 14 ZVTOS tak „Pro každou věznicí stanoví její ředitel se souhlasem generálního ředitelství Vězeňské služby vnitřní řád věznice, kterým se stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici. Dle ustanovení § 28 odst. 1 ZVTOS je dána povinnost „i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice“. Obsahem vnitřního řádu je tedy mj. konkretizace každodenních (běžných) postupů ve věznici, a to tak, aby vězeňská služba mohla efektivně plnit své úkoly vyplývající nejen z ZVTOS, ale také ze zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR. Přitom „působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím konkrétních pokynů a příkazů ... je ... projevem „řízení“ odsouzených individuálními pokyny a rozkazy Vězeňské služby v rámci právního vztahu nuceně založeného vykonatelným rozsudkem soudu o uložení trestu odnětí svobod“.⁹⁰

Tedy tento „denní rozvrh chodu věznice“, resp. „pokyny a příkazy“, slouží k zabezpečování průběhu výkonu trestu odnětí svobody a k naplňování povinností VS ČR. Přitom dle vyjádření ředitele Věznice M. je „jedním z mnoha důvodů zakotvení povinnosti odsouzeným vstát ... zájem na řádném vnitřním chodu celé věznice, zejména při pravidelných kontrolách a fyzických početních prověrkách všech odsouzených v objektu věznice. Konkrétně při fyzických početních prověrkách je nezbytné během daného času bez zbytečných prodlev provést takový úkon, neboť teprve poté se zpravidla zahajuje denní činnost odsouzených. Při každém takovém časovém zdržení může dojít k prodlevám v časovém rozvrhu dne, které se v konečném důsledku může dotknout všech odsouzených“. Přitom skutečnost, že povstání odsouzených při vstupu zaměstnance VS ČR nemá zcela nezbytně souvislost pouze se zásadami slušného chování, ale také s jinými povinnostmi odsouzených a potřebami VS ČR, lze do jisté míry

⁸⁹ Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁹⁰ Viz usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 11. 2006, č. j. 57Ca 166/2006-1; č. 1144/2007 Sb. Nejvyššího správního soudu.

systematicky dovodit z toho, v které části JVR je tato otázka řešena: jedná se o čl. 5 uvedený marginální rubrikou ubytování, přičemž v tomto článku jsou řešeny zejména otázky související s pořádkem na ložnici (cele),⁹¹ které slouží k naplňování účelu výkonu trestu, resp. k naplňování povinností vězeňské služby dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody nebo zákona o Vězeňské službě a justiční strážci ČR.

Vzhledem k námitkám stěžovatele zvažoval ochránce také otázku, zda požadování povstání není možné považovat za „ponižující zacházení“ dle čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.⁹² Předmětné ustanovení přitom navazuje na obdobný článek č. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod,⁹³ který stanoví, že „nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu“.

Pod výrazem ponižující zacházení chápe Evropský soud pro lidská práva jednání, jež ponižuje hrubě jednotlivce před jinými nebo ho nutí jednat proti svému svědomí. Za ponižující zacházení se považuje i jednání, které dotčenou osobu společensky diskredituje.⁹⁴ Alternativně lze za ponižující zacházení považovat zacházení, které v člověku vyvolává pocit hrubého pokoření před jinými osobami nebo ponížení před sebou samým, nutí ho jednat proti své vůli či přesvědčení nebo narušuje jeho psychickou a fyzickou odolnost.⁹⁵

„Špatné“ zacházení se dostává do rozporu s výše citovanými ustanoveními, dosáhne-li minimálního stupně závažnosti, jehož stanovení závisí na souhrnu všech okolností konkrétního případu, totiž na povaze a kontextu zacházení, jeho trvání, na tom, jaké vyvolává fyzické a psychické účinky, případně na pohlaví, věku a zdravotním stavu osoby, která je zacházení podrobována.⁹⁶

Na zákonné úrovni jsou shora uvedené zásady specifikovány zejména v ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon⁹⁷ a v ustanovení § 2 odst. 1 ZVTOS.⁹⁸ Ochránce se přitom nedomnívá, že by vzhledem k okolnostem případu a povaze vyžadovaného jednání skutečně došlo k překročení již zmíněného minimálního stupně závažnosti. Požadavek na povstání odsouzených při vstupu zaměstnance vězeňské služby na

⁹¹ Upravenost lůžek, jejich vybavení popiskami, úprava ložnice, zamykání skříněk apod.

⁹² Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

⁹³ Viz sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

⁹⁴ Srov. Pavlíček, V. Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody. Praha: Linde Praha, a. s., 1999, str. 79.

⁹⁵ Hubálková, E. Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Praha: Linde Praha, a. s., 2003, str. 95–96.

⁹⁶ Viz tamtéž, str. 94.

⁹⁷ Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.

⁹⁸ Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

celu proto nepovažuje ochránce za ponižující zacházení nebo jednání dotýkající se důstojnosti odsouzeného.

D – ZÁVĚR

Ochránce své šetření v tomto případě ukončil dle § 17 zákona o veřejném ochranci práv, tedy s konstatováním, že v činnosti Vězeňské služby ČR nebylo shledáno pochybení.

Sp. zn.: 532/2008/VOP/MČ

Při realizaci všech prohlídek odsouzených (zejména pak důkladných a speciálních prohlídek) je nutno dodržovat vysokou míru obezřetnosti v postupu provádění prohlídek tak, aby byla v maximální možné míře zachována důstojnost odsouzených. K níže popsané speciální prohlídce (zejména k prohlídce rekta formou zavedení prstu) by mělo být přistupováno jen ve zcela výjimečných a odůvodněných případech. Pakliže však prohlídka sleduje legitimní cíl, totiž zabránění průniku nepovolených předmětů do věznice (nadto pokud existuje reálné podezření, že odsouzený nepovolený předmět skutečně pronáší), nelze v provedení prohlídky spatřovat pochybení.

Důkladné
osobní
prohlídky

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. R. T.

A – OBSAH PODNĚTU

Na veřejného ochránce práv se obrátil počátkem roku 2008 ods. R. T., t. č. ve výkonu trestu ve Věznici M. V podnětu a také ve dvou doplněních napadl postup pracovníků Vězeňské služby Věznice M. po návštěvě, kterou přijal dne 12. 1. 2008 a po níž byla stěžovateli provedena prohlídka rekta, kdy došlo k překonání jím kladeného fyzického odporu a použití donucovacích prostředků pracovníky VS ČR.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

V celé věci bylo provedeno pracovníky Kanceláře veřejného ochránce práv dne 29. května 2008 místní šetření, které mělo za cíl zejména objasnění některých doposud sporných skutečností a faktů. V době místního šetření však stěžovatel nebyl ve Věznici M. přítomen.

V dané skutečnosti bylo zjištěno, že panu R. T. byla po překonání fyzického odporu pracovníky VS ČR provedena speciální osobní prohlídka rekta

lékařem, formou zavedení prstu. Podle ustanovení § 28 odst. 2 písm. a) ZVTOS je odsouzený povinen podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu. Lékařské prohlídky odsouzených, jejichž součástí může být i prohlídka tělních dutin, jsou prováděny na základě ustanovení § 28 odst. 2 písm. c) ZVTOS, který stanoví povinnost odsouzeného podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce.⁹⁹ Pokud odsouzený svou povinnost (podrobení se prohlídce) dobrovolně nesplní, lze vůči němu ve smyslu ustanovení § 28 odst. 4 ZVTOS použít prostředky povolené zákonem. Předně je třeba říci, že osobní prohlídku jsou pracovníci VS ČR oprávněni provést na základě ustanovení § 11 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZVSJS). Donucovací prostředky, které jsou oprávněni použít pracovníci VS ČR jsou dále upraveny v ustanoveních § 17 ZVSJS. V daném případě byly použity hmaty, chvaty a pouta v souladu s ustanovením § 17 odst. 2 písm. a) a c) ZVSJS.

Uvedená prohlídka byla u ods. R. T. vykonána na základě podezření, které pojal pracovník VS ČR, že u sebe stěžovatel přechovává nedovolený předmět. Tato domněnka se po realizaci provedené osobní prohlídky potvrdila. Z konečníku stěžovatele byl vytažen zauzlený, prázdný prezervativ. Během šetření se s jistotou neprokázalo, že zauzlovaný prezervativ pan R. T. používá skutečně jako ochranu před zakrvácením oblečení, z důvodu hemeroidů, jak tvrdil.¹⁰⁰ Pokud uvedeným onemocněním pan R. T. trpěl, ochránce označil za vhodné a standardní, aby o něm stěžovatel informoval lékaře, jelikož ten o těchto jeho obtížích nebyl zpraven.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Podle ustanovení § 27 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ZVTOS), jsou odsouzení povinni podrobit se po dobu výkonu trestu omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. To znamená, že výkon trestu s sebou kromě zbavení osobní svobody přináší i omezení (např. omezení práva na soukromí, zákaz porušování listovního tajemství se v plné míře ve výkonu trestu neuplatní), resp. zbavení některých práv (např. odsouzeným nepřísluší právo na stávku, právo podnikat atd.), která jsou garantována Listinou základních práv a svobod (dále jen LZPS). Základní lidská práva mohou být omezena za

⁹⁹ Uvedené ustanovení je doplněno ustanoveními vnitřního předpisu § 134 písm. f) NGR č. 11/2006, kdy je možné nařídit speciální osobní prohlídku.

¹⁰⁰ Stěžovatelem udávaná mast k léčbě hemeroidů Triamcinolon E obsahující kortikosteroidy se dle zjištěných informací používá k léčbě kožních onemocnění a nikoliv hemeroidů.

předpokladu, že je tak činěno na základě zákona, je-li to nezbytně nutné a sleduje-li se tímto postupem legitimní cíl.

Provádění důkladných osobních prohlídek je bezesporu zásahem do soukromí, narušuje intimní sféru dotčeného jedince a je pochopitelné, že tyto situace jsou pro odsouzené značně nepříjemné. Nicméně, jak je již výše uvedeno, odsouzení jsou po dobu výkonu trestu povinni podrobit se omezením některých svých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu, nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Článek 7 LZPS hovoří o nedotknutelnosti osoby, ale i toto právo je ve výkonu trestu prolomeno právem státních orgánů provádět osobní prohlídky vězňů a jejich věcí.

Povinnost odsouzeného podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu, je stanovena přímo zákonem¹⁰¹.

Cíl, pro který jsou prohlídky realizovány, je zabránění průniku nepovolených věcí do věznic. Jak z výše uvedeného vyplývá, jedná se o předměty, které by narušovaly účel výkonu trestu, ale mohou být způsobily ohrožit i bezpečnost či zdraví ať již odsouzených nebo příslušníků (např. drogy, zbraně atd.). Cíl či účel prohlídek lze tedy považovat za legitimní.

D – ZÁVĚR

V daném případě osobní tělesná prohlídka sledovala legitimní cíl a nebyla provedena nepřiměřeným způsobem, nadto v rektu stěžovatele byl skutečně nalezen nepovolený předmět (zauzlený prezervativ).

Po prostudování materiálů předložených Věznicí M. a na základě skutečností zjištěných při místním šetření se ochránce rozhodl věc skončit dle ustanovení § 17 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, bez konstatování pochybení Vězeňské služby ČR.

¹⁰¹ Ustanovení § 28 odstavec 2 písm. a) zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Zaměstnávání odsouzených

Sp. zn.: 1773/2007/VOP/PM

Započítávání
svátků
připadajících
na pracovní
den do fondu
pracovní
doby

Výkon práce odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody do značné míry úzce souvisí s úpravou v pracovněprávních a dalších předpisech. Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody se pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce u odsouzených řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. Z. P.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 20. března 2007 byl ochránci doručen podnět pana Z. P., který se tou dobou nacházel ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici V. Jeho podání se týkalo problematiky odměňování odsouzených za odvedenou práci. Bylo tomu tak ve dvou rovinách – jednak se jednalo o obecnou výši odměn, které odsouzení dostávají dle příslušného vládního nařízení, jednak o konkrétní částky, které mu byly vyplaceny v některých sporných měsících.

Ve věci bylo zahájeno šetření týkající se možného pochybení spočívajícího ve špatně vyúčtovaných částkách odměn za práci; zároveň bylo ve věci obecné výše odměn osloveno GRŘ VS ČR.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Stěžovatel žádal o iniciování jednání s GRŘ VS ČR, které by vedlo k navýšení odměn, které jsou odsouzeným přiřknuty na základě nařízení č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „nařízení o odměňování odsouzených“). Pan Z. P. nesouhlasil s tím, v jaké konkrétní výši byla v některých měsících jeho práce ohodnocena. Doložil výplatní pásky z měsíce dubna roku 2006, února 2006, března 2005 a února 2005. Uvedl, že nerozumí tomu, proč dostává v měsících, v nichž jsou dny pracovního klidu (státní svátky), nižší odměnu za práci než v měsících jiných. Chápe, že nemůže dostat odměnu za dny, které neodpracoval, ale i když v měsíci se státními svátky odpracuje více směn než v měsíci jiném, dostane méně peněz. Tuto ztrátu vyčíslil na cca 200 Kč na každý den pracovního klidu v daném měsíci. Z předložených výplatních pásek vyplynulo, že dostal nižší celkovou odměnu za měsíce březen 2005 a květen 2006 (odměna 4304

Kč, resp. 4109 Kč), kdy odpracoval více směn než kupř. v měsících únor 2005 a 2006, v nichž jeho odměna byla 4500 Kč, jak stanoví nařízení o odměňování odsouzených.

Na základě výše nastíněného skutkového stavu byl vyzván ředitel Věznice V. k poskytnutí stanoviska.

Z odpovědi ředitele Věznice V. vyplynulo, že stěžovatel byl podle druhu vykonávané práce (pracoviště prádelna vnitřního provozu věznice) zařazen do první skupiny, v níž základní složka odměny činila 4500 Kč¹⁰². V případě, že odsouzený odpracuje plný počet hodin stanovených na měsíc, dostává plnou odměnu. V případě stěžovatele pak byla situace taková, že v březnu roku 2005 odpracoval celkem 176 hodin, fond pracovní doby byl stanoven na 184 hodin. V uvedený měsíc byl jeden svátek, kdy odsouzený nepracoval, a tudíž mu chybělo 8 hodin do splnění fondu pracovní doby.

Na výpočtu bylo demonstrováno, že měsíc březen měl 23 směn počítaných do fondu pracovní doby. Odsouzený odpracoval směn 22, jednu neodpracoval z důvodu dne pracovního klidu. Zjednodušeně řečeno se dá říci, že částka 4500 Kč (odměna v Kč za měsíc) byla vydělena číslem 23 (počet započítávaných pracovních směn v měsíci) a výsledek následně vynásoben číslem 22 (počet v měsíci skutečně odpracovaných směn). Hrubá odměna tak byla stanovena na částku 4304 Kč. Analogická situace nastala např. i v měsíci květnu roku 2006, kdy v důsledku státních svátků činila hrubá odměna 4109 Kč.

Zvýše uvedeného tak dle ředitele Věznice V. jako hlavní závěr vyplývalo, že průměrná hodinová mzda se mění v souvislosti s počtem hodin stanovených jako fond pracovní doby na určitý měsíc.

S předmětným vyjádřením byl ochránce seznámen; pro přetrvávající pochybnosti o spravedlnosti uplatněného postupu však ředitele věznice požádal o doplňující informaci. Ve své výzvě vyjádřil svůj předběžný názor, že stěžovateli nemohlo být přičítáno k tíži, že nepracoval v den státního svátku (všechny „řádné“ směny přitom odpracoval). U běžných zaměstnanců se v takovém případě uplatnila úprava dle § 6 odst. 2 zákona č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku.¹⁰³ Zaměstnanec tedy obdržel za svátek náhradu. Předpisy upravující režim výkonu trestu výjimku v daném ohledu neupravovaly.¹⁰⁴ Ustanovení § 2 odst. 3 a 4 nařízení o odměňování odsouzených na danou

¹⁰² Viz § 2 odst. 2 písm. a) nařízení o odměňování odsouzených.

¹⁰³ Zaměstnanec, který nepracoval proto, že svátek připadl na jeho obvyklý pracovní den, přísluší náhrada mzdy ve výši průměrného výdělku nebo jeho části za mzdu nebo část mzdy, která mu ušla v důsledku svátku.

¹⁰⁴ § 32 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody; § 41–45 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu; nařízení č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody.

situaci dle názoru ochránce nedopadalo.¹⁰⁵ Odst. 3 se týkal situace, kde je pracovní doba obecně u toho kterého odsouzeného stanovena jinak než na 40 hodin; odst. 4 zase na situaci, kdy nebyla odpracována „řádná“ směna (tedy v běžný pracovní den).

Ve své odpovědi ředitel věznice setrval na stanovisku o správnosti uplatněného postupu. Odkázal na ustanovení § 33 ZVTOS, dle něhož „odsouzeným přísluší odměna dle vykonané práce“. Rovněž uvedl stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí k výkonu práce odsouzených ve výkonu trestu. Citace názoru MPSV v dopisu ředitele Věznice V. zněla tak, že „pracovní činnost osob ve věznicích nemá charakter pracovněprávního nebo obdobného vztahu, a není tedy možné ji označit pro účely předpisů o zaměstnanosti“. Toto stanovisko pokračuje následovně: zákon o výkonu trestu odnětí svobody neuvádí pojem „zaměstnání“ nebo „pracovní poměr“, ale stanoví podmínky pro „zařazování odsouzených do práce“. Jde o prvek (součást) trestu odnětí svobody, působení věznice na odsouzené, a nikoli o úmysl založit pracovněprávní nebo obdobný vztah.

Dále ředitel věznice odkázal na nařízení generální ředitelky VS ČR o odměňování odsouzených osob zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody. Toto nařízení od 1. 1. 2001 upravuje i otázku odměny a příplatku za práci ve svátek. V § 4 odst. 2 předmětného nařízení je tak stanoveno, že odsouzenému, který nepracoval proto, že svátek připadl na jeho obvyklý pracovní den, odměna nepřísluší, pokud mu odměna ušla v důsledku svátku. Odměna v příslušném kalendářním měsíci se krátí v závislosti na délce skutečně odpracované pracovní doby. Na to navazuje § 9 odst. 4 téhož nařízení stanovící, že pracovní doba v kalendářním měsíci se stanoví násobkem počtu pracovních dnů v příslušném kalendářním měsíci včetně svátků, které připadnou na pondělí až pátek, a délkou příslušné zákonné pracovní doby na den stanovené podle odstavce 1 (tedy v pětidenním pracovním cyklu 40 hodin, tj. 8 hodin za den).

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

I.

Při hodnocení věci vycházel ochránce z toho, že pracovníci Věznice V. vycházeli při výpočtu odměny stěžovatele z interního předpisu VS ČR. Ten aplikovali správně. Jeho výtka se tedy týká především znění tohoto interního předpisu a z něho vyplývajících důsledků.

Podle názoru ochránce je možné do určité míry souhlasit s citovaným stanoviskem MPSV. Na odsouzeného zařazeného do práce nelze bez dalšího nahlížet jako na zaměstnance v pracovněprávním vztahu. Při zařazení

¹⁰⁵ Ustanovení § 32 zákona o výkonu trestu odnětí svobody odkazoval na obecnou úpravu v zákoně č. 65/1965 Sb., Zákoník práce, který zase odkazoval na zákon č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku.

odsouzeného do práce chybí prvek dobrovolnosti, který je u běžného zaměstnance při sjednání pracovněprávního poměru nezbytný.¹⁰⁶ Ustanovení § 29 odst. 1 ZVTOS totiž stanoví, že odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý. Určení způsobu zaměstnávání představuje jednu ze součástí programu zacházení, který je v § 41 odst. 3 ZVTOS definován jako konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného. Obsahuje metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a také způsob a četnost hodnocení.

Výše uvedený názor, který je obecně přijímaný, demonstruje i usnesení Ústavního soudu ČR č. j. IV. ÚS 27/07 ze dne 1. 3. 2007, které ve své části IV. hovoří o tom, že Ústavní soud konstatuje, že „odsouzení zařazení do práce ve výkonu trestu odnětí svobody nejsou účastníky trhu práce a nelze je považovat za zaměstnance ve smyslu pracovněprávních předpisů (např. dle § 1 nařízení vlády č. 303/1995 Sb.); nenacházejí se tedy ve stejné situaci jako zaměstnanci, resp. v situaci vzájemně srovnatelné. Nelze-li tedy v daném případě srovnávat, nelze činit ani další kroky ústavního „testu diskriminace“, tj. zkoumat, zda existuje objektivní a racionální ospravedlnění odlišného zacházení a přiměřený vztah mezi cílem a použitými prostředky.“¹⁰⁷

Na druhou stranu však není možné nebrat ohled na to, že výkon práce odsouzených do značné míry úzce souvisí s úpravou v pracovněprávních a dalších předpisech. Samotný ZVTOS v § 32 odst. 1 uvádí, že pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce

¹⁰⁶ Poznamenávám však, že stěžovatel sám o zařazení do práce žádal, takže se dá *cum grano salis* říci, že v jeho případě byl výkon práce dobrovolný.

¹⁰⁷ V citované věci šlo o návrh na zrušení ustanovení § 2 odst. 2 písm. a) nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění nařízení vlády č. 414/2000 Sb. Návrh byl odmítnut. Nebyla spatřena diskriminace v tom, že odměny odsouzených za práci nedosahují výše minimální mzdy.

Pro úplnost je vhodné uvést, že citované pasáži předcházela také tato argumentace Ústavního soudu:

Podstatou diskriminace, jak ostatně stěžovatel sám správně v odůvodnění ústavní stížnosti uvedl (včetně odkazů na judikaturu Evropského soudu), je nedůvodně rozdílné postavení či zacházení s osobami ve srovnatelných situacích. Argumentace stěžovatele vychází z předpokladu, že odsouzení odměňovaní podle § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 365/1999 Sb. na straně jedné a zaměstnanci, jimž je poskytována minimální mzda podle nařízení vlády č. 303/1995 Sb., o minimální mzdě, na straně druhé, se ve srovnatelných situacích nacházeli. S tímto tvrzením se Ústavní soud neztotožňuje z níže uvedených důvodů.

Ústavní soud je toho názoru, že stanovení výše minimální mzdy státem prostřednictvím nařízení vlády je činností ve veřejném zájmu, projevem hospodářské a sociální politiky státu, konkrétněji formou státní regulace trhu práce v rámci dané vládní politiky. V této oblasti má vláda široký prostor pro zhodnocení existence veřejného zájmu, kterým lze ospravedlnit její opatření, v daném případě zásahy do svobodného fungování trhu práce (srov. např. rozsudek Velkého senátu Evropského soudu ve věci *Byvalý řecký král a další proti Řecku*, 2000, § 83 a násl.; uveřejněno na internetových stránkách Evropského soudu).

u odsouzených se řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru. Na obecné pracovněprávní předpisy se odvolává i § 38 citovaného zákona řešící otázku odpovědnosti za škodu způsobenou při plnění pracovních úkolů.¹⁰⁸

Ustanovení § 33 odst. 1 ZVTOS hovoří o tom, že „odsouzeným přísluší odměna podle vykonané práce. Vláda stanoví nařízením výši této odměny a podmínky pro její poskytování“. Navazující odst. 2 pak praví, že „pracovní odměna odsouzeného se pro účely srážek daní a pojistného na sociální zabezpečení nebo zdravotní pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti. Z této odměny se po srážce zálohy na daň a pojistného provedou i další srážky jednak k úhradě výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu, včetně příspěvku na úhradu nákladů při péči o dítě v ústavní nebo ochranné výchově, a jednak k úhradě nákladů výkonu trestu.“

Vazba na obecné předpisy upravující či související se zaměstnáváním „běžných“ zaměstnanců je dána nejen na základě výše uvedených ustanovení, ale také z dalších součástí právního řádu. Modelově lze uvést, jaké další dopady má (ne)zaměstnání odsouzeného a výše jeho odměny během výkonu trestu, a to prostřednictvím rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 16. listopadu 2005, č. j. 6 Ads 69/2004-54.¹⁰⁹

Poplatníkem pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti je též osoba zařazená k pravidelnému výkonu prací ve výkonu trestu odnětí svobody (§ 3 odst. 1 písm. c/ č. 11 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti¹¹⁰), pokud je účastna nemocenského pojištění. Osoby zařazené k pravidelnému výkonu práce ve výkonu trestu odnětí svobody jsou účastny nemocenského pojištění zaměstnanců podle § 2 odst. 1 písm. j) zákona č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, s odchylkami upravenými vyhláškou ÚRO a SÚSZ č. 141/1958 Ú. l., o nemocenském pojištění a o důchodovém zabezpečení odsouzených (použitelná jen pro oblast nemocenského pojištění).¹¹¹ Pojištění odsouzeného, který je zařazen k pravidelnému výkonu prací v rozsahu, ve kterém obvykle pracují zaměstnanci, vzniká dnem zařazení na tyto práce a zaniká dnem, kdy byl z těchto prací odvolán (§ 3 odst. 1 citované vyhlášky). Osoby zařazené k pravidelnému výkonu prací ve výkonu trestu odnětí svobody jsou

¹⁰⁸ Odsouzený odpovídá za škodu, kterou způsobil vězeňské službě nebo jinému subjektu, u něhož byl zařazen do práce, zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s tím v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru.

¹⁰⁹ V předmětném rozhodnutí dohledatelném na www.nssoud.cz šlo o přiznání hmotného zabezpečení uchazeči o zaměstnání.

¹¹⁰ Nyní § 3 odst. 1 písm. b) č. 11 citovaného zákona.

¹¹¹ Podobná situace platí i po zrušení zákona č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

účastny důchodového pojištění (§ 5 odst. 1 písm. l/ zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění), pokud jsou účastny nemocenského pojištění (§ 8 zákona č. 155/1995 Sb.).¹¹²

Jak již bylo řečeno, je konkrétní výše odměňování stanovena nařízením o odměňování odsouzených. To však shora specifikovaný problém výslovně neřeší, takže úprava této otázky je přenechána interním předpisům VS ČR.

Ochránce se domnívá, že za dané situace nejsou objektivní a racionální důvody pro to, aby se tvůrce interní normy odlišil v dané otázce od obecné úpravy v pracovněprávních předpisech. Ačkoli se Ústavní soud ve shora citovaném usnesení vyslovil v tom smyslu, že se odsouzení nenacházejí „v situaci vzájemně srovnatelné“, je třeba brát v potaz, že se jednalo o výrok vztažený k podobě vládního nařízení, které na základě zákonného zmocnění obecně upravovalo výši odměn odsouzených. Ve zde posuzovaném případě se však jedná o otázku, která není upravena obecně závazným předpisem, nejde o vhodnost či nevhodnost obecně závazného předpisu, ale spíše o konkrétní správní postup v obecně určené množině případů. Navíc je i s odkazem na citované rozhodnutí Nejvyššího správního soudu možné demonstrovat, že mezi výkonem práce zaměstnancem a odsouzeným nezeje nepřekročitelná propast, přičemž i zákonodárce v určitých ohledech hodnotí předmětné činnosti jako vzájemně zaměnitelné či ekvivalentní.

Na okraj tak ochránce z principiálního pohledu poznamenává, i s vědomím, že v praxi je dopad zde zvažovaného krácení odměn minimální, že započítávání dnů pracovního klidu do fondu pracovní doby znamená např. snížení částky, ze které se odsouzenému případně bude vypočítávat starobní důchod, a tedy i snížení samotného starobního důchodu.

Jelikož se domnívám, že při vyúčtování odměn odsouzených se jedná o činnost správní (byť se opírá o interní předpis dotčeného správního úřadu; při jeho vytváření nejde totiž o normotvorbu v pravém smyslu, ale spíše o akt řízení), je třeba, aby tento postup naplňoval maximy tzv. dobré správy. Tyto principy se ochránce alespoň zhruba pokusil načrtnout ve své souhrnné zprávě o činnosti za rok 2006. V případě principů dobré správy se jedná o neformální zásady kvalitního spravování věcí veřejných, které vycházejí z ústavních zásad, z obecných právních principů, z morálních pravidel i z legitimních společenských očekávání. Dobrá správa tedy označuje takový postup úřadu, který je nejen v souladu se zákonem, ale

¹¹² I když v daném případě Nejvyšší správní soud rozhodoval o relevanci pracovního zařazení ve výkonu trestu vzhledem k faktu, že žalobce byl zařazen do práce na smluvním základě s jiným subjektem než stát, nepovažuje ochránce tuto skutečnost bez dalšího za rozhodnou, neboť nedostatek nařízení generální ředitelky VS ČR č. 48/2000 by musel v opačném případě spatřovat minimálně v tom, že není činěn rozdíl mezi osobami pracujícími u soukromého subjektu a mezi ostatními pracujícími odsouzenými.

zároveň mu nelze vytknout svévoli, účelovost, vyhýbavost, neefektivnost, liknavost a jiné nežádoucí znaky.¹¹³

Např. v souvislosti s principem prvním, „soulad s právem“, ochránce uvádí, že úřad má právní předpisy aplikovat v jejich vzájemné souvislosti. Tam, kde je výklad určitého právního ustanovení nejednoznačný, vykládá jej úřad podle jeho smyslu, přičemž respektuje zejména stanoviska nadřízeného úřadu a konstantní judikaturu soudů.

Za racionální a předvídatelný postup lze považovat spíše takový, kdy by bylo ve zvažované problematice postupováno analogicky jako v případě „běžných“ zaměstnanců. Ve zvažovaném případě tak lze vyzorovat určité diskriminační prvky ve vztahu k odsouzeným osobám zařazeným do práce, neboť nepovažují důvody pro odlišné zacházení za „objektivní a rozumně ospravedlnitelné“, není tedy sledován „legitimní cíl“.¹¹⁴ Princip zákazu diskriminace je uveden např. v čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod nebo v čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.¹¹⁵

Rozumné odůvodnění daného postupu neshledal ochránce ani s ohledem na úspěšné naplňování některých funkcí a cílů, které má výkon práce odsouzených s sebou přinášet (resocializace, úhrada závazků apod.). Namátkou uvádí a opakuje, že je možné uvažovat o tom, že se zkrátí částka, ze které se odsouzenému případně bude vypočítávat výše starobního důchodu. Dále, opět spíše v symbolické rovině, se sníží např. i srážky k úhradě výživného pro děti, kterým je odsouzený povinen poskytovat výživu (viz § 1 odst. 2 písm. a) vyhlášky č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů, resp. § 33 odst. 2 ZVTOS)¹¹⁶.

¹¹³ Předmětnou zprávu lze nalézt např. na adrese http://www.ochrance.cz/dokumenty/dokument.php?back=/cinnost/zpravy.php&doc=609#_Toc162947705

¹¹⁴ Terminologie viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 29. 4. 1999, Chassagnou a další v. Francie.

¹¹⁵ Za základní test diskriminace se v oblasti judikatury Evropského soudu pro lidská práva považuje belgický jazykový případ z roku 1968, ve kterém soud vytvořil a aplikoval tento antidiskriminační test: „...princip rovnosti zacházení je porušen tehdy, pokud odlišnost nemá objektivní a rozumné ospravedlnění. Existence takového ospravedlnění musí být posuzována ve vztahu k cíli a účinkům přezkoumávané regulace, přičemž zřetel musí být vzat na principy, které obvykle převažují v demokratických společnostech. Nepostačí přitom, že rozdíl v zacházení při výkonu práva stanoveného Úmluvou musí usilovat o legitimní cíl: článek 14 je porušen též tehdy, pokud je zřetelně dovozeno, že zde není rozumný vztah proporcionality mezi metodami, které daná regulace používá, a cíle, kterého má býti dosaženo.“

¹¹⁶ Např. důvodová zpráva k návrhu zákona o výkonu trestu hovoří v komentáři k § 29 o tom, že pracovní zařazení a odměna za práci má význam nejen pro seberealizaci odsouzeného, ale výrazně ovlivňuje plnění výživových povinností směrem k rodině a dalších finančních závazků.

Ochránce doplnil, že si je vědom omezených možností využití běžného pracovněprávního vztahu jako srovnávacího prvku (komparátoru) k situaci odsouzených. Na druhou stranu však neshledal žádný příhodnější.

II.

Ke shora zmíněné problematice výše odměn odsouzených dle nařízení o odměňování odsouzených ochránce požádal I. náměstka generálního ředitele VS ČR o sdělení stanoviska k tomu, zda se chystá navýšení předmětných částek. Konkrétně mj. uvedl, že „i dle obecné části důvodové zprávy k citované novelizaci zákona o výkonu trestu odnětí svobody¹¹⁷ je také uvedeno, že ‚pracovní zařazení a odměna za práci vytváří nejen předpoklady pro seberealizaci odsouzeného, ale rovněž pro plnění jeho finančních závazků včetně vyživovací povinnosti‘. Přitom až do 30. 11. 2000 byla základní složka odměny odvozena od minimálních mzdových tarifů v civilním sektoru (tzn. zvýšení těchto tarifů se promítlo i do výše odměn), od té doby je ovšem stanovena fixně a dosud nebyla měněna. Zatímco odsouzení jsou povinni platit své závazky v souladu s narůstajícími cenami v civilním sektoru, jejich odměna se nijak nezvyšuje, což vede k jejich dalšímu ekonomickému „úpadku“, takže jejich možnosti plnit i povinné platby (včetně šancí na „normální“ návrat do běžného života) se nadále snižuje.

I. náměstek generálního ředitele odpověděl, že VS ČR se nechystá iniciovat zvýšení odměn. Poukázal zejména na rozpočtové potíže spojené s případným zvýšením a možné zhoršení zájmu o pracovní sílu odsouzených ze strany podnikatelských subjektů. Z toho by vyplynulo ohrožení hospodářské činnosti, a tedy i snížení procenta zaměstnanosti.

V danou chvíli ochránce shora uvedené stanovisko VS ČR přijal, vyjádřil však připravenost, v případě, že dospěje k závěru, že výše odměn odsouzených je zcela neadekvátní, zahájit s VS ČR jednání o iniciaci změny příslušných právních předpisů.

D – ZÁVĚR

Jak již bylo uvedeno výše, ochránce shledal pochybení VS ČR zejména v tom, jak jsou konstruovány výpočty odměn odsouzených v případě, že jejich směna připadne na svátek (na den, který by jinak byl běžným pracovním dnem). Označil za vhodné, aby nařízení generální ředitelky o odměňování odsouzených osob zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody bylo přeformulováno tak, aby již nadále nedocházelo k tomu, že jsou dny pracovního klidu započítávány do fondu pracovní doby. Rovněž navrhl, aby osobám, které o to požádají a které byly aktuálním zněním

¹¹⁷ Zákon č. 346/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

citovaného nařízení ve zde popsaném smyslu „poškozeny“, byly částky, které by jim jinak připadly, doplacený, a to s ohledem na běžné promlčecí lhůty.

Ochránce jednal o možnostech nápravy i s Ministerstvem spravedlnosti České republiky. To se se závěry ochránce neztotožnilo, protože názorový střet s Ministerstvem spravedlnosti České republiky a VS ČR v uvedené problematice trvá. V návaznosti na ekonomickou krizi, rušení pracovních míst pro odsouzené soukromými firmami, obecný pokles zaměstnanosti a úsporná opatření ve Vězeňské službě ČR, se ochránce rozhodl od dalších jednání prozatím ustoupit, ale stejně jako u problematiky výše odměn je připraven zahájit další vyjednávání o změně současné praxe.

Sp. zn.: 5477/2009/VOP/MBL

Nařízení
práce
přesčas

Pracovní činnost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody se řídí rovněž zákoníkem práce, což má dopad i na pojetí přesčasové práce. Nikoli tzv. jiný subjekt, nýbrž věznice – stát je tím, kdo je vůči odsouzenému při práci ve výkonu trestu odnětí svobody v postavení obdobném postavení zaměstnavatele. To platí i tehdy, kdy je odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody odváděna práce pro tzv. jiný subjekt. Aplikaci konta pracovní doby na pracovní činnost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody zákoník práce zapovídá.

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. R. H.

A – OBSAH PODNĚTU

S podnětem směřujícím vůči postupu VS ČR se na ochránce obrátil ods. R. H., který v dané době vykonával trest odnětí svobody. Ve svém podnětu si ods. stěžoval zejména na ukončení svého pracovního zařazení ve Věznici V.

Ods. H. uvedl, že byl zařazen na pracoviště pro obchodní společnost A., na brusičské práce. K tomu dodal, že po něm byla požadována práce v neděli dne 23. 8. 2009, avšak byl informován o tom, že společnost A. nevyplácí finanční prostředky připadající na odměny za práci přesčas. Dále ods. H. uvedl, že v neděli dne 23. 8. 2009 proto nenastoupil do práce a ihned v pondělí dne 24. 8. 2009 ráno byl z práce „vyhozen“.

Ods. H. ve svém podnětu rovněž podotknul, že když se mu po zmíněném ukončení pracovního zařazení pokoušel jeho vychovatel zajistit zaměstnání u obchodní společnosti F., nebyl ods. H. přijat podle svého sdělení pro vědomost tohoto soukromého subjektu o tom, že byl z předchozího

zaměstnání propuštěn údajně pro požadování odměny za práci přesčas. K tomu ods. H. dodal, že obchodní společnost F, přitom podle jeho informací také nevyplácí finanční prostředky připadající na odměny odsouzených za práci přesčas během výkonu trestu odnětí svobody.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Ředitel Věznice V. ve své odpovědi ochránci ze dne 3. prosince 2009 uvedl, že ods. H. byl zařazen na práci pro soukromou firmu jeho rozhodnutím dne 11. 8. 2009. Dále ve své odpovědi sdělil, že v neděli 23. 8. 2009 byla na žádost obchodní společnosti jím, ředitelem věznice, nařízena mimořádná směna z důvodu „napracování“ základní pracovní doby v měsíci za dny 3.–7. 8. 2009, kdy byl nedostatek práce a volno měli všichni odsouzení pracovní zařazení na uvedeném pracovišti, přičemž ods. H. byl na toto pracoviště zařazen až dne 11. 8. 2009.

Ředitel Věznice V. rovněž sdělil, že na mimořádnou směnu v neděli 23. 8. 2009 nastoupili všichni odsouzení pracovní zařazení na zmíněné pracoviště, kromě ods. H., který následně v pondělí dne 24. 8. 2009 odpracoval pouze 2 hodiny, načež byl z pracoviště odveden a bylo mu vykazováno pracovní volno. Důvodem bylo rozhodnutí jednatele zmíněné obchodní společnosti, který se dozvěděl o tom, že ods. H. podněcoval odsouzené k nenastoupení na nařízenou nedělní směnu, pokud nebude evidována jako práce přesčas. Žádosti jednatele o vyřazení ods. H. na doporučení odborné komise ředitel Věznice V. vyhověl.

Ředitel Věznice V. ve své odpovědi zdůraznil, že v případě ods. H. by mu byla zmíněná nedělní směna proplacena jako práce přesčas, neboť byl zařazen na pracoviště A. od 11. srpna 2009. Rovněž podotknul, že jednatel zmíněné obchodní společnosti požádal o zařazení ods. H. zpět na pracoviště a na návrh odborné komise ředitel Věznice V. žádosti vyhověl.

Spolu se svou odpovědí zaslal ředitel Věznice V. kopii výkazu pracovních směn z pracoviště vztahující se ke zmíněnému „napracování“ v neděli 23. 8. 2009. Z poskytnuté kopie uvedeného výkazu směn vyplývá, že v období od soboty 22. 8. 2009 do pátku 28. 8. 2009, odpracovalo ve dnech pondělí 24. 8. 2009 až pátek 28. 8. 2009 z odsouzených zařazených na uvedeném pracovišti 12 odsouzených (nikoli ods. H.) každý 40 hodin, přičemž každý z těchto 12 odsouzených zároveň v neděli dne 23. 8. 2009 odpracoval 7 hodin, tudíž v období od soboty 22. 8. 2009 do pátku 28. 8. 2009 odpracovalo těchto 12 odsouzených 47 hodin. Ve stejném období odpracoval ve dnech pondělí 24. 8. 2009 až pátek 28. 8. 2009 jeden z odsouzených zařazených na uvedeném pracovišti (nikoli ods. H.) 38 hodin a další z odsouzených zařazených na zmíněné pracoviště (opět nikoli ods. H.) 35 hodin, přičemž oba tito odsouzení odpracovali v neděli 23. 8. 2009 7 hodin, tudíž v období od soboty 22. 8. 2009 do pátku 28. 8. 2009 tito 2 odsouzení odpracovali jeden 45 hodin a druhý 42 hodin. Kromě výše uvedených

VĚZEŇSTVÍ

14 odsouzených další odsouzení zařazení na pracoviště A. včetně ods. H. v období od soboty 22. 8. 2009 do pátku 28. 8. 2009 neodpracovali více než 40 hodin.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Podle ustanovení čl. 4 odst. 1 LZPS¹¹⁸ mohou být povinnosti ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Meze základních práv a svobod mohou být podle čl. 4 odst. 2 LZPS upraveny pouze zákonem, přičemž podle ustanovení čl. 4 odst. 3 a 4 LZPS jednak zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky, jednak při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu; taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Podle ustanovení čl. 9 odst. 1 LZPS nesmí být nikdo podroben nuceným pracím nebo službám. Přitom však podle ustanovení čl. 9 odst. 2 písm. a) LZPS se ustanovení odstavce 1 nevztahuje na práce ukládané podle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávající trest jiný, nahrazující trest odnětí svobody.

Obdobně hovoří i Úmluva o ochraně práv a základních svobod¹¹⁹ či Mezinárodní pakt o občanských a politických právech¹²⁰ (dále jen „Úmluva“).

Odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, který byl zařazen do práce, je podle ustanovení § 29 odst. 1 ZVTOS, povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý. Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených podle ustanovení § 30 odst. 1 ZVTOS buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. Podle ustanovení § 30 odst. 2 ZVTOS smlouva mezi věznicí a jiným subjektem, na jejímž základě se uskutečňuje zařazení odsouzených do práce, stanoví podrobnější podmínky, za nichž budou odsouzení pracovat, případně i postup při zaškolení odsouzených k výkonu určených prací a způsob zvyšování jejich pracovní kvalifikace. Při vytváření podmínek

¹¹⁸ Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992, č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹¹⁹ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o přistoupení k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a souvisejících protokolů, ve spojení se sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 243/1998 Sb.

¹²⁰ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o přistoupení k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech a k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (resp. rovněž sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb. o přístupu k Opětnému protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, a sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 100/2004 Sb. m. s., o přístupu k Druhému opětnému protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech).

k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a dodržování protipožárních a hygienických předpisů má jiný subjekt stejné povinnosti, jaké by měl podle zvláštních právních předpisů vůči svým zaměstnancům v pracovním poměru. Jiné subjekty podle ustanovení § 30 odst. 1 a 2 ZVTOS poskytují, jak stanoví ustanovení § 30 odst. 3 tohoto zákona, věznicím za práci odsouzených dohodnuté plnění.

Při zaměstnávání a vzdělávání odsouzených věznicí podle ustanovení § 29 odst. 2 ZVTOS zajišťuje:

- a) zařazování odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s přihlédnutím k jejich odborným znalostem a dovednostem,
- b) odměňování odsouzených za práci,
- c) vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost.

S ohledem na ustanovení § 28 odst. 1 a § 29 ZVTOS je podle ustanovení § 41 odst. 1 ŘVTOS, odsouzený zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice.

Podle ustanovení § 42 odst. 2 ŘVTOS je ředitel věznice oprávněn podle pracovníprávních předpisů rozvrhnout pracovní dobu odsouzených, popřípadě jim nařídít práci přesčas; je zejména oprávněn upravit pracovní dobu odsouzených tak, aby byla shodná s pracovní dobou pracovníků zaměstnavatele. Při nařizování práce přesčas ředitel věznice přihlédne k délce trestu, který má odsouzený v kalendářním roce vykonat. Odsouzení, kteří byli zařazeni do práce, se zpravidla rozdělují podle ustanovení § 41 odst. 3 a 4 ŘVTOS do pracovních skupin, zařazují a přeřazují se v souladu s účelem výkonu trestu. O přeřazení rozhoduje ředitel věznice.

ZVTOS stanoví, že k zaměstnávání odsouzeného „u jiného subjektu než věznice“ je třeba předchozího písemného souhlasu odsouzeného; to neplatí, pokud je odsouzený zaměstnáván Českou republikou, krajem, obcí, dobrovolným svazkem obcí nebo subjektem, který jimi byl zřízen či založen a v němž mají většinovou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech anebo vykonávají rozhodující vliv na jeho řízení či provozování. Tento souhlas může odsouzený podle ustanovení § 30 odst. 5 ZVTOS odvolat prohlášením učiněným vůči VS ČR. Pokud prohlášení nemá písemnou formu, zaměstnanec VS ČR o prohlášení odsouzeného učiní bezodkladně zápis, který předloží odsouzenému k podpisu. Účinky odvolání souhlasu nastávají uplynutím posledního dne kalendářního měsíce bezprostředně následujícího po měsíci, v němž odsouzený souhlas odvolal. Odvolání souhlasu odsouzeným se nepovažuje za odmítnutí práce.

Pracovní podmínky, pracovní doba a podmínky pro uložení přesčasové práce u odsouzených se podle ustanovení § 32 odst. 1 věty první ZVTOS řídí zvláštními právními předpisy vztahujícími se na zaměstnance v pracovním poměru. Zde je v uvedené souvislosti v současnosti zvláštním

právním předpisem zejména zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“). Rozvrhnout pracovní dobu podle pracovněprávních předpisů je podle ustanovení § 42 ŘVTOS oprávněn ředitel věznice. Přitom podle ustanovení § 81 odst. 2 zákoníku práce pracovní dobu zpravidla rozvrhuje do pětidenního pracovního týdne a při rozvržení pracovní doby je povinen přihlédnout k tomu, aby toto rozvržení nebylo v rozporu s hledisky bezpečné a zdraví neohrožující práce. Dny pracovního klidu jsou podle ustanovení § 91 odst. 1 zákoníku práce dny, na které připadá nepřetržitý odpočinek zaměstnance v týdnu, a svátky. Podle ustanovení § 3 zákona č. 245/2000 Sb., o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu, ve znění pozdějších předpisů, jsou státní svátky a ostatní svátky dny pracovního klidu, kromě dnů nepřetržitého odpočinku zaměstnance v týdnu.

Podle ustanovení § 79 odst. 1 zákoníku práce délka stanovené týdenní pracovní doby nesmí překročit 40 hodin týdně (ještě nižší maximální rozsah je stanoven pro určité práce v ustanovení § 79 odst. 2 tohoto zákona, o které se v šetřeném případě nejedná). V šetřeném případě byla délka pracovní doby stanovena v souladu s právní úpravou zákoníku práce na 40 hodin týdně.

Podle ustanovení § 78 odst. 1 písm. i) věty první a druhé zákoníku práce je pro účely úpravy pracovní doby a doby odpočinku prací přesčas práce konaná zaměstnancem na příkaz zaměstnavatele nebo s jeho souhlasem nad stanovenou týdenní pracovní dobu vyplývající z předem stanoveného rozvržení pracovní doby a konaná mimo rámec rozvrhu pracovních směn; u zaměstnanců s kratší pracovní dobou je prací přesčas práce přesahující stanovenou týdenní pracovní dobu, přičemž těmto zaměstnancům není možné práci přesčas nařídit. Přitom pro účely úpravy pracovní doby a doby odpočinku je podle ustanovení § 78 odst. 1 písm. i) zákoníku práce týdnem každé období na sebe navazujících 7 dnů. V měsíci, který začíná sobotou, je prvním dnem prvního týdne sobota 1. a posledním dnem prvního týdne pátek 7. Podle ustanovení § 78 odst. 1 písm. i) věty třetí zákoníku práce ovšem prací přesčas není, napracovával-li zaměstnanec prací konanou nad stanovenou týdenní pracovní dobu pracovní volno, které mu zaměstnavatel poskytl na jeho žádost.

Ředitel věznice může podle ustanovení § 32 odst. 1 věty druhé ZVTOS a ustanovení § 42 ŘVTOS nařídit odsouzeným práci přesčas v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem. Podle ustanovení § 93 odst. 1 a odst. 2 věty první zákoníku práce je možné práci přesčas konat jen výjimečně; zaměstnavatel může zaměstnanci práci přesčas nařídit jen z vážných provozních důvodů, a to i na dobu nepřetržitého odpočinku mezi dvěma směnami, popřípadě za podmínek uvedených v § 91 odst. 2 až 4 zákoníku práce i na dny pracovního klidu.

Práci ve dnech pracovního klidu může podle ustanovení § 91 odst. 2 zákoníku práce zaměstnavatel nařídit jen výjimečně, přičemž v den

nepřetržitého odpočinku v týdnu může zaměstnavatel podle ustanovení § 91 odst. 3 zákoníku práce nařídít zaměstnanci jen výkon nutných prací uvedených v tomto ustanovení, které nemohou být provedeny v pracovních dnech, a to:

- a) naléhavé opravné práce,
- b) nakládací a vykládací práce,
- c) inventurní a závěrkové práce,
- d) práce konané v nepřetržitém provozu za zaměstnance, který se nedostavil na směnu,
- e) při živelních událostech a v jiných obdobných mimořádných případech,
- f) práce nutné se zřetelem na uspokojování životních, zdravotních, vzdělávacích, kulturních, tělovýchovných a sportovních potřeb obyvatelstva,
- g) práce v dopravě,
- h) krmení a ošetřování zvířat.

(Podle ustanovení § 91 odst. 4 zákoníku práce může ve svátek zaměstnavatel nařídít zaměstnanci jen výkon prací, které je možné zaměstnanci nařídít ve dnech nepřetržitého odpočinku v týdnu, práce v nepřetržitém provozu a práce potřebné při střežení objektů zaměstnavatele.)

Odsouzeným podle ustanovení § 33 odst. 1 ZVTOS přísluší odměna podle vykonané práce; vláda stanoví nařízením výši této odměny a podmínky pro její poskytování. Nařízení vlády o podmínkách odměňování odsouzených ve svém ustanovení § 1 odst. 1 stanoví, že je pracovní odměna odsouzeného zařazeného do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „odměna“) souhrnem základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu podle tohoto nařízení. V případě odměny za práci přesčas přísluší odsouzenému podle ustanovení § 3 nařízení o podmínkách odměňování odsouzených za každou odpracovanou hodinu práce přesčas část základní složky odměny a ohodnocení pracovního výkonu (ustanovení § 7 odst. 1 tohoto nařízení) připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas v kalendářním měsíci, ve kterém odsouzený práci přesčas konal, a příplatek ve výši 25 % částky základní složky odměny připadající na jednu hodinu práce bez práce přesčas, a jde-li o práci přesčas ve dnech nepřetržitého odpočinku odsouzeného v týdnu, ve výši 50 % této částky.

D – ZÁVĚR

Věznice V. pochybila nařízením odsouzeným pracovním zařazeným na pracoviště pracovat v neděli 23. 8. 2009 (tedy i vůči ods. H.). V tomto konkrétním případě nebyly dány zákonné podmínky podle ustanovení § 91 odst. 3 a § 93 odst. 2 zákoníku práce ve spojení s ustanovením § 32 odst. 1 ZVTOS.

VĚZEŇSTVÍ

Věznice V. pochybila vůči (podle poskytnuté kopie výkazu směn) 14 odsouzeným zařazeným na pracoviště A. (nikoli však vůči ods. H.) tím, že za odvedenou práci přesčas jim nepřiznala odměnu podle ustanovení § 3 nařízení o podmínkách odměňování odsouzených ve spojení s ustanovením § 33 odst. 1 ZVTOS.

Vzhledem k ustanovení § 78 odst. 1 písm. i) a j) a ustanovení § 79 odst. 1 zákoníku práce ve spojení s ustanovením § 32 odst. 1 ZVTOS v případě, že odsouzeným odpracovaná pracovní doba v některém týdnu přesáhne 40 hodin a zároveň se nejedná o napracování pracovního volna poskytnutého na žádost odsouzeného, jedná se již o práci přesčas, a to i když by i s onou odpracovanou dobou „napracování“ při zprůměrování celkové odpracované pracovní doby v měsíci na jeden týden v měsíci nepřipadalo průměrně více než 40 hodin odpracované pracovní doby.

E – DALŠÍ PRŮBĚH PŘÍPADU

Ředitel Věznice V. se se závěry ochránce neztotožnil. Následně Generální ředitelství VS ČR změnilo nařízení, které danou problematiku upravovalo, s tím, že je v něm již přímo odkazováno na zákoník práce. Ochránce změnu vnitřních pravidel VS ČR uvítal a obrátil se na generálního ředitele VS ČR za účelem dosažení prohloubení ujednacení postupu jednotlivých věznic ve vztahu k aplikaci zákoníku práce, včetně vyvarování se užívání konta pracovní doby na pracovní činnost odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť to zapovídá ustanovení § 86 odst. 2 a § 109 odst. 3 písm. a) zákoníku práce.

Právní pomoc

Sp. zn.: 3544/2004/VOP/PM

Pokud by byl striktně dodržován výklad ustanovení občanského zákoníku o neplatnosti právních úkonů učiněných osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, znamenalo by to, že za takového odsouzeného by tyto úkony musel provést zákonem stanovený opatrovník. Je logické, že v podmínkách výkonu trestu není možné tento požadavek plně uspokojit. Ochránce se však domnívá, že by bylo žádoucí zasílat opatrovníkovi alespoň měsíční vyúčtování finančních prostředků jeho opatrovance, kopie o kázeňských řízeních včetně toho, zda si opatrovanec proti kázeňskému přestupku podal stížnost, a také pro něj určený program zacházení.

Odsouzený
zbavený
způsobilosti
k právním
úkonům

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. O. H.

A – OBSAH PODNĚTU

Dne 24. září 2004 se na ochránce obrátil pan O. H. s podnětem, který se týkal poměrů ve Věznici K. Pan H. je zbaven způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Jeho opatrovníkem je Městský úřad T. (dále jen „MěÚ“), který výkonem této funkce pověřil vedoucí sociálního odboru. Dopis za pana H. formuloval jiný odsouzený. Pan H. v něm vyjádřil svoje obavy z kriminalizace své osoby a z fyzického i psychického teroru jak ze strany zaměstnanců, tak ze strany odsouzených, kteří rovněž využívají toho, že pan H. trpí duševní poruchou. Rovněž si stěžoval na skutečnost, že by měl být přerazen do zvýšené ostrahy. Návrh ředitele věznice je ve stadiu projednávání u soudu.

B – SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

Pan H. byl v roce 1991 zbaven způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu. Funkci opatrovníka do roku 2002 zastával OÚ J., a poté MěÚ T. V rozhodnutí o zbavení způsobilosti je mimo jiné konstatováno, že pan H. má být pravidelně sledován v příslušné psychiatrické ambulanci, a v případě neúspěchu by měl být umístěn ve specializovaném ústavu. Od roku 1991 byl pan H. ve výkonu trestu odnětí svobody ještě dvakrát. Poslední výkon trestu odnětí svobody nastoupil dne 17. 9. 1999 ve Věznici P. – P., ze které byl postupně přemístován do Věznice H. (28. 9. 1999), Věznice V. (24. 4. 2001), Věznice H. (11. 10. 2001), Věznice V. (18. 10. 2001), Věznice H.

(20. 11. 2001), Věznice H. S. (31. 10. 2002), Věznice V. (7. 11. 2002), Věznice R. (6. 5. 2003) a Věznice P. (19. 8. 2003). Dne 27. 4. 2004 byl přemístěn do Věznice K. Zde je umístěn na specializovaném oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené. Během pobytu ve výše uvedených zařízeních byl 13krát kázeňsky potrestán, program zacházení neplnil.

Bývalý ředitel Věznice K. se o jmenovaném vyjádřil jako o silně kriminálně narušeném jedinci, který jakoukoliv výtku od pracovníků vězeňské služby o tom, že nedodrжуje vnitřní řád, nevhodně komentuje. Na jeho chování a jednání si stěžují ostatní odsouzení. Jeho negativní chování a vystupování má záporný vliv na celý kolektiv. Trvale musí být kontrolován a usměrňován při dodržování základních povinností.

Pan H. se účastní minimálního programu zacházení. Osvojuje si ZVTOS, vnitřní řád, a to zejména povinnosti, které mu z těchto právních norem vyplývají. Navštěvuje poslechový a televizní kroužek, hraje stolní tenis. Jeho pracovními aktivitami jsou praní, žehlení a úklid. Na vlastní žádost má možnost hovořit s vychovatelem, ředitelem, psychologem, popř. sociologem. Vnější styky udržuje pouze s opatrovníkem. Program zacházení se nemění, jmenovanému se neustále vštěpují základní pravidla pobytu ve vězení, nejsou u něj patrné žádné pokroky.

Pan H. pobírá plný invalidní důchod, jehož příjemcem je jeho opatrovník, který odesílá každý měsíc do věznice částku 3400 Kč, ze které jsou odsouzenému hrazeny náklady výkonu trestu, a zbývajících cca 2000 Kč zůstává pro jeho potřebu na zvláštním účtu ve věznici.

Jelikož je pan H. zbavený způsobilosti k právním úkonům, vyzval ochránce ředitele, aby mu sdělil, zda věznice zasílá opatrovníkovi měsíční vyúčtování finančních prostředků pana H., a zda opatrovníka informuje o dalších skutečnostech, důležitých pro opětovné začlenění jmenovaného do společnosti po jeho propuštění z výkonu trestu, např. zda opatrovníkovi věznice zasílá kopie kázeňských trestů, program zacházení a jeho plnění apod.

Bývalý ředitel věznice odpověděl, že věznice zasílá MěÚ T. „Rozhodnutí ředitele o povinnosti uhradit náklady výkonu trestu odnětí svobody“. Podrobné další vyúčtování věznice opatrovníci nezasílá proto, že není efektivní posílat vyúčtování obsahující údaje o tom, za kolik si pan H. nakoupil cigaret a sladkostí.

Opatrovník je dokonale seznámen o všech skutečnostech, důležitých pro opětovné začlenění pana H. do společnosti po ukončení výkonu trestu. Jde především o zajištění jeho bydlení a řádné hospodaření s jeho prostředky.

Vzhledem k tomu, že ZVTOS ani žádný vnitřní předpis vězeňské služby neukládá povinnost informovat opatrovníka o uložených kázeňských trestech a stanovených programech zacházení, není s těmito skutečnostmi opatrovník seznamován.

Ochránce vyzval rovněž bývalou generální ředitelku VS ČR, aby se k problematice výkonu trestu odnětí svobody osob zbavených způsobilosti k právním úkonům vyjádřila, a to s přihlédnutím ke skutečnosti, že podle občanského zákoníku jsou veškeré právní úkony učiněné osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu absolutně neplatné.

Ochránce se zajímal o to, jakým způsobem postupuje VS ČR ve vztahu k osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům a jejich opatrovníkům (zejména při nakládání s majetkem odsouzeného, poskytování zdravotní péče, ukládání kázeňských trestů) a zda je tato problematika nějakým způsobem ošetřena vnitřními předpisy.

S ohledem na neplatnost právních úkonů učiněných takovouto osobou by měl být opatrovník alespoň informován o všech skutečnostech, které se jakkoliv dotýkají práv jeho svěřence a jsou důležité pro výkon opatrovníčských práv, ale i povinností. Opatrovník rovněž plní funkci správce majetku osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům. Výše uvedené je podle názoru ochránce třeba vzít v úvahu rovněž i při poskytování zdravotní péče takovému odsouzenému, např. v souvislosti s odmítnutím vyšetřovacího úkonu nebo léčebného výkonu (tj. podpis negativního reversu). Z ustanovení § 23 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, vyplývá, že k takovému úkonu bude třeba (kromě v zákoně uvedených výjimek) souhlas opatrovníka, což může být v některých případech v praxi značně problematické, ne-li nemožné.

Podle generální ředitelky VS ČR je nakládání této kategorie osob s jejich osobním majetkem vždy upraveno v rozsudku příslušného soudu, který je zbavil nebo omezil ve způsobilosti k právním úkonům. V rozsudku je rovněž stanoveno, kdo je opatrovníkem a rozsah jeho pravomocí. Při nakládání s majetkem odsouzeného se během výkonu trestu odnětí svobody vychází z tohoto rozsudku.

Ohledně kázeňských trestů, po právní stránce nic nebrání tomu, aby byla osoba zbavená nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům kázeňsky potrestána, pokud poruší závažným způsobem určená pravidla chování.

K tomuto bodu vyjádření lze dodat, že se ochránce zajímal spíše o proces podávání stížnosti proti udělení kázeňského trestu. Osoby s duševní poruchou nemusí být vždy schopny logicky argumentovat při uplatňování svého práva podat proti rozhodnutí o kázeňském trestu stížnost. S tím, že by tato osoba měla být při porušení kázně potrestána, se ochránce ztotožňuje.

Při řešení problematiky poskytování zdravotní péče se postupuje především ve smyslu ustanovení zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů. U odsouzených, kteří jsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům, se vyžaduje souhlas opatrovníka v situacích, které popisuje ustanovení § 23 odstavce 2 citovaného zákona. Jedná se o vyšetřovací a léčebné výkony, které svým charakterem dávají časový prostor k tomu, aby souhlasu opatrovníka mohlo být dosaženo.

S tímto názorem nemůže ochránce plně souhlasit. Ve své praxi se setkal i s případy, kdy nedostupnost opatrovníka, a tím pádem neudělení souhlasu s vyšetřovacími úkony, mělo fatální následky. Někdy až výsledky vyšetřovacích úkonů mohou odhalit urgentnost např. chirurgického zákroku, a při prodlení s léčebnými úkony může někdy dojít až k poškození zdraví pacienta.

Závěrem generální ředitelka konstatovala, že přesto z pohledu zodpovědnosti za osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, vykonávající trest odnětí svobody, není zcela přesvědčena o správnosti rozhodnutí soudu o umístění do výkonu vazby, nebo výkonu trestu odnětí svobody. Zatím pro tyto zcela zvláštní případy máme psychiatrické léčebny a je patrné, jak významně chybí detenční ústav v gesci zdravotníků.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Výkon trestu odnětí svobody je obecně upraven ZVTOS a ŘVTOS. Problematiky způsobilosti k právním úkonům a zákonných zástupců se týkají příslušná ustanovení občanského zákoníku.

Ve smyslu ustanovení § 10 občanského zákoníku zbaví soud svým rozhodnutím způsobilosti k právním úkonům fyzickou osobu, která není pro duševní poruchu, která není pouze přechodného rázu, vůbec schopna činit právní úkony. Tato osoba však není zbavena práva dědit, vlastnit, být věřitelem či dlužníkem. Za takovouto osobu činí veškeré právní úkony soudem ustanovený opatrovník. Právní úkony učiněné osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům soudem jsou bez dalšího neplatné (ustanovení § 38 odstavec 1 zákoníku).

Během výkonu trestu odsouzený činí některé úkony, které mají povahu úkonu právního, jedná se např. o finanční vyúčtování nebo o souhlas odsouzeného s konkrétním programem zacházení.

Při měsíčním finančním vyúčtování odsouzený stvrzuje svým podpisem jeho správnost (kolik peněz ten který měsíc utratil), a tím pádem souhlasí se změnou faktického stavu, tedy se změnou objemu svých finančních prostředků, k němuž po vyúčtování dochází.

Stejně odsouzený stvrzuje svým podpisem navrženou alternativu programu zacházení. Tím pádem mu vznikají práva, ale i povinnosti, které jsou s naplňováním programu zacházení spjaty. Pokud si odsouzený program zacházení nezvolí, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Vzhledem k tomu, že je pan H. schopen účastnit se během výkonu trestu pouze minimálního programu zacházení (který mimo jiné neplní), volba mezi jeho různými možnostmi v jeho případě odpadá. Není ovšem vyloučeno, že osoby zbavené způsobilosti budou schopny plnit i jiný než minimální program.

Pokud by byl striktně dodržován výklad ustanovení občanského zákoníku o neplatnosti právních úkonů učiněných osobou zbavenou způsobilosti,

znamenaloby to, že za takového odsouzeného by tyto úkony musel provést zákonem stanovený opatrovník. Je logické, že v podmínkách výkonu trestu není možné tento požadavek plně uspokojit. Ochránce se nicméně domnívá, že alespoň o některých skutečnostech by měl být opatrovník vyrozumíván, popř. by mu některé dokumenty měly být zaslány na vědomí. Je sice pravdou, že opatrovníka nemusí zajímat, kolik pan H. utratil za cigarety a sladkosti, nicméně i přesto je stále opatrovník správcem jeho majetku a měl by mít ponětí, kolik panu H. ještě zbývá peněz na účtu, kolik finančních prostředků bude mít k dispozici před skončením výkonu trestu atd.

Vzhledem k tomu, že jednoho dne bude pan H. propuštěn na svobodu, by bylo rovněž vhodné, aby měl opatrovník možnost sledovat průběh výkonu trestu, tzn. zda došlo v chování pana H. k určitému vývoji, ať už ke kladnému, nebo zápornému.

Z výše uvedeného vyslovil ochránce domněnku, že by bylo žádoucí zasílat MěÚ v T. alespoň měsíční vyúčtování finančních prostředků pana H., kopie o kázeňských řízeních včetně toho, zda si pan H. proti kázeňskému přestupku podal stížnost, a také pro něj určený program zacházení.

Ochránce je si vědom toho, že v případě potřeby je možné spojit se s opatrovníkem i telefonicky, přesto by vzájemné spolupráci VS a opatrovníka měla být dána určitá oficiální forma.

Závěrem ochránce k tomuto bodu konstatuje, že přestože věznice nemá žádným právním předpisem výslovně stanovenou povinnost informovat opatrovníka o skutečnostech důležitých pro uplatňování práv svého opatrovnance, a pro plnění svých povinností, které mu z výkonu opatrovnícké funkce vyplývají, měl by být o výše zmíněném informován v rámci principů dobré správy.

I přestože je návrh bývalého ředitele o přeřazení pana H. do zvýšené ostrahy již ve stádiu soudního projednávání, kdy není dána působnost veřejného ochránce práv, vyjádřil se ochránce nad rámec podnětu i k této záležitosti.

Jak je uvedeno výše, pan H. během výkonu trestu prošel již řadou vězeňských zařízení. Je pravdou, že mu bylo uděleno 13 kázeňských trestů a jedná se o vězně, který činí problémy. Ochránce se však domnívá, že jeho přeřazení přesune problém pouze do jiné věznice bez toho, aby došlo k jeho vyřešení, popř. minimalizování. Řada nedorozumění a prohřešků pana H. je do značné míry zapříčiněna jeho duševní poruchou a osobností. Pokud nebude snaha pokusit se jeho chování usměrňovat pod vedením odborníků, bude stále problémové a nežádoucí, ať bude umístěn kamkoliv. Samozřejmě nejvhodnějším řešením je umístit odsouzené s duševní poruchou nebo s poruchou chování do specializovaných oddělení, kde je jim věnována odborná péče¹²¹. Ta jsou zřizována GR VS. Pan H. uvádí,

¹²¹ Ustanovení § 70 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů a Ustanovení § 94 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

VĚZEŇSTVÍ

že má epilepsii, což je možný důvod pro umístění na tato oddělení. Dalším možným řešením by bylo umísťovat takovéto odsouzené do detenčního ústavu pod gescí zdravotníků, o jehož zřízení se prozatím pouze uvažuje a koncipují se návrhy na jeho charakter, řízení atd. Např. Evropská vězeňská pravidla v kapitole věnované duševně chorým a abnormálním vězňům předpokládají, že tyto osoby budou umístěny ve specializovaných ústavech. V trestních ústavech musí psychiatrická nebo zdravotní služba pečovat o psychiatrickou léčbu všech vězňů, kteří ji potřebují.¹²²

Ochránce se tedy neztotožnil s rozhodnutím bývalého ředitele věznice podat návrh na přeražení pana H. do věznice se zvýšenou ostrahou. Nedošel totiž k přesvědčení o tom, že tímto krokem dojde k vyřešení problémů při práci se jmenovaným. Časté přemísťování není taktéž vhodné již proto, že s odsouzeným není příliš efektivní začínat plnit program zacházení, popř. když se tento program začne, je za několik měsíců odsouzený přemístěn a veškerá odborná péče o odsouzeného, snaha usměrnit jeho chování atd. má minimální účinek a ne takový, jako kontinuální dlouhodobé působení na osobnost odsouzeného.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ředitelka věznice přijala následující opatření. Po linii ekonomického oddělení bude opatrovníkovi měsíčně zasíláno finanční vyúčtování, ve kterém bude uveden počáteční stav peněz opatrovance v úschově, jaká částka byla do věznice zaslána a částka, která byla použita k úhradě pohledávek Vězeňské služby ČR (náklady výkonu trestu, vazby, škody). Dále bude uvedena částka, kterou opatrovanec použil pro svoji osobní potřebu k nákupům a úhradě léků. Zároveň bude přiložen výpis z konta uložených peněz s příslušným vysvětlením.

Pracovníky oddělení výkonu trestu bude opatrovník seznamován s navrženou alternativou programu zacházení pana H. a také s jeho vyhodnocením. Rovněž tak bude informován o probíhajícím kázeňském řízení, případném uložení kázeňského trestu nebo i kázeňské odměny. V případě závažných skutečností, které se pana H. budou týkat, a pro urychlení celé záležitosti bude opatrovník odpovědným vychovatelem telefonicky informován a obsah telefonátu bude zaznamenán do osobní karty pana H.

¹²² Evropská vězeňská pravidla, bod 100 a násl.

Sp. zn.: 4210/2004/VOP/PM

V případě uvalení vazby na základě ustanovení § 67 odstavce 1 písm. a) trestního řádu, nikoliv § 67 odstavce 1 písm. b) není souhlasu orgánu činného v trestním řízení (dále jen OČTŘ) v případě návštěvy notáře zapotřebí. K návštěvám obviněných, kteří nejsou v koluzní vazbě, se obecně souhlas orgánu činného v trestním řízení nevyžaduje. Návštěvy těchto obviněných (tedy obviněných v útěkové či předstížené vazbě) jsou omezeny pouze co do počtu a trvání návštěv (ustanovení § 14 odstavce 1 ZVV).

Návštěvy
notáře
u obviněného

Závěrečná zpráva o šetření podnětu ods. S. G.

A – OBSAH PODNĚTU

Pan S. G. se na ochránce obrátil dne 11. listopadu 2003 se stížností na lékařskou péči poskytovanou ve Vazební věznici Č. B. Během šetření tohoto podnětu pan G. připojil další stížnost, která se týkala postupu Vězeňské služby ČR Vazební věznice Č. B., která pro návštěvu notáře ve věci ověření jeho podpisu vyžadovala souhlas OČTŘ.

B – SKUTKOVÝ STAV

Dne 27. ledna 2004 pracovnice Českého helsinského výboru, který se rovněž zabýval stížností pana G. na poskytovanou lékařskou péči, pana G. písemně informovala, že pro to, aby jí Národní referenční laboratoř sdělila potřebné informace, je zapotřebí, aby byl jeho podpis na formuláři „Souhlas se zproštěním povinné mlčenlivosti“ úředně ověřen.

Dne 12. února 2004 pana G. informovala jeho právní zástupkyně, že ho v nejbližších dnech navštíví s notářem s tím, že poplatek za ověření podpisu v případě, že od něj nebude osvobozen, uhradí advokátní kancelář.

Dne 18. února 2004 právní zástupkyně sdělila panu G., že sociální pracovnice Vazební věznice Č. B., kterou kontaktovala za účelem realizace schůzky s notářem, ji informovala o tom, že bez souhlasu OČTŘ není schůzka s notářem možná, a to mj. i z toho důvodu, že pan G. nemá platný průkaz totožnosti. Na základě těchto skutečností právní zástupkyně pana G. vyzvala, ať neprodleně napíše k soudu žádost o udělení souhlasu k ověření podpisu. Rovněž konstatovala, že jelikož předseda senátu, který se zabývá jeho trestní věcí, je na dovolené, kontaktovala jiného soudce, který jí sdělil, že s takovým postupem se ještě nesetkal, ale že není důvod, proč by žádosti pana G. nemělo být vyhověno.

Dne 5. března 2004 se předseda senátu Okresního soudu v Č. B. vyjádřil v tom smyslu, že k povolení takovéto návštěvy nemá námitek a ze

strany okresního soudu pak není nutno přijímat žádné opatření. Je tomu tak proto, že v současné době pan G. setrvává ve vazbě z důvodů uvedených v ustanovení § 67 písm. a) trestního řádu, a nikoli z důvodu uvedeného v ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu, který by případně souhlas samosoudce s návštěvou notáře odůvodňoval.

Dne 10. března 2004 právní zástupkyně informovala pana G., že soud k návštěvě nemá žádných námitek. Rovněž vyjádřila naději, že nebudou problémy ze strany věznice, nicméně ještě u notáře zjistí, jak by postupovali v případě, že by se věznice odmítla za pana G. zaručit s ohledem na absenci dokladu. Notář byl ochoten ověřit podpis pana G. i bez průkazu totožnosti, ovšem za podmínky, že se za něj zaručí dvě osoby. Právní zástupkyně byla ochotna záruku poskytnout, věznice však nikoli.

Ředitele Vazební věznice Č. B. se ochránce dotázal:

1. Na základě čeho bylo pro návštěvu notáře vyžadováno povolení soudu. Z přípisu Okresního soudu v Č. B. jasně vyplynulo, že k povolení takovéto návštěvy není nutno z jeho strany přijímat žádná opatření. Pan G. byl toho času ve vazbě, a to z důvodů uvedených v ustanovení § 67 písm. a) trestního řádu a nikoliv z důvodu uvedeného v ustanovení § 67 písm. b) trestního řádu, což by souhlas OČTŘ s návštěvou notáře odůvodňovalo (ustanovení § 14 odstavce 7 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů).
2. Z jakého důvodu Vazební věznice Č. B. neposkytla za obviněného S. G. záruku, když byl notář ochoten ověřit jeho podpis i bez platných dokladů.

Ředitel Vazební věznice Č. B. sdělil, že jelikož byl pan G. do Vazební věznice V Č. B. dodán bez platného občanského průkazu, nemohl být jeho podpis úředně ověřen. K vystavení nového občanského průkazu bylo nutné zajistit foto, na jehož úhradu neměl ale jmenovaný finanční prostředky. Vydání nového občanského průkazu mohlo trvat s přihlédnutím k daným okolnostem i dva až tři měsíce a obecně se lze tedy důvodně domnívat, že notář, na kterém obhájkyň trvala, nebude mít s výhledem na dva měsíce dopředu společně s ní shodný volný termín pro tento úkon. Proto ve snaze vyřídit ověření podpisu po obdržení platného občanského průkazu co nejdříve bylo obhájkyňi navrženo zajistit v předstihu souhlas orgánu činného v trestním řízení pro samostatnou návštěvu notáře, aby tak úkon mohl být případně proveden i bez její přítomnosti. Souhlas tedy nebyl vyžadován pro ověření podpisu, ale pro samostatnou návštěvu notáře bez přítomnosti obhájce.

K tomu, že Vazební věznice Č. B. neposkytla za obviněného S. G. záruku, ředitel uvedl, že jmenovaný byl personálu vazební věznice znám jen na základě písemností dodaných společně s ním orgány Policie ČR, osobně ho nikdo neznal, a proto se za jeho identitu nemohl nikdo ani zodpovědně zaručit.

Na postup Vazební věznice Č. B. si pan G. stěžoval rovněž na GŘ VS ČR.

Stížnost pana G. GŘ VS ČR vyřídilo s tím, že v době nástupu do vazby vlastnil pouze potvrzení o občanském průkazu. Na tento doklad není možno konat žádné právní úkony, tedy ani ověření podpisu, které jmenovaný žádal. Proto sociální pracovnice upozornila jeho právní zástupkyni, že její návštěva s notářem je zbytečná. Zároveň jí nabídla, že po vyřízení občanského průkazu může úkon ověření podpisu provést notář s povolením vstupu do věznice. Obhájkyně trvala na návštěvě svého notáře, proto jí bylo nabídnuto zajistit si předem souhlas pro případnou samostatnou návštěvu notáře prostřednictvím orgánu činného v trestním řízení.

Podpis byl úředně ověřen po vydání občanského průkazu asi s tříměsíčním časovým odstupem.

C – PRÁVNÍ HODNOCENÍ

Problematika návštěv obviněných byla v době, kdy pan G. žádal o návštěvu notáře, upravena v ustanovení § 14 odstavce 7 ZVV v ustanovení § 44 a násl. ŘVV

Co se týká totožnosti obviněného, nutno vycházet z dikce ustanovení § 6 ŘVV a rovněž z nařízení generální ředitelky VS ČR o vedení administrativy, evidence a statistiky při výkonu vazby a trestu odnětí svobody.

V ustanovení § 14 odstavce 7 ZVV bylo stanoveno, že obviněný má právo přijímat ve věznici návštěvy advokáta, který ho zastupuje v jiné věci, jestliže OČTŘ, je-li obviněný ve vazbě z důvodu § 67 odst. 1 písm. b) trestního řádu, nestanoví jinak. V případě, že je třeba ověřit podpis obviněného, může se takové návštěvy zúčastnit i notář.

Pan G. byl ve vazbě na základě ustanovení § 67 odstavce 1 písm. a) trestního řádu, nikoliv § 67 odstavce 1 písm. b). Souhlas OČTŘ proto v jeho případě nebyl potřeba, a to ani pokud by ho chtěl navštívit notář sám. K návštěvám obviněných, kteří nejsou v koluzní vazbě, se obecně souhlas OČTŘ nevyžaduje. Návštěvy těchto obviněných (tedy obviněných v útěkové či předstížné vazbě) jsou omezeny pouze co do počtu a trvání návštěv (ustanovení § 14 odstavce 1 zákona). Ředitel v odůvodněných případech rovněž může povolit z těchto omezení výjimku.

V této souvislosti by ochránce rovněž rád poukázal na čl. 90 a násl. Evropských vězeňských pravidel (Rec. No. R (87) 3). Z článku 91 pravidel vyplývá, že s osobami, které jsou až do svého odsouzení považovány za nevinné, musí být zacházeno bez použití jiných omezení, než jaká jsou nutná pro trestní řízení a bezpečnost ústavu.

V článku 92 pravidel je stanoveno, že obviněným je třeba dát veškeré přiměřené možnosti ke komunikování s rodinou, přáteli a osobami, s nimiž mají oprávněný zájem chtít navázat kontakt. Dále se jim rovněž povoluje přijímat v lidsky důstojných podmínkách návštěvy od těchto osob za

takových omezení a dozoru, který je nutný v zájmu postupu vyšetřování, bezpečnosti a pořádku v ústavu.

Je nelogické, aby si obviněný, který má právo přijímat návštěvy bez souhlasu orgánů činných v trestním řízení, musel tento zajistit pro návštěvu notáře. Jak ostatně vyplývá z vyjádření okresního soudu, ani on nebyl toho názoru, že by bylo nutno z jeho strany přijímat jakákoliv opatření, a to s odkazem na skutečnost, že pan G. byl ve vazbě z důvodu § 67 odstavce 1 písm. a) trestního řádu.

S odkazem na shora uvedené nelze souhlasit ani se závěrem GŘ VS ČR, že nebylo zjištěno žádné pochybení ze strany pracovníků vazební věznice. Stížnost pana G. měla být v tomto bodě vyhodnocena jako oprávněná a měla být zjednána náprava.

Co se týká argumentu, pro který nedala Vazební věznice Č. B. záruku za totožnost obviněného S. G., ochránce konstatoval, že se mu jeví jako velmi nepravděpodobné, že by byl do výkonu vazby dodán někdo jiný, než obviněný S. G., a tato jiná osoba by za něj dobrovolně vykonávala vazbu.

V ustanovení § 6 ŘVV je stanoveno, že při přijetí do věznice je nutno ověřit totožnost obviněného, aby byla s ohledem na všechny dostupné doklady vyloučena jeho záměna s jinou osobou. Nemá-li obviněný u sebe žádný doklad, správa věznice požádá policejní orgán, který jej do věznice předvedl, aby neprodleně zjistil jeho totožnost a výsledek zjištění sdělil správě věznice.

Rovněž v nařízení generální ředitelky je uvedeno, že při přijetí do věznice vrchní inspektor ověří podle osobních dokladů totožnost obviněného, nemá-li obviněný u sebe žádný doklad totožnosti, ale totožnost obviněného byla zjištěna předem a na dokladech je o ověření totožnosti učiněn policejním orgánem nebo soudem příslušný záznam, lze obviněného do věznice přijmout i bez dokladu totožnosti. Jinak vrchní inspektor požádá policejní orgán, aby neprodleně zjistil totožnost obviněného a výsledek zjištění sdělil věznicí.

Z výše uvedeného vyplývá, že totožnost pana G. musela být dostatečně prokázána již při přijetí do věznice. Nelze se proto ztotožnit s argumentací Vazební věznice Č. B., že jelikož byl pan G. znám personálu věznice jen na základě písemností dodaných společně s ním orgány Policie ČR, osobně ho nikdo neznal, a proto se za jeho identitu nemohl nikdo zodpovědně zaručit.

Ochránce je si vědom toho, že VS ČR nemá žádným právním předpisem stanovenou povinnost poskytovat záruku za totožnost obviněného. Ovšem vzhledem k tomu, že pan G. nevykonával vazbu ve Vazební věznici Č. B. poprvé a při svém nástupu do vazby měl u sebe alespoň potvrzení o občanském průkazu, vyslovil ochránce domněnku, že záruka za jeho totožnost poskytnuta být mohla. Tímto postupem došlo pouze k obstrukcím, které vedly k tomu, že podpis pana G. byl ověřen s několikaměsíčním prodlením.

Na základě shora uvedeného ochránce konstatoval, že tím, že věznice vyžadovala pro návštěvu notáře souhlas OČTŘ, došlo k porušení zákona o výkonu vazby i prováděcí vyhlášky k němu.

D – PŘIJATÁ OPATŘENÍ

Ředitel Vazební věznice Č. B. a generální ředitelka GŘ VS ČR byli vyzváni, aby se vyjádřili ke zjištěním konstatovaným ochráncem v této zprávě a informovali jej o přijatých opatřeních k nápravě.

V dopise ředitel věznice uvedl, že sociální pracovnice podala právní zástupkyni ods. S. G. mylnou informaci o potřebě v předstihu si zajistit souhlas OČTŘ, aby k notářskému úkonu mohlo dojít i bez přítomnosti obhájce, kdyby toho bylo třeba. Ohledně poskytnutí mylné informace byl se sociální pracovnicí proveden pohovor. Tento krok ze strany věznice lze s ohledem na fakt, že jiné opatření k nápravě ani není možné, považovat za dostačující. Z odpovědi GŘ VS ČR vyplynulo, že stížnost odsouzeného byla právě v části týkající se požadování souhlasu OČTŘ pro samostatnou návštěvu notáře, vyhodnocena dodatečně jako oprávněná.

Sp. zn.: 5800/2008/VOP/MČ

Právu na poskytnutí dostatečného času a možnosti přípravy obhajoby není ze strany VS ČR bráněno, jestliže není povoleno používat výpočetní techniku.

Právo na obhajobu

Závěrečná zpráva o šetření podnětu obv. V. Z.

A – OBSAH PODÁNÍ

Dne 24. října 2007 se na ochránce obrátil prostřednictvím svého právního zástupce s podnětem pan V. Z., který poukazoval na chybný postup Vězeňské služby ČR, která mu neumožňuje ve vazbě řádně připravit svou obhajobu, jelikož mu není dovoleno používat ve věznici výpočetní techniku (notebook a tiskárnu).

B – SKUTKOVÝ ZJIŠTĚNÍ

Ve věci bylo zjištěno, že dne 24. června 2008 požádal stěžovatel prostřednictvím svého právního zástupce ředitele VV a ÚpVZD B. o povolení používat výpočetní techniku. Žádost byla zamítnuta s odkazem na ustanovení

VĚZEŇSTVÍ

§ 54 odst. 3 ŘVV.¹²³ Ředitel VV a ÚpVZD argumentuje na podporu svého rozhodnutí o nepovolení používání vlastní výpočetní techniky poukázáním na ustanovení § 21 odst. 2 ZVV.¹²⁴ Na základě podkladů, které měl ochránce k dispozici, došel ke zjištění, že možnost používání výpočetní techniky je stěžovateli poskytnuta na výslechových místnostech při návštěvách jeho obhájce.

C – PRÁVNÍ POSOUZENÍ

Referenčním rámcem pro posouzení dané věci je čl. 40 odst. 3 LZPS,¹²⁵ dle kterého musí být obviněnému poskytnut potřebný čas a možnost k přípravě obhajoby, a dále čl. 6 odst. 3 písm. b) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Evropská úmluva),¹²⁶ resp. ze strany Vězeňské služby ČR nesmí být výkonu tohoto práva bráněno. Ochránce se zamýšlel podrobně nad skutečností, zda jsou ze strany vězeňské služby šetřena výše uvedená ustanovení právních dokumentů, zejména není-li zákazem používání výpočetní techniky zasahováno do výkonu práva obviněného na čas potřebný k přípravě obhajoby. Při svém posuzování vzal ochránce v potaz i nález Ústavního soudu III. ÚS 1537/07, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že počet listů spisu nemusí být nutně kritériem určujícím stanovení délky možnosti přípravy obhajoby.¹²⁷ Zároveň však ochránce připomněl, že

¹²³ „Obviněnému se nepovolí používání magnetofonu a dalších zařízení určených k přehrávání záznamových médií, jakož i jakékoliv radiotelekomunikační techniky.“

¹²⁴ „Obviněný nesmí navazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo s osobami na svobodě, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek nebo škodit zdraví, tetovat sebe nebo jinou osobu, anebo nechat se tetovat.“

¹²⁵ „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“

¹²⁶ „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby:...”

¹²⁷ „K prostudování spisu musí být poskytnuta přiměřená doba, v rámci níž se nejen studují spisy, ale dochází k poradám mezi obviněným a obhájcem, zejména o návrzích na doplnění dokazování. Čas potřebný ke studiu konkrétního spisu na konci fáze vyšetřování ve smyslu ustanovení § 166 odst. 1 tr. řádu je třeba posuzovat individuálně jak s ohledem na charakter konkrétního spisového materiálu, tak i na okolnosti na straně pachatele (jeho zdravotní stav, intelektuální předpoklady, úroveň vzdělání, zda se jedná o cizince atd.). Rozsah trestního spisu co do počtu listů však nemusí být nutně určujícím kritériem pro stanovení přiměřené doby ve smyslu citovaného ustanovení. Především je třeba zdůraznit, že do spisu je v řadě případů během vyšetřování zakládáno množství listin, z nichž valná část má charakter toliko administrativních záznamů o úkonech trestního řízení. Sem patří mj. i vazební rozhodnutí a s nimi související podání obviněného. Jejich studium obviněným a jeho obhájcem má smysl z hlediska kontroly zákonnosti řízení, nemá však žádný význam pro základní otázku, jíž je otázka

se vzhledem ke své působnosti může zabývat toliko eventuálním pochybením Vězeňské služby, která by popř. výkon práva stěžovatele zakotveného v čl. 40 odst. 3 LZPS nebo čl. 6 odst. 3 písm. b) Evropské úmluvy mařila, nikoliv rozhodovací činností soudu, jež je z působnosti ochránce vyňata. Smyslem ustanovení § 21 odst. 2 ZVV je zamezit nedovoleným stykům obviněného s jinými obviněnými nebo osobami na svobodě. Ustanovení § 54 odst. 3 ŘVV, které používání záznamových médií obviněnému zapovídá, je mj. jakýmsi derivátem výše uvedeného ustanovení zákona. Právě záznamová média a prostředky (flash disk, interní či externí harddisky, DVD, CD, integrovaný mikrofon či kamera v notebooku, softwarové vybavení atd.) představují díky své značné kapacitě, resp. uživatelské flexibilitě, na jedné straně úspornou formu úschovy dat, na straně druhé zvýšené a případně velmi nesnadno kontrolovatelné zdroje potenciálního nebezpečí pro navazování nepovolených styků obviněného s vnějším světem (pokud by jich bylo používáno např. na cele). I kdyby bylo možno na vlastní náklady obviněného notebook upravit tím způsobem tak, že by neobsahoval výše uvedené komponenty (hardwarové i softwarové), stal by se jakýmsi psacím strojem bez možnosti výstupu, o což však, jak vyplývá z podání stěžovatele, neusiloval. Je nasnadě, že pokud by relevantní informace týkající se přípravy obhajoby stěžovatele měly podobu hmotných, papírových záznamů, budou mu dle ustanovení § 53 odst. 1 ŘVV¹²⁸ ponechány.

D – ZÁVĚR

Na základě výše uvedeného ochránce došel k závěru, že právu stěžovatele na poskytnutí dostatečného času a možnosti přípravy obhajoby není ze strany Vězeňské služby ČR bráněno, jestliže nemá povoleno používat výpočetní techniku. Ředitel vazební věznice postupoval v souladu s ustanovením § 54 odst. 3 ŘVV, a není tedy důvodu, a to i ve světle čl. 40 odst. 3 LZPS a čl. 6 odst. 2 písm. b) Evropské úmluvy, shledat v jednání ředitele vazební věznice pochybení. Ochránce své šetření v tomto případě ukončil dle § 17 zákona o veřejném ochránci práv, tedy s konstatováním, že v činnosti Vězeňské služby ČR nebylo shledáno pochybení.

viny obviněného trestným činem. Dále se jedná o dokumenty, které byly do spisu založeny v rámci sledování pohybu či komunikace obviněných z důvodů přípravy zajištění jejich osob a jejichž obsahová výtěžnost z hlediska důkazního je mizivá. Je třeba brát zřetel na skutečnost, že množství listů spisu s dokumenty ekonomického či technického charakteru obsahuje často jen velmi stručnou či opakující se informaci, což bývá i na první pohled patrné. Z uvedených důvodů i co do absolutního počtu listů velmi objemné trestní spisy nemusejí pro svou obsahovou a důkazní nenáročnost vyžadovat delšího studia, a naopak i poměrně útlý spis může pro mimořádnou složitost dokumentů v něm obsažených odůvodňovat dobu delší. “

¹²⁸ „Obviněný smí mít u sebe v cele psací potřeby, korespondenci, písemnosti související s řízením, které se jej týká, knihy, denní tisk a časopisy, digitální a jiné hry, právní předpisy, náboženskou literaturu, fotografie, kapesní nebo náramkové hodinky.“

Krizová varianta počtu vězněných osob v Konceptci rozvoje českého vězeňství do roku 2015 počítala s 21 000 vězněnými osobami, v současné době je v českých věznicích a vazebních věznicích umístěno více než 22 000 osob, přičemž nelze opomenout dalších zhruba 7 000 odsouzených, kteří se vyhýbají nástupu výkonu trestu. Na problémy s přeplněností českých věznic a v té souvislosti i na mnohde nedostatečný počet pracovníků (jak odborných zaměstnanců, tak příslušníků Vězeňské služby) upozorňuje ochránce již delší dobu. Úskalí a problémy, které s sebou přeplněnost přináší, byly naznačeny i na předchozích stranách tohoto sborníku.

Cílem častého poukazování na nevyhovující materiální podmínky je především snaha o vyvolání odpovídající reakce míst, která jsou kompetentní tuto situaci začít řešit. V současné době se na mě obracejí odsouzení se stížnostmi na úsporná opatření. Standard, který mají odsouzení zachován (např. co se týká četnosti sprchování – jednou týdně), sice odpovídá řádu výkonu trestu odnětí svobody, nicméně je nedostatečný z pohledu Evropských vězeňských pravidel. Z podnětů mám taktéž informace o chystaných žalobách proti ČR pro porušení zákazu nelidského zacházení (vycházejícího z Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod) právě z důvodu přeplněnosti věznic, která při určité kumulaci negativních okolností (jakými může být třeba omezená hygiena) může vést Evropský soud pro lidská práva ke konstatování porušení této Úmluvy a přiznání odškodnění. (V této souvislosti je třeba uvést, že pokud je zjištěno, že plocha na jednoho vězně je menší než 3 m², soud většinou již žádné další kumulativní okolnosti pro konstatování špatného zacházení nevyžaduje.)

Předkládaný sborník si nekladl za cíl popsat vyčerpávajícím způsobem všechny aspekty výkonu vazby či trestu, popř. činnosti Vězeňské služby ČR, ale soustředil se na oblasti, které bývají nejčastěji předmětem stížností, se kterými se na mě odsouzení (či obvinění) obracejí. Doufám, že i tato „povrchová sonda“ do života obviněných a odsouzených bude orgánům a institucím, které se s problematikou vězeňství setkávají, k užítku.

V Brně dne 15. prosince 2010

JUDr. Pavel Varvařovský

SEZNAM ZKRATEK

CPT	- Europe's Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – Evropský výbor pro zabránění mučení, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (při Radě Evropy)
ČHV	- Český helsinský výbor
EVP	- Evropská vězeňská pravidla
GŘ VS	- Generální ředitelství vězeňské služby
GŘ VS ČR	- Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky
LZPS	- Listina základních práv a svobod
MF	- Ministerstvo financí
ML	- Metodický list
MON	- možný objekt násilí
MPN	- možný pachatel násilí
MPSV	- Ministerstvo práce a sociálních věcí
NGŘ	- Nařízení generálního ředitele
NMS	- Nařízení ministra spravedlnosti
OPAS	- Oddělení prevence a stížností
OVKT	- oddělení výkonu kázeňských trestů
OZSTZ	- oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením
PČR	- Policie České republiky
PSVD	- prostupná skupina vnitřní diferenciacie
ŘVTOS	- vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
ŘVV	- vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby
SPT	- Subcommittee prevention of torture (Podvýbor pro prevenci mučení při OSN)
VIS	- Vězeňský informační systém
VS	- vězeňská služba
VS ČR	- Vězeňská služba České republiky
VTOS/TOS	- výkon trestu odnětí svobody/trest odnětí svobody
VV	- vazební věznice
ZVJS	- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážní České republiky
ZVTOS	- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
ZVV	- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA

Doporučení Rec (2006) 2

Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům

RADA EVROPY

VÝBOR MINISTRŮ

Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům k Evropským vězeňským pravidlům.

*(Schváleno Výborem ministrů dne 11. ledna 2006 na 952. zasedání náměstků ministrů)**

Výbor ministrů, v souladu s ustanovením článku 15. b Statutu Rady Evropy,

s ohledem na Evropskou úmluvu o lidských právech a precedenční právo Evropského soudu pro lidská práva,

dále pak se zřetelem na práci prováděnou Evropským výborem pro zamezení mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, zejména pak norem, jež tento Výbor zpracoval ve svých všeobecných zprávách,

s opětným důrazem na skutečnost, že nikdo nesmí být zbaven svobody s výjimkou případů, které nelze řešit jinak a v souladu se zákonným postupem,

s důrazem na to, že výkon trestu a zacházení s vězni vyžadují brát zřetel na požadavky bezpečnosti, zabezpečení a kázně, zároveň se zajištěním

* Při schvalování tohoto doporučení a u aplikace článku 10.2c Jednacího řádu pro zasedání náměstků ministrů si zástupce Dánska vyhradil právo pro svou vládu dodržovat, popř. nedodržovat, pravidlo č. 43, odsta-vec 2, přílohy k tomuto doporučení, neboť jeho vláda zastává názor, že požadavek, aby vězni v samovazbě byli denně navštěvováni zdravotnickým personálem, vyvolává vážné etické obavy ohledně případné role takového personálu, který by se prakticky jako jediný vyjadřoval ke způsobilosti vězně pro další samovazbu.

VĚZEŇSTVÍ

takových podmínek ve věznicích, které neporušují lidskou důstojnost a které uvězněným nabízejí smysluplné pracovní činnosti i programy zacházení, čímž je připraví na jejich opětovné začlenění do společnosti,

vzhledem k tomu, že Výbor považuje za důležité, aby členské státy Rady Evropy i nadále aktualizovaly a dodržovaly společné principy týkající se jejich vězeňské politiky,

dále pak vzhledem k tomu, že dodržování těchto společných principů posílí mezinárodní spolupráci v této oblasti,

u vědomí významných společenských změn, které měly v průběhu posledních dvou desetiletí dopad na důležitý vývoj v oblasti vězeňství v Evropě,

s opětovným vyjádřením své podpory normám obsažených v doporučeních Výboru ministrů Rady Evropy, týkajících se konkrétních aspektů vězeňské politiky a praxe, zejména pak doporučení č. R (89) 12 o výchově a vzdělávání ve věznicích, č. R (93) 6 o vězeňských a kriminologických aspektech boje s přenosnými chorobami včetně AIDS a souvisejícími zdravotními problémy ve věznicích, č. R (97) 12 o vězeňských pracovnících zabývajících se realizací sankcí a opatření, č. R (98) 7 o etických a organizačních aspektech zdravotní péče ve věznicích, č. R (99) 22 o přeplněných věznicích a nárůstu vězeňské populace, č. Rec (2003) 22 o podmíněčném propuštění (o propuštění na podmínku), a č. Rec (2003) 23 o přístupu vězeňské správy k odsouzeným na doživotí a jiným dlouhodobým trestům,

se zřetelem na Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni,

s ohledem na to, že doporučení č. R (87) 3 Výboru ministrů k Evropským vězeňským pravidlům je třeba podstatně přepracovat a aktualizovat, aby odráželo vývoj, k němuž došlo ve vězeňské politice, ukládání trestů a celkovém řízení vězeňských systémů v Evropě,

doporučuje vládám členských států, aby

- se ve své legislativě, politice a praxi řídily pravidly obsaženými v příloze k tomuto doporučení, které nahrazuje doporučení č. R (87) 3 Výboru ministrů k Evropským vězeňským pravidlům,
- zajistily překlad tohoto doporučení a doprovodného komentáře k jeho textu a zabezpečily jeho co možná nejširší distribuci, zejména mezi soudními orgány, vězeňskými pracovníky a jednotlivými vězni.

Příloha k doporučení Rec (2006) 2

První část*Základní principy*

1. Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.
2. Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.
3. Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.
4. Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.
5. Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.
6. Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětne začlenění do svobodné společnosti.
7. Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.
8. Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich příjímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.
9. Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.

Rozsah a působnost

- 10.1 Evropská vězeňská pravidla se vztahují na osoby, jejichž vazbu nařídil soudní orgán nebo jež byly usvědčujícím rozsudkem zbaveny svobody.
- 10.2 V zásadě pouze osoby, jejichž vazbu nařídil soudní orgán nebo jež byly usvědčujícím rozsudkem zbaveny svobody, by měly být drženy ve věznicích, to jest v institucích vyhrazených pro vězně těchto dvou kategorií.
- 10.3 Tato pravidla se rovněž vztahují na osoby:
 - a) které mohou být drženy ve věznici z nějakého jiného důvodu, nebo
 - b) jejichž vazbu nařídil soudní orgán nebo osoby zbavené svobody na základě usvědčujícího rozsudku a které mohou být z nějakého jiného důvodu uvězněny jinde.
- 10.4 Všechny osoby držené ve věznicích nebo uvězněné způsobem uvedeným v bodě 10.3.b se pro účely těchto pravidel považují za vězně.

VĚZEŇSTVÍ

- 11.1 Děti mladší 18 let by neměly být drženy ve věznici pro dospělé, ale v zařízení speciálně navrženém pro tento účel.
- 11.2 Pokud jsou i přesto děti výjimečně drženy ve věznicích pro dospělé, musí se na ně vztahovat zvláštní předpis, který bude brát v potaz jejich postavení a potřeby.
- 12.1 Osoby trpící duševní chorobou a osoby, jejichž psychický stav se neshoduje s pobytem ve věznici, by měly být drženy v zařízení speciálně navrženém pro tyto účely.
- 12.2 Pokud jsou i přesto takové osoby výjimečně drženy ve věznici, musí se na ně vztahovat zvláštní předpis, který bude brát v potaz jejich postavení a potřeby.
13. Tato pravidla musí být uplatňována nestranně. Nelze diskriminovat na základě pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, podle majetku, narození nebo jiného postavení.

Druhá část

Podmínky pro výkon trestu

Příjem

14. Nikdo nesmí být přijat nebo držen ve věznici jako vězeň bez platného nařízení o výkonu vazby nebo trestu, v souladu s národním právem.
- 15.1 Při příjmu se neprodleně zaznamenají následující údaje o každém vězni:
 - a) údaje o vězňově totožnosti;
 - b) důvody pro umístění a kompetentní orgán, který o umístění rozhodl;
 - c) den a hodina přijetí;
 - d) soupis osobního majetku vězně, který bude dán do úschovy v souladu s pravidlem č. 31;
 - e) veškerá viditelná zranění a stížnosti na předchozí špatné zacházení;
 - f) při dodržení požadavků na důvěrnost lékařských informací veškeré údaje o zdravotním stavu vězně, jež jsou relevantní pro dobrý tělesný i duševní stav vězně nebo jiných osob.
- 15.2 Všichni vězni budou při příjmu poučeni v souladu s pravidlem č. 30.
- 15.3 Ihned po příjmu bude oznámeno umístění vězně do vazby nebo výkonu trestu v souladu s pravidlem č. 24.9.
16. Co možná nejrychleji po příjmu:

- a) musí být údaje o zdravotním stavu vězně při přijetí doplněny lékařským vyšetřením v souladu s pravidlem č. 42;
- b) musí být stanovena příslušná úroveň ostrahy pro vězně v souladu s pravidlem č. 51;
- c) musí být stanoveno bezpečnostní riziko, které tento vězeň představuje, v souladu s pravidlem č. 52;
- d) musí být vyhodnoceny veškeré dostupné údaje o sociální situaci vězně pro řešení bezprostředních osobních sociálních potřeb vězně;
- e) v případě vězňů odsouzených k výkonu trestu musí být přijata opatření na realizaci programů v souladu s osmou částí těchto pravidel.

Umístění a ubytování

- 17.1 Pokud je to možné, musí být vězni umístěni ve věznici co nejbližší jejich domova nebo místa jejich sociální rehabilitace.
- 17.2 Při umístění se také musí brát zřetel na potřeby probíhajícího trestního vyšetřování a bezpečnosti a na nutnost zajistit odpovídající režim pro všechny vězně.
- 17.3 Je-li to možné, musí se s vězněm projednat jejich původní umístění a následné přeložení z jedné věznice do druhé.
- 18.1 Ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí, a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání.
- 18.2 Ve všech prostorách, v nichž mají vězni žít, pracovat nebo se shromažďovat, je třeba dodržovat tyto podmínky:
 - a) musí mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kdy existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení;
 - b) umělé osvětlení musí odpovídat uznávaným technickým normám;
 - c) musí být zaveden poplachový signalizační systém, který umožní vězňům neprodleně kontaktovat personál.
- 18.3 Konkrétní minimální požadavky v záležitostech uvedených v bodě 1 a 2 musí být stanoveny v národní legislativě.
- 18.4 V národní legislativě musí být zakotveny mechanismy, jimiž se zajistí, že tyto minimální požadavky nebudou nedodržovány v důsledku přeplnění věznic.

VĚZEŇSTVÍ

- 18.5 S výjimkou případů, kdy je to považováno za výhodné, aby se dělili o ubytování s jinými vězni, se v noci vězni zpravidla umísťují do samostatných cel.
- 18.6 Ubytování může být společné, pouze pokud je pro tento účel vhodné, a musí být pro něj vybírání takoví vězni, kteří jsou vhodní a schopni umístění ve společných celách.
- 18.7 Je-li to možné, musí být vězeň nejprve dotázán, zda souhlasí s umístěním ve společných prostorách pro spaní.
- 18.8 Při rozhodování o umístění vězně v konkrétní věznici nebo v konkrétním oddělení věznice je třeba brát patřičný zřetel na nutnost umístit:
- a) neodsouzené vězně odděleně od vězňů odsouzených k výkonu trestu;
 - b) muže odděleně od žen;
 - c) mladé dospělé vězně odděleně od starších vězňů.
- 18.9 Je možno učinit výjimku u požadavků na oddělené umístění ve smyslu bodu 8, aby vězni měli možnost se společně účastnit organizovaných činností, tyto skupiny však musí být v noci vždy odděleny, pokud nesouhlasí se společným umístěním a pokud správa věznice není přesvědčena, že je to v nejlepším zájmu všech zúčastněných vězňů.
- 18.10 Ubytování všech vězňů musí probíhat v podmínkách s minimálními restriktivními bezpečnostními opatřeními, které však odpovídají riziku jejich případného útěku, sebepoškození, apod.

Osobní hygiena

- 19.1 Všechny části každé věznice musí být stále udržovány v dobrém technickém stavu a čistotě.
- 19.2 Při přijetí vězně do věznice musí být cely nebo jiné ubytovací prostory, do nichž je vězeň přidělen, čisté.
- 19.3 Vězni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením, které jsou zdravotně nezávadné a respektují právo na soukromí.
- 19.4 Musí být zajištěno vhodné zařízení, aby se každý vězeň mohl vykoupat nebo osprchovat při teplotě odpovídající klimatickým podmínkám, a to pokud možno denně, nejméně však dvakrát týdně (v případě potřeby i častěji) v zájmu všeobecné hygieny.
- 19.5 Vězni musí dodržovat osobní hygienu a udržovat své ošacení i prostory pro spaní v čistotě a pořádku.
- 19.6 Vězeňská správa musí dát vězňům k dispozici potřebné prostředky pro tuto činnost, včetně toaletních potřeb a čistících prostředků.
- 19.7 Hygienické potřeby žen je třeba zajistit speciálním opatřením.

Oděv a lůžkoviny

- 20.1 Vězňům, kteří nemají dostatečné vlastní ošacení, musí být poskytnuto oblečení odpovídající klimatickým podmínkám.
- 20.2 Takový oděv v nich nesmí vyvolávat pocit ponížení nebo degradace.
- 20.3 Všechny části oděvu musí být udržovány v řádném stavu a v případě potřeby vyměněny.
- 20.4 Pokud vězeň obdrží povolení opustit věznici, nesmí být nucen mít na sobě oděv, ze kterého je patrné, že se jedná o vězně.
- 21. Každý vězeň musí mít k dispozici vlastní lůžko a vhodné vlastní lůžkoviny, které musí být udržovány v dobrém stavu a které musí být vyměňovány v takovém časovém intervalu, aby byla zajištěna jejich čistota.

Stravování

- 22.1 Vězňům musí být poskytována strava s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu a tělesnému stavu, náboženskému přesvědčení, kulturním zvyklostem a charakteru vykonávané práce.
- 22.2 Požadavky na stravu, včetně jejího minimálního kalorického a proteinového obsahu, musí být stanoveny v národní legislativě.
- 22.3 Jídlo musí být připravováno i podáváno při dodržování hygienických pravidel.
- 22.4 Denně se musí podávat tři jídla s rozumně stanoveným časovým intervalem.
- 22.5 Každý vězeň musí mít stálý přístup k čisté pitné vodě.
- 22.6 Lékař nebo diplomovaná sestra musí nařídít změnu stravy u konkrétního vězně, pokud je to nutné z lékařských důvodů.

Právní poradenství

- 23.1 Všichni vězni mají nárok na právní poradenství a vězeňská správa jim poskytne přiměřené možnosti, které jim umožní přístup k takovému poradenství.
- 23.2 Vězni mohou konzultovat jakoukoli právní záležitost s právním poradcem, kterého si sami zvolí na své vlastní náklady.
- 23.3 Pokud existuje zavedený systém bezplatné právní pomoci, vězeňská správa s ním musí seznámit všechny vězně.
- 23.4 Konzultace a jiná komunikace včetně korespondence týkající se právních záležitostí mezi vězni a jejich právními poradci, musí být považovány za důvěrné.
- 23.5 Soudní orgán může ve výjimečných případech povolit omezení takového důvěrného styku, aby se zabránilo vážnému zločinu nebo zásadnímu porušení bezpečnosti ve věznici.
- 23.6 Vězni musí mít přístup k dokumentům nebo jim musí být umožněno mít v držení dokumenty související s jejich soudním řízením.

VĚZEŇSTVÍ

Styk s vnějším světem

- 24.1 Vězňům musí být dovoleno komunikovat co možná nejčastěji, písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací, a přijímat návštěvy těchto osob.
- 24.2 Na komunikaci a návštěvy se mohou vztahovat omezení a kontroly nezbytné s ohledem na potřeby probíhajícího trestního vyšetřování, udržování pořádku, bezpečnosti, zabránění trestných činů a ochrany obětí trestných činů, přitom však tato omezení, včetně konkrétních omezení nařízených soudním orgánem, musí umožňovat přijatelnou minimální úroveň styků.
- 24.3 V národní legislativě budou vyjmenovány národní a mezinárodní orgány a představitelé, na které se nesmí vztahovat omezení komunikace ze strany vězňů.
- 24.4 Návštěvy musí být organizovány tak, aby měli vězni možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnormálnějším způsobem.
- 24.5 Vězeňská správa musí napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu.
- 24.6 Veškeré informace obdržené o úmrtí nebo vážné chorobě blízkého příbuzného musí být vězni neprodleně sděleny.
- 24.7 Pokud to okolnosti umožňují, měl by vězeň získat povolení opustit věznici, buď s eskortou nebo sám, z důvodu návštěvy nemocného příbuzného, účasti na pohřbu nebo z jiných humanitárních důvodů.
- 24.8 Vězni musí být dovoleno informovat svou rodinu okamžitě po nástupu do výkonu trestu nebo přemístění do jiného ústavu a o vážné chorobě nebo zranění, které případně utrpí.
- 24.9 Po přijetí vězně do věznice, úmrtí nebo vážném onemocnění nebo vážném zranění vězně nebo při převozu vězně do nemocnice, musí vězeňská správa, pokud ji vězeň nepožádal, aby tak neučinila, neprodleně informovat manžela/manželku nebo partnera/partnerku vězně, anebo – pokud je vězeň svobodný – nejbližšího příbuzného a případně další osobu, jejíž jméno vězeň dříve uvedl.
- 24.10 Vězni musí mít možnost získávat pravidelné informace o veřejných záležitostech předplacením a četbou novin, časopisů nebo jiných publikací, poslechem rozhlasu nebo sledováním televizních přenosů s výjimkou jednotlivých případů, kdy soudní orgán vydal v tomto ohledu konkrétní zákaz na určité časové období.
- 24.11 Vězeňská správa musí zajistit účast vězňů ve volbách, referendu a účast na dalších aspektech veřejného života, pokud národní legislativa toto jejich právo neomezuje.

- 24.12 Vězňům musí být dovoleno komunikovat se sdělovacími prostředky s výjimkou případů, kdy existují závažné důvody pro zákaz s ohledem na udržení bezpečnosti, veřejný zájem nebo ochranu integrity obětí, ostatních vězňů nebo pracovníků věznice.

Vězeňský režim

- 25.1 Režim uplatňovaný u všech vězňů musí nabízet vyvážený program činností.
- 25.2 Tento režim musí umožňovat, aby všichni vězni trávili tolik hodin mimo své cely denně, kolik je zapotřebí pro dostatečné zajištění lidské a společenské interakce.
- 25.3 Tento režim musí také zajišťovat sociální potřeby vězňů.
- 25.4 Je nutno věnovat zvláštní pozornost potřebám vězňů, kteří byli vystaveni tělesnému, psychickému nebo sexuálnímu zneužití.

Práce

- 26.1 Práce vězňů musí být považována za pozitivní prvek vězeňského režimu a nikdy nesmí být používána jako trest.
- 26.2 Vězeňská správa musí usilovat o zajištění užitečné práce v dostatečném rozsahu.
- 26.3 Práce musí mít pokud možno takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na obvyklé živobytí.
- 26.4 V souladu s pravidlem č. 13 nesmí při přidělování druhu práce docházet k diskriminaci podle pohlaví.
- 26.5 Vězňům, kterým by to prospělo, zejména pak mladým vězňům, je nutno poskytovat práci, jejíž součástí je odborný výcvik.
- 26.6 V rámci podmínek odpovídajících racionálnímu výběru práce, možnostem vězeňské správy a požadavkům na pořádek a disciplínu ve vězeňských ústavech by vězni měli mít možnost si zvolit druh práce, kterou chtějí vykonávat.
- 26.7 Organizace a metody práce ve vězeňských ústavech se musí způsobem organizace a metodami co nejvíce podobat obdobné práci ve společnosti mimo vězení, aby se vězni připravili na podmínky normálního života v zaměstnání na svobodě.
- 26.8 Přestože snaha o finanční zisk z výrobní činnosti ve vězeňských ústavech může znamenat cenný přínos pro zvyšování kvality a relevance výcviku, zájmy vězňů nesmí být tomuto účelu podřízeny.
- 26.9 Práci pro vězně zajistí vězeňská správa buď ve svých vlastních prostorech nebo ve spolupráci se soukromými podnikateli uvnitř nebo vně vězeňského ústavu.
- 26.10 Ve všech takových případech musí být za práci vězňů vyplacena odpovídající mzda.

VĚZEŇSTVÍ

- 26.11 Vězni musí mít možnost vydat alespoň část svých výdělků za povolené předměty osobní spotřeby a část svých výdělků zasílat svým rodinám.
- 26.12 Vězni by měli být motivováni, aby část svých výdělků ukládali jako úspory, které jim budou vyplaceny v okamžiku jejich propuštění na svobodu, nebo které mohou být použity pro jiné povolené účely.
- 26.13 Vězni musí být dostatečně chráněni zavedenými předpisy týkajícími se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, které musí odpovídat podmínkám, v nichž pracují občané na svobodě.
- 26.14 Je třeba přijmout opatření zabezpečující odškodnění vězňů v případě pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, a to za stejných podmínek, jaké jsou stanoveny v národní legislativě pro občany pracující na svobodě.
- 26.15 Maximální počet denních a týdenních pracovních hodin vězňů se stanoví v souladu s místními předpisy nebo zvyklostmi při zaměstnávání pracovníků na svobodě.
- 26.16 Vězni musí mít v týdnu nejméně jeden den pracovního klidu a dostatečný čas pro vlastní vzdělávání a jiné činnosti.
- 26.17 Pokud je to možné, budou pracující vězni pojištěni v rámci státního systému sociálního zabezpečení.

Cvičení a rekreační činnosti

- 27.1 Pokud to počasí dovoluje, musí mít všichni vězni možnost vykonat nejméně jednu hodinovou procházku denně nebo cvičit na volném prostranství.
- 27.2 Pro případ špatného počasí je třeba zajistit náhradní možnost pro cvičení vězňů.
- 27.3 Řádně organizované činnosti pro rozvoj fyzické zdatnosti a zajištění dostatečných možností pro cvičení a rekreační činnosti musí tvořit nedílnou součást vězeňského režimu.
- 27.4 Vězeňská správa musí tyto činnosti umožnit zajištěním vhodných prostor, zařízení a náradí.
- 27.5 Vězeňská správa musí zorganizovat speciální činnosti pro vězně, kteří je potřebují.
- 27.6 Musí být zajištěny možnosti pro rekreační činnosti, ke kterým patří sport, hry, kulturní vyžití, koníčky a jiné volnočasové aktivity, a pokud je to možné, bude vězňům dovoleno, aby je sami organizovali.
- 27.7 Vězňům musí být umožněn v průběhu cvičení a rekreačních činností vzájemný kontakt.

Vzdělávání

- 28.1 Každý vězeňský ústav musí usilovat o to, aby všichni vězni měli přístup ke vzdělávacím programům, které budou co možná nejkomplexnější

a budou uspokojovat jejich individuální potřeby a brát v potaz jejich ambice.

- 28.2 Je nutno prioritně připravit programy pro vězně, kteří jsou negramotní nebo neumějí počítat a pro vězně, kteří nemají základní nebo odborné vzdělání.
- 28.3 Zvláštní pozornost je nutno věnovat vzdělávání mladých vězňů a vězňů se speciálními potřebami.
- 28.4 Výchovu a vzdělávání je třeba pokládat za součást vězeňského režimu, přičemž vzdělávání by mělo požívat tentýž status jako pracovní činnost, vězni však nesmí být finančně či jinak znevýhodněni za svou účast na vzdělávacích programech.
- 28.5 Každý vězeňský ústav musí dát vězňům k dispozici knihovnu, která bude dostatečně vybavena širokým spektrem rekreačních i vzdělávacích zdrojů, knih a jiných médií.
- 28.6 Všude, kde je to možné, je třeba zajišťovat činnost vězeňské knihovny ve spolupráci s veřejnými knihovnami.
- 28.7 Výchova vězňů by v rámci možností měla být:
 - a) integrována do veřejného výchovněvzdělávacího systému dané země, aby vězni po propuštění mohli bez potíží pokračovat ve svém vzdělávání a odborném výcviku,
 - b) zajišťována pod záštitou externích výchovněvzdělávacích institucí.

Svoboda myšlení, svědomí a víry

- 29.1 Právo vězňů na svobodu myšlení, svědomí a víry musí být respektováno.
- 29.2 V rámci možností musí být vězeňský režim zorganizován tak, aby vězni měli možnost praktikovat své náboženství a víru, zúčastňovat se bohoslužeb nebo náboženských setkání konaných schválenými zástupci takových církví nebo náboženských směrů, přijímat soukromé návštěvy takových zástupců církve nebo náboženského vyznání a mít možnost vlastnit knihy a literaturu týkající se jejich náboženství nebo vyznání.
- 29.3 Vězni nesmí být nuceni, aby praktikovali určité náboženství nebo vyznání, účastnili se bohoslužeb nebo náboženských setkání nebo jiných náboženských aktivit nebo aby přijímali návštěvy zástupců jiných církví nebo náboženského vyznání.

Informovanost

- 30.1 Při příjmu, a kdykoli je to nutné i později, musí být všichni vězni informováni písemně i ústně v jazyce, kterému rozumějí, o předpisech upravujících vězeňskou kázeň a o svých právech a povinnostech ve věznici.

VĚZEŇSTVÍ

- 30.2 Vězňům musí být dovoleno mít v držení písemnou verzi poskytnutých informací.
- 30.3 Vězni musí být informováni o veškerých soudních řízeních, jichž se účastní, a pokud jsou odsouzeni k výkonu trestu, i o době výkonu trestu a možnostech předčasného propuštění.

Majetek vězňů

- 31.1 Veškerý majetek, který si vězni dle vězeňského řádu nesmějí ponechat, se při přijetí do vězeňského ústavu uloží do bezpečné úschovy.
- 31.2 Vězeň, jehož majetek se uloží do bezpečné úschovy, musí podepsat seznam těchto věcí.
- 31.3 Musí být přijata opatření, aby byl tento majetek uchován v dobrém stavu.
- 31.4 Pokud se uzná za nezbytné některý předmět z vězňova majetku zničit, vyhotoví se o tom záznam a vězni se toto sdělí.
- 31.5 Při splnění požadavků na hygienu, pořádek a bezpečnost musí mít vězni možnost nakoupit či jinak získat zboží, včetně potravin a nápojů, pro svou osobní potřebu za ceny, které nebudou výrazně vyšší než jsou ceny na svobodě.
- 31.6 Pokud si vězeň přinese nějaké léky, rozhodne lékař, jak s nimi bude naloženo.
- 31.7 Pokud je vězňům dovoleno mít v držení svůj majetek, vězeňská správa přijme opatření, která pomohou zajistit jeho bezpečnou úschovu.

Přemístování vězňů

- 32.1 Jsou-li vězni převáženi nebo odváženi z věznice nebo přemístováni na jiná místa, jako jsou například soud nebo nemocnice, musí být co nejméně vystavováni zrakům veřejnosti. Je nutné učinit vhodná opatření, aby byla zajištěna jejich anonymity.
- 32.2 Je zakázána přeprava vězňů dopravními prostředky s nedostatečným větráním nebo osvětlením nebo způsobem, který by je vystavoval zbytečné tělesné újmě nebo ponížení.
- 32.3 Přeprava vězňů musí být zajišťována na náklady veřejné správy a v souladu s jejími platnými předpisy.

Propouštění vězňů

- 33.1 Každý vězeň musí být neprodleně propuštěn, jakmile vyprší datum uvedené na nařízení o výkonu trestu nebo jakmile soud či jiný orgán nařídí jeho propuštění.
- 33.2 Musí být zaznamenány datum a čas propuštění.
- 33.3 Každý vězeň musí mít možnost využít opatření, jejichž cílem je na pomoci mu při návratu do svobodné společnosti po propuštění.
- 33.4 Při propuštění musí být vězni vráceny všechny jeho předměty a peníze, které byly vzaty do bezpečné úschovy, kromě povolených

srážek finančních prostředků nebo povoleného zaslání takového majetku mimo vězeňský ústav, nebo s výjimkou těch předmětů, které musely být zničeny z hygienických důvodů.

- 33.5 Vězeň musí při navrácení věci podepsat příjemku.
- 33.6 Pokud je propuštění projednáno předem, musí být vězni v souladu s pravidlem č. 42 nabídnuto lékařské vyšetření, a to v co možná nejblížejším termínu před propuštěním.
- 33.7 Musí být přijata taková opatření, aby byli vězni při propuštění podle potřeb vybaveni nezbytnými doklady a průkazy totožnosti, a aby jim byla poskytnuta pomoc při hledání vhodného ubytování a zaměstnání.
- 33.8 Při propuštění by měli být vězni rovněž vybaveni prostředky na živobytí pro první období, vhodným a dostatečným oblečením s ohledem na podnebí a na roční dobu a dostatečnými finančními prostředky umožňujícími dopravu do cíle jejich cesty.

Ženy

- 34.1 Kromě konkrétních ustanovení, která se v těchto pravidlech vztahují na vězenkyně, musí vězeňská správa věnovat zvláštní pozornost potřebám žen, jako jsou například jejich fyzické, profesní, sociální a psychologické potřeby při rozhodování, jež ovlivňuje některý aspekt jejich umístění ve věznici.
- 34.2 Zejména je nutno vyvinout zvláštní úsilí, aby byl zajištěn přístup ke speciálním službám pro vězenkyně, které mají potřeby uvedené v pravidle č. 25.4.
- 34.3 Vězenkyním musí být umožněno porodit dítě mimo vězeňský ústav, pokud se však dítě narodí ve věznici, musí vězeňská správa zajistit veškerou nezbytnou podporu i vybavení.

Umístění dětí

- 35.1 Pokud jsou ve výjimečných případech umístěny ve věznici pro dospělé děti mladší 18 let, musí vězeňská správa zajistit, aby – kromě služeb přístupných všem vězňům – měli mladiství vězni přístup k sociálním, psychologickým a vzdělávacím službám, duchovenské péči a rekreačním programům nebo podobným programům, jež mají k dispozici mladiství na svobodě.
- 35.2 Každý mladistvý vězeň, na kterého se vztahuje povinná školní docházka, musí mít přístup k takovému vzdělání.
- 35.3 Mladistvým vězňům propuštěným z vězení musí být poskytnuta i další pomoc.
- 35.4 Pokud jsou mladiství umístěni ve věznici, musí být zařazeni do té části vězeňského ústavu, která je oddělena od částí věznice využívaných dospělými vězni s výjimkou případů, kdy se má za to, že by to nebylo v zájmu mladistvého vězně.

VĚZEŇSTVÍ

Děti

- 36.1 Děti smí pobývat ve věznici s rodičem, pouze pokud je to v nejlepším zájmu daného dítěte. Nesmí s nimi být zacházeno jako s vězni.
- 36.2 Pokud je dětem povoleno pobývat ve věznici s rodičem, musí být přijato speciální opatření na zajištění dětského zařízení personálně zajištěného kvalifikovanými pracovníky, kam bude dítě umístěno v době, kdy se rodič zabývá aktivitami, jichž se dítě nemůže zúčastnit.
- 36.3 Musí být vyčleněno speciální ubytování pro zajištění potřeb těchto dětí.

Cizí státní příslušníci

- 37.1 Vězni, kteří jsou cizími státními příslušníky, musí být neprodleně informováni o svém právu obracet se na diplomatické nebo konzulární představitele státu, jehož jsou příslušníky; je nutno jim poskytnout přiměřené možnosti pro komunikaci s těmito úřady.
- 37.2 Vězni, kteří jsou státními příslušníky států bez diplomatického nebo konzulárního zastoupení v zemi, jakož i uprchlíci nebo vězni bez státní příslušnosti, musí mít podobným způsobem možnost komunikovat s diplomatickým zástupcem státu, který je pověřen ochranou jejich zájmů, nebo s národními nebo mezinárodními organizacemi, jejichž úkolem je chránit zájmy těchto osob.
- 37.3 Vězeňská správa musí v plném rozsahu spolupracovat s představiteli diplomatických a konzulárních úřadů v zájmu těch uvězněných cizích státních příslušníků, kteří mohou potřebovat zvláštní pomoc.
- 37.4 Vězňům pocházejícím z cizích zemí je nutno poskytnout konkrétní informace o právní pomoci.
- 37.5 Vězně pocházející z cizích zemí je nutno informovat o možnosti, že mohou požádat o to, aby byl výkon jejich trestu převeden do jiné země.

Etnické nebo jazykové menšiny

- 38.1 Je nutno učinit speciální opatření pro zajištění potřeb vězňů, kteří patří k etnickým nebo jazykovým menšinám.
- 38.2 Pokud je to možné, je třeba, aby odlišné skupiny mohly i ve vězení praktikovat své kulturní zvyklosti.
- 38.3 Jazykové potřeby je nutno zajišťovat pomocí kvalifikovaných tlumočnicků a poskytováním psaných materiálů v těch jazycích, kterými se hovoří v konkrétní věznici.

Třetí část

Zdraví

Zdravotní péče

39. Vězeňská správa musí zajistit ochranu zdraví všech vězňů ve své péči.

Organizace zdravotní péče ve vězení

- 40.1 Zdravotní péče ve věznicích bude zajišťována v těsné spolupráci s veřejným zdravotnictvím v určité oblasti nebo v celonárodním měřítku.
- 40.2 Zdravotní koncepce ve věznicích bude začleněna do celonárodní zdravotní koncepce a bude s ní slučitelná.
- 40.3 Vězni musí mít přístup ke zdravotnickým službám dostupným v zemi bez diskriminace z důvodu jejich právního postavení.
- 40.4 Zdravotní služby ve věznicích musí usilovat o zjišťování a léčbu tělesných nebo duševních chorob nebo postižení, kterými mohou vězni trpět.
- 40.5 Veškeré nezbytné lékařské, chirurgické a psychiatrické služby včetně služeb dostupných na svobodě musí být pro tyto účely zajišťovány i pro vězně.

Lékařský a zdravotnický personál

- 41.1 Každé vězení musí mít k dispozici služby alespoň jednoho kvalifikovaného odborného lékaře.
- 41.2 Je nutno přijmout opatření, aby byla kdykoli v nutných případech neprodleně zajištěna pomoc kvalifikovaného lékaře.
- 41.3 Pokud ve věznici nepracuje lékař na plný úvazek, musí být zajištěny pravidelné návštěvy externího lékaře.
- 41.4 V každé věznici musí být vhodně vyškolení pracovníci v oblasti zdravotní péče.
- 41.5 Každý vězeň musí mít k dispozici služby kvalifikovaného stomatologa a očního lékaře.

Povinnosti lékařského personálu

- 42.1 Lékař nebo diplomovaná sestra, která je podřízenou tohoto lékaře, se musí dostavit ke každému vězni co nejdříve po jeho příjmu a musí jej vyšetřit s výjimkou případů, kdy to evidentně není nezbytně nutné.
- 42.2 Lékař nebo diplomovaná sestra, která je podřízenou tohoto lékaře, musí na žádost vyšetřit vězně při jeho propouštění a musí vždy vězně vyšetřit v případě potřeby.

VĚZEŇSTVÍ

- 42.3 Při lékařském vyšetření vězně musí lékař nebo diplomovaná sestra, která je podřízenou tohoto lékaře, zejména dbát na následující:
- a) dodržování běžných pravidel důvěrnosti lékařských informací,
 - b) diagnostikování tělesných nebo duševních chorob a podniknutí veškerých nezbytných kroků pro jejich léčbu a pokračování stávající léčby,
 - c) sepsání zápisu a nahlášení příslušným orgánům jakýchkoli příznaků toho, že na vězni mohlo být spácháno násilí,
 - d) rozpoznání abstinenčních příznaků, jež jsou důsledkem užívání drog, léků nebo alkoholu,
 - e) rozpoznání psychického nebo jiného stresu způsobeného zbavením svobody,
 - f) izolování vězňů s podezřením na infekční a nakažlivé nemoci po období trvání infekce a poskytnutí vhodné léčby,
 - g) zajištění, aby vězni s virem HIV nebyli izolováni pouze z tohoto důvodu,
 - h) zjištění tělesných nebo psychických potíží, které by po propuštění mohly být překážkou pro opětné začlenění do společnosti,
 - i) stanovení, zda jsou vězni způsobilí pracovat a vykonávat tělesná cvičení,
 - j) dbát na dohody se společenskými organizacemi ohledně pokračování nezbytné lékařské a psychiatrické léčby po propuštění, pokud vězni k takovým dohodám dají souhlas.
- 43.1 Lékař musí pečovat o tělesné a duševní zdraví vězňů a musí přijmout – v podmínkách a s četností odpovídající zdravotnickým normám života ve svobodné společnosti – všechny nemocné vězně, všechny ty, kteří se hlásí jako nemocní nebo zranění a každého vězně, na kterého je zaměřena zvláštní pozornost.
- 43.2 Lékař nebo diplomovaná sestra, která je podřízenou tohoto lékaře, musí věnovat speciální pozornost zdravotnímu stavu vězňů umístěných v samovazbě, musí tyto vězně denně navštěvovat a poskytnout jim okamžitou lékařskou pomoc i léčbu na žádost těchto vězňů nebo vězeňského personálu.
- 43.3 Lékař je povinen podat zprávu řediteli věznice v každém případě, kdy usoudí, že tělesné nebo duševní zdraví vězně by bylo vážně ohroženo pokračováním pobytu ve vězení nebo jinými okolnostmi věznění včetně režimu samovazby.
44. Lékař nebo jiný kompetentní orgán musí provádět pravidelné kontroly a získávat informace i jinými vhodnými prostředky a poskytovat řediteli rady, po-kud jde o:
- a) množství, kvalitu, přípravu a podávání stravy a vody,
 - b) hygienu a čistotu vězeňského ústavu a vězňů,
 - c) sanitární zařízení, topení, osvětlení a větrání vězeňského ústavu,
 - d) vhodnost a čistotu oděvů a lůžkovin vězňů.

- 45.1 Ředitel věznice posoudí zprávy a rady předložené lékařem nebo jiným kompetentním orgánem podle pravidel č. 43 a 44; souhlasí-li s doporučeními lékaře, podnikne okamžité kroky k jejich realizaci.
- 45.2 Pokud doporučení lékaře nespádají do kompetence ředitele věznice nebo pokud s nimi ředitel nesouhlasí, předá ředitel doporučení lékaře neprodleně spolu s osobní zprávou nadřízenému orgánu.

Poskytování zdravotní péče

- 46.1 Nemocní vězni s potřebou odborné léčby budou převezeni do specializovaného zařízení nebo do civilní nemocnice, pokud taková léčba není dostupná ve vězeňském zařízení.
- 46.2 Pokud má vězeňská služba své vlastní nemocniční zařízení, musí být do-statečně personálně zabezpečeno a vybaveno, aby vězni, kteří budou v tomto zařízení umístěni, získali odpovídající péči a léčbu.

Psychické zdraví

- 47.1 Pro pozorování a léčbu vězňů trpících psychickými poruchami nebo nenormálními stavy, kteří se však nekvalifikují podle ustanovení pravidla č. 12, musí být k dispozici specializované věznice nebo oddělení s lékařským dozorem.
- 47.2 Vězeňská lékařská služba musí zajišťovat psychiatrickou léčbu všech vězňů, kteří tuto léčbu potřebují, a musí věnovat zvláštní pozornost předcházení sebevražd.

Jiné záležitosti

- 48.1 Vězni nesmí být vystaveni žádným experimentům bez jejich vlastního souhlasu.
- 48.2 Jsou zakázány experimenty na vězních, jejichž výsledkem by mohlo být tělesné zranění, psychický stres nebo jiná újma na zdraví.

Čtvrtá část

Pořádek

Obecný přístup k udržování pořádku

49. Pořádek ve věznici musí být udržován se zřetelem k požadavkům na bezpečnost a kázeň, přičemž musejí být zajištěny takové životní podmínky pro vězně, které respektují lidskou důstojnost a které jim nabídnou kompletní program činností podle pravidla č. 25.
50. Při zabezpečení požadavků na pořádek a bezpečnost musí mít vězni možnost projednávat záležitosti týkající se obecných podmínek výkonu trestu a musí být motivováni k tomu, aby o těchto záležitostech hovořili s vězeňskou správou.

VĚZEŇSTVÍ

Bezpečnost

- 51.1 Bezpečnostní opatření vztahující se na jednotlivé vězně musí být v minimálním nezbytném rozsahu, aby byla zajištěna i jejich bezpečná vazba.
- 51.2 Bezpečnost zajišťovaná fyzickými překážkami a jinými technickými prostředky musí být doplněna dynamickou bezpečností zajišťovanou bdělými pracovníky se znalostí vězňů, nad kterými vykonávají dozor.
- 51.3 Co možná nejrychleji po příjmu musí být u vězně stanoveno:
 - a) riziko, které by v případě útěku představoval pro společnost,
 - b) riziko, že se pokusí o útěk samostatně nebo s vnější pomocí.
- 51.4 Každý vězeň musí být vězněn v takových bezpečnostních podmínkách, které odpovídají výše uvedenému stupni rizika.
- 51.5 Úroveň nezbytného zabezpečení bude pravidelně prověřována po celou dobu vězňova výkonu trestu.

Osobní bezpečnost

- 52.1 Co možná nejrychleji po příjmu musí být u vězně stanoveno, zda představuje osobní bezpečnostní riziko pro ostatní vězně, vězeňský personál nebo jiné osoby pracující ve věznici nebo pro návštěvníky věznice, nebo zda u vězně existuje pravděpodobnost sebepoškození.
- 52.2 Musí být zavedeny postupy pro zajištění osobní bezpečnosti vězňů, vězeňských pracovníků i všech návštěvníků a sníženo na minimum riziko násilí a jiných událostí, jež by mohly ohrozit jejich osobní bezpečnost.
- 52.3 Musí být podniknuto veškeré možné úsilí, aby měli všichni vězni možnost se plně účastnit každodenních činností se zajištěnou osobní bezpečností.
- 52.4 Vězni musí mít možnost kdykoli kontaktovat vězeňské pracovníky, a to i v noci.
- 52.5 Vězeňské ústavy musí dodržovat národní legislativu týkající se zdraví a bezpečnosti.

Zvláštní opatření pro maximální bezpečnost

- 53.1 Zvláštní opatření pro maximální bezpečnost budou uplatňována pouze za výjimečných okolností.
- 53.2 V případě, že taková opatření budou uplatňována vůči vězňům, musí být dodržovány jasně stanovené postupy.
- 53.3 Charakter takových opatření, jejich trvání i důvody pro jejich uplatnění musí být stanoveny v národní legislativě.
- 53.4 Uplatnění takových opatření musí být v každém jednotlivém případě schváleno kompetentním orgánem, a to pro konkrétní časové období.

- 53.5 Každé rozhodnutí o prodloužení schváleného časového období podléhá novému souhlasu ze strany kompetentního orgánu.
- 53.6 Výše uvedená opatření mohou být uplatňována vůči jednotlivcům, nikoli vůči skupinám vězňů.
- 53.7 Každý vězeň, vůči němuž budou uplatňována taková opatření, musí mít právo podat stížnost podle podmínek stanovených v pravidle č. 70.

Osobní prohlídky a kontroly

- 54.1 Musí být zavedeny podrobné postupy, kterými se budou řídit pracovníci věznice při provádění prohlídek:
- a) veškerých míst, kde jsou vězni ubytováni, kde pracují a shromažďují se,
 - b) vězňů,
 - c) návštěvníků a jejich osobních věcí,
 - d) pracovníků věznice.
- 54.2 Situace, ve kterých je nutno provádět takové prohlídky, i charakter těchto prohlídek bude stanoven v národní legislativě.
- 54.3 Vězeňský personál bude vyškolen pro provádění prohlídek takových způsobem, aby zjistil a zabránil veškerým pokusům o útěk a ukrytí propašovaných věcí, aby však zároveň respektoval důstojnost prohlížených osob a aby nedošlo k poškození jejich osobních věcí.
- 54.4 Prohlížené osoby nesmějí být v průběhu prohlídek ponižovány.
- 54.5 Prohlídky osob mohou vykonávat pouze pracovníci stejného pohlaví.
- 54.6 Vězeňský personál nesmí provádět žádné interní fyzické prohlídky vězňů.
- 54.7 Vyšetření intimních částí těla spojené s osobní prohlídkou smí provádět pouze lékař.
- 54.8 Vězni musí být přítomni u prohlídky jejich osobního majetku s výjimkou případů, kdy to neumožňuje vyšetřovací metoda nebo kdy by to pro pracovníka věznice představovalo potencionální riziko.
- 54.9 Musí být dodržena rovnováha mezi povinnostmi chránit bezpečnost návštěvníků a povinnostmi chránit jejich soukromí.
- 54.10 Postupy pro kontroly osob navštěvujících věznici z titulu své profese, jako jsou například právní zástupci, sociální pracovníci, lékaři apod., musí být předmětem konzultací s jejich profesními sdruženími, aby byla zajištěna rovnováha mezi potřebami bezpečnosti a právem na zajištění profesní mlčenlivosti.

Trestné činy

55. Údajný trestný čin spáchaný ve vězení musí být vyšetřován stejně, jako by byl vyšetřován na svobodě a v souladu s národní legislativou.

VĚZEŇSTVÍ

Disciplína a trest

- 56.1 K disciplinárním opatřením je nutno se uchýlit až po vyčerpání jiných prostředků.
- 56.2 Kdykoli je to možné, musí vězeňská správa pro řešení sporů s vězni a mezi vězni využívat institutu narovnání a mediace.
- 57.1 Za kázeňský přestupek je možno považovat pouze chování, které pravděpodobně představuje ohrožení pořádku a bezpečnosti.
- 57.2 V národní legislativě bude stanoveno následující:
- a) činy nebo opomenutí na straně vězňů, které představují kázeňské přestupky,
 - b) postupy, jež musí být dodržovány při projednávání kázeňských přestupků,
 - c) typy a trvání trestů, jež mohou být uloženy,
 - d) kompetentní orgány pro ukládání takových trestů,
 - e) přístup k institutu odvolacího řízení.
58. Každé údajné porušení kázeňských pravidel vězně musí být neprodleně nahlášeno kompetentnímu orgánu, který jej vyšetří bez zbytečného odkladu.
59. Vězni obvinění z kázeňského přestupku musí:
- a) být neodkladně informováni, podrobně a v jazyce, kterému rozumí, o povaze obvinění vznesených proti nim,
 - b) mít dostatek času i možností pro vypracování své obhajoby,
 - c) mít možnost se obhajovat osobně nebo prostřednictvím právní pomoci, pokud je to v zájmu spravedlnosti,
 - d) mít možnost vyžadovat přítomnost svědků, vyslechnout je, nebo požadovat, aby byli vyslechnuti jejich jménem,
 - e) musí jim být zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, pokud nerozumí nebo nehovoří jazykem používaným při projednávání přestupku.
- 60.1 Veškeré tresty ukládané po usvědčení z kázeňského přestupku musí být v souladu s národní legislativou.
- 60.2 Tvrdost trestu bude úměrná kázeňskému přestupku.
- 60.3 Jsou zakázány kolektivní a tělesné tresty, potrestání umístěním v neosvětlené cele a všechny další formy nehumánních nebo ponižujících trestů.
- 60.4 Součástí trestu nesmí být naprostý zákaz styků s rodinou.
- 60.5 Trest samovazby může být uložen pouze ve výjimečných případech a na určitou dobu, která musí být co možná nejkratší.
- 60.6 V rámci trestu se nikdy nesmí používat omezovací prostředky.
61. Vězeň, který je usvědčen z kázeňského přestupku, musí mít možnost se odvolat ke kompetentnímu a nezávislému nadřízenému orgánu.
62. Žádný vězeň nesmí vykonávat funkci s disciplinární pravomocí.

Dvojití potrestání

63. Vězeň nesmí být nikdy potrestán dvakrát za tentýž čin nebo chování.

Použití síly

- 64.1 Vězeňský personál nesmí vůči vězňům používat sílu s výjimkou sebeobranou nebo v případě pokusů o útěk nebo při projevech aktivního či pasivního fyzického odporu vůči zákonnému pořádku a vždy pouze po vyčerpání všech jiných prostředků.
- 64.2 Síla může být použita pouze v minimálně nezbytné míře a po co možná nejkratší dobu.
65. Musí být zavedeny podrobné postupy pro použití síly včetně stanovení následujícího:
- různé typy síly, která může být použita,
 - okolnosti, za kterých může být použit určitý typ síly,
 - pracovníci, kteří jsou oprávněni používat různé typy síly,
 - stupeň kompetence požadovaný před použitím síly,
 - zprávy, které je nutno vypracovat po použití síly.
66. Pracovníci, kteří přicházejí do přímého styku s vězni, musí být vyškoleni v metodách, které umožňují minimální užití síly při zvládnutí agresivních vězňů.
- 67.1 Pracovníci jiných orgánů na ochranu práva se smí účastnit zvládnutí vězňů ve věznicích pouze za mimořádných okolností.
- 67.2 Mezi vězeňskou správou a každým jiným orgánem na ochranu práva musí být uzavřena formální smlouva, pokud takový vztah není upraven v národní legislativě.
- 67.3 V takové smlouvě bude stanoveno následující:
- okolnosti, za kterých mohou pracovníci jiných orgánů na ochranu práva vstoupit do věznice za účelem zvládnutí konfliktní situace,
 - rozsah kompetencí, které budou mít jiné orgány na ochranu práva během své přítomnosti ve věznici a jejich vztah k řediteli věznice,
 - různé typy síly, které mohou používat pracovníci těchto orgánů,
 - okolnosti, za kterých může být použit určitý typ síly,
 - úroveň kompetencí požadovaných před použitím síly,
 - zprávy, které musí být vypracovány po použití síly.

Omezovací prostředky

- 68.1 Použití řetězů a okovů je zakázáno.
- 68.2 Pouta na ruce, svěrací kazajky a jiné obdobné tělesně omezující prostředky se nesmí používat s výjimkou následujících okolností:
- v nevyhnutelném případě jako preventivní opatření proti útěku během převozu za podmínky, že jsou odstraněny, když je vězeň

VĚZEŇSTVÍ

předveden před soud nebo správní orgán, ledaže by tento orgán rozhodl jinak,

- b) na příkaz ředitele, selžou-li ostatní opatření pro zvládnutí vězně, aby si nemohl sám ublížit nebo nemohl ublížit jiným osobám nebo způsobit vážné škody na majetku; v těchto případech musí ředitel okamžitě informovat lékaře a podat o tom zprávu nadřízenému vězeňskému orgánu.

68.3 Omezovací prostředky použít déle, než je nezbytně nutné.

68.4 Způsob používání omezovacích prostředků musí být stanoven v národní legislativě.

Zbraně

69.1 S výjimkou operativních nouzových stavů nesmí být vězeňský personál ozbrojen v rámci areálu věznice.

69.2 Nošení jiných nezakrytých zbraní včetně obušků osobami, které jsou ve styku s vězni, je v rámci areálu věznice zakázáno s výjimkou případů, kdy jsou při zvládnutí konkrétní události nezbytné pro zajištění bezpečnosti.

69.3 Pracovníci věznice nesmí být ozbrojeni zbraněmi, pokud nebyli vyškoleni pro jejich použití.

Žádosti a stížnosti

70.1 Vězni, individuálně nebo jako skupina, musí mít dostatek příležitostí pro předkládání žádostí nebo stížností řediteli věznice nebo jinému kompetentnímu orgánu.

70.2 Pokud se jeví jako vhodná mediace, měla by se použít jako první řešení.

70.3 Pokud je žádost zamítnuta nebo stížnost nepřijata, budou důvody vězni sděleny a vězeň musí mít právo se odvolat k nezávislému orgánu.

70.4 Vězni nebudou potrestáni z důvodu předložení žádosti nebo podání stížnosti.

70.5 Kompetentní orgán se musí zabývat písemnými stížnostmi příbuzných vězně, pokud má důvod se domnívat, že došlo k porušení jeho práv.

70.6 Právní zástupce ani organizace zabývající se životními podmínkami vězňů nemůže podat stížnost jménem vězně, pokud s tím tento vězeň nesouhlasí.

70.7 Vězni mají nárok na právní poradenství týkající se stížností a odvolacích postupů a na právní pomoc, pokud je to v zájmu spravedlnosti.

Pátá část

Vedení věznice a personál

Práce ve věznici jako veřejná služba

71. Věznice musí být řízeny orgány státní správy nezávisle na vojenských a policejních orgánech a orgánech činných v trestním řízení.
- 72.1 Věznice musí být řízeny se zřetelem k etickému kodexu uznávajícímu závazek zacházet se všemi vězni humánně a s respektem pro důstojnost, která je vlastní každému člověku.
- 72.2 Pracovníci věznice musí dávat jasně najevo svou znalost účelu vězeňství. Vedení věznice musí vést pracovníky v jejich úsilí o co možná nejlepší dosažení tohoto účelu.
- 72.3 Povinnosti personálu obsahují více než pouhý výkon dozorcí činnosti a musí přihlížet k potřebě umožnit opětné začlenění vězňů do společnosti po vykonání trestu odnětí svobody prostřednictvím programů pozitivní péče a pomoci.
- 72.4 Vězeňský personál musí pracovat na vysoké profesionální i osobní úrovni.
73. Jednou z největších priorit vězeňské správy musí být dodržování pravidel týkajících se vězeňského personálu.
74. Zvláštní pozornost je nutno věnovat řízení vztahů mezi dozorcí a vězni v jejich péči.
75. Personál se musí vždy chovat a vykonávat své povinnosti tak, aby ovlivnil vězně svým dobrým příkladem a aby si získal jejich respekt.

Výběr vězeňského personálu

76. Vězeňský personál bude pečlivě vybírán a řádně zaškolen na průběžné bázi hned po přijetí, bude odměňován jako odborný personál a bude mít postavení, které si získá respekt v civilní společnosti.
77. Při výběru nových pracovníků musí klást vězeňská správa velký důraz na požadavek jejich bezúhonnosti, lidskosti, profesionální způsobilosti i vhodnosti jejich osobnosti pro složitou práci, kterou budou muset vykonávat.
78. Pracovníci mají být zpravidla zaměstnáváni na plný úvazek jako profesio-nální vězeňský personál s právním statutem státních úředníků a mají tak mít zabezpečeny veškeré jistoty, pracovní a sociální, jejichž požívání pak závisí pouze na jejich korektním chování, efektivitě práce, na jejich tělesných a mentálních schopnostech a na přiměřeném stupni vzdělání.
- 79.1 Odměna za práci má být dostatečná, aby přitahovala do této služby a zabezpečovala udržení schopných a vhodných pracovníků.
- 79.2 Je třeba stanovit různé výhody a upravit podmínky služby s ohledem na náročný charakter jejich práce, jakožto orgánu na ochranu práva.

VĚZEŇSTVÍ

80. Kdykoli bude nutné přijmout pracovníky na částečný úvazek, musí se na ně vztahovat výše uvedená kritéria v odpovídajícím rozsahu.

Výcvik vězeňských pracovníků

- 81.1 Před nastoupením do služby musí personál projít výcvikem týkajícím se jejich obecných a konkrétních povinností a musí absolvovat teoretické i praktické zkoušky.
- 81.2 Vedení věznice zajistí, že si v průběhu své pracovní kariéry budou všichni zaměstnanci udržovat a zdokonalovat své znalosti a profesionální způsobilost účasti v kurzech při zaměstnání a že jejich profesní rozvoj bude zajišťován ve vhodných časových intervalech.
- 81.3 Personál, který pracuje se specifickými skupinami vězňů, jako jsou například cizí státní příslušníci, ženy, mladiství nebo duševně nemocní vězni apod., musí absolvovat speciální školení zaměřené na jejich specializovanou práci.
- 81.4 Školení všech pracovníků musí obsahovat i vzdělávání v oblasti mezinárodních a regionálních dokumentů a norem týkajících se lidských práv, zejména Evropské úmluvy o lidských právech a Evropské úmluvy o zamezení mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, včetně používání Evropských vězeňských pravidel.

Řízení věznice

82. Personál musí být vybírán a jmenován do služby na základě rovnosti, bez diskriminace z důvodů, jako jsou například pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické či jiné přesvědčení, národnostní či sociální původ, spojení s národnostní menšinou, narození, majetkové či jiné postavení.
83. Vězeňská správa musí zavést systém organizace a řízení, který:
- a) zajistí řízení věznic na permanentně vysoké úrovni, jež bude odpovídat mezinárodním a regionálním dokumentům o lidských právech,
 - b) umožní dobrou komunikaci mezi věznicemi a mezi různými kategoriemi personálu v jednotlivých věznicích a vhodnou koordinací všech oddělení uvnitř i vně věznic, která zajišťují služby pro vězně, zejména s přihlédnutím k péči o vězně a jejich opětovnému začlenění do společnosti.
- 84.1 Každá věznice musí mít ředitele, který bude mít odpovídající kvalifikaci pro tuto funkci vyplývající z jeho charakteru, administrativních schopností, odpovídajícího profesního výcviku a zkušeností.
- 84.2 Ředitelé věznic budou pracovat na plný úvazek a veškerý svůj čas budou věnovat svým oficiálním povinnostem.
- 84.3 Vězeňská správa zajistí, aby byla každá věznice permanentně řízena ředitelem, jeho náměstkem nebo jiným pověřeným představitelem.

- 84.4 Pokud ředitel odpovídá za více věznic, v každém z těchto vězení musí vždy pracovat jeho pověřený zástupce.
85. Muži a ženy musí mít ve vězeňském personálu rovnoměrné zastoupení.
86. Vedení věznice musí vytvořit takové podmínky, aby probíhaly konzultace s pracovníky věznice týkající se obecných záležitostí a zejména záležitostí týkajících se jejich pracovních podmínek.
- 87.1 Je nutno přijmout opatření, jejichž cílem bude motivovat co možná nejlepší komunikaci mezi vedením věznice, ostatními pracovníky, externími organizacemi a vězni.
- 87.2 Ředitel, vedení věznice a většina ostatních pracovníků vězeňského ústavu musí hovořit jazykem většiny umístěných vězňů nebo jazykem, kterému většina vězňů rozumí.
88. Pokud existují soukromě spravované věznice, musí se na ně vztahovat veškerá Evropská vězeňská pravidla.

Odborný personál

- 89.1 V rámci možností je třeba zařadit mezi vězeňské pracovníky dostatečný počet odborníků, jakými jsou psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, učitelé, mistři odborného výcviku, učitelé tělesné výchovy a sportovní instruktoři.
- 89.2 V rámci možností je třeba motivovat vhodné pracovníky na částečný úvazek a dobrovolníky, aby přispívali k činnostem vykonávaným s vězni.

Informovanost veřejnosti

- 90.1 Vězeňská správa musí průběžně informovat veřejnost o účelu vězeňství a o práci vykonávané vězeňským personálem, aby u veřejnosti přispěla k lepšímu pochopení role, kterou mají věznice ve společnosti.
- 90.2 Vězeňská správa by měla motivovat občany, aby v případě potřeby přispívali svou dobrovolnou prací k činnostem ve věznicích.

Výzkum a hodnocení

91. Vězeňská správa musí podporovat programy na provádění výzkumné a hodnotící činnosti týkající se účelu vězeňství, jeho role v demokratické společnosti a míry, v jaké naplňuje tento svůj účel.

Šestá část

Inspekce a kontroly

Státní inspekce

92. Ve věznicích musí být pravidelně prováděny inspekce ze strany státních orgánů za účelem zjištění, zda jsou řízeny v souladu s požadavky zakotvenými v národní a mezinárodní legislativě a také s ustanoveními těchto pravidel.

Nezávislé kontroly

- 93.1 Podmínky uvěznění a zacházení s vězni musí být kontrolovány nezávislým orgánem nebo orgány, jejichž zjištění musí být zveřejňována.
- 93.2 Tento nezávislý kontrolní orgán nebo orgány musí být motivovány, aby spolupracovaly s mezinárodními organizacemi, které jsou ze zákona oprávněny k návštěvám věznic.

Sedmá část

Neodsouzení vězni

Postavení neodsouzených vězňů

- 94.1 Pro účely těchto pravidel se pod pojmem neodsouzený vězeň rozumí vězeň, jehož výkon vazby byl nařízen soudním orgánem před soudním procesem, usvědčením nebo uložením trestu.
- 94.2 Některé státy se mohou rozhodnout, že za neodsouzené vězně budou považovat ty vězně, kteří byli usvědčeni a kterým byl uložen výkon trestu, avšak o jejichž odvolání dosud nebylo pravomocně rozhodnuto.

Přístup k neodsouzeným vězňům

- 95.1 Režim uplatňovaný u neodsouzených vězňů nesmí být ovlivněn možností, že mohou být v budoucnu usvědčeni z trestného činu.
- 95.2 Účelem pravidel v této části je poskytnout další ochranu neodsouzeným vězňům.
- 95.3 Při jednání s neodsouzenými vězni se musí vězeňská správa řídit pravidly, která se vztahují na všechny vězně a musí umožnit neodsouzeným vězňům, aby se účastnili různých činností stanovených v těchto pravidlech.

Ubytování

96. Pokud je to možné, musí mít neodsouzení vězni možnost ubytování v samostatných celách s výjimkou případů, kdy by jim společné

ubytování s jinými neodsouzenými vězni mohlo být ku prospěchu nebo v případech, kdy soud konkrétně nařídil, jakým způsobem by měl být ubytován konkrétní neodsouzený vězeň.

Oděv

- 97.1 Neodsouzeným vězňům musí být dovoleno nosit jejich vlastní oděv, pokud je vhodný pro vězeňské podmínky.
- 97.2 Neodsouzení vězni, kteří nemají vlastní vhodný oděv, musí být vybaveni ošacením, které nesmí být stejné jako stejnokroje, které nosí odsouzení vězni.

Právní poradenství

- 98.1 Neodsouzení vězni musí být výslovně poučeni o svém právu na právní poradenství.
- 98.2 Pro neodsouzené vězně musí být zajištěno veškeré potřebné vybavení, aby mohli vypracovat svou obhajobu a sejít se se svým právním zástupcem.

Styk s vnějším světem

99. S výjimkou případů, kdy v konkrétní věci uložil soudní orgán konkrétní zákaz na určité období, neodsouzení vězni:
- a) musí mít možnost přijímat návštěvy a komunikovat s rodinnými příslušníky a jinými osobami stejným způsobem jako odsouzení vězni,
 - b) mohou přijímat další návštěvy a mít další přístup k jiným formám komunikace,
 - c) musí mít přístup ke knihám, novinám a jiným zpravodajským médiím.

Práce

- 100.1 Neodsouzeným vězňům musí být nabídnuta příležitost pracovat, práce se však od nich nesmí vyžadovat.
- 100.2 Pokud se neodsouzený vězeň rozhodne pracovat, musí se na něj vztahovat veškerá ustanovení pravidla č. 26, včetně ustanovení o odměně za práci.

Přístup k režimu pro odsouzené vězně

101. Pokud neodsouzený vězeň požádá, aby mu bylo umožněno zařazení do režimu pro odsouzené vězně, vězeňská správa musí této žádosti pokud možno vyhovět.

Osmá část

Cíle režimu pro odsouzené vězně

- 102.1 Kromě pravidel, která se vztahují na všechny vězně, musí být režim pro odsouzené vězně vytvořen tak, aby jim umožnil vést odpovědný život bez zločinnosti.
- 102.2 Uvěznění je v důsledku odnětí svobody trestem samo o sobě a režim pro odsouzené vězně tudíž nesmí ještě zhoršovat utrpení, které je dáno samotnou podstatou uvěznění.

Realizace režimu pro odsouzené vězně

- 103.1 Režim pro odsouzené vězně musí být zahájen co nejdříve po přijetí osoby do věznice se statutem odsouzeného vězně, pokud již nebyl zahájen dříve.
- 103.2 Co možná nejdříve po příjmu musí být u odsouzených vězňů vypracovány zprávy týkající se jejich osobní situace, plánů výkonu trestu navrhovaných pro každého z nich i strategie přípravy na jejich propuštění.
- 103.3 Odsouzení vězni budou motivováni k tomu, aby se podíleli na vypracování svých individuálních plánů pro výkon trestu.
- 103.4 Pokud je to možné, musí tyto plány zahrnovat následující:
- a) práci,
 - b) vzdělávání,
 - c) další činnosti,
 - d) přípravu na propuštění.
- 103.5 Součástí režimu pro odsouzené vězně mohou být také sociální práce, lékařská a psychologická péče.
- 103.6 Nedílnou součástí celkového režimu pro odsouzené vězně musí být i systém propustek z vězení.
- 103.7 Pokud s tím vězeň souhlasí, může být zařazen do programu restaurativní justice a odčinění svých trestných činů.
- 103.8 Je nutno věnovat zvláštní pozornost zajištění vhodných plánů pro výkon trestu a režimů pro doživotně odsouzené a jiné vězně s dlouhodobými tresty.

Organizační aspekty umísťování odsouzených vězňů

- 104.1 Pokud je to možné a se zřetelem na požadavky pravidla č. 17, je nutno použít samostatné věznice nebo samostatná oddělení ve věznici pro řízení různých programů pro konkrétní kategorie vězňů.
- 104.2 Musí být zavedeny postupy pro vytvoření a pravidelné hodnocení individuálních plánů výkonu trestu pro vězně a po projednání příslušných zpráv, je nutno zajistit komplexní konzultace mezi příslušným personálem a vězni.

104.3 Takové zprávy budou vždy obsahovat i zprávy pracovníků, kteří mají bezprostředně na starosti konkrétního vězně.

Práce vykonávaná odsouzenými vězni

- 105.1 Program systematické práce musí přispívat k plnění cílů režimu pro odsouzené vězně.
- 105.2 Od odsouzených vězňů, kteří ještě nedosáhli běžného důchodového věku, se může požadovat práce, za předpokladu jejich tělesné i duševní způsobilosti, o které rozhodne lékař.
- 105.3 Pokud se od odsouzených vězňů požaduje práce, musí podmínky takové práce odpovídat normám i kontrolním mechanismům, které se uplatňují ve svobodné společnosti.
- 105.4 Pokud se odsouzení vězni účastní v pracovní době vzdělávacích nebo jiných programů v rámci svého naplánovaného režimu, získají finanční odměnu stejně jako kdyby vykonávali práci.
- 105.5 Část výtěžku odsouzených vězňů nebo úspory z výtěžku mohou být použity pro účely odškodnění, pokud to nařídí soud a pokud s tím daný vězeň souhlasí.

Vzdělávání odsouzených vězňů

- 106.1 Hlavní součástí režimu pro odsouzené vězně bude představovat program systematického vzdělávání, včetně odborného výcviku, s cílem zdokonalovat celkovou úroveň vzdělání vězňů i jejich vyhlídky na vedení zodpovědného života bez zločinnosti.
- 106.2 Všichni odsouzení vězni musí být motivováni k účasti na programech vzdělávání a odborného výcviku.
- 106.3 Vzdělávací programy pro odsouzené vězně musí být speciálně upraveny podle předpokládané délky jejich pobytu ve vězení.

Propouštění odsouzených vězňů

- 107.1 Odsouzeným vězňům musí být v předstihu zajišťována pomoc před propuštěním zaváděním postupů a speciálních programů, jež jim umožní přechod ze života ve vězení do občansky bezúhonného života ve společnosti.
- 107.2 Pro vězně s delšími tresty je vhodné vytvořit podmínky pro jejich postupnou přípravu na návrat do života ve společnosti.
- 107.3 K tomuto cíli mají sloužit zejména předpropouštěcí režimy organizované ve vězeňském ústavu, popřípadě formou podmíněného propuštění spojeného s nějakou formou kontroly kombinované s účinnou sociální podporou.
- 107.4 Vězeňská správa musí úzce spolupracovat se sociálními službami a zařízeními, která pomáhají všem propuštěným vězňům najít místo ve společnosti, zejména ve vztahu k rodinnému životu a zaměstnání.

VĚZEŇSTVÍ

107.5 Odpovědným zástupcům orgánů státní péče musí být umožněn přístup do vězeňského ústavu a k vězňům, aby se mohli podílet na přípravě vězňů na propuštění a na procesu jejich sociální reintegrace.

Devátá část

Aktualizace pravidel

108. Evropská vězeňská pravidla musí být pravidelně aktualizována.

REJSTŘÍK

- Index útěkářů a nebezpečných osob 158
kázeňská řízení 131, kasuistiky 244
kontakt s vnějším světem 112,
kasuistiky 222
- balíčky 127
- korespondence 114
- - kontrola 115
- - odesílání a přijímání koresp. obviněných 117
- - odesílání a přijímání koresp. odsouzených 117
- - úřední korespondence 118
- možnost telefonického kontaktu 118
- návštěvy 120
- - bez zrakové a sluchové kontroly 124
- - bezkontaktní 124
- - doživotně odsouzených 127
- - mladistvých 127
- - obviněných 122
- - odsouzených 123
- - opuštění věznic v souvislosti s návštěvou 126
- - realizace návštěv 124
kontrolní orgány a stížnostní mechanismy 175
- CPT 180
- Český helsinský výbor 183
- Generální ředitelství Vězeňské služby ČR 176
- Liga lidských práv 183
- nevládní organizace 182
- OPAS 175
- Poradna pro občanství, občanská a lidská práva 183
- Samosprávné stavovské organizace na úseku zdravotní péče 179
- Spolek Šalamoun 183
- SPT 181
- státní zastupitelství 177
- Výbor Posl. sněm., Podvýbor pro vězeňství 182
- Výbor Rady vlády pro lidská práva 182
- zdravotní pojišťovny 179
materiální podmínky 61, kasuistiky 199
- vybavení cely/ložnice 66
- zakotvení v právním řádu a mezinár. požadavky 61
postpenitenciární péče 185
- hmotné zabezpečení pro osoby propuštěné z VTOS 186
- probační a mediační služba 185
- sociální služby 190
právní pomoc 171
právní úprava 17
- judikatura 23
- - stručný přehled vybraných judikátů ESLP 24
- literatura 22
- mezinárodní „soft law“ 19
- OSN 21
- Výbor ministrů Rady Evropy 20
- zdravotní péče 21
- - WMA 21
- - WHO 22
- - OSN 22
- přeplněnost věznic 64
rizikové skupiny vězňených osob 160
samospráva 161
sociální podmínky 70, kasuistiky 208
- hygiena 76
- peněžní prostředky a nakládání s nimi 83
- - nákup potravin a věcí osobní potřeby 85
- spánek 75
- strava 70
- - kvalita a kvantita stravy 75
- - léčebná výživa 71
- - stravování vězňených osob s jinými stravovacími návyky 72
- uspokojování kulturních potřeb 87
- - další věci 92
- - duchovní služby 87
- - plnění povinné školní docházky 93

VĚZEŇSTVÍ

- - střední a vysokoškolské vzdělávání 94
- - tiskoviny 90
- - volnočasové aktivity 92
- vycházky 81
- výstroj vězňených osob 79
- speciální kategorie vězňených osob 152
- oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením 152
- Index útěkářů a nebezpečných osob 158
- rizikové skupiny vězňených osob 160
- umístování vězňených osob 35, kasuistiky 191
- vnitřní bezpečnost 140, kasuistiky 256
- donucovací prostředky 150
- monitoring nepovolených látek 142
- osobní prohlídky, prohlídky cel 144
- povinnosti vězňených osob 140
- vnitřní diferenciacce, přístupné skupiny 148
- vnitřní předpisy stanovující povinnosti vězňených osob 140
- výkon trestu
 - bezdrogové zóny 54
 - nástupní oddělení 49
 - propuštění 58
 - přefazení a přemístění odsouzeného 54
 - - do jiného typu věznice 54
 - - přemístování odsouzených 56
 - přijetí do výkonu trestu odnětí svobody 45
 - přijímací oddělení a následné umístění 46
 - výkon trestu u některých odsouzených 50
 - - oddělení se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením 54
 - - odsouzené ženy, kterým bylo povoleno starat se o dítě 51
 - - odsouzení trvale pracovně nezařaditelní 51
 - - ochranné léčení 52
 - výstupní oddělení 59
- výkon vazby
 - propuštění z výkonu vazby 44
 - přemístování obviněných 43
 - přijetí do výkonu vazby 37
 - - cela se zesíleným stavebnětechnickým zabezpečením 43
 - - oddělení se zmírněným režimem 42
 - - ochrana ohrožené nebo chráněné osoby 43
- základní pojmy 14
- zaměstnávání vězňených osob 163, kasuistiky 274
- odměňování 167
- právní úprava 163
- zaměstnávání obviněných 163
- zaměstnávání odsouzených 164
- zařazování do práce 165
- zdravotní péče 99, kasuistiky 219
- dostupnost 100
- lékařské prohlídky 107
- nahlížení do zdravotnické dokumentace 106
- psychologická péče 109
- úhrada zdr. péče 101
- zachování lékařského tajemství 107
- zdravotně postižení
 - důstojný výkon trestu a vazby 96